

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

*0: EK
*1: 2005-2006
*2: 28
*3: WordXP
*4: 28ste vergadering
*5: Dinsdag 16 mei 2006
*6: 10.15 uur
**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 65 leden, te weten:

Van de Beeten, Bemelmans-Vidéc, Van den Berg,
Bierman-Beukema toe Water, Biermans, Broekers-Knol,
Van den Broek-Laman Trip, Van Dalen-Schiphorst, Dees,
Doek, Doesburg, Dölle, Van Driel, Dupuis, Eigeman,
Engels, Essers, Franken, Van Gennip, De Graaf, Van
Heukelum, Hoekzema, Holdijk, Jurgens, Kalsbeek-
Schimmelpenninck van der Oije, Ketting, Klink, Kox, Van
der Lans, Van Leeuwen, Leijnse, Lemstra, Van der
Linden, Linthorst, Maas-de Brouwer, Meindertsma,
Meulenbelt, Middel, Van Middelkoop, Nap-Borger, Noten,
Van den Oosten, Pastoor, Platvoet, Pormes, Pruiksmá,
Putters, Van Raak, Rabbinge, Rosenthal, Russell, Slagter-
Roukema, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Van Thijn,
Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben,
Wagemakers, Walsma, Werner, Westerveld en Witteman,

en de heer Bot, minister van Buitenlandse Zaken,
mevrouw Van Ardenne-van der Hoeven, minister voor
Ontwikkelingssamenwerking, en de heer Nicolai,
staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn
ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Schuurman, wegens bezigheden elders;

Schouw en Witteveen, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst
die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen
gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde
van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn
ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de
voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan
het einde van deze editie.)

!Buitenlandse Zaken!

Aan de orde is het **beleidsdebat** over het onderdeel
**Buitenlandse Zaken (exclusief NAVO) in het kader van
de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de
begrotingsstaat van het Ministerie van Buitenlandse
Zaken (V) voor het jaar 2006 (30300-V).**

De **voorzitter**: Ik heet minister Bot en minister Van
Ardenne-van der Hoeven van harte welkom. De
staatssecretaris bevindt zich nog in een niet-voorzien file,
maar wij hopen hem hier binnen ongeveer een kwartier
welkom te kunnen heten.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mevrouw de voorzitter.
Verleden jaar stond de behandeling van de begroting van
Buitenlandse Zaken in het teken van het imago van
Nederland in het buitenland. Bij het begin van mijn betoog
wil ik nu de minister de vraag voorleggen hoe hij denkt dat
het buitenland zal reageren op het feit dat in Nederland een
dissident Kamerlid met terugwerkende kracht van haar
nationaliteit wordt beroofd en dat dit gebeurt zonder enig
proces. Ik hoor graag vanuit die invalshoek, want een
andere behandelen wij hier vandaag niet, een reactie van
de minister.

Voor het betoog deze keer zoek ik mijn
uitgangspunt in het recente advies van de Algemene
Energieraad en de AIV, getiteld Energiek buitenlands
beleid. De centrale aanbeveling in dit advies wijst op de
energievoorzieningszekerheid als nieuwe
hoofddoelstelling van het buitenlands beleid, gelet op de
gewijzigde geopolitieke situatie in de wereld. Wat kan dat
betekenen? In een recent rapport van onze collega Jos van
Gennip, getiteld "Energy security" worden die wijzigingen
op beklemmende wijze nader geschilderd. Gewezen wordt
op de toenemende schaarste aan gas en olie, ook al door de
pijlsnelle opkomst van China en India en hun
consumerende economieën, de infrastructurele
kwetsbaarheid, zie pijpleidingen en transportroutes en de
afhankelijkheid van de hoogst instabiele olieproducerende
landen in het Midden-Oosten. Verder wordt gewezen op
de toenemende afhankelijkheid, voor wat het gas betreft,
van Rusland dat er niet voor terugschrikt om zijn
monopoliepositie in te zetten voor diplomatieke
doeleinden. Dat alles maakt het speelveld voor ons
buitenlands beleid kleiner en kleiner, want als we daaraan
toegeven is een goede verstandhouding met Rusland en
olieproducerende landen in het Midden-Oosten is cruciaal.
In NRC/Handelsblad van afgelopen zaterdag spreekt
Thomas Friedman over de "eerste wet van Petropolitiek",
een oude variant op de oude wet van bad money drives out
good money. Nu spreekt hij over "good values drives out
bad values". Naarmate de olieprijs stijgt, zullen
"petrolistische landen" het meer voor het zeggen krijgen. Is
dat wat bedoeld wordt met de nieuwe hoeksteen? Hoe
verhoudt zich dat met andere doelstellingen, zoals de
versterking van de internationale rechtsorde en de
eerbiediging van de mensenrechten? Wat verandert er als
energie een separate hoofddoelstelling wordt? Welke
impact zal dit hebben voor het Nederlandse beleid inzake

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Irak, waar de verhoudingen eerder verslechteren dan verbeteren? Hoe voorkomen we dat we meegesleurd worden in een oorlogsspiraal in Uruzgan, een missie waarmee overigens ook onze fractie instemt. Hoe beïnvloedt deze nieuwe hoeksteen onze opstelling inzake Iran en het nog altijd uitzichtloos lijkende Midden-Oostenconflict? Wat betekent dit voor de collegiale verhoudingen? Gaat de minister zich nu ook buigen over het energiebeleid van minister Brinkhorst? Mijn fractie is van mening dat, ongeacht de ernst van de geschetste situatie die wij erkennen, het mensenrechtenbeleid niet de sluitpost van het beleid mag worden. Zij vraagt daarover een duidelijke uitspraak van de minister.

Van niet minder belang in dit kader is het WRR-rapport Dynamiek in islamitisch activisme. Dit rapport dat veel genuanceerder is dan in de pers is gebleken, gaat deels over spanningen in eigen land maar legt terecht verbanden met het buitenland beleid. Te veel wordt, als het om de islam gaat, gedacht in confrontatie en sjablonen, aldus de WRR. Het beeld, ook van de politieke islam, is gedifferentieerd. Te weinig wordt ingespeeld op perspectiefvolle aanknopingspunten op het gebied van democratie en mensenrechten die er ook zijn. Nu bevinden wij ons in een negatieve spiraal die doorbroken zou moeten worden. We moeten, zo zegt de WRR, meer oog hebben voor het "democratisch potentieel". Oog hebben, niet alleen voor radicalisering, maar ook voor moderniserende ontwikkelingen die zich binnen de islam wereldwijd afspelen. Oog ook voor de achterliggende ontwikkelingen die tot radicalisme leiden. Wij moeten, vooral daar waar mogelijk, de dialoog zoeken in plaats van de confrontatie.

Dat Hamas de Palestijnse verkiezingen heeft gewonnen plaatst ons voor een duivels dilemma. Natuurlijk is Hamas niet van de ene dag op de ander een acceptabele gesprekspartner. Terecht stelt de EU, als onderdeel van het kwartet, dat, wil dat wel het geval zijn, men het terrorisme moet afzweren, de staat Israël moet erkennen en de aangegane akkoorden moet nakomen. Het doet mij overigens sterk denken aan situatie met de PLO in de jaren tachtig. Toen zijn die eisen ook gesteld, en terecht, maar de internationale gemeenschap heeft wel hemel en aarde bewogen via diplomatieke middelen, maar ook via second track diplomacy om voorwaarden te scheppen waardoor het uiteindelijk gelukt is om de PLO op een ander standpunt te krijgen. Nederland heeft daarbij achter de schermen een belangrijke rol gespeeld. Wat denkt de Nederlandse regering nu te ondernemen om de dialoog weer vlot te trekken? Mijn fractie betreurt het feit dat de EU en andere partijen aanvankelijk gemeend hebben om rücksichtslos alle economische en financiële steun te moeten stopzetten. Een politiek van Verelending lijkt ons niet het aangewezen middel om een verdere radicalisering van de Palestijnse bevolking tegen te gaan, nog afgezien van het feit dat een humanitair rampenscenario een eigenaardig antwoord is op de uitkomst van democratische verkiezingen. Wilden we niet juist het respect voor democratie en mensenrechten in het Midden-Oosten bevorderen?

Intussen is de ontwikkeling in Israël niet zonder perspectief. De ontmanteling van de nederzettingen in Gaza was een belangrijke eerste stap. Voor het eerst tekent

zich in de publieke opinie een duidelijke meerderheid af om tot verdere stappen te komen. Eindelijk heeft men oog voor de bedreiging van de demografische tijdbom: een Palestijnse meerderheid in Israël die tot een apartheidsstaat zou kunnen leiden. Dat wil men onder geen beding. De Groot-Israëlbeweging is een kopje kleiner gemaakt. De reshuffle van partijen en de vastbeslotenheid van Olmert om ook op de West Bank tot ontmanteling over te gaan is perspectiefvol. Het ware echter te prefereren als een en ander niet eenzijdig gebeurt maar dat het tot daadwerkelijke onderhandelingen komt. Olmert heeft daar een halfjaar voor uitgetrokken, een bewijs dat de bereidheid van die kant, ondanks alle veranderingen, er is. Een herleving van de Roadmap met de contouren van het vredesplan van Genève is nog altijd actueel en Oost-Jeruzalem mag onder deze omstandigheden niet als voldongen feit geannexeerd worden. Welke activiteiten ontwikkelt de Nederlandse regering om de dialoog weer op gang te brengen?

Voorzitter: Rabbinge

De heer **Van Thijn** (PvdA): Voorzitter. Op dit moment is belangrijkste vraagstuk Iran. De nieuwe, op weinig democratische wijze gekozen president Ahmadinejad, ontkent de Holocaust, wil de staat Israël vernietigen en ontwikkelt, mede om dat doel te bereiken, een kernwapen. Een huiveringwekkend perspectief waaraan de wereld niet schouderophalend voorbij kan gaan. Waarom zouden wij hem niet op zijn woord geloven? We hebben wel eens meer bij dat soort verhalen ten onrechte onze schouders opgehaald. De internationale gemeenschap discussieert over twee onaantrekkelijke opties: militair ingrijpen of een geïntensiveerde dialoog. Beide opties hebben immense nadelen. Een dialoog is bij deze president, boter aan de galg en een militaire interventie, na Irak, zet de regio verder in vuur en vlam. Misschien is er nog een derde optie: een krachtadige steun met alle middelen aan de Iranese civil society en de oppositie als motor van verandering. Ik wijs op een resolutie die de beide kamers in België hebben aangenomen waarin voor deze derde optie wordt gepleit. Deze optie houdt onder andere in om ook de democratische krachten te steunen die binnen en buiten Iran werken aan een democratische rechtstaat. Het voorstel is om de Nationale raad van verzet daarbij als gesprekspartner te aanvaarden.

Terzijde: hoe kon onze minister het ambtsbericht uitbrengen waarin Iran tot veilig land werd verklaard, ook voor christenen en homo's? Over recente executies wordt gezegd dat de weerlegging door de Iranese autoriteiten in alle drie de zaken dat het om homoseksualiteit zou gaan de bevinding bevestigt van waarnemers ter plaatse dat de laatste jaren de beschuldiging van sodomie op zichzelf nooit de primaire aanklacht is geweest voor een doodstrafvonnis in Iran. Het is "slechts" een subsidiaire tenlastelegging. Ik weet dat deze zaak in de Tweede Kamer is afgehandeld en dat hierover inmiddels geruststellende teksten zijn uitgesproken, maar mijn vraag

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

is anders. Hoe krijgt de minister dit soort teksten uit de pen? Wie zijn de waarnemers ter plaatse en hoe wordt voorkomen dat dit soort Unfug opnieuw aan het papier wordt toevertrouwd?

In de dialoog met de islam over het grote belang van mensenrechten en democratie is het van extra grote betekenis dat de minister een scherpe koers blijft varen op het punt van de mensenrechten in "eigen kring" en consequent afstand blijft nemen van schendingen van de Geneefse Conventie. Ik denk daarbij onder andere aan Guantánamo Bay. Terecht heeft de Tweede Kamer daar een groot punt van gemaakt bij het debat over de uitzending van Nederlandse militairen naar Uruzgan. In dat verband acht ik het ook van groot belang om optimaal geïnformeerd te worden over de CIA-vluchten over Nederlandse grondgebied. De minister heeft tot nu toe alle betrokkenheid van de hand gewezen. Dat is in strijd met de rapportages van de Raad van Europa en het Europese Parlement. Hoe weet de minister dat zo zeker? Hij is toch wel op de hoogte van het bestaan van het need-to-knowbeginsel bij veiligheidsdiensten? Is het niet mogelijk dat de minister terzake onvoldoende geïnformeerd is en zou hij dat niet gewoon toegeven? Ik kwam dat beginsel ook tegen in de documenten over de affaire-Khan, die ik met belangstelling heb doorgenomen. De regering heeft alle betrokkenheid van de CIA ontkend. In die rapporten staat ook iets over het need-to-knowbeginsel. Ik ben gedurende mijn ministerschap kort betrokken geweest bij de nazorg voor die affaire. Ik vraag mij af of het verhaal ook standhoudt als wij spreken over de Britse inlichtingendienst in plaats van over de CIA.

Het is tekenend voor de wereldpolitieke situatie, met haar fixatie op het Midden-Oosten, dat andere vraagstukken op de achtergrond dreigen te raken. Mijn collega Rabbinge zal spreken over de rampzalige situatie in Darfur. Ik zal nog een enkel woord wijden aan de situatie op de Balkan. Het is, ondanks de vorderingen die er gemaakt zijn met de verdere democratisering van Bosnië-Herzegovina, een slechte zaak dat Mladic en Karadzic na meer dan tien jaar nog altijd niet in Den Haag zijn. Het is dezer dagen tien jaar geleden dat ik als hoofd van de internationale waarnemingsmissie in Sarajevo was en meemaakte hoe, naar toen verluide, Mladic door IFOR-troepen werd aangetroffen in zijn hoofdkwartier in Srpska. Ons werd gesommeerd hals over kop al onze mensen uit Srpska terug te trekken, zoals alle internationale functionarissen hals over kop weg moesten gaan. Vervolgens werd hij vrijgelaten. Zo gaat het nu al tien jaar. Terecht is nu de maat vol.

Terecht zijn de onderhandelingen met Servië-Montenegro over toetreding tot de EU afgebroken. Ik mag toch aannemen dat daarmee het Thessalonikiperspectief op losse schroeven is komen te staan. De belangrijkste hobbeldie op korte termijn genomen moet worden, is een besluit over de finale status van Kosovo, hopelijk als uitkomst van de onderhandelingen onder leiding van de Finse oud-president Marti Aatshaari. Zodra de Kosovaarse Albanezen zich bereid hebben verklaard waterdichte garanties te geven aan de Servische minderheid in het Noorden zou Aatshaari naar de Veiligheidsraad gaan met een pakket van onafhankelijkheid, zoals hij dat noemt, ongeacht de opstelling van Belgrado. Het zal erom

spannen, maar dit is de enige mogelijkheid. Er moet, na al die jaren, een oplossing worden bereikt, wil de vlam niet weer in de pan slaan.

Het feit dat de aandacht van de wereld zo gefocust is op de ontwikkelingen in het Midden-Oosten, mag niet verhinderen dat wij, de EU, in "eigen huis" orde op zaken stellen. Dat handwerk moet in het belang van de internationale rechtsorde en de handhaving van mensenrechten onverminderd doorgaan, ook al zijn de hoekstenen van het buitenlands beleid aan het kantelen ten gunste van de energie.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Mijnheer de voorzitter. Bernard Wientjes, voorzitter van VNO-NCW, schreef op 23 januari een artikel in de NRC met de kop Nederland, word weer open, tolerant en internationaal; Traditionele kracht van het land komt in gevaar. Ik moet zeggen dat het buitenland zich vaak afvraagt wat er in Nederland aan de hand is. Tegen die achtergrond vraag ik de minister van Buitenlandse Zaken, hoewel het zijn portefeuille niet is, of de recente affaire effect heeft op het buitenlandse aanzien van Nederland.

Op 27 maart kopte Der Spiegel op de voorpagina Der neue kalte Krieg. Kampf um die Rohstoffe. De wedloop om de grondstoffen verandert de machtsverhoudingen tussen de staten fundamenteel. Het thema energievoorzieningszekerheid gaat steeds meer deel uitmaken van de buitenlandse politiek. Het gevecht om de energiebronnen veroorzaakt nieuwe allianties. Amerika sluit een energieovereenkomst met India voor de leverantie van nucleaire brandstof en technologie, zonder dat dit land het verdrag tegen de verspreiding van atoomwapens getekend heeft. Rusland lonkt naar China en China breekt in het Midden-Oosten in in de traditionele energieverhoudingen. De fors gestegen vraag naar energie door de explosieve groei in landen als China en India en de toegenomen instabiliteit in de kleine groep landen en regio's van olie- en gasproducerende landen zetten het vraagstuk verder op scherp. De AIV wijst in zijn uitstekende rapport Energiek buitenlands beleid, zoals hij dat eerder deed in het rapport Nederland in de veranderende EU, NAVO en VN, op de vergaande gevolgen van de mondialisering met opkomende nieuwe grootmachten en de sterk toegenomen interdependentie op mondiale schaal. De minister concludeert in zijn reactie op het laatstgenoemde AIV-rapport terecht dat de risico's en uitdagingen waar wij voor staan om meer en niet om minder internationale samenwerking vragen. Vraagstukken die in het verleden als binnenlandse politieke vraagstukken werden beschouwd, gaan een steeds grotere rol in de buitenlandse politiek spelen. Ik verwijs naar energie, terrorisme en epidemieën.

Dat vraagt om sterke internationale structuren. Ook hier komt de AIV tot de conclusie dat de hervormingscapaciteit van de eerder genoemde drie internationale organisaties ver achterblijft bij de vereisten die onder de sterk gewijzigde omstandigheden aan deze

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

organisaties gesteld worden. In dit opzicht ben ik erg blij met het initiatief van Bondskanselier Merkel om weer nieuwe kracht te geven aan ten minste een van die internationale organisaties. Alhoewel algemeen de externe dimensie van de voorzieningscontinuïteit erkend wordt, slaagt de EU er niet in om dit in het externe beleid effectief vorm te geven. De AIV pleit er ook nadrukkelijk voor om de prioriteiten in het buitenlands beleid zowel op Europees als op nationaal niveau hiertoe te herschikken. Daarbij pleit de AIV voor nauwere samenwerking tussen de onderscheiden internationale organisaties, omdat een breed scala van aspecten, waaronder veiligheidsaspecten, aan de orde is. Hoe beoordeelt de minister deze aanbevelingen? Welke consequenties verbindt de minister hieraan voor de inrichting van het buitenlandbeleid in Nederland? Heeft dit ook zichtbare consequenties voor de samenwerking tussen de eerder genoemde internationale organisaties?

In dit verband verneem ik graag het oordeel van de minister over het rapport van premier Juncker, die de noodzaak onderstreept om ook op andere stabiliteitsbepalende terreinen zoals democratie, rechtsstaat en mensenrechten een betere en gestructureerde samenwerking tot stand te brengen tussen de EU en de Raad van Europa. Wil de regering toezeggen zich ervoor in te zetten om het rapport van Juncker in de conclusies van de Europese Top in juni aanstaande op te nemen, zoals de voorzitter van de Raad van Ministers, Kansler Schüssel, tijdens het debat in Straatsburg heeft toegezegd?

Hoe staat het met het advies dat deze Kamer aan de Raad van State heeft gevraagd inzake de agentschappen? Ik heb begrepen dat er al sinds februari een concept op het ministerie van Buitenlandse Zaken ligt. Is dat juist? Wanneer kan deze Kamer dat advies tegemoet zien? Waarom duurt het zo lang? Hoe staat het met de discussie over het agentschap in Wenen, waar deze Kamer een Kamerbrede motie over heeft aanvaard?

In dit sterk gewijzigde geopolitieke landschap tekenen zich tevens scherpere scheidslijnen af tussen Europa en de VS met een marktgedreven systeem en een groeiend aantal olie- en gasproducerende landen met een meer staatsgedreven systeem. Dat, en de groeiende instabiliteit, kan grote invloed hebben op de toegankelijkheid tot energiebronnen, het investeringsklimaat en de beschikbaarheid van energie. Daarnaast tekenen zich knelpunten af in de transportroutes en nemen de veiligheidsrisico's toe. Het wekt geen verbazing dat de energievoorziening in steeds meer landen als een vraagstuk van nationale veiligheid wordt gezien. Dit wordt nog eens onderstreept in de rapportage van de Navo-Assemblee over Energievoorzieningszekerheid, waarover onze collega Van Gennip rapport uitbrengt.

De spectaculaire groei van de Chinese economie heeft tot een steeds sterkere vraag naar grondstoffen geleid. Reeds nu is China de tweede olieverbruiker ter wereld en naar verwachting zal het Chinese energieverbruik in de komende jaren in vijftienvoud toenemen. Zouden Chinezen nu reeds dezelfde levensstandaard als de Verenigde Staten hebben, dan zou de dagelijkse Chinese vraag naar olie de huidige totale wereldproductie per dag overtreffen. China wordt op de voet gevolgd door India, dat tevens een spectaculaire groei doormaakt. Bovendien zal India zelfs China rond het jaar

2035 in bevolkingsomvang overtreffen. Even snel als de technologische vooruitgang beweegt zich India's buitenlandse politiek. Terwijl China op een confrontatiekoers met de Verenigde Staten op energievoorzieningsgebied lijkt uit te zijn, baarde het recente akkoord tussen Washington en New Delhi over atoomenergie groot opzien. Begin maart verplichtten de Verenigde Staten zich India van nucleaire brandstof te voorzien, hoewel New Delhi geweigerd heeft het Non-proliferatieverdrag te ondertekenen. Rond deze deal is het opvallend stil gebleven. Hoe beoordeelt de minister de mogelijke politieke effecten en de veiligheidseffecten hiervan?

Samen zullen India en China over ruim twintig jaar vier maal zoveel burgers tellen als Europa. Des te noodzakelijk zal het zijn voor Europa om extern sterk op te treden. Helaas is als gevolg van interne besluiteloosheid een dergelijk sterk optreden voorlopig, zo valt te vrezen, illusoir. Terwijl het niet-democratische Chinese regime, met het ontbreken van een rechtsstaat, het vandaag moeilijk heeft een stabiel investeringsklimaat te scheppen, gooit India, als functionerende democratie, op dit gebied hogere ogen. Europa zal de concurrentie op den duur alleen aankunnen als het haar voorsprong als waardengemeenschap weet te behouden. Daar het nog niet lukt om in EU-kader op te treden, stelt de AIV voor dat Nederland in het kader van het Internationaal Energie Agentschap, alsmede waar nodig in NAVO-verband optreedt. Energie is uiteraard een gemeenschappelijk belang, van zowel Europa als de Verenigde Staten. Evenwel zullen de Verenigde Staten energie als een essentieel onderdeel van nationale veiligheid beschouwen en daarbij weinig ruimte laten voor eventueel afwijkende Europese meningen of opvattingen.

Het huidige Amerikaanse optreden in Irak, in zaken als Guantánamo Bay, maakt duidelijk dat er fundamentele meningsverschillen binnen de huidige Amerikaanse regering bestaan. Hoe ziet de minister de prioriteiten van de Europese politiek op het gebied van energievoorziening en ziet hij tegengestelde belangen tussen Europa en de VS? Wat zijn naar het oordeel van de minister de belangrijkste obstakels om te komen tot een effectieve Europese gemeenschappelijke energiepolitiek? Dreigt bij het uitblijven daarvan geen situatie te ontstaan van eigenstandig, mogelijk tegenstrijdig, optreden van de lidstaten? Ik hoef maar naar Schröder te verwijzen. In welke mate staat Europa een ambitieus energiebeleid in de lidstaten zelf in de weg? Te denken valt aan het stimuleren van milieuvriendelijke auto's en roetfilters, waarbij vermeende verstoring van concurrentieverhoudingen op de Binnenlandse Europese markt als argument worden aangevoerd.

Dat brengt mij bij de relatie met Rusland. Dat is naar mijn mening een van de belangrijkste uitdagingen en politieke vraagstukken voor de komende jaren. Het partnerschaps- en samenwerkingsakkoord uit 1997 vormt een goede basis voor samenwerking, maar heeft helaas weinig opgeleverd. De topconferenties van EU en Rusland hebben niet gebracht wat er van verwacht was. Dat is zeker ook een gemiste kans voor de EU. Het potentieel is enorm maar de opbrengst gering. In feite bestaat er geen echt doordacht Ruslandbeleid. Daarin heeft de EU in de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

achter ons liggende jaren gefaald. Te zeer is vanuit de eigen interne omstandigheden gereageerd, vaak paternalistisch en belerend, stelt de AIV niet geheel ten onrechte. De conclusies van de laatste Europese Top in Brussel waren in dat verband tekenend. "De energiedialoog met Rusland nieuw leven inblazen en opener en doeltreffender te maken ter ondersteuning van de energiedoelstelling van de EU." Wie is hier de vragende partij? Waarom niet juist pleiten voor een relatie op basis van gelijkwaardigheid, reciprociteit, wederzijds begrip en wederzijdse afhankelijkheid? Wij hebben er het grootste belang bij om Rusland meer en meer deel te laten uitmaken van de grote Europese stabiliteitsruimte. Wij moeten alles doen om een nieuwe isolatie van Rusland te voorkomen. Tevens moet voorkomen worden dat de nieuwe EU-lidstaten de huidige relatie met Rusland te zeer belasten met pijn uit het verleden, hoe begrijpelijk die ook zijn.

Deze Kamer heeft in de afgelopen jaren een sterk Europese doch kritische opstelling aan de dag gelegd. Met grote waardering wordt hiervan in het AIV-rapport Europa en de burgers melding gemaakt. Daar mag deze Kamer ook trots op zijn. De aard en de wijze van de besteding van de Europese fondsen is reeds vele malen onderwerp van kritiek geweest en heeft geleid tot initiatieven vanuit deze Kamer in Cosacverband. Doelmatigheid en rechtmatigheid zijn onvoldoende gewaarborgd en belasten de beeldvorming over Europa. In dit verband wenst de CDA-fractie te wijzen naar een vernietigend oordeel van de Europese Rekenkamer over de besteding van de bijna 3 mld. Tacisgelden in Rusland in de periode 1991-2003. Van de 29 grote projecten werden slechts vijf als voldoende beschouwd. De effectiviteit was buitengewoon laag en de doelstellingen waren onnauwkeurig en niet meetbaar. Wij zeggen: ronduit onacceptabel. Ook projecten in voormalige lidstaten van de Sovjet-Unie op het gebied van bevordering van de democratie worden als verspild geld gekwalificeerd. Tegelijkertijd zien wij dat effectieve, doelgerichte assistentieprogramma's voor jonge rechters, ambtenaren, parlementariërs en medewerkers van parlementen in het kader van de Raad van Europa vanwege het ontbreken van financiële middelen moeten worden gestaakt. Hier gaat het slechts over zeer beperkte bedragen. Graag vraag ik de minister om eens klip en klaar stelling te nemen in deze anomalie.

De aard en wijze van de besteding van de Europese fondsen is reeds vele malen onderwerp van kritiek geweest en heeft geleid tot initiatieven vanuit deze Kamer in Cosacverband. Doelmatigheid en rechtmatigheid zijn onvoldoende gewaarborgd en belasten de beeldvorming over Europa. In dit verband wenst de CDA-fractie te verwijzen naar een vernietigend oordeel van de Europese Rekenkamer over de besteding van de bijna 3 mld. Tacisgelden in de periode 1991-2003. Van de 29 grote projecten werden er slechts vijf als voldoende beschouwd. De effectiviteit was buitengewoon laag en de doelstellingen waren onnauwkeurig en niet meetbaar. Wij vinden dit ronduit onacceptabel. Ook projecten in voormalige lidstaten van de Sovjet-Unie op het gebied van de bevordering van de democratie worden als verspild geld gekwalificeerd. Tegelijkertijd zien wij dat effectieve, doelgerichte assistentieprogramma's voor jonge rechters,

ambtenaren, parlementariërs en medewerkers van parlementen in het kader van de Raad van Europa vanwege het ontbreken van financiële middelen moeten worden gestaakt. En daarbij gaat het slechts over zeer beperkte bedragen. Graag vraag ik de minister om eens klip en klaar stelling te nemen tegen deze anomalie.

Rusland is zich inmiddels van de nieuwe macht op het gebied van de energiehonger bewust. Het zelfbewustzijn groeit en het grootmachtsdenken dreigt terug te komen. Dat op zich is niet onnatuurlijk, maar het zou een overschatting zijn dat ze terug in de bipolaire wereld zijn. De CDA-fractie pleit ervoor om de situatie nauwkeurig te analyseren en, vooruitlopend op de vernieuwing van het EU-Ruslandsamenwerkingsakkoord in 2007, te werken aan een breed, diepgaand en vertrouwenwekkend geïnstitutionaliseerd partnerschap. Hopelijk treedt Rusland eind dit jaar toe tot de WTO, met de commitments en verantwoordelijkheden die daarbij horen. Alle vier partijen, met uitzondering van de VS, hebben hiervoor het groene licht gegeven. Hoe beoordeelt de minister de politieke eisen die de VS nog aan het lidmaatschap koppelen? Draagt de ouderwets koude en harde oorlogstaal van Cheney in de Baltische Staten bij tot het dragen van gemeenschappelijke internationale verantwoordelijkheid? Was het niet frappant dat hij daarna doorvloog naar Kazachstan, om het regime te bejubelen om de vooruitgang die op het gebied van democratie, rechtstaat en mensenrechten geboekt was? Voor mij ondergraaft dit zijn geloofwaardigheid.

Dit jaar neemt Rusland het voorzitterschap van de G-8 en de Raad van Europa op zich. Voor het eerst in de geschiedenis is Rusland voorzitter van een democratische, Europese internationale organisatie. Een historisch moment. Dit is een erkenning, maar tegelijk een grote verantwoordelijkheid. Hopelijk biedt het ook kansen en mogelijkheden voor verdere samenwerking op een aantal uitstaande issues, zoals mensenrechten, energie, "bevroren" conflicten. De bevroren conflicten in deze regio zijn slechts oplosbaar met de medewerking van Moskou. Een functionerende democratie en een ontwikkelde rechtsstaat bieden op lange termijn de beste perspectieven voor vrede en stabiliteit, dus ook voor energievoorzieningszekerheid. Dit geldt voor Rusland, dit geldt voor Europa waarvan, gezien het lidmaatschap van Armenië, Azerbaïdjan en Georgië in de Raad van Europa, ook de Kaukasus deel uit maakt. In het licht van mogelijke ontwikkelingen in Azerbaïdjan bijvoorbeeld, zoals geïllustreerd door de onregelmatigheden bij de recente verkiezingen, zou dit langetermijnprincipe ook in westerse politiek duidelijker naar voren kunnen komen. Alleen een democratisch Azerbaïdjan zou een betrouwbare partner kunnen blijven. Hoe beoordeelt de minister deze ontwikkelingen en wat verwacht hij van beide voorzitterschappen?

Met betrekking tot de energievoorzieningszekerheid, maar bovenal voor de vrede en stabiliteit in Europa is Rusland een essentiële partner. Gezien het enorm belang van Rusland is de vraag of Rusland als partner ook betrouwbaar is. Op het gebied van energievoorzieningszekerheid heeft Rusland zijn verdragsverplichtingen tot op heden altijd gerespecteerd. Russisch optreden ten opzichte van de Oekraïne maar ook

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Moldova en Georgië maken echter duidelijk dat, waar nodig, Moskou er niet voor terugschrikt energievoorziening als een politiek drukmiddel te benutten. Wij mogen hierbij evenwel niet uit het oog verliezen dat ook de Oekraïne illegaal gas aftapte; dat moet ook betrokken worden bij de beschouwingen. Terwijl Nederland dankzij het eigen aardgas de Russische druk wellicht als minder ervaart, mag niet vergeten worden dat Duitsland voor meer dan 40% en Hongarije zelfs voor 85% van Russisch gas afhankelijk zijn. Een recente analyse in NRC Handelsblad van een Russische waarnemer, oorspronkelijk gepubliceerd in de Russische krant "Kommerzant", schetst een zorgelijk beeld van de Russische politiek. Het stelt dat de staat een onderneming geworden is en er slechts op uit is om het eigenbelang van een zeer beperkte groep veilig te stellen. Tijdens de recente Russisch-Duitse top in Tomsk liet president Poetin er geen twijfel over bestaan dat Rusland, waar nodig, er niet over zal aarzelen om zijn energieleveranties in de toekomst ook op Aziatische markten te richten. Tezelfdertijd steeg de beurswaarde van de Russische staatsonderneming Gazprom tot 250 mld. dollar, waarmee deze BP als Europa's grootste energieonderneming inhaalde en de tweede energieonderneming ter wereld werd, na Exxon Mobil uit de VS.

Poetin klaagde dat Gazprom ten onrechte in het Westen geen eigen distributiesysteem ter beschikking heeft. Tegelijkertijd echter werden bij de top in Tomsk belangrijke akkoorden tussen Duitse firma's en Gazprom ondertekend. Rusland dreigt, maar blijft tegelijkertijd goede zaken doen. President Poetin heeft er bovendien herhaaldelijk op gewezen dat Rusland deel van Europa is en wil zijn. En terwijl een aantal recente ontwikkelingen inzake de media en ngo's bron van zorg zijn, moet ook voor ogen gehouden worden dat hervormingen in een gigantisch land als Rusland, met een zo beladen verleden, een langetermijnopdracht zijn. In dit opzicht past een vergelijking met een olietanker: snelle koerswijzigingen zijn uitgesloten, maar indien het roer wordt omgegooid, zal de uiteindelijke koers tenslotte een geheel andere zijn.

In zijn rede voor de natie op 10 mei jongstleden heeft Poetin met nadruk onderstreept dat Rusland een positieve rol wil spelen in de energievoorziening in Europa, als een betrouwbare en constructieve partner die zijn verplichtingen respecteert. Ik citeer: "La Russie peut jouer un rôle positif dans la formation d'une stratégie énergétique européenne unifiée." Dat is heldere taal. Zoals de AIV stelt: de Europese relatie met Rusland is meer verstoord dan nodig of dienstig. Een verbetering van deze relatie is dringend noodzakelijk. Gelijkwaardigheid, wederzijds begrip, reciprociteit zijn inderdaad kernbegrippen in dezen. Er moet politiek op velerlei gebied, en met name ook in menselijke contacten -- cultuur, onderwijs, toerisme, uitwisselingsprogramma's, ondersteuningsprogramma's -- in de relatie met Rusland geïnvesteerd worden. Tijdens het bezoek van president Poetin aan Nederland is het belang van goede bilaterale relaties onderstreept. Deelt de minister de wenselijkheid van een fundamentele analyse van de huidige situatie en de noodzaak van een sterker geïnstitutionaliseerde samenwerking op basis van gemeenschappelijke waarden,

met het oog op duurzame stabiliteit, veiligheid en welvaart op het Europese continent?

De CDA-fractie acht dit thema van zo'n essentieel belang dat zij de minister verzoekt een diepgravende en samenhangende beleidsnotitie aan de Kamer te doen toekomen, mogelijk voorafgegaan door een rapport van de AIV. Wil de minister dit toezeggen?

Eveneens voor een groot deel afhankelijk van Russische medewerking is de democratisering in Belarus. Terecht heeft de Europese Unie recentelijk visumrestricties tegen President Loekachenko en zijn repressieve regime ingesteld. Deze maatregelen alleen zullen echter geen effect sorteren. Intensivering van de steun aan het maatschappelijke middenveld en de democratische krachten en een resultaatgerichte dialoog met Rusland over de ontwikkelingen in Belarus zijn onmisbaar. Dit is door de Europese Raad uitdrukkelijk erkend. Kan de minister uiteenzetten op welke wijze deze dialoog en steun aan de bevolking van Belarus concreet gestalte zou moeten krijgen? Ziet de minister nog initiatieven in het ministerscomité van de Raad van Europa onder Russisch Voorzitterschap in dezen?

De recente Palestijnse verkiezingen hebben aangetoond dat democratisch acceptabele processen nog niet tot democratisch acceptabele resultaten leiden. De door Hamas geleide Palestijnse Autoriteit heeft ondanks duidelijke eisen van het kwartet betreffende erkenning van Israël, het afzweren van geweld en het aanvaarden van aangegane verplichtingen, geen koerswendingen gemaakt - - misschien is "nog" geen koerswendingen beter. Het valt te vrezen dat wij vaker geconfronteerd gaan worden met democratisch gekozen regimes die de beginselen van de democratie weigeren toe te passen in hun eigen beleid. Hoe gaan wij hiermee om? Kan een dialoog als brug naar de toekomst dienen? Hoe gaan de EU-ministers om met multilaterale bijeenkomsten waaraan, in dit geval, Hamasministers deelnemen? Terecht zoekt de EU naar wegen om de Palestijnse bevolking van humanitaire hulp te voorzien. Het is evident dat een dialoog met de Palestijnse bevolking nodig blijft. Ik verwijs naar uitspraken van de vroegere minister van openbare veiligheid en buitenlandse zaken van Israël, Ben Ami, die pleitte voor herstel van de internationale diplomatie en waarschuwde voor het opblazen van de Hamasregering. Volgens hem kon dat catastrofale gevolgen hebben. Ik vraag de minister dus hoe hij een dergelijke dialoog zou zien. Zoiets zal met name mogelijk zijn door contacten met volksvertegenwoordigers, als bijvoorbeeld het Palestijns parlement deelneemt aan fora zoals de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa. Evenwel werden recentelijk visa geweigerd aan een Palestijnse delegatie die de meizitting van de Assemblée wilden bijwonen. Daarmee werd elke dialoog onmogelijk gemaakt. Kan de dialoog bijdragen tot het inwilligen van de eisen van het kwartet? Wat is de positie van de minister ten opzichte van Israëlische acties die het vredesproces bedreigen zoals de nederzettingen en de bouw van de afscheidingsbarrière? De Raad maakt hiervan gewag, maar verbindt er geen conclusies aan.

Terwijl de situatie in Irak vrijwel ontaard is in een directe burgeroorlog, geven ook recente ontwikkelingen in Zuidoost-Turkije reden tot grote zorg. Ondanks

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

herhaaldelijke druk heeft de Turkse regering nog steeds geen zuidoostactieplan tot stand gebracht. Kan de minister aangeven hoe de regering die situatie in Zuidoost-Turkije analyseert en welke redenen aan te geven zijn voor het uitblijven van een concreet actieplan voor de regio?

Ten slotte wordt de situatie rond Iran steeds dreigender. Welke maatregelen staan de minister voor ogen om een dergelijke escalatie te verminderen? Ligt hierin mede een rol voor Rusland, om een uitweg te vinden door aan Iran verrijkte kernbrandstof te leveren en kernafval op te slaan, zoals nogmaals betoogd door het Carnegie-endowment for International Peace in de Herald Tribune van 4 mei jongstleden. Ook vraagt, naast de nucleaire dreiging, de mensenrechtensituatie in Iran, waar intellectuelen en politici verdwijnen en religieuze minderheden en mensenrechtenvoorvechters onder zware druk staan, bijzondere aandacht. Hoe kan de EU hier ondersteunend werken? Ik sluit mij aan bij het betoog van de heer Van Thijn, die met nadruk steun vroeg voor de civil society en de oppositie.

De heer **Kox** (SP): Als u aansluit bij de heer Van Thijn, sluit u dan ook aan bij zijn oproep om de Nationale Raad van Verzet van Iran te erkennen als een van de gesprekspartners?

De heer **Van der Linden** (CDA): Hij verwees naar een resolutie in België. Ik begreep daaruit niet dat hij daarmee een expliciet oordeel uitsprak, of een bepaald oordeel. Hij vroeg de regering naar haar opvatting. Dit verdient nadere discussie op het internationale vlak. Ik vind niet dat wij dit eigenstandig moeten doen en ik wil dus niet vooruitlopen op een stellingname.

De heer **Kox** (SP): Van Thijn moet zelf maar uitleggen wat hij bedoelde, maar een van de kwesties is dat lidorganisaties van die Nationale Raad van Verzet nog steeds op de internationale terrorismelijst van de EU staan. Zolang dat het geval is, kunnen wij niet met hen praten. Dat lijkt mij de kwestie, daaraan zouden we iets moeten doen om de civil society en het binnen- en buitenlands verzet te kunnen steunen. Ik zou denken dat het CDA daarover ook een standpunt moet ontwikkelen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Wij zullen altijd een oppositie steunen die de democratische spelregels betrachten, betracht hebben en in de toekomst zullen betrachten. Ik wil nu niet treden in een oordeel over een organisatie die mogelijk op goede gronden op die lijst staat. Een dialoog is goed. Zoals bekend zijn zij met een brede delegatie in de Raad van Europa geweest. Ik neem daar geen positie in op dit ogenblik. Ik sluit het echter niet uit. Dat moet op zichzelf beoordeeld worden. Ik zou niet graag zien dat wij nu een organisatie steunen die in de toekomst niet veel blijkt te verschillen van hetgeen waarmee wij momenteel geconfronteerd worden.

De heer **Kox** (SP): U kent echter ook het rapport van de AIVD waarin staat dat er wat de Nederlandse situatie betreft geen reden is om deze organisatie op de terreurlijst te zetten. U zegt dat er goede redenen zijn maar volgens mij heeft onze eigen AIVD die bewering tegengesproken. Om de dialoog op gang te brengen, moet er gesproken worden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Er is gesproken. Het lijkt mij echter niet verstandig dat elke lidstaat op dit punt een eigen beleid voert. Het heeft mijn voorkeur dat de Europese Unie daarin positie neemt. Per slot van rekening moet ook gekeken worden naar de effectiviteit. Het is wel aardig dat een individuele lidstaat een positie inneemt, maar een gemeenschappelijk standpunt van de Europese Unie legt meer gewicht in de schaal.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ik begrijp uw voorzichtige opstelling, maar het is toch opmerkelijk dat een aantal parlementen in landen om ons heen om een uitspraak in deze richting heeft gevraagd. Ik hecht enorm aan het oordeel van de minister voordat ik mogelijk een stap verder zet op dit punt. Het is evenwel belangrijk dat de oppositie binnen en buiten Iran krachtig gesteund wordt, zolang deze aan de voorwaarden voldoet die in ons buitenlands beleid gelden. Ik hoor daar graag de visie van de minister op.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Mijn fractie heeft met waardering kennis genomen van een tweetal initiatieven van de Nederlandse regering, namelijk ten aanzien van Latijns-Amerika en Indonesië. Bilaterale relaties doen er echt nog toe. Op initiatief van de minister van Buitenlandse Zaken vindt er een zekere herontdekking plaats van Latijns-Amerika. Dat doet de CDA-fractie uiteraard deugd, omdat hierdoor de jarenlange pleidooien om dit continent niet te verwaarlozen gehonoreerd lijken te worden. Zo heeft de Eduardo Frei Stichting, die met mijn partij verbonden is, enkele jaren geleden aan de voorganger van deze minister een tienpuntenplan aangeboden over de relatie tussen Nederland en Latijns Amerika. Die naam, Eduardo Frei, onderstreept op zich al de jarenlange verbondenheid met Latijns-Amerika. Wij hebben Latijns-Amerika nodig voor onze economische belangen. Wij zijn in een aantal landen de eerste of tweede investeerder en wij hebben grote handelsbelangen. Maar er is meer: wij hebben Latijns-Amerika nodig als bondgenoot voor de versterking van de multilaterale instellingen, te beginnen bij de hervorming van de VN, en wij zien -- gelukkig -- in toenemende mate Nederland, Europa en Latijns-Amerika schouder aan schouder optrekken in de pogingen om de realiteit van de globalisering te ordenen naar de kaders van recht en rechtvaardigheid, zoals onze fractievoorzitter bij de algemene beschouwingen bepleitte. Ook en juist bij de gure tegenwind, die het multilateralisme en de versterking van het volkenrecht momenteel kenmerkt.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De **voorzitter**: Ik verzoek u om uw betoog te bekorten. Ik zie dat u nog een aantal pagina's spreektekst voor u hebt, maar u hebt uw spreektijd al overschreden.

**

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik zal het proberen.

Voorzitter. Inzake het Internationaal Strafhof, bijvoorbeeld bij Kyoto, hebben verschillende Latijns-Amerikaanse staten onze opvattingen gedeeld. Maar paradoxaalwijze werden de volkeren daar niet beloond voor hun inzet voor verzoening, democratie, herstel van de rechtstaat en bestrijding van de armoede. Voor sommigen was het wijken van het gevaar van een communistische inktvlek ook het einde van de hulpverlening en de aandacht. Er vindt nu een beweging plaats naar autonomie, tegen uitsluiting van grote inheemse bevolkingsgroepen, tegen ongenueanceerde omarming van het marktdenken en vooral tegen de grote buur in het noorden. Die bewegingen beschouwen wij absoluut niet als tegen de Verenigde Staten gericht. Wij vinden dat deze steun verdienen vanwege de sociaal-economische en politieke aspiraties van deze landen, uiteraard binnen de kaders van recht en democratische verworvenheden.

De kracht van Europa is daarbij dat zij daaraan vanuit de veelheid van haar delen en haar historische banden die samenwerking gestalte kan geven, hopelijk beter gecoördineerd. Nederland kan daarbij een eigen en belangrijke rol spelen. Zoals gezegd waardeert mijn fractie de initiatieven van de minister buitengewoon. De CDA-fractie zou het op prijs stellen als deze neergeslagen worden in een samenhangende beleidsnotitie waarin economische en politieke samenwerking en ontwikkelingssamenwerking naar zowel het bilaterale- als multilaterale niveau worden beschreven en geconcretiseerd. Ik verzoek de minister om hierop te reageren en aan deze wens tegemoet te komen.

Tot slot is de CDA-fractie erg ingenomen met de nieuwe initiatieven van zowel de minister-president als deze minister om aan de relatie met Indonesië opnieuw inhoud te geven. Hier kan en moet ons land een eigen rol spelen. Die rol kan aan gewicht winnen als ze in Europees kader ingepast wordt. Collega van Gennip zal hier bij het onderwerp ontwikkelingssamenwerking nader op ingaan. Het is van groot belang dat de regering de 60ste verjaardag van de onafhankelijkheid aangegrepen heeft om een nieuwe start te maken. Kansen daartoe zijn in de achter ons liggende jaren helaas blijven liggen. Ook voor Indonesië geldt dat op het gebied van democratie, rechtstaat en mensenrechten nog een weg te gaan is. Maar wij weten ook wat er aan nation building is gedaan en bereikt en waarom Indonesië met vele andere landen niet tot de categorie failing states gerekend mag worden. Stabiliteit en het helpen bevorderen van het democratisch proces in dit grootste islamitisch land ter wereld is van buitengewoon belang. Ik verneem graag van de minister welk vervolg de regering voornemens is te geven aan deze hernieuwde relatie.

*N

De heer **Pormes** (GroenLinks): Voorzitter. De politieke islam in de Arabische landen maakt al enige jaren een omwenteling door. Vorig jaar hield de wetenschappelijk directeur van het International Institute for the Study of Islam in the Modern World, dr. Asef Bayat, zijn oratie onder de enigszins provocerende titel: "Islam en democratie, de perverse charme van een irrelevante vraag." "Het is een raar idee dat voortkomt uit de westerse verbeelding. Het is het oriëntalisme van Midden-Oostdeskundigen als de Amerikaan Bernard Lewis, adviseur van de Bushregering. Dat idee gaat ervan uit dat de islam nooit verandert en niet kan moderniseren. Een moslim kan niet democratisch zijn en dus is een democratische moslim geen moslim meer", aldus Bayat. Een krantenfoto die twee opgehangen Iraanse homo's laat zien zal voor veel mensen het beeld zijn dat opduikt als het over de islam gaat. Het imago van onvrijheid, folterstraffen en vrouwenonderdrukking bepaalt voor veel mensen de mening die zij hebben over dit onderwerp.

Vorige maand publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een indrukwekkend rapport: "Dynamiek in islamitisch activisme." Collega Van Thijn haalde dit reeds aan. Het mocht rekenen, hoe kan het ook anders, op een ouderwets rechts, kil onthaal. VVD-Kamerlid Hirsi Ali zei: "Geen wetenschap maar kwakzalverij." CDA-fractievoorzitter Verhagen sprak over: "Onzorgvuldige lariekoek. Studeerkamerpolitiek." Kamerlid Wilders zei: "Naïef en gevaarlijk. Taal der dwazen." De fractie van de LPF: "Een rammelend rapport dat het aanzien van de WRR schaadt." Het kabinet voelt niets voor een politieke dialoog met organisaties als Hamas en Hezbollah. "Wij gaan niet praten met organisaties die op onze vernietiging uit zijn", verklaarde minister Bot. Verder is aan de overzijde door het kabinet gezegd dat Hamas het geweld moet afzweren, Israël's bestaansrecht moet erkennen en zich moet ontwapenen. Dat lijkt mij enigszins kort door de bocht.

Wij delen uiteraard het standpunt dat geweld moet worden afgezworen, met grotere drang als het geweld zich richt op burgers. Wat voor het leger van de VS en Groot-Brittannië geldt met betrekking tot Irak of voor Israël met betrekking tot de Palestijnse gebieden, geldt absoluut ook voor Hamas. Maar uitsluiting zou echt een van de laatste beleidsopties moeten zijn van buitenlands beleid. Is de minister van mening dat Hamas geen deel uitmaakt van de oplossing? Is de minister het met mij eens dat juist op het punt van bestrijding van terreur en vooruitgang boeken in het vredesproces, de politieke dialoog met de Palestijnse Autoriteit, inclusief Hamas, noodzakelijk is?

Het buitenlandse beleid van dit kabinet nodigt mijn fractie uit om verder te kijken dan het Israëliësch-Palestijns conflict. Het gaat om het versterken van onze banden met de islamitische wereld. Een muur optrekken tussen de Europese Unie en de moslimlanden is onbegonnen werk in dit tijdperk van globalisering. Door zo'n aanpak zouden armoede, ressentiment en geweld alleen maar toenemen. Wij moeten juist een brug slaan naar de islamitische wereld door een dialoog te voeren over wederzijdse grieven en gemeenschappelijke belangen, door economische samenwerking te bevorderen en door steun te

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

geven aan de pioniers van de democratie en een moderne en democratische islam. Steun de democratische oppositiepartijen door te pleiten voor humanitaire en politieke rechten. Het is belangrijk dat het Westen erop aandringt dat ook islamitische bewegingen en partijen legaal kunnen functioneren. Dat doen de westerse landen nauwelijks omdat zij bij voorbaat bang zijn voor alle islamitische krachten en op hun netvlies de energiebelangen staan.

Het risico bestaat dat groeperingen als Hamas verkiezingen winnen. Het heeft echter natuurlijk ook te maken met de steun die wordt gegeven aan vaak corrupte regimes in die landen. Juist vanwege het democratisch tekort in veel Arabische landen zoeken veel mensen hun toevlucht tot de enige andere uitlaatklep die zij hebben, de politieke islam. De politieke islam ontpopt zich tot sociale organisaties en beheerders van belangrijke sociale voorzieningen, hulporganisaties voor kwetsbare groepen zoals weduwen en wezen. Deze worden gezien als het alternatief voor door het Westen en met name de Verenigde Staten gesteunde regimes. Zo neemt hun populariteit toe omdat zij zich presenteren als strijders tegen corruptie en nepotisme, hoeders van normen en waarden. Blijven wij ons echter concentreren op de fundamentalisten en constateren dat toenadering tot hen zinloos is en daarom maar de botte ramkoers moet worden ingezet? Wat stellen wij daartegenover?

GroenLinks kiest voor insluiting en dialoog, op zoek gaan naar aanknopingspunten en deze aangrijpen om een stap verder te zetten. Daarvoor is wel een langetermijnagenda nodig en veel lef en visie. Wij moeten niet bezwijken voor de medialogica en meegaan met de mediatistische waan van de dag. Ga in het offensief. Daag en nodig onze ontwikkelings- en mensenrechtenorganisaties uit om concrete programma's in te dienen, en pas de begroting daarop aan. Lever kritiek als mensenrechten in de ondemocratische landen worden geschonden. Laat de agenda van de VS niet leidend zijn.

Voor het slaan van een brug is Turkije van belang. Betrek dit land erbij. Turkije als lid van de Europese Unie biedt nieuwe kansen en mogelijkheden. Een gemeenschappelijke grens met landen als Syrië, Irak en Iran stelt Europa voor kansen en mogelijkheden om de islamitische wereld in te sluiten in een nieuwe democratische rechtsorde. Onderhandelingen met Turkije kunnen bijdragen aan een positief imago van de EU in de regio omdat daarmee de opvatting wordt weerlegd van de EU als exclusieve christelijke club. In een tijd waarin beeldvorming belangrijker lijkt dan harde feiten kan dat deuren openen voor Europa die voor de Verenigde Staten met de machtspolitiek van militaire benadering gesloten blijven. Turkije heeft in de afgelopen jaren ook in haar buitenlandse betrekkingen werk gemaakt van het verbeteren van haar relaties met bijvoorbeeld Syrië en Iran. Het Turks lidmaatschap kan het Europese buitenlands beleid versterken omdat de steun van een groot land als Turkije de Europese aanpak van conditional engagement in de regio kracht bijzet. Uitstekende perspectieven voor een programma speciaal gericht op de buurlanden van de Unie. Natuurlijk is er nog een ander brug: de Barcelonaverklaring. Evaluaties van tien jaar Barcelona wijzen uit dat het beleid maar weinig heeft bijgedragen aan

mensenrechten en democratisering in de regio. Ook de WRR uit zich kritisch. De Raad mist effectiviteit en geloofwaardigheid van tien jaar Barcelona. Ik hoor graag de visie van de minister hierop.

Tijdens de algemene beraadslaging in de Tweede Kamer heeft minister Bot antwoord gegeven op een aantal uitdagingen waarvoor Nederland in 2006 staat. Hij is ingegaan op de manier waarop deze tegemoet worden getreden. De minister heeft verklaard dat hij keihard vecht voor de Nederlandse belangen in engere zin en dat niet de toonhoogte of de goede intentie als maatstaf wordt gehanteerd maar de uitkomst. Laat ik een aantal uitdagingen de revue passeren en de uitkomsten toetsen.

In Irak dreigt een ware burgeroorlog te ontstaan. De VS en hun "allies" ondervinden welke nadelen er kleven aan unilaterale geweldsuitoefening. Er is een nieuw gekozen parlement en een grondwet. De dagelijkse terreur, de aanslagen, de mensenrechtenschendingen, de armoede en de werkloosheid zijn toegenomen. Irak is een staat in ontbinding. Is dit het Irak dat het kabinet van zijn beleid had verwacht? Welke kansen op politieke hervormingen ziet het kabinet nog? Heeft de minister behoefte aan een evaluatie van dit onderdeel van zijn beleid? Wat stelt het kabinet hier tegenover? Wat is zijn politieke agenda voor Irak? Ziet hij überhaupt nog perspectieven? Kortom, wat is de strategie van het kabinet om zijn beloftes aan de Irakese bevolking gestand te doen?

Afghanistan is in wederopbouw. Nederland heeft daar militairen om die wederopbouw te ondersteunen; wij sturen er nog veel meer naartoe. Die militairen ondersteunen ook een regime dat presidents- en parlamentsverkiezingen heeft gehouden en dus democratische geloofsbrieven kan overleggen. In de praktijk blijkt steeds duidelijker dat de krijgsheren aan de touwtjes trekken. Een van de gevolgen is wijdverbreide corruptie; een ander gevolg is de onstuitbare bloei van de opiumproductie en -handel. Worden de Afghanen hier beter van? Afgelopen zaterdag maakte mijn partijgenoot Karimi in NRC Handelsblad bekend dat er weinig reden is tot optimisme over de missie naar Uruzgan. Bovendien meent zij dat het kabinet met zijn uitspraak de troepen bij gewijzigde omstandigheden terug te roepen, de oorlog over zichzelf heeft afgeroepen. De Taliban zullen zich vooral richten op de Nederlandse strijdkrachten. De signalen van collega Karimi zijn niet nieuw. Een aantal maanden geleden konden wij dit lezen in Le Monde: "Zonder goed bestuur geen veiligheid. Hoe kunnen wij van een goed bestuur spreken met een administratie die zo corrupt is en zwaar aangetast is door drugsgeld?" De onveiligheid is ondanks de aanwezigheid van buitenlandse troepen sterk toegenomen. Volgens VN-bronnen is er in het zuiden geen enkele school meer open en is de staat in 80% van dat zuiden volledig afwezig. Is dit juist? Klopt dit beeld? Kan het kabinet ons informeren over de actuele situatie? Is het waar dat ook in het noorden benden van krijgsheren weer slaags met elkaar raken.

De toenemende onveiligheid en de bloei van de milities kunnen worden toegeschreven aan de belangrijkste tak van de Afghaanse economie: de opiumteelt en de handel in opiumproducten. Het gaat om ruim 80% van de werelddoogst. Ondanks de vele geldstromen neemt de teelt niet af. Hoe kan het ook, als een groot deel van het

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

parlement bestaat uit leden die directe belangen hebben bij de handel in opium? Hoe is het mogelijk dat de internationale gemeenschap het Talibanbewind er met veel druk toe heeft kunnen bewegen om de teelt in opium terug te dringen en dit gekozen regime niet? Kan de regering ons dat uitleggen? Heeft dit wellicht te maken met de verborgen agenda van de Verenigde Staten, dichtbij de olie- en gasvelden van Centraal-Azië, in een land waardoor een belangrijke pijpleiding moet komen, namelijk vanuit Turkmenistan naar Pakistan en India? Bovendien past de militaire aanwezigheid perfect in het plan tot containment van de invloed van China. Waar staat het kabinet in dezen? Wat is de strategie en de visie van de Nederlandse regering met betrekking tot Afghanistan? Wordt het niet tijd om ons nadrukkelijker te bemoeien met de echte politieke agenda en om ons te bekommeren om de mensen in Afghanistan?

De derde casus waarover ik wat wil zeggen betreft Iran. De heren Van Thijn en Van der Linden hebben hier al het een en ander over gezegd. De directeur-generaal van het Internationaal Atoomenergie Agentschap, Mohamed el-Baradei, heeft afgelopen zaterdag de Four Freedoms Award ontvangen. Hij krijgt de onderscheiding onder meer voor zijn inzet om nucleaire dreiging te voorkomen. El-Baradei ontving vorig jaar samen met het atoomagentschap de Nobelprijs voor de vrede. Mijn fractie heeft dit uiteraard met instemming begroet en wenst hem ook vanuit deze plek te feliciteren. Daar blijft het echter niet bij. Wij steunen hem ook in zijn streven om een oplossing te bewerkstelligen in de kwestie-Iran. Hij is positief over het besluit om een pakket aanmoedigingsmaatregelen te ontwikkelen om Iran te bewegen, zijn uraniumverrijking op te geven, omdat er voor het eerst wordt overlegd over een praktisch voorstel dat met Iran kan worden besproken. Alleen aan de onderhandelingstafel kan een oplossing worden gevonden. De heer El-Baradei is erg optimistisch en hij hoopt dat er een einde komt aan de woordenstrijd. Ook belangrijk is dat hij heeft gezegd dat de tijd moet komen voor compromissen. Iran heeft volgens hem het recht op nucleaire energie voor vreedzame doeleinden, maar tegelijkertijd moet het land aantonen dat het echt alleen maar een vreedzame ontwikkeling nastreeft. Deelt het kabinet deze opvatting? Hoe beoordeelt de minister de recente ontwikkelingen op dit terrein?

Indonesië is het grootste islamitische land ter wereld. Ik heb in een eerder debat Indonesië genoemd als een van de drie trauma's van het buitenlandbeleid. In de Tweede Kamer heeft de minister verklaard de moeilijke relatie met Indonesië te hebben kunnen afsluiten. Ongetwijfeld heeft daarbij zijn aanwezigheid op de onafhankelijkheidsdag van de republiek op 17 augustus een belangrijke rol gespeeld. De minister betuigde toen spijt door te stellen dat Nederland destijds door de inzet van militairen aan de verkeerde kant van de geschiedenis stond. Daarmee stonden de dienstweigerders van toen aan de goede kant van de geschiedenis. Ik complimenteer de minister met deze moedige stap. Die moed ontbrak tijdens de verschillende Paarse kabinetten. De PvdA moet zich bij het beluisteren van het gebaar van de minister hebben doodgeschaamd. Dat mag zij zichzelf als linkse partij aanrekenen.

Wij beginnen met Indonesië met het openslaan van een nieuwe hoofdstuk. De democratische opbouw in Indonesië is in volle gang. De economie trekt aan. Het aantal conflicten langs etnische en religieuze scheidslijnen is nagenoeg verdwenen. Er zijn nog wel incidenten. Wel problematisch is de situatie in Papua. Evenals de minister steunt mijn fractie de gekozen lijn door er met de Indonesische regering voor te zorgen dat het lot van de Papoea's verbetert. Ik begrijp echter niet helemaal waarom de minister bij het begrotingsdebat aan de overzijde zich zo negatief heeft uitgelaten over de provinciale herindeling van Indonesië. Dat lijkt mij niet helemaal gepast in een hernieuwde relatie, net zo goed als ik het ongepast zou vinden als Indonesië het zou afkeuren indien wij besluiten om de provincies Groningen en Drenthe samen te voegen. Wat wel past, is samen zorgen voor een sociaal rechtvaardige situatie in de drie nieuwe Papuaprovincies. Het kabinet zou hierin veel actiever kunnen zijn, zeker met de mogelijkheden die worden geboden vanuit de autonomiewetgeving. Waarom niet samen met de provinciale parlementen en bestuurders, en de nationale regering in Jakarta, een goed sociaal en economisch plan ontwerpen en cofinancieren? Dat zou gepast zijn. Het zou een behoorlijke stimulans moeten zijn om een antwoord te bieden op de onveilige situatie van vele burgers daar.

Ten slotte kunnen er lessen worden getrokken uit onze geschiedenis met Indonesië. Laten wij niet wachten tot 2066 als er een nieuwe minister van Buitenlandse Zaken is, wellicht van SP-huize, om te verklaren dat Nederland destijds, in 2006, aan de verkeerde kant van de geschiedenis stond toen het besloot, met instemming van de Partij van de Arbeid, om militairen te sturen naar Afghanistan.

*N

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter. In juli 2005 heeft de Adviesraad Internationale Vraagstukken, de AIV, een advies uitgebracht over Nederland in de veranderende Europese Unie, NAVO en Verenigde Naties. In de regeringsreactie van 7 april jongstleden wordt "erkentelijkheid uitgesproken voor dit gedegen en belangwekkende rapport dat een brede analyse weet te combineren met een aantal gerichte aanbevelingen voor de opstelling van ons land in EU-, NAVO- en VN-verband". De VVD-fractie is het eens met deze positieve kwalificaties. Het rapport is voor ons extra waardevol omdat het, naast de beschouwing over de drie fora, de gelegenheid biedt om van gedachten te wisselen over de strategische aspecten van het buitenlands beleid. Debatten daarover, binnen en buiten deze Kamer, vindt de VVD van grote betekenis. Wij missen ze vaak. Immers, met name een goed gefundeerd strategisch beleid voor de middellange en lange termijn moet erin resulteren dat de belangrijkste doelen van het beleid -- de bevordering van het Nederlands belang en de bevordering van de internationale rechtsorde en de mensenrechten -- worden verwezenlijkt. Ik begin met enkele opmerkingen en vragen over ontwikkelingen in de EU, de NAVO en de VN.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De Adviesraad vindt de hervormingscapaciteit van de drie internationale organisaties onvoldoende, met name gezien de mondialisering van de grote vraagstukken en de toegenomen interdependenties. De regering deelt deze zorgen, zo schrijft zij, in het bijzonder voor de Verenigde Naties. Vorig jaar heb ik bij de begrotingsbehandeling namens mijn fractie de minister krachtig aangemoedigd om zijn herhaalde pleidooien voor een meer effectief en robuust multilateralisme voort te zetten. Ondanks die inspanningen is er naar onze mening op de VN-top in september 2005 op dit essentiële punt te weinig bereikt. Daarmee doel ik niet op de samenstelling van de Veiligheidsraad, waar wij weinig vertrouwen hadden in vorderingen, maar wel op het vermogen van de Veiligheidsraad en de Verenigde Naties om de naleving van aanvaarde resoluties te controleren en af te dwingen. Voor veiligheidsvraagstukken, voor non-proliferatie van massavernietigingswapens en de beheersing van de kernenergiesituatie in Iran zijn zulke instrumenten van vitaal belang. Aan dit lijstje van bedreigingen moeten wij helaas thans nog toevoegen het inzetten van energieleveranties en energietechnologie als politiek wapen in het algemeen. Ook hier is door andere sprekers terecht gewezen op het uitstekende rapport van de AIV en de Energieraad.

In verband met de geringe vorderingen van het effectieve multilateralisme in de VN wil ik drie vragen stellen. 1. Is Europa voldoende eensgezind geweest tijdens de VN-top? 2. Welke initiatieven zullen in de zeer nabije toekomst worden genomen om wel tot effectief multilateralisme en tot sanctiemogelijkheden te komen? 3. Wat zijn de meest recente intenties van de VN inzake de onaanvaardbare ontwikkelingen in Iran? Ik kom over dit laatste punt straks nog apart te spreken. Overigens zijn, mede door de inzet van Nederland, wel een aantal andere belangrijke resultaten op de VN-top geboekt, zoals de positieve ontwikkeling naar een internationale doctrine die de veiligheid van individuele burgers meer centraal stelt: het beginsel van de "responsability to protect". Dit is een belangrijk principebesluit. De kern hiervan is de verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap om burgers tegen massaal geweld te beschermen indien de betrokken staat dat niet kan, wil of doet. Mijn vraag is hoe het verdergaat met de concrete vormgeving van dit buitengewoon belangrijke principe, dat door onze fractie wordt toegejuicht. Ook de vervanging van de slecht functionerende Mensenrechtencommissie van de VN door een beter gepositioneerde Mensenrechtenraad met meer mogelijkheden en bevoegdheden is een stap voorwaarts, al geldt hier wel: eerst zien, dan pas geloven. Is in de nieuwe vormgeving voldoende uitgesloten dat landen die zelf structureel mensenrechten schenden, zoals Cuba, lid zijn van deze raad? Overigens wil ik deze gelegenheid benutten om de regering van harte te feliciteren met het feit dat Nederland lid is geworden van de Mensenrechtenraad. Die raad telt zo'n 47 leden; dat zijn er niet zo heel veel. Ik heb begrepen dat Nederland met 137 stemmen, dus met een aanzienlijke steun uit de wereldgemeenschap, in de Mensenrechtenraad terecht is gekomen. Dat illustreert de uitstekende reputatie die Nederland op dit terrein heeft opgebouwd. Ik wil de regering complimenteren met haar succesvolle inzet op dit belangrijke punt.

De VVD-fractie maakt zich grote zorgen over de situatie in Iran. Er is daar een fanatiek religieus regime dat op onaanvaardbare wijze voortgaat met een nucleair programma en het toezicht en de regels van het Internationaal Atoomenergie Agentschap aan de laars lapt. Ook van de deadline van de Veiligheidsraad om uiterlijk op 28 april jongstleden te stoppen met het verrijken van uranium, trekt men zich niets aan. Het dreigement van Iran om alle nucleaire knowhow te exporteren naar andere moslimlanden moet buitengewoon serieus worden genomen. Om de heer Van Thijn te citeren: het is huiveringwekkend. Ik krijg graag informatie van de minister over de actuele situatie.

Wij bepleiten in de eerste plaats een krachtige stellingname van de Veiligheidsraad met resoluties en toepassing van sancties. In de tweede plaats spreekt onze fractie zich in de lijn van het in de Tweede Kamer aanvaarde amendement-Van Baalen/Karimi uit voor steun aan democratiseringsbewegingen in en buiten Iran die zich inzetten voor democratie, vrije media en mensenrechten. Ook wij zijn geïnteresseerd in de opvatting van de minister over de resolutie die in de Belgische senaat is aangenomen. Ik las deze resolutie gisteren pas en heb daar geen onderzoek naar kunnen doen. In het kader van de dialoog wil ik eerst van de minister zelf horen wat hij van deze resolutie vindt. Als dit in dit debat niet mogelijk is, dan verneem ik dit graag schriftelijk.

De andere fora, de EU en de NAVO, hebben moeizame jaren achter de rug. De EU maakt terecht een periode van reflectie en bezinning door en is, wat ons betreft, op zoek naar een meer evenwichtige koers die meer overlaat aan de nationale lidstaten zelf en veel bescheidener is in het uitrollen van gedetailleerde technocratische interventies die door de bevolking niet worden begrepen. In de transatlantische samenwerking was sprake van verdeeldheid en aanvaringen. Gelukkig zijn er veel tekenen van herstel en verbetering. In ons NAVO-debat van 21 maart 2006 is daarover uitstekend en toekomstgericht gedebatteerd. In verband met de actualiteiten nodig ik de minister graag uit, ons te informeren over de transatlantische samenwerking inzake de dossiers Midden-Oosten, Iran en de Kaukasus.

Vertrouwen wekt de uitspraak van de minister in zijn brief van 7 april jongstleden dat "de samenwerking met de VS aan inhoud en strategische gerichtheid wint". Kan hij hierop concreter ingaan?

Het analytische gedeelte van het AIV-rapport leent zich ook uitstekend voor een debat over de kansen en bedreigingen die de mondialisering in het algemeen en voor ons land in het bijzonder met zich brengt. Twee jaar geleden sprak ik hier namens de VVD met name over de uiterst grote risico's van de mondialisering op het gebied van massavernietigingswapens, terrorisme, infectieziekten en energie. In het AIV-rapport worden deze risico's terecht nogmaals benadrukt. In het jaarverslag 2005 van de AIVD wordt, evenals in het AIV-rapport, op de speciale kwetsbaarheid van Nederland gewezen vanwege onze open structuren, de aanwezigheid van veel internationale bedrijven en een bevolkingssamenstelling met veel allochtonen.

De mondialisering brengt voor ons land echter ook veel kansen. Benutten wij deze kansen voldoende?

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Het gaat om kansen voor dynamiek en groei, voor bedrijvigheid en export, voor ondernemers en wetenschappers en voor nieuwe technologieën. Interessant is in dit verband een artikel van de voorzitter van VNO-NCW, Bernhard Wientjes, in NRC/Handelsblad van 23 januari 2006. In zijn analyse noemt hij drie ontwikkelingen die onze internationale positie hebben verzwakt: de houding tegenover Europa, politiek professionalisme en de haperende integratie. Hij concludeert dat de traditionele kracht van het land in gevaar komt en hij bepleit een versterking van onze internationale oriëntatie. De VVD-fractie is het volstrekt eens met dit pleidooi.

Dit is geen kritiek op de minister. Hem is geen land te ver om voor het Nederlands belang op te komen en een beetje minister of staatssecretaris gaat toch zeker eenmaal per jaar of per kabinetsperiode keer naar China.

Uit eigen waarneming ben ik erg onder de indruk van de inzet en kwaliteit van onze diplomaten, zowel op politiek als op economisch gebied. De afgelopen jaren heb ik als voorzitter van de Nederlandse delegatie naar de Interparlementaire Unie veel ambassades zien werken op het politiek-diplomatieke en het economische vlak. In dit verband noem ik ook de wetenschappelijk-technische attachés. Over een periode van enkele decennia is mijn waarneming dat er naast het traditionele, diplomatieke werk veel meer nadruk is komen te liggen op de economische belangen van ons land en ons bedrijfsleven en dat de resultaatgerichtheid is toegenomen. Toch kan er meer verzilverd worden. Ik noem twee suggesties.

In de eerste plaats bepleiten wij een verdere versterking van de strategische beleidsontwikkeling bijvoorbeeld rondom de vraag hoe wij ons politiek en economisch opstellen ten opzichte van de nieuw opkomende landen als China en India. Wij hebben terecht kritiek op de mensenrechtensituatie in China en op de militaire dreiging jegens Taiwan. Die kritiek handhaven wij natuurlijk, maar tegelijkertijd is het de vraag hoe we in het Nederlands belang nieuwe kansen daar benutten. Hoe verhoudt bijvoorbeeld ons stimuleringsbeleid van nieuwe technologieën -- ICT, nanotechnologie en biotechnologie -- zich tot de ontwikkelingen in de nieuw opkomende landen? Moeten we bijvoorbeeld coalities tussen ondernemers en wetenschappers in ons land en die andere landen sterker stimuleren? Kennelijk heeft ook de Tweede Kamer behoefte aan een verdere verdieping van de discussie. Daarover heeft de minister desgevraagd een Chinanota en een notitie over Indonesië toegezegd.

Onze vraag is of de minister in deze nota's over de opkomende landen en de relatie met Nederland in nauw overleg met zijn collega van Economische Zaken en OCW wil ingaan op de kansen die hier voor ons liggen en op de aspecten die voor Nederland van strategisch belang zijn. Deze nota's krijgen vanwege de algemeen strategische invalshoeken een meerwaarde.

Verder bepleit de VVD-fractie dat nog eens goed gekeken wordt naar de effectiviteit van ons beleid terzake van de stimulering van bedrijvigheid in concrete situaties. Tijdens een debat over de biotechrichtlijn in dit huis met de minister en staatssecretaris van Economische Zaken heb ik mijn bevreesdheid erover uitgesproken dat indertijd het biotechnologisch bedrijfsleven vrij massaal uit Nederland vertrok. Het hoofdkantoor van Organon bijvoorbeeld ging

naar Washington. Het leek erop dat de regering reageerde in de trant van: ik sta erbij en ik kijk ernaar. Er gebeurde niets. De laatste jaren stond ons land gelukkig enige keren hoog op de shortlist van internationale ondernemingen als vestigingsplaats voor productie, maar meestal reddden wij het niet. Een veelgehoord probleem is dat buitenlandse ondernemers die vestigingen in ons land overwegen, worden geconfronteerd met diverse overheidsinstanties die allemaal hun eigen tijdrovende ingewikkelde procedures hebben. Het schiet dan niet op. Andere landen doen het beter en men haakt af. In de Tweede Kamer is in dit verband door de VVD-fractie voor een eenloktenbenadering gepleit, waarbij wij ons graag aansluiten.

Tot slot nog enkele opmerkingen over de verhouding tussen de Raad van Europa en de Europese Unie. Overeenkomstig de afspraken op de Top van Warschau in mei 2006 heeft de Luxemburgse minister-president Juncker recentelijk zijn, naar mijn mening voortreffelijke, aanbevelingen gepresenteerd. Zijn rapport heeft in brede kring waardering gekregen. Vooral de aanbeveling dat de Europese Unie ter vermijding van doublures maximaal gebruik moet maken van de instrumenten die de Raad van Europa op het gebied de mensenrechten reeds heeft, spreekt ons aan. Onze vraag luidt: hoe is de follow-up op regeringsniveau en in de Comités van Ministers in de EU en de Raad van Europa? Willen de bewindslieden deze aanbevelingen in deze gremia bepleiten.

En overigens blijven wij van mening dat het bureau van de grondrechten, zoals voorgesteld door de EU, er niet moet komen.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Eén ding is zeker: het heeft deze minister van Buitenlandse Zaken in de afgelopen jaren zeker niet ontbroken aan buitenlandse zaken. Hem kunnen wij zeker geen "minister van lege dozen" noemen. Ik heb de minister wel eens horen zeggen dat hij dol is op een deeltijdbaan van 32 uur en dat hij er daarom maar twee genomen heeft. Het is welhaast een wonder dat hij tijd kan vinden om hier de hele dag met ons door te brengen. Ik maak van deze gelegenheid graag gebruik om op enkele delen van zijn beleid dieper in te gaan. Het spreekt voor zich dat de minister voor Europese Zaken zich hierbij ook aangesproken mag voelen. De staatssecretaris mag mij overigens vertellen waar hij zijn dozen tegenwoordig mee vult, nadat de inhoud daarvan bruut door het referendum van verleden jaar eruit is gehaald.

De regering bepleit in de begroting voor dit jaar mooie dingen die mijn partij aanspreken: versterking van de internationale rechtsorde, eerbiediging van de mensenrechten, grotere mondiale veiligheid en stabiliteit, effectieve humanitaire hulp aan en beter bestuur in de rest van de wereld, versterkte Europese samenwerking, meer welvaart en minder armoede, een toename van menselijke en sociale ontwikkeling, een beter beschermd en verbeterd milieu, plus aandacht voor welzijn en veiligheid van landgenoten buiten 's lands grenzen en een versterkt

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

cultureel profiel en een positieve beeldvorming van ons land. Daar kun je niet zoveel op tegen hebben. Mijn eerste vraag aan de minister is of het allemaal lukt. Ligt hij op schema? Lukt het binnen die twee parttime werkweken om op deze gebieden de vooruitgang te boeken die hij zich ten doel heeft gesteld? Kort voor zijn aantreden als minister meldde hij dat Nederland volgens hem in een stevige malaise verkeerde, waardoor onze invloed in het buitenland snel erodeerde. Ik neem aan dat hij zich in de afgelopen tweeënhalf jaar ingespannen heeft om dat proces te keren. Kan hij ons aan de hand van de door de regering geformuleerde doelen in de begroting voor dit jaar vertellen of wij er nu beter voorstaan? Zo ja, waarom en zo nee, waarom niet?

Toen deze minister aantrad, ging er volgens de Groene Amsterdammer een zucht van verlichting door het ministerie van Buitenlandse Zaken. Dat kwam vooral omdat Maxime Verhagen geen minister werd -- ik kan mij daar iets bij voorstellen -- maar ook vanwege de kwaliteiten die de nieuwe man op de Apenrots werden toegedicht. Hij zou een transatlanticus zijn, maar geen naloper van Washington. Hij zou een Europeaan zijn, maar wel eentje die het lef had om de Lissabonstrategie een beetje dwaas te noemen en een tandje lager niet slecht had gevonden bij het overhaaste Europese unificatieproces. En hij zou een diplomaat zijn, die op basis van een ervaring van veertig jaar zijn pad door het mijnenveld van de buitenlandse politiek wel zou vinden en het land niet gemakkelijk in de problemen zou brengen. Hoe duidt de minister zijn positie nu? Wij hoeven het niet meer over verwachtingen te hebben, maar wij kunnen nu over prestaties spreken. Hij is vaak in Washington geweest, hij is vaak in Brussel geweest. En hij heeft, voor zover ik het heb kunnen volgen via de uitstekende website van het ministerie, zowat elk land ter wereld aangedaan. Heeft dat er ook toe geleid dat onze internationale relaties daadwerkelijk beter zijn geworden? Hebben wij nu meer invloed en minder problemen in de buitenlandse politiek?

Laat ik eerst wat vragen stellen over onze trans-Atlantische relatie. Vindt de minister dat die relatie erg onder druk gezet is door de Amerikaanse Alleingang in de oorlog tegen Irak, de flagrante en constante schending van internationaal oorlogsrecht in de oorlog tegen het terrorisme en, meer algemeen, de neoconservatieve koers van president Bush? Had Nederland in de afgelopen jaren wellicht meer afstand van de Amerikaanse politiek moeten nemen? Eerder zei de minister in deze Kamer dat onze meegaande houding ons een bevoorrechte positie opleverde bij de Amerikanen. Maar heeft Amerika ons per saldo niet meer gebruikt dan wij de Amerikanen? En heeft dat onze andere relaties in de rest van de wereld niet aangetast?

Het moet gezegd: deze minister heeft het aangedurfd om de Amerikaanse regering aan te spreken op haar wangedrag inzake het internationale oorlogsrecht. Daarom valt hij de prijzen. De vraag blijft natuurlijk wat het per saldo heeft opgeleverd. Voelt hij zich niet belazerd, nu Guantánamo Bay na al die jaren nog steeds bestaat, het Rode Kruis geen toegang krijgt tot geheime gevangenis en daarover zijn beklag doet? Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken erkent de eerder ontkende geheime CIA-vluchten met gevangenen wel, maar

bagatelliseert ze vervolgens weer. Of komt de term "belazeren" niet voor in het woordenboek van een diplomaat? Heeft hij daar maar mee te leven?

De minister heeft het ook aangedurfd de juistheid van de inval in Irak te betwijfelen, ook al deed hij onze premier daar geen plezier mee en de minister van Defensie evenmin. Hij durft tegengas te bieden aan hen die liefst snel militair zouden willen ingrijpen in Iran, officieel vanwege het Iraanse kernwapenprogramma maar in werkelijkheid om weer toegang te krijgen tot de Iraanse olierijkdommen. Op dat soort momenten herken je de wijsheid van een diplomaat. Natuurlijk moeten we de Iraanse bevolking helpen de mullahdictatuur kwijt te raken. Dat moet alleen niet gebeuren door buitenlandse bommen maar door steun aan het binnenlandse verzet. In dat verband de vraag of de minister met mij van mening is dat de plaatsing van Iraanse verzetsorganisaties op de Europese terreurlijst onterecht is. Als lid van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa heb ik president Rajavi van de Iraanse Raad van Verzet toegezegd dit hier aan de orde te stellen. Ik merk dat andere collega's dat ook doen. Ik hoor graag het oordeel van de minister.

De minister trad aan als kritisch Europeaan, die een aanpak van rustig aan dan breekt het lijntje niet voorstond. Dat was heel verstandig. Maar heeft de EU niet juist de fout gemaakt het unificatietempo nog verder te verhogen met haar poging de Europese Grondwet in alle lidstaten aangenomen te krijgen? Is de Europese Unie volgens de minister na het Nederlandse en het Franse nee in een existentiële crisis terechtgekomen of liggen de oorzaken dieper? Waren die eerder aanwezig? Hoe staat het nu met de brede maatschappelijke discussie? De dag na het referendum vonden wij allemaal dat die discussie er moest komen. Bij nader inzien vond de Tweede Kamer toch weer iets anders, waarna de regering zei dat zij er op haar manier mee zou doorgaan. Ik vernam dat de staatssecretaris nu iets met het internet aan het doen is. Ik kan mij voorstellen dat een brede maatschappelijke discussie iets meer voorstelt. Ik hoor graag wat de stand van zaken is. De Europese Grondwet is voor Nederland dood. Dat zei de minister na het referendum. Nu gaat bondskanselier Merkel echter tijdens het Duitse voorzitterschap van de EU een reanimatieplan presenteren. Volgens mij heet dat trekken aan een dood paard. Vindt de minister dat ook? Ik vraag hem ook hoe dit zich verhoudt met een wijsheid die hij herhaaldelijk heeft verkondigd, namelijk dat wij in geval van twijfel altijd met de Duitsers mee zouden moeten doen. Dat lijkt nu op gespannen voet te staan met zijn eerder uitgesproken oordelen over de Europese Grondwet. Ik vraag de minister verder of we er niet wijzer aan zouden doen om er eens werk van te maken om de Unie bescheidener en slanker te maken en transparanter en beter te laten functioneren, in plaats van door te blijven sukkelen met het grondwetproject. Daar zouden wij allemaal iets aan hebben.

Over de uitbreiding van de Europese Unie met Bulgarije en Roemenië spreken wij hier binnenkort apart, als we weten wat het oordeel van de Europese Commissie is. Maar kunnen de bewindslieden aangeven wat na deze stap de Nederlandse inzet met betrekking tot verdere uitbreiding zal zijn? Ik denk hierbij niet alleen aan de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

plannen met Turkije, maar ook aan de mogelijkheden in het voormalige Joegoslavië.

Hoe oordelen de bewindslieden over de positie van die andere Europese organisatie, de Raad van Europa? Wat heeft de Nederlandse regering per saldo kunnen doen om deze vorm van Europese samenwerking te ondersteunen? Ik moet zeggen dat de houding van de regering betreffende de poging van de EU om een deel van de kerntaken van de Raad van Europa te kapen, mijn fractie is tegengevallen. Gelukkig is de in deze senaat gestarte verzetsbeweging tegen dit EU-imperialisme nu overgeslagen op andere parlementen én de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Aan het adres van de heer Van der Linden zeg ik overigens dat het soms goed is om vanuit een parlement aan iets te beginnen, dus dat je niet altijd hoeft te wachten totdat er van de andere kant iets komt; hij was per slot van rekening ook enigszins betrokken bij deze verzetsorganisatie. Deze maand komen de ministers van de Raad van Europa bijeen. Mogen wij ervan uitgaan dat de Nederlandse regering nu wel onze bondgenoot zal zijn, als deze kwestie aan de orde komt in de eerstvolgende bijeenkomst van de ministers van de Raad van Europa later deze maand?

Overigens blijf ik van mening dat er een volstrekte wanverhouding is tussen de budgettaire anorexia van de instituten van de Raad van Europa en de budgettaire boulimie van de Europese Unie. Wat vinden de bewindslieden ervan dat je een assemblee van de Raad van Europa voor 15 mln. moet laten draaien, net zoveel als één agentschap van de EU zou moeten kosten? Wat hebben ze gedaan om die scheefgroei aan te pakken? Laat ik hier trouwens nogmaals zeggen dat ik de samenwerking van vrijwel alle Europese landen en parlementen op het niveau van de Raad van Europa dusdanig belangrijk vind, dat ik vind dat we er meer aandacht en middelen aan dienen te geven. Ik ben een socialist, dus zuinig, maar soms moet iets meer ruimte krijgen. Dat geldt voor dit instituut. Laten we niet vergeten dat Rusland hiervan niet alleen lid is, maar voor het eerst ook het voorzitterschap gaat bekleden. Laten we de kansen niet veronachtzamen die dit kan opleveren. Tegelijk mag je aan parlementen vragen om meer aandacht te schenken aan wat in en rond Straatsburg gebeurt; dat loopt op dit moment namelijk ook niet over.

Kortheidshalve sluit ik mij aan bij de woorden van het CDA en de VVD over het rapport-Junker en wat we daarmee gaan doen. En ik kan -- dat is toch een unicum -- vrijwel geheel aansluiten bij hetgeen de woordvoerder van het CDA zei over de relatie met Rusland. Volgens mij heeft deze een buitengewoon belangrijk thema bij de kop genomen. Terugblikkend, moeten we het raar vinden dat het zo lang duurde voordat wij beseften dat onze grootste buurman interessant is; niet alleen vanwege mensenrechten, maar ook als leverancier van van alles en nog wat. Daarmee moet je toch goede betrekkingen onderhouden.

Na mijn vragen over onze transatlantische en Europese relaties nu mijn vragen over de rest van onze buitenlandse politiek. Om te beginnen het allerbelangrijkste: Nederland in oorlog. De afgelopen jaren hebben Nederlandse militairen uitvoering moeten geven -- en dat hebben zij keurig gedaan -- aan het deel van onze buitenlandse politiek dat samenhangt met de Amerikaanse

oorlog tegen het terrorisme. In tegenstelling tot landen als België, Frankrijk en Duitsland steunden wij de illegale inval in Irak en meer dan veel andere landen gaven wij steun aan de operatie "Enduring Freedom". Deze zomer sturen we zo'n 1500 Nederlandse soldaten naar een van de allergevaarlijkste plekken ter wereld: het Afghaanse moeras dat Uruzgan heet. De regering beroemt zich desondanks op onze hoge plek in internationale strijdcoalities. Maar wat zijn de gevolgen voor onze positie in de wereld en straks voor onze militairen? Worden we niet vooral als Amerikaanse hulptroepen gezien, in plaats van als een onafhankelijk land? En hoeveel risico mag je je soldaten eigenlijk laten lopen als je zo weinig zekerheid over het resultaat hebt?

Onder deze minister, de minister die ons door het mijnenveld zou kunnen loodsen, is Nederland steeds sterker bij de oorlog in Afghanistan betrokken geraakt. Nederlandse soldaten doen mee aan de Amerikaanse oorlog tegen de Taliban, via Enduring Freedom. Nederlandse militairen gaan in NAVO-verband naar Uruzgan om daar, althans volgens de Canadezen die daar het commando hebben, ook oorlog te gaan voeren tegen de Taliban, voormalige krijgsheren en drugsbaronnen. Volgens oud-VN-ambassadeur Holbrooke zal de buitenlandse militaire presentie in Afghanistan minstens nog tien jaar moeten duren. Hoe lang zal onze militaire betrokkenheid duren? Of eindigt die stipt na de nu in gang gezette missie? Ik denk dat dit niet het plan is van de regering. Weet de minister nog steeds zeker dat wederopbouw onder de huidige omstandigheden enige kans maakt? Alle berichten uit het gebied zeggen iets anders. Dat is heel ernstig, want in ieder geval een groot deel van ons parlement wilde dat onze militairen daar voor een wederopbouwmissie heen gingen. Als dat niet mogelijk is, begrijp ik de woorden van minister Kamp wel. Deze minister sprak evenwel andere taal: missie is missie, we gaan het afmaken. Is er op dit punt wel sprake van eenheid van beleid in het kabinet?

Is het verder wel mogelijk een land op te bouwen zonder steun van een centrale overheid en met een corrupte provinciale overheid, die sinds kort op verzoek van Nederland onder leiding staat van een voormalig kopstuk van de Taliban, die volgens mij nog steeds op de internationale terrorismelijst van de Verenigde Naties staat, en met wie je eigenlijk geen zaken mag doen? Wij denken dat deze persoon beter is dan de schurk die vóór hem daar zat. Hoe kon het trouwens dat de vorige gouverneur net voor zijn vertrek zowat de hele overheidsinboedel verpatste? Klopt het dat president Karzai de minister heeft gezegd geen geld te hebben voor de wederopbouw van Uruzgan? Moeten wij die boel dus straks van die meneer gaan terugkopen? Dat is allemaal realpolitik. Tot hoever zal die gaan? Sam Pormes wees al op het feit dat we daar met regionale, provinciale en nationale parlementen te maken hebben, waarvan ongeveer de helft van de leden een min of meer rechtstreekse relatie met drugsproductie en -handel heeft. De bedoelingen kunnen dus mooi en nobel zijn, maar realpolitik verplicht ons vooral naar de feiten te kijken en niet te veel te dromen.

De minister heeft recentelijk bij zijn rondreis te horen gekregen dat er van president Musharraf geen extra

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

maatregelen te verwachten zijn om de grens met Afghanistan zijn gatenkaaskarakter te ontnemen. Maar wat moeten wij daar gaan doen? Mensen achternazitten die zomaar de grens over kunnen lopen, terwijl onze soldaten daar moeten stoppen omdat we anders in een internationaal conflict met Pakistan verzeild raken? Hoe gaat de minister hiermee om? En is al duidelijk wie straks wie gaat beschermen: wij de Australische militairen of zij ons? Daarover was nog enig misverstand; het lijkt me goed om dit tijdig uit te praten, anders beschermt niemand straks niemand en krijgen we wel erg veel trammelant. Tot zover mijn vragen over onze positie in Afghanistan.

Dat wereldwijde stabiliteit niet kan zonder een oplossing van het conflict in het Midden-Oosten is voor eenieder een vaststaand feit. In dat licht mijn vraag aan de minister: wat heeft de Nederlandse regering bijgedragen aan het dichterbij brengen van een oplossing aldaar? Alle pressie is op de Palestijnen gezet, terwijl Israël ongestoord Palestijnse gebieden kon blijven bezetten en de Palestijnen vernederen. Dit heb ik nogmaals moeten constateren tijdens mijn waarnemerschap voor de Raad van Europa. Ik vind het bizar dat wij zo coulant omgaan met een land dat illegaal, tegen de uitspraken van de VN in, een land bezet, en dat wij zulke harde eisen stellen aan degenen die nu al tientallen jaren onder die bezetting zuchten. Daar klopt iets helemaal niet. En het is geen theorie; als je daar bent, zie je hoe het werkt; dan zie je zaken die je liever niet had willen zien.

Alle pressie is dus gericht op de Palestijnen. Tot onze verbazing en verwondering heeft de Palestijnse Autoriteit alle pressie beantwoord: op democratische wijze zijn een president en een parlement gekozen, op basis waarvan er een regering is gekomen. Vervolgens worden de Palestijnen beloofd met extra sancties. Ik kan dat niet begrijpen, ik schaamde me de ogen uit mijn kop: wij konden daar als waarnemers constateren dat die verkiezingen een voorbeeld zouden zijn voor menig Europees land, en dan gaan we zo met hen om. Ik kan mij voorstellen dat heel veel eenvoudige burgers van Palestina zich een kunstje geflikt voelen. Hoe ziet de minister dit, met al zijn ervaring als diplomaat?

De heer **Dees** (VVD): De heer Kox zal toch ook uit het debat hebben begrepen dat de kritiek op Hamas vooral gestoeld is op drie punten, namelijk het niet afzweren van geweld, het niet erkennen van Israël en het niet naleven van akkoorden die met de Palestijnen al in 1993 zijn afgesloten, zoals het Osloakkoord?

De heer **Kox** (SP): Ja, maar de heer Dees weet ook dat Realpolitik hierin de doorslag moet geven. Het geweld van Hamas tegen Israël is al langer dan een jaar gestopt. Dat is realpolitiek, want dat zien wij. Woorden en daden moeten goed worden gewogen. Dat in het charter van Hamas de staat Israël niet wordt erkend, is bekend, maar vraag in Israël eens wie het bestaan van Palestina erkent. Olmert zegt dat hij zelf wel uitmaakt hoe groot Palestina wordt en dat hij zelf de grenzen over een aantal maanden tekent. Sommige leden van de Israëlische regering verwerpen het idee van een Palestijnse staat in het geheel. Het derde punt

betreft het zich houden aan internationale verdragen. Ik weet wel dat Hamas niets erkent, maar waar is de akte waaruit blijkt dat deze regering de verdragen niet overneemt? Reëel gezien valt met de politiek van de Palestijnse regering op dit moment te werken. Wij hebben in het verleden wel met andere regeringen gewerkt. Wij overleggen ook met de regering van Iran die niet democratisch aan de macht gekomen is en nog veel ergere dingen over allerlei zaken op de wereld zegt. Daar doen wij ook zaken mee. Waarom zouden wij dat niet doen met deze regering?

De heer **Dees** (VVD): Wij praten ook als parlementariërs tegen elkaar, ook tegen de regering. Ik wijs de heer Kox op de resolutie die in de laatste sessie, in april, van de Raad voor Europa over het Midden-Oosten is aangenomen en waarin de parlementariërs van de Raad voor Europa zich zeer ten principale op de drie punten die ik noemde -- het afzweren van verzet, het erkennen van Israël en het nakomen van verdragen, onder andere van Oslo -- hebben uitgesproken en hebben gezegd dat Hamas niet aan de maatstaven voldoet.

De heer **Kox** (SP): Juist die resolutie was zo aangenaam omdat daarin stevige eisen werden gesteld aan de Palestijnse regering. Er stond echter ook een hele serie eisen in aan de Israëlische regering. Daaraan ontbreekt het vaak in het debat. Van de bezetter wordt niets gevraagd of gewenst en van de bezette wordt van alles gevraagd. Ik vind dat het punt in het kader van de reële politiek moet worden bekeken. De Raad voor Europa had een delegatie van de nieuwe regering van Palestina uitgenodigd. Die regering wilde mensen sturen voor een dialoog met Israëlische parlementariërs. Wat vervolgens gebeurde is bekend: de Franse regering weigerde visa te verlenen. Ik hoor overigens graag het oordeel van de minister daarover: zou dat ook gebeurd zijn als wij parlementariërs hadden uitgenodigd? Vervolgens zeiden de Israëlische vertegenwoordigers in de Raad voor Europa dat zij niet met die mensen wilden praten. Wie wil er nu geen dialoog? Daar moeten wij echt naar kijken want anders maken wij het regime in Palestina ontzettend zwart en al het andere erg wit.

De **voorzitter**: Probeer u uw betoog af te ronden. Het spreekt vanzelf dat ik de interrupties niet bij uw spreektijd heb opgeteld. Het debat is ook zeer interessant, maar desondanks vraag ik u om u aan uw spreektijd te houden.
**

De heer **Kox** (SP): Ik ga graag nog in op onze relaties met een ander deel van de wereld. Wij spreken, niet ten onrechte, over Irak, Iran, Afghanistan, het Midden-Oosten en over andere landen in de wereld die in diepe crisis verkeren. Aan de andere kant van de wereld, in Latijns-Amerika, doet zich echter een ontwikkeling voor die ons zou moeten verheugen. Latijns-Amerika is niet langer meer het continent van de junta's, de generaals en de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

geheime operaties van de CIA maar een continent waar via democratische verkiezingen op zijn minst volkse presidenten aan de macht komen en parlementen afraken van het idee dat zij alleen een bepaalde elite vertegenwoordigen. Ik geef toe dat het vaak om onconventionele presidenten gaat die niet vies zijn van populisme of volledig betrouwbaar zijn. Ik vind het echter een buitengewoon positieve ontwikkeling van een continent dat zolang in het moeras heeft gezeten en blijkbaar in staat is om zich nu te ontwikkelen. Juist over die ontwikkeling maakt deze minister van Buitenlandse Zaken zich zorgen. Hij is bang dat er straks allemaal Fidel Castro's rondlopen in Latijns-Amerika. Ik hoor daar graag een toelichting op. Ik vind het eigenlijk niet chique om een democratisch gekozen president met Fidel Castro te vergelijken. Ooit beschouwde ik Fidel Castro als een aansprekend figuur, maar dat is al tientallen jaren geleden. Volgens mij denken veel mensen op die manier over Castro. Ik zie aan de heer Van Middelkoop dat hij Castro ook ooit een aansprekend figuur vond. Daar zijn wij het dan over eens. Waarom maakt de minister van Buitenlandse Zaken zich zorgen? Hij spreekt binnenkort met president Chavez. Waar gaat dat gesprek over? Kan hij aan Chavez goed uitleggen dat Nederland absoluut geen pion van de VS is. Wat gaat hij allemaal inbrengen?

Ik kom op mijn slotopmerkingen. Deze minister zegt vaak dat mooie doelstellingen van de Nederlandse politiek het eigenbelang niet hoeven te bijten. Eigenbelang en algemeen belang gaan in de wereld van vandaag de dag gelijk op volgens de minister. Hij volgt daarmee een goede traditie want ik las onlangs het dagboek van Abel Tasman uit de 17de eeuw. Het is leuk om te lezen welke instructies onze voorgangers uit de Staten-Generaal gaven aan Abel Tasma. Hij reisde ongeveer net zoveel als deze minister alleen in een lager tempo. Hij kreeg keurige instructies. Als hij beschaafde volken aantrof dan mocht hij niet zomaar alles inpikken, als een imperialist, maar moest hij keurig spreken met de bevolking en de koning. Hij moest laten zien wat de voordelen van Nederland waren. Pas daarna kon hij een boom planten, de vlag ophangen en de bevolking welkom heten in Nederland. Hij kreeg echter ook de instructie mee om het niet te nauw te nemen met de waarheid. In het dagboek staat: als men vraagt welke waarde aan bepaalde materialen wordt gehecht, dan moet je zeggen dat Nederland weinig geeft om goud en zilver en dat lood en tin heel belangrijk worden geacht. Mijn vraag aan de minister is of hij erkent dat de internationale politiek soms zo gevoerd moet worden, gekoppeld aan zijn laatste bezoek aan Kazachstan. Hij heeft daar mooie woorden gesproken over oude zijderoutes en nieuwe olieroutes tegen president Nazerbajev. Hij heeft daarmee een megaconcessie voor Shell losgekregen, volgens mij voor de neus van Dick Cheney. Wat heeft hij tegen Nazerbajev gezegd over de waarde die wordt gehecht aan olie? Heeft hij gezegd dat Nederland turf en windmolens eigenlijk veel belangrijker vindt? Dat is natuurlijk een beetje flauwekul, maar ik hoor graag wat deze minister heeft gezegd over het voorzitterschap van de OVSE en het lidmaatschap van Kazachstan van de WTO. Dat kan toch onmogelijk gerelateerd zijn aan de democratische prestaties van die man? Hoe ver gaat deze minister om in de buitenlandse politiek de dominee en de koopman aan

elkaar te koppelen? Met alle respect voor deze minister heb ik soms het idee dat hij net iets te inschikkelijk kan zijn met betrekking tot ons eigen belang. Dat laat zich niet altijd goed rijmen met het algemeen belang. De minister had naar mijn mening tegen president Nazerbajev moeten zeggen dat Nederland olie ontzettend belangrijk vindt maar mensenrechten nog veel belangrijker.

Ik kijk met belangstelling uit naar de antwoorden van de minister.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Voorzitter. De heer Van Thijn begon zijn verhaal enigszins improviserend door stil te staan bij de actualiteit, namelijk het uitkotsen van een collega-parlementariër, Ayaan Hirsi Ali, door dit land. Ik val hem op dit punt bij. In een van de vorige debatten hebben wij gesproken over het imago van Nederland. Ik vraag de minister om zijn binnenlandspolitieke invloed aan te wenden om de buitenlandspolitieke reputatieschade van Nederland te verminderen. Er zitten meer aspecten aan deze zaak maar dit is er in elk geval een die raakt aan de verantwoordelijkheid van deze minister.

Voorzitter. Ik spreek namens de fracties van de ChristenUnie en de SGP. Ik feliciteer de minister met het Nederlandse lidmaatschap van de VN Mensenrechtenraad. Natuurlijk vond elke rechtgeaarde Nederlander allang dat wij daar op grond van historie, idealistische instelling en multilaterale oriëntatie een plaats verdienden, maar het was helaas toch nog nodig om anderen daarvan te overtuigen. Dat is gelukt en daarom: chapeau! Nu begint de eerste zitting al op 19 juni aanstaande zodat het wellicht mogelijk is om iets te vertellen over de vervulling van die positie, zowel personeel als beleidsmatig. Ik neem bijvoorbeeld aan, met erkenning, dat dit primair een eigen bevoegdheid is van de minister en dat de mensenrechtenambassadeur hierbij een rol zal spelen. Ook wil ik hem aanbevelen de Kamers op gezette tijden te informeren over het werk in die raad en de Nederlandse posities.

Een niet onbelangrijk deel van mijn betoog zal gaan over aspecten van onze relatie met Indonesië. Op 17 augustus van het vorig jaar hield de minister in Jakarta een rede, waarin hij inging op de gebeurtenissen van de jaren veertig van de vorige eeuw die leidden tot de onafhankelijkheid van Indonesië. Reeds de datum, 17 augustus, was natuurlijk een politiek moment, want dat is in Indonesië de dag van de Proklamasi: onafhankelijkheidsdag. Ik herinner eraan dat nog niet zolang geleden Hare Majesteit de Koningin bij een staatsbezoek nadrukkelijk die datum ontweek. De minister moet zich dat heel goed gerealiseerd hebben. Er leeft bij ons geen behoefte om de minister hierover te kapittelen. Integendeel, met het voortschrijden van de tijd ontwikkelen gebeurtenissen zich van bronnen van verwijt en bitterheid tot historische data waar de pijn uit verdwenen is en waar men met enige onthechtheid over kan spreken en oordelen. Zo wordt voorkomen dat men

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

zich door het verleden laat gijzelen. Het is de eigen keuze geweest van Indonesië om de 16^e augustus als onafhankelijkheidsdag nationaal te vieren en dat valt te begrijpen.

Dat neemt niet weg dat wij alleen al om redenen van politieke en historische integriteit zorgvuldig moeten zijn bij het achteraf geven van oordelen over historische gebeurtenissen. De minister zei in het begin van zijn rede in Jakarta dat zijn aanwezigheid op die dag mocht worden gezien als een politieke en morele aanvaarding van de Proklamasi. Van de betekenis noch van de noodzaak van deze exclamatie heb ik veel begrepen. Ik neem aan dat van Indonesische zijde hierom ook niet was gevraagd. Daar kent men immers nauwelijks de morele preoccupatie met het verleden waar wij vaak last van hebben. Evenmin is het nodig om deze geschiedenis nog in termen van verzoening te presenteren. Ik nodig de minister uit om zich over betekenis en noodzaak nader te verklaren.

Ook zei de minister in zijn rede dat in de koloniale tijd en vooral in de eindfase daarvan "harm was done to the interests and dignity of the Indonesian people". Daar valt weinig tegenin te brengen, en dat wil ik ook niet, evenmin tegen de veronderstelling dat daarmee lang niet alles is gezegd. Daarna volgt er echter weer zo'n merkwaardige exclamatie: "even if the intentions of individual Dutch people may not always have been bad." Ik kan moeilijk anders dan constateren dat hier a contrario is gezegd dat weliswaar individuele Nederlanders weinig kan worden verweten, maar wel de toenmalige Nederlandse kabinetten. Heeft de minister dit ook zo beoogd? En zo ja: waarom? Had dit dan niet onomwonden moeten worden gezegd? Dan zou de betuiging van spijt aan duidelijkheid hebben gewonnen. Retorisch fraai is de opmerking van de minister dat de ontplooiing destijds van militaire troepen Nederland aan "the wrong side of history" deed terechtkomen. Filosofisch valt ook daarop wel wat aan te merken, maar ik heb die uitdrukking verstaan als een niet tijdig onderkennen van de eigen en niet te ontwijken dynamiek naar zelfstandigheid van het Indonesische volk. Ook dan valt er nog wel meer te zeggen, maar dat doet niet af van de adequaatheid van deze taxatie. De minister zal willen erkennen dat ik zijn bijdrage in Jakarta recht heb willen doen en eveneens dat daarover enkele legitieme vragen gesteld mogen worden. Ik ben benieuwd naar zijn antwoorden.

Ik blijf nog even in Indonesië. Op 15 november verscheen het rapport van professor Drooglever van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis over de wijze waarop in de jaren zestig met het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's is omgegaan. Zoals de minister weet is deze studie verricht in opdracht van zijn voorganger Van Aartsen, die in 1999 op een verzoek van mijn kant naar een dergelijke studie positief reageerde. Ik ben de heer Van Aartsen daar nog altijd erkentelijk voor, zoals ik het ook op prijs heb gesteld dat hij aanwezig was en ook het woord voerde op het symposium in de Koninklijke Bibliotheek waar de studie werd gepresenteerd. Daar was niet minister Bot en zelfs geen ambtelijk vertegenwoordiger. Ik vond en vind dat een schoffering van Drooglever, de Tweede Kamer en de Papoea's. Dergelijk gedrag had ik van deze minister niet verwacht. Waarom heeft hij de uitvoering van een opdracht, gegeven

door zijn eigen departement, bij oplevering tenslotte geboycot? Ik hoor op dat punt graag een verantwoording.

Laat ik ook zelf een poging doen deze vraag te beantwoorden gestimuleerd door berichten die ik later ontving. Ik veronderstel dat de minister zich in zo vergaande mate onder druk van Jakarta heeft laten zetten dat angst voor enigerlei vorm van represaille hem heeft bevangen. Als dat het geval is, is dat een Nederlandse minister onwaardig. Het spijt mij om dit te moeten concluderen. Ik moet zelfs de mogelijkheid onder ogen zien dat de minister handjeklap heeft gespeeld met de Indonesische autoriteiten, die al jaren met een kennelijk schuldig geweten paniek hebben gezaaid rondom en over deze studie. Ik heb dat zelf ook een keer gemerkt. In De Telegraaf van 8 januari van dit jaar stond namelijk een uitspraak van minister Wirajuda over zijn goede samenwerking met onze minister, waar Wirajuda kennelijk tevreden constateerde dat mede dankzij de samenwerking met zijn goede vriend Bot -- ik gebruik de taal van De Telegraaf -- de presentatie van de Droogleverstudie was getrivialiseerd en dat men eendrachtig de media en ngo's had afgehouden. Is dat waar? Dat er over de presentatie van de studie vooraf meer dan eens is gesproken, staat buiten kijf. Heeft de minister ook bepaalde afspraken gemaakt of beloften gedaan, bijvoorbeeld dat hij de studie niet in ontvangst zou nemen? Ik moet helaas zeggen, en dat spijt mij zeer, dat de minister de schijn tegen heeft. Is hem als blijkt van erkentelijkheid beloofd dat de Indonesische autoriteiten aan Nederlanders weer visa bij aankomst zouden gaan verstrekken? Ook dat lees ik in genoemd krantenbericht. Het zal toch niet waar zijn!

Mag ik de minister vervolgens eens ronduit vragen of hij in al zijn gesprekken met de Indonesische autoriteiten ooit kritisch en constructief aandacht heeft gevraagd voor het lot van de Papoea's, de culturele destructie van dat volk, de structurele schending aldaar van de rechten van de mens, de schaamteloze exploitatie van bos en bodemschatten en het gemanipuleer -- zeg ik ook aan het adres van collega Pormes -- met de zogenaamde speciale autonomiewet? Ik heb er mijn twijfels over. Op 14 november van het vorig jaar, dus de dag voorafgaande aan de presentatie van de Droogleverstudie -- dat kan toch geen toeval zijn? -- stuurde de minister een brief naar de Tweede Kamer met voornemens tot intensivering van de Nederlandse samenwerking met Indonesië. Elke notie van kritiek ontbreekt daarin, evenals een verwijzing naar de Papoea's. Ik begrijp dat slecht. Minister Van Aartsen aanvaardde destijds binnen de EU de rol van voortrekker in een kritische dialoog met Jakarta, ook waar het ging om de situatie in Papoea. Is daarvan nu werkelijk niets meer over? Alleen al om redenen van buitenlands beleid zou dat toch een verwaarlozing van verantwoordelijkheden en kansen zijn? Ik ben teleurgesteld. Het vervelendst is echter dat met alle aandacht de situatie in Papoea geen steek verder is gekomen. Zo snel als wij vorige week reageerden toen het ging om de overstromingsramp in Suriname, zo traag -- zo niet afwezig -- is onze buitenlands-politieke aandacht voor het lot van een volk waarvoor wij in het verleden een bijzondere verantwoordelijkheid hebben aanvaard. Die is echt niet geheel verdampt door de annexatie door de Republiek Indonesië. Gelukkig las ik in het verslag van de reis van de minister-president naar

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Australië en Indonesië dat deze in Jakarta wel met zijn collega Yudhoyono over de speciale autonomiewet voor Papoea had gesproken, evenals over de mensenrechtensituatie aldaar. Ik wacht de reactie van de minister op dit Indonesische verhaal af.

Een van de grootste en meest serieuze uitdagingen waarvoor de wereld staat, is het vinden van de juiste aanpak van Iran, niet in de laatste plaats omdat de geloofwaardigheid van vrijwel alle fundamentele internationale begrippen op het spel staat. Ik houd niet zo van het gebruik van historische analogieën, maar met enige regelmaat komt mij het beeld van Chamberlain uit 1938 voor ogen. Ik zal niet ingaan op alle diplomatieke inspanningen van de laatste tijd. Ik zou wel willen weten hoe de Nederlandse regering de ernst taxeert van het vraagstuk dat zich in die regio voordoet. Wat is het eigen karakter van dit vraagstuk? Dat is alleen al gewenst om te voorkomen dat de meeste kritiek zich weer eens richt op de rol van de Verenigde Staten. Dat hebben wij al zo vaak gezien. Dat zou dan weer een winstpunt zijn voor president Ahmadinejad, die de wereld onlangs verraste met een bizarre brief aan president Bush. NRC Handelsblad gaf vorige week een commentaar door uit de Wall Street Journal van de Iraanse journalist Amin Taheri: "De VS hebben behoefte aan een open en eerlijk debat over de vraag wat zij moeten doen met een bewind dat zich tot doel stelt, de VS uit het Midden-Oosten te verdrijven, Israël van de kaart te vegen, een islamitische grootmacht te vormen en de wereld te veroveren voor 'het enige ware geloof'." Is dat ook het niveau waarop de minister en zijn Europese collega's het gevaar-Iran taxeren? Dat is namelijk bepalend voor de keuze van pressiemiddelen die eventueel geoorloofd zijn. Het voorkomt een verenging van de discussie tot de vraag of al dan niet voor een militaire optie mag worden gekozen, zonder die overigens uit te sluiten. Het komt mij voor dat de Europese Unie zich niet nog eens kan permitteren om, zoals met de Irakoerlog, tot op het bot verdeeld te raken. Ik hoor hier graag een reactie op.

In dezelfde regio doet zich het vraagstuk voor hoe om te gaan met de door Hamas geleide Palestijnse regering. Ook hier dienen zich zeer lastige dilemma's aan. Ook hier is eenheid van beleid van de Verenigde Staten, de andere leden van het kwartet en de Europese Unie van groot belang. In het verslag van de Radeb van 10 en 11 april lees ik dat de raad vasthoudt aan de drie eisen erkenning van Israël, afzweren van geweld en aanvaarden van eerdere overeenkomsten. Ook lees ik dat de Europese Unie het Palestijnse volk blijft steunen, een volk overigens dat in meerderheid Hamas in het zadel heeft geholpen; dat is nu eenmaal de werkzaamheid van de democratie. Het is aardig dat de heer Kox op dit punt voortdurend spreekt over Realpolitik, een toch wel belaste term, maar dat hij dat op allerlei andere terreinen juist weer niet doet. Dan is hij altijd zeer principieel, bijvoorbeeld als het gaat om het afwijzen van een militaire operatie. Maar goed, iedereen moet zijn eigen consistentie maar bewaken.

De heer **Kox** (SP): Ik behoor niet tot diegenen die vinden dat er iets mis is met Realpolitik, zeker niet in de buitenlandse politiek. Dat ik tegen interventies ben, is niet

zozeer principieel maar altijd praktisch ingegeven. De heer Van Middelkoop heeft dat dus wat verkeerd ingeschat. Iedereen is het erover eens dat dit een ernstig, heel groot probleem is. Als wij dit probleem niet oplossen, kunnen wij heel veel zaken in de wereld niet oplossen. Dan moeten wij daar reëel naar kijken: wat is er aan de hand en hoe moeten wij daarmee omgaan? Ik vind juist dat de internationale gemeenschap aan Prinzipienreiterij doet door te zeggen: deze regering moet dit of dat doen. Mag ik de heer Van Middelkoop vragen of hij ook vindt dat de regering van Israël het geweld moet afzweren, de staat Palestina moet erkennen en zich moet houden aan internationale verdragen en afspraken? Als wij het daarover eens kunnen worden, valt er te onderhandelen, maar juist daaraan mankeert het.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Het was niet mijn bedoeling om de heer Kox uit te lokken om zijn verhaal nog eens te herhalen. Ik geloof ook niet dat het nodig is om al te zeer in discussie te gaan. Ook ik erken de eenzijdigheid van bepaalde posities in het Midden-Oostendebat. Als het gaat over de inzet van geweld, maakt het echter nogal wat uit of er sprake is van legitiem geweld op het punt van zelfverdediging of van verdediging door welke partij dan ook, of van terroristisch geweld. Het laatste moeten wij met elkaar in deze wereld afzweren. Daarna kunnen wij echter weer gaan discussiëren over de vraag wie terroristisch is en wie niet, maar dat debat ontloop ik nu liever even. Mijn kritische opmerking bestaat hieruit dat wij nu eenmaal niet in een taalwereld leven waarin je je eigen begrippen helemaal alleen kunt definiëren en dat Realpolitik toch echt een heel negatieve klank heeft. Een realistisch-politieke benadering in de buitenlandse politiek, die wij ook bij deze minister vaak aantreffen, onderschrijf ik ook nog wel. Daarna begint de discussie over vorm en inhoud en allerlei gewichten. Realpolitik is echt beginselloze politiek en zo ken ik de heer Kox helemaal niet. Althans, die connotatie heeft het in de geschiedenis gekregen. Het komt van Bismarck, meen ik, maar op dat punt laat ik mij graag voorlichten.

Ik kom terug op de situatie aldaar, waar natuurlijk sprake is van een spagaat. Met erkenning van de noodzaak om niet voorbij te gaan aan humanitaire aspecten, als dus wordt afgezien van een Verelendingsbenadering, ligt er de vraag hoe dan druk wordt ontwikkeld om Hamas de drie eisen te laten inwilligen. De EU-donorrol kan toch niet de facto ondermijnend blijken te zijn voor een politieke aanpak? Wil de minister hier eens op reflecteren? Ik neem hier geen honderdprocentige posities in. Ik zie best hoe lastig het is, maar ik zou het toch wel fijn vinden om wat te horen over de strategie van de aanpak op de wat langere termijn. Het zou ongeloofwaardig zijn als na verloop van tijd blijkt dat de Europese Unie financieel voorziet in de basisbehoeften van het Palestijnse volk, terwijl Hamas zich met de daardoor vrijkomende middelen politieel en militair op peil houdt. Kortom: hoe beoordelen de minister en zijn EU-collega's voor de wat langere termijn de effectiviteit en geloofwaardigheid van het nu ingezette compromisbeleid?

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.30 uur tot 13.30 uur geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

*B

!Ontwikkelingssamenwerking!

Aan de orde is het **themadebat** over het onderdeel **Ontwikkelingssamenwerking in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2006 (30300-V)**.

De **voorzitter**: Als hoofdthema van dit debat is gekozen het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie "de Europese consensus", met aanvullend het inzetten van wetenschap en onderzoek en de financiële middelen en begeleiding van het microkrediet.

**

*N

De heer **Rabbinge** (PvdA): Voorzitter. Tijdens dit beleidsdebat zal met name de Europese consensus aan de orde zijn. Er is een enorme prestatie geleverd om die Europese consensus tot stand te brengen. In de Tweede Kamer is er niet heel veel aandacht voor geweest. Wij hebben in onze commissie voor Ontwikkelingssamenwerking uitgebreid over dit onderwerp gesproken en er vragen over gesteld. De minister heeft deze vragen zeer snel beantwoord en deze antwoorden zullen nu ook aan de orde zijn. Aler ik daarover kom te spreken, zijn er een aantal andere punten die ik nog even aan de orde wil stellen.

In de eerste plaats is dat de rol van ODA bij ontwikkeling. Voorts ga ik in op het sectorbeleid, mede naar aanleiding van het zeer kritische oordeel van de Inspectie voor Ontwikkelingssamenwerking en Beleid. Ten derde kom ik te spreken over de activiteiten op vredesgebied in Afrika, met name die in Darfur. Mijn vierde punt betreft de bijdrage van Nederland aan de realisatie van de Millennium Development Goals. Ten slotte zal ik ingaan op de rol van onderzoek en technologie.

Als eerste kom ik te spreken over de rol van ODA bij ontwikkeling. Deze rol is de laatste twee decennia ingrijpend veranderd. Het is goed om hier drie megatrends te signaleren die van grote betekenis zijn. In de eerste plaats is de stroom van middelen voor economische ontwikkeling van Noord naar Zuid ingrijpend veranderd.

De stroom is niet alleen gezwollen, maar zo'n 25 jaar geleden was 80% van de middelen afkomstig uit ODA en slechts 20% uit andere bronnen en uit private bronnen. Nu is die verhouding omgekeerd. Veel meer middelen vloeien langs private weg naar het Zuiden dan dat er uit ODA overheidsmiddelen naar het Zuiden stromen. Trade is bezig om aid te verdringen. Die verandering vergt een andere oriëntatie bij ODA.

In de tweede plaats is er sprake van een veel zakelijker benadering. Het welbegrepen eigenbelang in een wereld waarin interdependenties toenemen, is toegenomen. Het hulpkarakter maakt plaats voor een samenwerkingskarakter. In de derde plaats is het steeds meer duidelijk dat ontwikkelingssamenwerking een brede benadering van het hele regeringsbeleid vergt. Het onderwerp is niet alleen weggelegd voor de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de collega van Buitenlandse Zaken. Dat is in tal van landen doorgedrongen. De rol van Nederland in multilaterale organisaties zoals de VN en UNDP wordt niet meer beperkt tot buitenlandse zaken, maar moet kabinetbreed worden gedragen en worden ingezet.

Over die veranderingen in het karakter van ontwikkelingssamenwerking moet breed worden gecommuniceerd. Het is van grote betekenis voor de Nederlandse samenleving om het draagvlak voor OS te vergroten. Daar ligt natuurlijk een taak voor de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, die niet mag worden verwaarloosd. Het is de vraag op welke wijze de minister aan de vergroting van de steun voor ontwikkelingssamenwerking in de Nederlandse samenleving werkt. Hoe ziet zij in dit verband de vele voorstellen om een omzetting naar een ministerie van Internationale samenwerking in de nabije toekomst tot stand te brengen? Ik stel mij voor dat daarover een duidelijke opvatting bestaat.

In de nota "Aan elkaar verplicht" van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking wordt een beeld geschetst dat niet is aangepast aan de veranderde positie van ontwikkelingssamenwerking. Het is zeer de vraag hoe en wanneer de minister dat gaat doen. De nadruk die de minister terecht legt op de productieve sector, is op zich goed. Wordt er echter wel in voldoende mate rekening gehouden met de trends in het veranderende karakter van internationale samenwerking? Dit betekent namelijk dat de ambitie anders moet zijn dan deze nu vaak is. Deze ambitie moet niet meer alles omvattend willen zijn en moet worden aangepast, omdat duidelijk moet zijn waar en wanneer kan worden ingespeeld op de trends. Het betekent ook veel meer kiezen voor structurele veranderingen in een beperkt aantal sectoren. Meer de katalyserende rol vervullen en minder de drijvende kracht. Inspelen op sterk veranderde productieve sectoren zoals de landbouw, kleinschalige economische activiteit en de maakindustrie. Helderder in het kiezen wanneer via beïnvloeding en mitigatie kan worden bijgedragen aan de realisatie van de wereldwijd beleden doelstellingen van de Millennium Development Goals. Het betekent ook sterker en strenger stelling nemen tegen de steeds schevere inkomensverdeling in de wereld. Beter en sterker inzetten op de instrumenten waarmee armoede kan worden bestreden en onduurzaamheidsspiralen kunnen worden

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

doorbroken. Juist dan is het niet genoeg om goede intenties af te geven, doch echt die onduurzaamheidsspiralen te doorbreken. Ik kom hier bij een van de volgende punten nog op terug.

Mijn tweede punt betreft het rapport van de Inspectie voor Ontwikkelingssamenwerking en Beleid. In dit net verschenen rapport "Van projecthulp naar sectorsteun" wordt nagegaan of het beleid dat de laatste tien jaar is gevoerd door verschillende ministers waarbij projecten plaatsmaakten voor sectorbeleid doelmatig, doeltreffend en productief is geweest. Voorts wordt gekeken of dit beleid ook voldoende impact heeft gehad. Met de nodige kanttekeningen moet worden geconcludeerd dat de hoge verwachtingen die toentertijd werden gewekt, in feite niet zijn gerealiseerd. De aanleiding om de versnipperde projecten, steun en hulp in te wisselen tegen sectorbeleid waarmee je kunt inzetten op een aantal sector en ook wat meer samenhang tot stand kunt brengen, lijkt niet volledig geslaagd. Sectorbeleid maakt concentratie op een aantal sectoren, bijvoorbeeld water of milieu, mogelijk. Ook de huidige minister heeft daarom voor de sectorbenadering gekozen.

Toch is het van belang de op grond van de evaluatie geformuleerde aanbevelingen van de inspectie ter harte te nemen. In de reactie op de evaluatie gaat de minister daarop in. Zij toont zich enigszins verongelikt over de stevige kritiek over de vaak onheldere wijze waarop keuzes zijn gemaakt en de onduidelijkheid bij vele landen, waarmee intensieve samenwerkingsrelaties waren opgebouwd, over de eenzijdige beëindiging daarvan door Nederland. De minister stelt dat een en ander behoedzaam en consistent is gebeurd, doch aan de hand van voorbeelden illustreert haar eigen inspectie dat dit nu juist niet het geval is. De inspectie is duidelijk in haar oordeel. Een andere afdeling binnen het ministerie bestrijdt vervolgens die opvatting weer. Voor een buitenstaander is dit een enigszins bizarre situatie die niet uitblinkt in doelmatigheid en overtuigingskracht. Hoe is dat precies geregeld? Wie is er nu bepalend voor het beleid? Wie is waarvoor verantwoordelijk? Hoe zit het met de koers die wordt gevaren?

Met zijn beperkingen vinden wij dat de uitkomsten van de sectorbenadering, alhoewel nog te vroeg voor een grondige evaluatie, niet negatief hoeven te zijn. Deze benadering dient echter wel behoorlijk te worden aangepast: wellicht minder rigide, duidelijke keuzes, expliciete criteria, coördinatie met andere donoren en minder verkrampd in bijvoorbeeld de samenwerking met een aantal van de productieve sectoren.

Ook het doel dat tegenwoordig zo prominent wordt beleden, namelijk armoedebestrijding, komt volgens de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleid mede door het sectorbeleid onvoldoende van de grond, met name in arme districten. De minister erkent dat schoorvoetend en zegt dat juist daarop veranderingen zullen worden ingezet, maar hoe, waar en wanneer wordt in de reactie niet duidelijk. Het voorbeeld van Senegal en Burkina Faso is in dat verband in feite ontoereikend.

Het is ook niet duidelijk hoe de projectsteun die in Zambia en Bolivia als goede voorbeelden worden aangehaald, zich verhoudt tot de sectorsteun. Dat zijn namelijk eigenlijk projecten. In zowel het rapport van de

inspectie als in het antwoord van de minister wordt dit probleem onderkend. Ook worden dilemma's ten aanzien van de voorwaarden voor meer ownership geschetst, maar toch zijn de oplossingen niet aanwezig. Waarom wordt bijvoorbeeld niet gedacht aan versterking van de primaire sector, waarmee zowel milieubeleid als voedselvoorziening worden gediend.

In deze rapportage van de inspectie gaat het ook om de coherentie in het hulp- en handelsbeleid. Dit onderwerp komt aan de orde in het kader van de WTO-onderhandelingen. Het is van belang dat dit wat minder dogmatisch gebeurt, in de zin dat alle heil wordt verwacht van liberalisatie. Liberalisatie vergt namelijk maatwerk, en dat vraagt naast een generiek WTO-beleid ook veel specifiek beleid. Hoe wil de minister daaraan een bijdrage leveren? Het sectorbeleid kan op zichzelf genomen goed en wenselijk zijn, maar het vraagt een andere instelling van de ministeriële diensten en ambassades. De minister moet aangeven hoe daaraan gewerkt wordt, om eenzelfde kritische, en dan wellicht meer negatieve, beoordeling door de inspectie over twee jaar te voorkomen. Ik heb al gezegd dat de PvdA-fractie positief oordeelt over de evaluatie en over de beantwoording, maar wij zouden graag zien dat er iets uitgebreider en gedegener werd ingegaan op de adviezen. Het kabinet kan niet volstaan met de reactie die het nu heeft gegeven. Ik hoop dat de minister daarop terugkomt.

Het derde punt waarvoor ik aandacht wil vragen betreft de voortvarendheid en de inzet die de minister aan de dag legt om een rol te spelen in de beëindiging van de conflicten in Darfur en in Centraal Afrika, dat wil zeggen Congo, Rwanda, Burundi en Uganda. Terecht heeft de minister vorige week in de Verenigde Naties een warm pleidooi gehouden voor een VN-vredesmacht voor Darfur. Te gemakkelijk wordt de genocide die daar plaatsvindt door westerse commentatoren, ook in Nederland, afgedaan als een verschijnsel dat nu eenmaal inherent is aan de strijd die daar gaande is. Daarmee bagatelliseert men de zaak niet alleen; men slaat volledig de plank mis. Lukt het de minister om de Sudanese regering te overtuigen van de noodzaak om een VN-troepenmacht te accepteren, om daarmee verdere escalatie tegen te gaan? Welke bijdrage kan Nederland daaraan leveren en welke rol is er voor Nederland weggelegd, zonder overigens meteen te denken aan het beschikbaar stellen van troepen?

De problemen in Centraal Afrika zijn groot en vergen zeer ingrijpende maatregelen van de internationale gemeenschap. Nederland doet hieraan druk mee. De rol die Nederland speelt, is echter vaak niet helemaal duidelijk. In de Tweede Kamer vinden daarover uitgebreide debatten plaats, die ik hier absoluut niet wil herhalen. Twee zaken moeten echter wel door de Eerste Kamer worden besproken. In de eerste plaats is het niet duidelijk hoe er, naast de leniging van de ergste noden de deëscalatie van geweld en de vermindering van de vluchtelingenproblematiek, wordt gewerkt aan een structurele verbetering van de Ausgangssituatie. Welke initiatieven worden daartoe genomen en wie speelt daarbij een leidende rol? Wat is de rol van de Afrikaanse Unie, en welke rol speelt NEPAD, de nieuwe organisatie die zich met economische ontwikkeling in Afrika bezig houdt? Hoe

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

worden coalities en allianties tot stand gebracht, die aan een sterke verbetering van de situatie kunnen werken?

Het tweede punt dat ik in dit verband aan de orde wil stellen betreft de scheidslijn tussen ontwikkelingssamenwerking en vredestaken. Deze lijkt in de genoemde gebieden vrij diffuus. Toch is het van belang om daarin duidelijk te zijn. De discussie die vorig jaar en het jaar daarvoor in deze Kamer heeft plaatsgevonden, heeft ertoe geleid dat er demarcatielijnen werden getrokken die tot gevolg hadden dat het ontwikkelingssamenwerkingbudget slechts in beperkte mate voor de defensieve vredestaken werd gebruikt. Die scheidslijn lijkt nu verdwenen. Kan de minister hierin meer duidelijkheid creëren?

Dan kom ik nu toe aan het vierde onderdeel van mijn betoog, te weten de Millennium Development Goals. De inzet van Nederland bij de realisatie van die Millennium Development Goals zou vooral gericht zijn op MDG 2 tot en met 6, en 8, maar in het debat in deze Kamer in 2004 en 2005 is vaak gesteld dat MDG 1 de basis moet leggen voor alle andere MDG's. Als honger en armoede niet worden bestreden, zullen de andere MDG's niet goed tot ontwikkeling kunnen komen. MDG 1 staat weliswaar centraal in vele nota's, maar tegelijkertijd worden de armste districten niet bereikt en worden de mogelijkheden om via rurale ontwikkeling en versterking van de agrarische productie de structurele honger met name in Afrika te doorbreken, niet benut. Dit betekent dat ook de kennis die op dat gebied aanwezig is, niet wordt benut. Zeker, via voedselhulpprogramma's in het kader van het World Food Programme wordt aan de bestrijding van acute honger bijgedragen, doch Nederland toont een wat terughoudende houding ten aanzien van de productieve landbouw. Ondanks diverse verzoeken vanuit de partnerlanden wordt niet begrepen, ook niet door het secretariaat van de UNDP, dat zich met de MDG's bezighoudt, waarom Nederland juist op dit punt zo terughoudend is. Waarom is dat zo? Kan de minister daarin wat meer duidelijkheid verschaffen?

Mondiaal gezien is de vooruitgang rond de MDG's niet slecht, doch bij de top in New York in september bleken vele landen hun aangegeven verplichtingen ten aanzien van de MDG's niet na te komen. Nederland doet dat wel en het is zaak dat zo te houden. De rol die Nederland speelde om andere landen te overtuigen om zich meer in te zetten om hun verplichtingen na te komen moet met voortvarendheid worden voortgezet. De minister heeft daarover vorig jaar gerapporteerd en gesteld dat de vooruitgang in de MDG's een sterk vertekend beeld oplevert door de enorme vooruitgang in China en India. Dat heeft tot gevolg dat de verdeling in de wereld niet beter wordt, maar op een aantal plekken zelfs schever. Met name is dat het geval in Sub-Sahara Afrika. Wil de minister het beleid ten aanzien van de MDG's nog versterken en met name ook meer aandacht geven aan MDG 1 en MDG 7, ook in productieve zin?

Tijdens debatten in de Tweede Kamer, en ook bij discussies in deze Kamer is er veelvuldig op aangedrongen om meer samenhang tussen de sectorkeuzes aan te brengen. Water staat centraal als een van de sectoren. Kwalitatief en kwantitatief waterbeheer is het meest gediend met het bevorderen van een landbouw die

productief en schoon is. De goede landbouw op de goede gronden is het beste: voor de voedselvoorziening, maar ook voor een goed kwalitatief en kwantitatief waterbeheer. Het watergebruik gaat dan aanmerkelijk omlaag, en dat heeft tot gevolg dat er een veel effectievere vorm van milieubeleid wordt gevoerd dan wanneer er aan het eind iets wordt gedaan. Daar waar het water erin gaat, aan het begin, moet iets worden gedaan. De landbouw kan daarbij een rol spelen.

Er lijkt soms wat onwil te bestaan op het punt van het bevorderen van de landbouw. Dat wordt weliswaar weerlegd door de steun die Nederland geeft aan bijvoorbeeld het project van het IFDC, waarbij wordt gestreefd naar een groei van duizenden naar miljoenen boeren, die worden geholpen bij het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid. Verder noem ik een aantal projecten die door Agriterra wordt uitgevoerd ter ondersteuning van de ontwikkeling van de primaire sector. Het is echter zaak om onomwonden steun te geven aan dat type activiteiten te geven. Dat ligt in lijn met de moties die op dit punt in deze Kamer zijn aangenomen. Ook de discussie in de Tweede Kamer naar aanleiding van de voedselsituatie in Oost-Afrika gaat in die richting. Ondanks het feit dat Nederland juist op dit gebied zijn sporen heeft verdiend, lijkt het erop dat dit in mindere mate wordt doorgezet. Dat lijkt bijvoorbeeld het geval op het moment dat wordt gezien op welke wijze de gepleegde interventies kunnen worden ondersteund met kennis, innovatie en technologie. Er bestaat een organisatie die op dat punt zijn sporen heeft verdiend, te weten de Consultative Group of International Agricultural Research. Nederland was daarvan altijd een van de belangrijkste donoren. Deze organisatie heeft mede bijgedragen aan de groene revolutie. Op sociaal-economisch gebied heeft de CGIAR heel veel gedaan aan globale verkenningen via het International Food Policy Research Institute. Op milieugebied noem ik het bosbouwinstituut CIFOR en het agroforestry-instituut ICRAF in Kenia. Nederland heeft hieraan altijd bijgedragen geleverd, maar het ziet er nu naar uit dat er op die bijdragen wordt gekort. Het is niet duidelijk waarom dat gebeurt. Ik acht mijzelf deskundig op dit gebied. Het werk van de Consultative Group kan wellicht beter en moet wellicht iets worden bijgesteld, maar afschaffen is het slechtste wat je kunt doen.

Gelukkig ondersteunt Nederland het assessment op dit punt. Ik heb er het volste vertrouwen in dat dit tot gevolg kan hebben dat de voornemens op dit punt worden heroverwogen en dat Nederland de vooraanstaande rol die het op dat punt mondiaal speelt, kan continueren. Bij de beleidsvorming en de verandering van de beleids- en onderzoeksagenda in de CGIAR moet Nederland een leidende rol vervullen. De gelegenheid daartoe doet zich snel voor, want deze week vergadert de CGIAR in Nederland. Het zou mooi zijn als vrijdag door de minister het signaal werd gegeven dat de commitment er nog steeds is en dat dit alleen tot gevolg kan hebben dat op een andere wijze andere programma's wellicht de steun van Nederland zullen krijgen.

Dan kom ik bij de hoofdmoot. Dat is een beetje laat, maar ik doe mijn best om toch binnen de tijd te blijven. De Europese consensus speelt een belangrijke rol in dit debat. De nota daarover is zonder veel aandacht de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Tweede Kamer gepasseerd en dat is vrij ernstig. De Tweede Kamer heeft dus vrijwel ongezien ingestemd met een beleid dat een grote versterking van een samenhangend Europees ontwikkelingsamenwerkingsbeleid betekent. De nota daarover is al ongeveer een jaar geleden verschenen en naar aanleiding daarvan hebben wij een groot aantal vragen gesteld die beantwoord zijn. Daar ga ik nu nog wat op in.

Van fundamenteel belang is de positionering van de EU. Is zij de 26ste partner of is zij als eerste aan te spreken op de drie c's: coördinatie, cohesie/coherentie en complementariteit? Het laatste zou de inzet moeten zijn. Dan vallen veel van de mogelijke vraagpunten op hun plek. Daarom vraag ik aan de minister om daar nog wat uitgebreider op in te gaan. Het zou onverstandig zijn als de EU de 26ste partner zou zijn. Het is veel verstandiger, voor de andere rol te kiezen. Dat past ook bij de rol van Europa. De fractiegenoten en andere leden van deze Kamer die net op bezoek zijn geweest in Kenia en daar ook kennis gemaakt hebben met de ingrijpende gevolgen van corruptie, cliëntalisme en corporatisme, de andere drie c's, zullen onmiddellijk beamen dat de eerste drie c's van wezenlijke betekenis zijn om een echte bijdrage vanuit Europa te leveren.

Nu zijn de prestaties van de EU op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking niet erg indrukwekkend en ook over de besteding van bijvoorbeeld het EOF is nog veel onduidelijkheid. Wij hebben daar vorige week in de commissie uitgebreid over gesproken en stelden de voorlichting daarover door het ministerie van Buitenlandse Zaken (Ontwikkelingssamenwerking) zeer op prijs. Het is toch opvallend dat de EU met haar lidstaten ongeveer 55% van de wereldwijde ODA-middelen voor haar rekening neemt -- dat is een lage schatting, misschien is het aandeel in feite nog hoger -- terwijl zij slechts voor minder dan 20% agendazettend is. Het is nog steeds zo dat de Wereldbank en ook de VS met veel minder ODA-middelen veel meer bepalend zijn. Daarmee wordt de globale samenhang niet gediend. Vandaar dat de minister via allianties, overleg en kritische verbetering van het EOF alles in het werk moet stellen om dat te verbeteren. De vraag is natuurlijk hoe zij dat gaat doen.

De minister stelt dat de in de Europese consensus bepleitte draagvlakversterking door de Europese bureaucratie, maar ook door de Raad en het Europese Parlement wordt belemmerd. Dat probleem constateren en aan de orde stellen, is dan niet voldoende. Er moet ook gekeken worden, op welke wijze je dat kunt verbeteren.

Nederland is volgens de minister bereid, een coördinerende rol te spelen binnen de EU. Dat kan Nederland ook in partnerlanden en daarbuiten, in sectoren waar Nederland grote ervaring en meerwaarde kan bieden. Ik zou willen voorstellen dat Nederland die prominente rol speelt op de gebieden waterbeleid, milieu en landbouw en wellicht ook justitie.

Over de ontbinding van de hulp is de EU enigszins ambigue. De inspanningsverplichting en het introduceren van best practices is weliswaar een mooi begin, doch beslist niet voldoende. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat dit wel gebeurt?

De minister zegt het concentratiebeginsel te onderschrijven dat de EU wil hanteren. Dat is evenwel onduidelijk want de "Gemeenschap" moet zich beperken tot een aantal sectoren per partnerland, maar de keuzes worden niet duidelijk en ook niet hoe zij tot stand komen. Als daar niets over gezegd wordt, is het eigenlijk niet veel meer dan dagdromen en daar zijn wij niet op gesteld.

De beleidsnotitie "Wederopbouw na gewapend conflict" is helder, maar het beleid dat gericht is op het voorkomen van conflicten kan niet volstaan met de enigszins gratuite bewering dat de bestrijding van armoede als langetermijnoorzaak van conflict ontoereikend is, als er niet wordt aangegeven wat dat impliceert. Die duidelijkheid moet er wel komen.

Op het gebied van de voedselhulp laat de minister weten dat de gebonden voedselhulp de laatste jaren structureel is afgenomen. Dat is een goed teken en een goede ontwikkeling, omdat daarmee de versterking van de ontwikkeling van lokale en regionale markten wordt beperkt. In de Europese consensus laat de EU weten dat de ontwikkeling van de agrarische sector in met name de armste landen is verwaarloosd, mede als gevolg van de voedseloverschotten elders. De EU zegt dat daarom juist op het gebied van de agrarische ontwikkeling een veel prominentere rol moet worden gespeeld. In haar antwoord gaat de minister daar niet op in. Wil de minister nu antwoord geven op de vraag op welke wijze dat wel gaat gebeuren?

Op het gebied van de liberalisering stelt de regering dat de nadelige gevolgen voor een deel van de armste landen geen reden mogen zijn om die ontwikkeling genuanceerd te bekijken, want de voordelen zijn zeer groot. Daarbij wordt enigszins selectief geciteerd uit Wereldbankstudies die zouden aantonen dat de armsten in landen als Brazilië, India en China het meest zouden profiteren van de liberalisering. Er zijn andere studies -- ik verwijs dan naar het International Food Policy Research Institute (IFPRI) -- die daarover veel genuanceerder zijn en aantonen dat met name in de arme door landbouw gedomineerde ontwikkelingslanden een actief markt- en prijsbeleid van de nationale en regionale overheid nodig is om de sprong voorwaarts te maken. Natuurlijk is het dan niet genoeg om alleen een markt- en prijsbeleid te voeren. Andere instrumenten die de concurrentiekracht versterken, zoals landinrichting en innovatie, moeten dan wel worden versterkt. Wat doet de minister daaraan?

Vanzelfsprekend moet er een inhoudsvol partnerschap worden bevorderd. Het zou mooi zijn als dat via een intensieve dialoog tot stand komt.

Voorzitter. Ik zal het laatste punt, onderzoek en technologie in het kader van ontwikkelingssamenwerking, heel kort behandelen. Onderzoek en technologie heeft in het kader van ontwikkelingssamenwerking traditioneel een belangrijke rol gespeeld. Het opbouwen van capaciteit en het begeleiden van vele interventies met goed flankerend beleid en onderzoek heeft in veel delen van de wereld bijgedragen aan verbeteringen. Al in de zeventiger jaren heeft het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking de RAWOO in het leven geroepen en gepoogd, een goed beleid op het gebied van onderzoek te voeren. Ook waren er externe advieslichamen zoals LRWG en ACOTO die ervoor zorgden dat een evenwichtig onderzoeksbeleid tot

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

stand kwam ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking; ook werden projecten ex ante en ex post geëvalueerd op hun bijdrage aan de doelen van ontwikkelingssamenwerking. Dat functioneerde op zichzelf goed, maar het kon beter. De externe adviesstructuur is al een aantal jaren geleden opgeheven en ervoor in de plaats is een beleid gekomen dat, althans voor buitenstaanders, ondoorzichtig is en vaak riekt naar willekeur en belangenbehartiging. De voornemens om internationale samenwerkingsacademies op te zetten, zijn op zichzelf goed, maar het is opvallend dat de ervaringen niet worden benut die internationale ontwikkelingssamenwerkingsinstellingen en een aantal universiteiten hebben met capaciteitsopbouw, mid-career trainingen, sandwichbeurzen en andere instrumenten. In plaats daarvan worden heel selectief een paar instellingen gezocht met wat minder ervaring.

Een beter onderzoeks- en technologiebeleid dat gebruik maakt van bestaande expertise en netwerken, dat leert uit ervaringen en dat zich richt op de vraag vanuit ontwikkelingslanden, komt door het sterk intern gerichte en met beperkte externe consultaties tot stand gekomen onderzoeks- en technologiebeleid niet van de grond. Het zou goed zijn als de minister met voortvarendheid zelf het initiatief nam om leiding te geven aan dit onderdeel van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid dat voor de korte, de middellange en de lange termijn van essentieel belang is.

Ontwikkelingssamenwerkingsbeleid is gediend met een goede onderbouwing, zeker in het licht van de megatrends die ik in het begin schetste. Dat zou kunnen met exploratieve studies naar verschillende mogelijkheden, met een continue toetsing en evaluatie en met het structureel werken aan capaciteitsopbouw. Op dit moment lijkt zo'n beleid te ontbreken, behoudens enige geïsoleerde initiatieven. Het ware wenselijk, de optimistische visie en de sterke wetenschappelijke onderbouwing van ontwikkelingssamenwerking die in de jaren zeventig in Azië zo productief en effectief was, die in Latijns-Amerika vruchten afwierp in de jaren tachtig, ook in Afrika in te zetten. Blijkens studies van de Inter Academy Council is daar grote behoefte aan. Dat zou moeten worden bevorderd, en dan niet alleen daar. Ook in verschillende districten van bijvoorbeeld Vietnam, India of Indonesië is de behoefte zeer groot. De Nederlandse expertise -- en ook ik zeg: met name de Wageningse -- wordt daar veel gevraagd. Dat wordt echter aan de Bezuidenhoutseweg niet zo beleefd.

Voorzitter. In het voorgaande heb ik in afwijking van vorige jaren een wat kritische toon aangeslagen. Dat is niet mijn stijl. Ik deed dat niet omdat de PvdA de inzet en betrokkenheid van de minister niet zou waarderen. Die staan buiten kijf. Het is omdat het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van zo groot belang is voor de internationale positie en oriëntatie van Nederland en omdat het qua effectiviteit en coherentie lijkt te verzwakken. Dat mag niet en dat moet niet. Dat is de reden waarom ik nu een wellicht wat kritische toon aansla. De positie die Nederland juist op dit beleidsveld in de wereld bezit, legt ons zeker geen windeieren en mag daarom ook niet verloren gaan. Daarom wacht mijn fractie met meer

dan gewone belangstelling de beantwoording van de vragen door de bewindslieden af.

*N

De heer **Van Gennip** (CDA): Voorzitter. Wij zijn deze minister en de regering als geheel zeer erkentelijk dat zij al bijna vier jaar lang een brug proberen te slaan en dat zij met name tijdens ons voorzitterschap van de EU geweldig geïnvesteerd hebben in dat alternatieve concept van een verantwoordelijk Europa. Beter gezegd, zoals wij het hier eerder dit jaar mochten noemen, een Responsive Europe, Europa Responsiva; het aanwenden van de gecombineerde economische en politieke macht om een betere wereld tot stand te brengen.

Die inzet heeft zeker ertoe bijgedragen, dat de nieuwe Europese Commissie, en met name Commissaris Michel, die ambitieuze beleidsovereenstemming heeft bereikt met de Raad en het Europees Parlement, zoals belichaamd in "The European Consensus". Dan gaat het om consensus binnen de Commissie, maar ook tussen de Commissie, de Raad en het Europees Parlement. In wezen reflecteert het document ook een zekere consensus tussen de christen-democratie met haar al veertig jaar omarmd concept van integrale ontwikkeling, de sociaal-democratie met haar Leitmotiv van internationale solidariteit en de toekomstgerichtheid van die liberalen, die als Michel, in de traditie staan van zijn grote voorganger Paul Henri Spaak.

De centrale vraag is of wij kiezen voor een doorgaan van zesentwintig aparte, elkaar soms voor de voeten lopende programma's, voor een integratie en communautisering van dit beleidsonderdeel, of voor een Europese oplossing van harmonisering en coördinatie, waarbij de nationale preferenties en specialisaties niet worden weggegomd maar ingekaderd. Het gaat hier met andere woorden om de consensus van de drie c's: coördinatie, complementariteit en cohesie.

Dat is te danken aan de inzet van deze minister, deze regering, ook dit departement. Zo iets komt niet zomaar uit de lucht vallen. Maar ook uiteraard aan de inzet van de Commissaris voor Ontwikkelingssamenwerking, Louis Michel. Ik ben ook zeer erkentelijk dat onze eigen vaste Kamercommissie aan dit onderwerp zoveel aandacht heeft willen besteden, als een van de weinige parlementaire organen tot op heden. De ambities en de conceptualiteit -- het gaat om een bedrag van tussen de 200 mld. en 300 mld. -- van de Europese Consensus verdienen meer, en daarom zijn wij ook verheugd dat juist voor dit debat een delegatie van het parlement van Litouwen als waarnemer aanwezig is, als gast van de Society for International Development.

Deze geconcentreerde aandacht voor Europa en de relatie met internationale samenwerking mag overigens niet tot het misverstand leiden dat er weer een herschotting zou optreden tussen Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse Zaken. Wij moeten dit duidelijk zien als een onderdeel van het gehele buitenlandse beleid.

Wij hebben niet alleen lofprijzingen maar ook twijfels en vragen, zoals uit de schriftelijke inbreng blijkt.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Is het leidende concept van de internationale samenwerking en de hulpverlening helder en herkenbaar genoeg in deze communicatie? Zijn de ambities, vooral de kwantitatieve, haalbaar? Als die ambities van de indrukwekkende toename aan middelen worden waargemaakt, hoe staat het dan met de verwerking, de kwaliteit, bij de Commissie, bij de lidstaten en vooral bij de zogenaamde ontvangende landen? Hoe is het gesteld met de ambitie van de drie c's? In een beantwoording van achttien pagina's heeft de regering getracht soms onze twijfels weg te nemen, soms die ook nog open te laten, te delen en te bevestigen. Wij zijn de minister en haar ambtenaren zeer erkentelijk voor de intensiteit en de ernst waarmee zij op onze opmerkingen is ingegaan.

Laat ik beginnen met de coherentie. Het ECDPM heeft hiervan een voortreffelijke scan gemaakt en helaas is er geen ruimte in dit kader om daar dieper op in te gaan dan met twee opmerkingen.

De antwoorden van de regering dat het allemaal best mee zal vallen met de betaalbaarheid van voedsel in het postoverschottentijdperk stellen mij niet gerust. Weinig is zo moeilijk voorspelbaar als voedselprijzen en als agrarische handels- en consumptiepatronen. Wij hebben bij de uitbreiding van de EU gezien hoe allerlei verwachtingen niet zijn uitgekomen. Mijn fractie beveelt sterk aan dat veel meer geïnvesteerd wordt in scenario-ontwikkeling, hier of in Brussel. Het gaat niet om wat meer of wat minder inkomen, het gaat om honger of overleven.

Mijn tweede opmerking betreft het optimisme over de compensaties van het verlies aan preferenties. Van de studies over die effecten, bijvoorbeeld voor het Caribische gebied in het bijzonder en de ACP in het algemeen, weet ik niet of wij hier niet "too little and too late" zijn. Het gaat immers om ingrijpende veranderingen van productiestructuren. Het is niet moeilijk voor te stellen wat de effecten ook voor ons zullen zijn van een ontwrichting van de Caribische economische en sociale structuren.

Dan is er de door de regering gedeelde twijfel over de echte complementariteit, zoals die wordt voorgesteld. Allereerst betreft dat de Gemeenschap niet als zesentwintigste donor, maar in een eigen, onderscheiden, misschien aanvullende rol. Onder invloed van allerlei pressies, niet het minst van het Europees Parlement, wordt de Commissie keer op keer opgeroepen om ook aandacht te besteden aan dit of dat probleem, of aan deze of die prioriteit. Daarom ook kan men geen scherpe keuzes maken. Wij volgen de regering in haar meer restrictieve benadering, langs de lijnen van de core competenties en de specifieke ervaringen van de Commissie.

Ik kom ten eerste op de aanpassing van de economieën aan het nieuwe, liberale mondiale handelspatroon, met zijn kansen voor arme landen, inclusief de hervormingsprogramma's voor een veel beter investeringsklimaat, zoals enkele jaren geleden voorgesteld door de European Round Table.

Ik kom ten tweede op nieuwe infrastructurele voorzieningen en grote werken, harde, maar ook in de ICT-sfeer.

Ik kom ten derde op steun bij de ontwikkeling van regionale samenwerking met de regering, zo wezenlijk voor het herstel van oude handelspatronen.

Ik kom ten vierde op grootscheepse noodhulp bij natuurlijke of door mensen veroorzaakte catastrofes.

Ik kom ten vijfde, en vooral, op voorzieningen voor schone en hernieuwbare energie. Hier verwijs ik naar het prachtige recente boek van onze collega aan de overkant, Kathleen Ferrier. Buitengewoon lezenswaardig, zeker in het interview met Herman Wijffels, die het aandurft om te spreken over de nieuwe rijkdom, jawel, van de ontwikkelingslanden met hun enorm potentieel aan zonne-energie en dikwijls ook andere hernieuwbare bronnen.

Ik kom ten zesde op steun aan middeninkomens- en nabuurschapslanden. Wij kennen de kritiek op de te geringe armoedefocus. Maar landen als Marokko en Egypte, waar jaarlijks miljoenen nieuwe arbeidsplaatsen geschapen moeten worden voor jonge mensen, hebben ook hulp nodig. Dat is ook in ons belang, het belang van beperking van de migratiedruk, van stabiliteit ook. Datzelfde geldt een aantal nabuurlanden, in Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië. Wij zouden liever zien dat andere donoren zich meer op de armsten zouden richten, zodat de totaalstroom voldoende evenwichtig blijft. Dat dan de Gemeenschap deze niche opvult, kan ook genuanceerd positief bekeken worden, uiteraard zonder de armoedefocus te verwaarlozen. Kan de minister deze redenering delen?

Ik kom ten zevende op het andere, mede op Nederlands initiatief tot stand gekomen engagement: met falende staten, bij conflictbestrijding en in post-conflictsituaties. Er komt binnenkort een evaluatie uit over het functioneren van het Stabiliteitsfonds. Wij zijn daar zeer in geïnteresseerd. Wij vinden het een moedig initiatief dat hier is genomen, ook onder druk van de Nederlandse regering. Engagements op dit terrein sluiten aan bij de pleidooien die vanuit onze fractie al vele malen zijn gehouden. De wereldkaart van arm gebleven of arm geworden landen wordt steeds meer gekleurd door conflicten, zware corruptie, vermenging van crimineel en staatsgeweld, mensen op de vlucht, en, last but not least, feminisering van het geweldsleed. Wij draaien ons een rad voor ogen door de suggesties, die ooit uit de Wereldbank kwamen, dat die kaart vooral steeds meer gekleurd werd door die andere ontwikkeling naar behoorlijk bestuur, transparantie, verbeterd investeringsklimaat en groeiende economische weerbaarheid. Dat is in sommige situaties het geval, maar tel de vingers op de tweede hand in Afrika, althans waar armoede heerst en hulp nodig is. Daarom is een contrastrategie nodig voor bedreigde en falende staten, voor conflictpreventie en conflictoplossing en voor post-conflicthulp. De minister heeft hierin bijzonder indrukwekkende stappen gezet. Hier zou ook wel eens de groeiende kracht van de Gemeenschap kunnen liggen, maar dan moeten wij het de Gemeenschap niet verwijten dat wij haar opzadelen met wat sommigen wel "de vuilnisbakcategorie van de ontwikkelingshulp" noemen.

Ik kom ten achtste op de nadruk die de Commissie en het Europees Parlement gaan leggen op democratiebevordering. Democratie en mensenrechten wordt een van de buitengewoon belangrijke

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

aandachtsvelden. Wij geloven dat er inderdaad zoets is als een eigen Europees democratiseringsconcept. Op de IMD-conferentie hier in Den Haag twee jaar geleden is daar uitvoerig over gesproken. Hier doet zich wel de vraag voor naar een overlap met bilaterale democratiebevorderingsprogramma's. De gedachte van een Europees democratiseringsfonds spreekt ons daarbij zeer aan.

Tot slot betreft onze suggestie de directe bevordering van de voedsel- en agrarische productie. In de antwoorden klinkt enige aarzeling door over het nut van directe steunverlening, en een zekere voorkeur voor een enabling environment, een omgeving waarin de condities zodanig zijn dat de agrarische productie vanzelf gaat gedijen. Maar als er nu één terrein is waarop de Gemeenschap succesvol is geweest, dan is het wel dat van de bevordering van de agrarische productie, nota bene op basis van een structuur die door kleinschaligheid werd gekenmerkt. Zou het toch niet denkbaar zijn om in de ontwikkelingshulp van de Gemeenschap een grotere plaats voor directe bevordering van de agrarische productie in te ruimen, van voorlichting tot landbouwkrediet, van onderzoek tot aangepaste wetgeving en lokale marktbescherming? Ik heb het niet over obsoleete rurale streekontwikkeling, maar over echte, directe, harde productiebevordering, ooit al bepleit door Commissaris Pisani in zijn strategies alimentaires.

Maar bij complementariteit gaat het niet alleen om de Gemeenschap versus de vijfentwintig. Een van de opvallendste aspecten van The European Consensus is de -- voorsnog schetsmatige -- opening van het maken van werkafspraken, ook tussen de EU-leden, werkafspraken in de zin van harmonisatie van procedures en aanduidingen -- niet meer dan dat -- om complementariteit van de specialisaties en deskundigheden van de lidstaten tot stand te brengen. Wij achten deze weg, hoe moeizaam deze ook is vanwege de nationale belangen, van even groot gewicht als de kwantitatieve doelstellingen. Wie zich realiseert dat ruim een eeuw na het incident in Fashoda de Frans-Britse rivaliteit in bijvoorbeeld het gebied van de Grote Meren nog steeds haar sporen achterlaat, soms in termen van dodelijke conflicten, is zich bewust van de urgentie van samenwerking. De minister gaat in haar antwoorden begrijpelijkerwijze nog niet concreet in op de openingen die geboden worden om lidstaten namens de hele Unie en met middelen van de hele Unie hun specialisatie te laten inzetten. Het is begrijpelijk dat zij zich in dit stadium beperkt tot formules als stille partnerschappen en wat in de praktijk in het veld al tot stand komt. Maar toch zullen wij dit concept verder moeten uitwerken, qua specialisatie, maar ook ten opzichte van landen. Michel denkt al in die termen. Wij achten het bijvoorbeeld een goede zaak als een land als Litouwen zijn grote ervaring op het gebied van de transitie van een planeconomie naar een vrijemarktsysteem in programma's van de hele EU gebruikt voor dezelfde opgave in bijvoorbeeld Kaukasische of Centraal-Aziatische republieken. Maar waarom zou de bijzondere kennis in Nederland over bijvoorbeeld Indonesië niet gebruikt kunnen worden voor veel meer dan alleen Nederlandse programma's? Dit hoeft niet naar neokolonialisme te zwemen, mits de Indonesiërs ermee instemmen. Het is goed om de discussie hierover in

Europees verband voort te zetten, maar ook om ons in ons eigen land te bezinnen op de vraag, welke specialismen wij zouden willen koesteren voor inzet ten bate van de totaliteit van de EU-programma's.

Maar hiermee zijn wij al terechtgekomen in het grensgebied tussen complementariteit en coördinatie, de derde c. Terecht relateert de minister de eventuele claim dat de Commissie overal en altijd de primaire coördinatie rol dient te vervullen, maar het is wel een opdracht aan de Unie als geheel om de primaire rol van het ontvangend land te respecteren, het alignment, de onderlinge coördinatie en de harmonisatie door te zetten, en tot werkverdelingen te komen. En een van de grote obstakels voor coördinatie en vooral harmonisatie is de voortgaande binding van de hulp. De minister is hierover niet optimistisch in haar beantwoording, en ook wij zijn bang voor profiteursgedrag van de minst presterende landen, voor een begerig oog op de orders waarmee het meeste geld kan worden teruggesluisd. Wat kunnen wij hieraan doen, binnen de EU en tegenover de internationale donorgemeenschap? Kunnen wij niet toch eens beginnen binnen de EU? De heer Rabbinge sprak hier ook over. In de beantwoording van de vragen hierover legt de minister er überhaupt de nadruk op dat de coördinatie veel breder moet worden geregeld dan alleen tussen de EU-donoren. Daar kunnen wij ons veel bij voorstellen, maar lopen wij dan niet het gevaar dat wij moeten wachten op de traagste donor van buiten de EU? Kunnen wij de zaak in ieder geval niet binnen de EU zwaarder aanzetten?

En dan is er nog een andere, weinig genoemde coördinatieopdracht, urgent, en perspectiefvol, namelijk die voor de multilaterale instellingen. Als 80% van de toename van de ODA-middelen in de komende jaren "van ons" zal zijn en als wij de multilaterale instellingen optimaal als kanaal willen gebruiken, dan moeten wij in Europa taken verdelen, op elkaar afstemmen en coördineren. Wij weten hoe moeilijk dit in de praktijk is. Kan de minister indiceren welke perspectieven zij ziet voor een betere Europese coördinatie ten behoeve van de multilaterale instellingen? Dit is van grote betekenis, want de besteding van de hopelijk snel toenemende middelen berust op twee pijlers: de bestedingscapaciteit en de kwaliteit van de multilaterale organisaties en, volgens de lijn van Michel, vooral op begrotingssteun en sectorale steun. Deze lijn is ideaal in landen waar voldaan wordt aan de condities van goed bestuur, democratie en transparantie, maar in hoeveel landen is dit het geval? Is dit werkelijk de oplossing voor een eventueel bestedingsprobleem?

Kennelijk uit realiteitszin wil de regering nog niet denken aan nog verder gaande Europese keuzen op het terrein van de coördinatie, de ontbinding en de taakverdelingen. Ook dit is Realpolitiek, maar de discussie over een logisch vervolg is op den duur onontkoombaar. Wij weten dat het relatieve aandeel van de Gemeenschapshulp daalt als de beloften van verhoging van de nationale bijdragen worden waargemaakt. Dat is volgens de regering op zichzelf niet zo erg, maar toch pleiten anderen voor een echt Europees fonds voor de millenniumdoelstellingen in de vorm van cofinanciering van Gemeenschapsmiddelen en bilaterale, vrijwillige bijdragen. En eigenlijk zou er toch een discussie over aangezwengeld moeten worden of wij in Europa niet, met

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

de EIB als voorbeeld, zouden kunnen komen tot een Bank for European Development Cooperation. Ooit, een zestiental jaren geleden, hebben wij zo'n bank opgezet voor de transitie in Midden- en Oost-Europa. Die visie en die moed hadden wij toen wel. Is zo'n stap bespreekbaar, een bank van ons met gewogen stemmen op basis van nationale contributies en aandelen? Ik vraag dit ook omdat het nu nog mogelijk is om te vermijden dat alle nieuwe lidstaten en de oudere leden die hun budget nog moeten optuigen, aangewezen zijn op de opbouw van nieuwe, eigen ontwikkelingsbureaucratieën.

Er is sinds 2000 al veel bereikt en wij hebben begrepen dat nu ook wordt onderzocht of de verstikkende bureaucratische condities tenminste op onderdelen kunnen worden aangepast, opdat in ieder geval de Commissie én sneller kan handelen, én in haar werk dichter kan aansluiten bij de capaciteiten in de Europese samenleving. Dit hangt, paradoxaal genoeg, niet primair van de Commissie af, maar vooral van het vertrouwen en de ruimhartigheid van lidstaten en het Europees Parlement, dus ook van ons. Wij hebben ook met instemming kennisgenomen van de gedeelde zorg over de scheiding tussen beleid en uitvoering die nu institutioneel is vastgelegd, en wij hebben met heel veel instemming kennisgenomen van de steun die de regering uitspreekt voor ons pleidooi om niet één grote wetenschappelijke planningsafdeling aan "Brussel" te verbinden, maar het netwerk van bestaande researchinstellingen maximaal te koppelen aan beleidsadvisering, -planning en -evaluatie. Wil de regering dit verder bepleiten? Wij zijn overigens wel geschrokken van de zeer recente felle kritiek uit het Europees Parlement op de voorstellen van de Commissie om eens wat te gaan wieden in het woud van richtlijnen en voorschriften, de stroomlijning. Hoe staat de regering hier tegenover?

Kwaliteit is één element in de realisering van die ambities, visie die gebaseerd is op research en reflectie, is een tweede. Een derde element is de politieke wil. De minister is tamelijk optimistisch, maar zij noch de Raad heeft sanctiemogelijkheden, als lidstaten hun beloftes niet waarmaken. Peer-pressure, zo zegt de minister, maar met welke middelen? Ik denk, dat ik hiermee bij het beslissende, centrale element van onze inbreng van vandaag ben gekomen. Onze fractie onderschrijft de ambities van The European Consensus, maar deze kunnen alleen waargemaakt worden als Commissie en lidstaten nu welbewust kiezen voor de opbouw en versterking van een nieuwe, dragende driehoek voor dit Europese antwoord. En dan gaat het om een nieuwe, open verbinding van de Europese instituties met vooral nieuwe beslissende nationale actoren, van parlementen tot het bedrijfsleven en de hele burgermaatschappij, die weer in verbinding staan met netwerken van academische instellingen, think-tanks en vormingsinstituten. Hedendaagse ontwikkelingspolitiek is primair het uit het isolement sleuren van een tot nu toe tamelijk geïsoleerd beleidsonderdeel; Nederland is hierin voorgedaan. Het gaat om de grote verbindingen: internationale samenwerking én veiligheid, én migratie, én milieu, én handel, én de Lissabonagenda van de EU.

Maar "the nexus" is niet het enige nieuwe, er hangt ook een mentaliteitsverandering in de lucht. Met instemming hebben wij kennisgenomen van de

antwoorden van de minister op onze vraag, of wij niet toe zijn aan een echte paradigmawisseling, in ieder geval aan een duidelijke mentaliteitsverandering van "wij weten het" naar "wat drijft jullie?" en "wat werkt bij jullie?". En dit heeft te maken met wat ook de minister noemt, namelijk dat de secularistische bril ons niet blind mag maken voor wat volkeren ginds bezielt, dikwijls letterlijk. Het heeft te maken met het willen luisteren, met kijken naar hún best practices, met het accepteren van wat ik zou willen noemen het model van authentieke ontwikkeling, hun keuzes, zoals wij in Europa ook onze eigen sociaal-economische en culturele keuzes hebben gemaakt en willen blijven maken, in een globaliserende samenleving. De minister volgt met instemming de lessen van Scott Thomas, maar na zijn boek zijn er nog twee andere publicaties verschenen, die ons diep, diep aan het denken moeten zetten. De ene is de ontvullende, nota bene geautoriseerde biografie van Wolfensohn, tot vorig jaar de president van de Wereldbank. Dat boek van Mallaby heeft mij slechte momenten bezorgd. Dat doet het als je echt op je laat inwerken hoe de trotse, soms arrogante Wereldbank juist vanwege gebrek aan luistervermogen, vermogen om te luisteren naar gewone gemeenschappen aan de grond, een zigzagbeleid beleid ging voeren, theorieën ging aanhangen en beslissingen nam die na twee, drie jaar herzien moesten worden. En als klap op de vuurpeil is er het nieuwe boek van een andere Wereldbankmedewerker, Easterly, die überhaupt onze voorkeur voor planning, top-downbenadering en gebrek aan luister- en waarnemingsvermogen aan de kaak stelt. Wij zeggen het niet met plezier, maar voor wie de inbreng van onze fractie de afgelopen vijftien jaar heeft gevolgd, zullen deze geluiden niet vreemd overkomen. Een succesvolle European Consensus zal dan ook, wellicht in afwijking van the Washington Consensus, gebaseerd moeten zijn op nieuwe concepten, op nieuwe observaties.

De inzet van de discussie richt zich niet alleen op wat niet of minder geslaagd is, want weer iemand anders van de Wereldbank, J.F. Rischard, de auteur van High Noon, legt juist de verbanden tussen hulp en vooruitgang. En daar kunnen wij minstens even veel van leren. De betekenis van de telecommunicatieprojecten in China begin negentiger jaren, de havens van Schoo in India in de tachtiger jaren, de consultancies van Winsemius sr. voor Singapore in de zestiger jaren en het werk van Iglesias en zijn IADB gedurende drie decennia zijn ook realiteiten. Daarvoor moeten wij een draagvlak krijgen. Bij dat draagvlak spelen de nationale parlementen een sleutelrol. Zij behoren geïnformeerd te zijn over de techniek en de beperking van dat beleid, dat in het verre Brussel gestalte krijgt. Van hen hangt het af of de beloftes van de European Consensus waargemaakt worden. En onderschat de problemen niet voor bijvoorbeeld het parlementslid uit Litouwen, dat zijn achterban duidelijk moet maken dat tientallen miljoenen moeten worden uitgegeven aan een landje in Afrika, dat niemand in die achterban kent, een achterban die wel 30% van zijn eigen pensioen in de afgelopen jaren heeft moeten inleveren. Daarom zullen wij juist naar de nationale parlementen een bijzondere actie moeten inzetten.

Het jaar 2006 zou ik "het jaar van de stilte" willen noemen na de reeks van verklaringen, overeenkomsten en

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

beleidsintenties van 2005. Het is een jaar waarin zal blijken of deze keer wel de grote redes op de internationale conferenties realiteitswaarde hebben en vertaald worden in concrete acties en engagementen. Er staat veel op het spel en allereerst voor die anderhalf tot twee miljard armen in de wereld, voor hun en ons milieu, voor hun en onze internationale orde. Maar ook voor de democratie en de idealen van de politiek. Politiek is meer dan het aanpassen van inkomensplaatjes voor de korte termijn, meer dan sloganning ook. En niet te vergeten voor Europa, want het is de heilige overtuiging van onze fractie, zoals ik enkele maanden geleden hier mocht uitspreken, dat alleen door het project Europa te verbinden aan de grote mondiale uitdagingen Europa nieuwe zingeving en werfkracht kan krijgen. Geef Europa haar agenda terug!

Ik wacht met belangstelling het commentaar van de regering af.

*N

De heer **Pormes** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Mag ik beginnen de minister een compliment te maken over haar recente optreden in het conflict Darfur. De minister heeft in Abuja zich bereid verklaard om in Den Haag een donorconferentie te organiseren en mogelijk ook coördinerende taken op zich te nemen bij de wederopbouw van Darfur. Dit is erg bemoedigend. Mijn fractie wenst de minister alle sterkte toe om dit ook tot een goed einde te brengen.

Ook de leden van de fractie van GroenLinks hebben met instemming uiteraard de aanvaarding van de beleidsverklaring ontwikkelingssamenwerking eind vorig jaar begroet. Er is sprake van een actualisering. Daar was ook alle reden voor. De afgelopen vijf jaar was de wereld behoorlijk in beweging. Ik noem de afwijzing van de Europese grondwet, de uitbreiding van de Europese Unie met nieuwe landen, de brede maatschappelijke en politieke discussies over ontwikkelingssamenwerking binnen de internationale gemeenschap en uiteraard ook de oneerlijke verdeling van de groei ten gevolge van globalisering, waardoor de situatie in veel ontwikkelingslanden is verslechterd. Op de bijeenkomst van het High Level Forum in maart 2005 in Parijs hebben de donoren concrete afspraken gemaakt over tal van zaken, waarmee een nieuwe stap werd gezet in de richting van een meer efficiënte hulpverlening.

Maar er is ook reden tot zorg. Het Europese Economische en Sociaal Comité heeft in zijn advies over de Europese consensus zijn zorgen uitgesproken over de realisering van de MDG. Het constateert dat er niet veel vooruitgang is geboekt. Wil men de MDG tussen nu en 2015 gerealiseerd krijgen, dan moet het roer worden omgegooid en moet de internationale gemeenschap een heus noodplan opstellen dat niet alleen moet voorzien in extra middelen bovenop de ontwikkelingshulp van de overheid en de economische hulp, maar ook in adequate regelingen op andere terreinen zoals handel, schuldenlast, intellectuele eigendom, aandacht voor de gevolgen van

immigratiestromen en uitbouw van het maatschappelijk middenveld.

De oud-politiek leider van de PvdA en thans tweede man bij de UNDP, Ad Melkert, toonde zich behoorlijk pessimistisch in een openhartig gesprek met Paul Rosenmöller, afgelopen zondag bij de IKON, toen hij sprak over de haalbaarheid van de MDG in 2015. Het is nodig om de bijdrage van ontwikkelingssamenwerking wereldwijd te verdubbelen.

Het samenwerkingsverband van meer dan veertig Europese ngo's, netwerken en platformen in Europa komen tot dezelfde conclusie in het rapport Oprecht leiderschap of misleidende cijfers.

En het kabinet? Het ziet geen aanleiding voor verdere substantiële verhoging van het aandeel EU-ODA-middelen. De minister moet ons maar overtuigen dat de Europese ngo's, het Europese Economisch en Sociaal Comité en de leden van de fractie van GroenLinks het verkeerd zien en dat wij allen met een andere bril kijken naar de uitvoering en implementatie van de MDG. Met belangstelling zien wij de argumenten van de minister op dit punt tegemoet.

In 2006 zullen naar het zich laat aanzien vrijwel alle lidstaten de gestelde ODA-doelstellingen, genoemd in de consensus, halen en ook voor 2010 is de minister bijzonder positief gestemd. Het gaat om een EU-gemiddelde van 0,56%. Dat is ambitieus in vergelijking met de doelstellingen voor 2006. Op het eerste gezicht is het ook zeer bemoedigend. Maar als je zo'n positief beeld schetst, moet je haast wel met een kritische doorkijk komen. Dat hebben al die ngo's ook gedaan. Wij hebben ook gekeken naar de besteding van 2005, vooral waar het geld terecht komt en waaraan het wordt uitgegeven. Je kunt heel mooi geformuleerde doelstellingen rond structurele armoedebestrijding hebben, maar als ik het mij makkelijk wil maken roep ik altijd Jeffrey Sachs in. In zijn boek *The end of poverty* weet hij het altijd heel helder en mooi te formuleren. Het is niet goedkoop of populistisch, maar op mij maakt het altijd wel bijzondere indruk als hij zegt dat elke morgen in onze kranten zou kunnen staan: meer dan 20.000 mensen zijn gestorven vanwege extreme armoede. Dat is vergelijkbaar met het aantal inwoners van de gemeente Haren. Als je dat tot je laat doordringen en in de rapportage van de Europese ngo's leest dat een derde van de ODA-middelen in 2005 niet naar de armsten der armen zijn gegaan... Wij spreken over een bedrag van 13,5 mld. Daarvan is 11,8 mld. besteed aan kwijtschelding van schulden, waarvan 9 mld. voor Irak en Nigeria. Die twee landen zijn heel belangrijk in de "war against terror". Nigeria is een van de meest corrupte landen die wij kennen. Laatst heb ik nog gelezen dat de vrouw van oud-president Abadja op het vliegveld is aangehouden omdat zij maar liefst 35 kratten vol dollars naar het buitenland wilde smokkelen. Haar man, de oud-president, heeft tussen de 3 mld. en 5 mld. gejat uit de kas. Dat land krijgt dan een kwijtschelding van 9 mld. Het is te gek voor woorden, als de ngo's gelijk hebben. Ik geloof de ngo's wel. Ik daag het kabinet uit om het tegendeel hier naar voren te brengen en mijn fractie te overtuigen dat die 11,8 mld. wel degelijk is uitgegeven aan bestrijding van malaria, tbc, diaree en andere dodelijke ziekten en dat het geld inderdaad is gegaan naar de armen die sterven in ziekenhuizen waar

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

geen medicijn verkrijgbaar is. De minister moet ons ook overtuigen dat het niet gaat om de zogenaamde oninbare schulden, want de indruk wordt gewekt dat een deel wordt gebruikt om die oninbare schulden af te lossen.

Verder is er een bedrag van 910 mln. uitgegeven voor het verblijf van buitenlandse studenten in de EU-landen. Ik kom echter maar weinig studenten tegen die afkomstig zijn uit de krottenwijken van Jakarta, Nairobi of Maputo. En wat te denken van de 840 mln. voor de opvang van vluchtelingen en asielaanvragers in de EU-landen?

De heer **Van Gennip** (CDA): De heer Pormes citeert met veel instemming Jeffrey Sachs. Heeft hij ook de passages gelezen waarin de heer Sachs een duidelijk verband legt tussen beter presterende categorieën in een bepaald land en de armste categorieën? Heeft de heer Pormes kennis van processen die werkelijk ontwikkeling bevorderen en waarbij de betergestelden onmisbaar zijn om de totale situatie in een land te verbeteren? Kan hij daarbij naar India kijken?

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik heb India niet als voorbeeld genoemd.

De heer **Van Gennip** (CDA): De heer Pormes had het wel over studenten uit India. Die kwamen uit de betere klassen.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik heb India helemaal niet genoemd. Het gaat mij erom dat volgens de ngo's eenderde van de ODA-middelen van de EU -- 13,5 mld. -- niet gegaan is naar armoedebestrijding maar naar schuldenverlichting, met name voor Irak en Nigeria. Ik heb natuurlijk het boek van Jeffrey Sachs gelezen en niet gemerkt dat hij dit heeft oarmd. Hij heeft wel gezegd dat als er besloten wordt tot schuldenverlichting, dit deel moet uitmaken van een totaalarrangement dat wordt ingezet op een land en niet geïsoleerd omdat het mooi staat op de begroting.

De heer **Van Gennip** (CDA): Mevrouw de voorzitter, zat ik bij een andere vergadering toen ik de heer Pormes hoorde zeggen dat hij had over studenten in Europa die uit betere kringen kwamen?

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik heb gezegd dat er 910 mln. uit ODA-middelen is uitgegeven voor het verblijf van buitenlandse studenten in de EU-landen. Ik vind dat iets anders dan structurele armoedebestrijding. Daarover kunnen wij van mening verschillen, mijnheer Van Gennip. Dat geldt overigens ook voor de 840 mln. voor de opvang van vluchtelingen in de EU-landen. Als de heer Van Gennip vindt dat dit uit armoedebestrijding moet komen, laat ik dat voor zijn rekening. Ik vind het onjuist.

Het is best mogelijk dat de richtlijnen van de OECD dit soort begrotingsposten toelaten en dat deze ten laste mogen worden gebracht van de ODA-middelen. Dan

nog is het ook een kwestie van beschaving om dit niet te doen. En het staat zeker op gespannen voet met de afspraken die gemaakt zijn op de conferentie in Mexico over financing for development over de omvang en de efficiency van het officiële ontwikkelingsbeleid. Graag verneem ik of de minister mijn stelling deelt dat het hier gaat om een vorm van budgetvervuiling. Zo niet, dan moet zij maar eens uitleggen aan welke specifieke ontwikkelingsdoelen dit concreet heeft bijgedragen.

Laat ik duidelijk zijn. Schuldenverlichting is noodzakelijk, maar wel als onderdeel van een geheel aan arrangementen. Het moet gaan om alle minder ontwikkelde landen en om additionele middelen; om extra middelen in plaats van alleen maar wat schuiven met de middelen die zijn uitgetrokken voor officiële ontwikkelingshulp. De ontvangende landen moeten daarvoor het aandeel in de gezondheidszorg en het onderwijs zichtbaar vergroten. Het is daarom van belang dat in de EU-begroting voor de periode 2007-2013 duidelijker en specifiekere wordt aangegeven welk bedrag de EU de komende jaren gaat uitgeven om de MDG te helpen realiseren.

Niet alleen GroenLinks maakt zich zorgen, ook de partijgenote van de heer Van Gennip, Maria Martens, maakt van haar hart geen moordkuil. Zoals bekend is zij coördinator van het christen-democratische smaldeel in het Europese Parlement. In het dagblad Trouw van gisteren schreef zij kritisch: "Ontwikkelingssamenwerking wordt een ondergeschoven kindje in de EU. Onder het mom van vereenvoudiging van regelgeving wil de Europese Commissie de beschikking krijgen over een pot met geld voor allerlei verschillende projecten in het buitenlandse beleid, de economische samenwerking met geïndustrialiseerde landen en ontwikkelingssamenwerking." Zij waarschuwt terecht voor allerlei mooie verklaringen over de "Europese consensus betreffende ontwikkelingssamenwerking." Mag ik vragen wat de minister van dit standpunt vindt. Deelt zij de zorgen van mevrouw Martens en is zij bereid stelling te nemen tegen de Commissie?

De minister is pleitbezorger van vergroting van de efficiëntie en de impact van het ontwikkelingsbeleid. De EU moet zich concentreren op activiteiten met een grotere toegevoegde waarde, zij zou zich moeten onderscheiden van de individuele lidstaten en daarmee de coherentie versterken. Maar deze pleitbezorging lijkt in de verklaring niet helemaal gegarandeerd te worden: te veel beleidsterreinen, te veel wensen van de lidstaten. Een oplossing ligt waarschijnlijk opgesloten in de uitgangspunten van het ontwikkelingsbeleid. Bij de onderhandelingen tussen de diverse actoren moet worden uitgegaan van demand driven. Laat het hulpontvangende land zelf bepalen op welke terreinen extra inzet van middelen wenselijk is, maar wel binnen de kaders van de internationale afspraken en het liefst binnen de kaders van de MDG.

Het is eerder gezegd: Europa is de grootste donor ter wereld. Daarmee rust op de schouders van de EU ook een zware verantwoordelijkheid. EU-burgers vragen om resultaat en om een goede besteding. Daarom is het van belang dat hulp gevrijwaard is van corruptie. De Paris declaration on aid effectiveness vormt een belangrijk

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

ijkpunt voor actie. Corruptie vormt een belangrijke hinderpaal voor ontwikkeling. Zij voorkomt de toegang van armen tot noodzakelijke voorzieningen zoals onderwijs, schoon drinkwater en gezondheidszorg. Volgens schattingen van de Wereldbank wordt 1000 mld. uitgegeven aan steekpenningen. Waarom wordt er nog steeds geen haast gemaakt met de ratificatie van de VN-conventie tegen corruptie? En welke concrete maatregelen mogen wij van de minister verwachten?

Een effectieve bestrijding van corruptie zal ongetwijfeld ook de versterking van het maatschappelijk draagvlak ten goede komen. Ook de minister wenst het draagvlak te versterken. Ik sluit mij graag aan bij de desbetreffende vragen van de heer Rabbinge. Het is belangrijk om te weten wat wij er zelf aan kunnen doen.

Gelukkig is in onze samenleving een brede consensus voor de internationale norm van het bnp die besteed wordt aan ontwikkelings samenwerking. De NCDO heeft in haar onderzoek aangetoond dat maar liefst 80% van de respondenten hier positief tegenover staat. Ook het aantal kleinschalige projecten is toegenomen. Er zijn naar schatting alleen in Nederland al zo'n 10.000 tot 15.000 particuliere initiatieven met rechtstreekse contacten in ontwikkelingslanden. Dat is goed voor het draagvlak, maar is dit ook goed voor de ontvangers?

De commissie-Dijkstal is kritisch. Overheden en ontvangende organisaties hebben te maken met zoveel verschillende donoren dat het een ware belasting wordt voor hun capaciteit. Ook vraagt de commissie-Dijkstal zich af of de versnippering en het blijkbaar onvermijdelijke gebrek aan afstemming de mensen in het ontvangende land wel ten goede komt. Ter illustratie: uit een onderzoek van de Nederlandse ambassade in Ghana bleek dat er ongeveer 240 Nederlandse organisaties werkzaam zijn in Ghana, waarvan de helft met een budget van minder dan €10.000.

De stelling die de commissie-Dijkstal poneert, is eigenlijk dat draagvlak niet ten koste mag gaan van armoedebestrijding. Moet er dan geen debat komen over de vraag of het niet beter is om kleinschalige particuliere initiatieven meer te verbinden met bijvoorbeeld MFO's en met TMF-organisaties? Wordt dit probleem ook in Europa besproken? Als Nederland al 240 organisaties heeft in Ghana, hoeveel zijn dat er dan wel niet in Europees verband? Hoe denkt de minister het draagvlak in de nieuwe lidstaten te bevorderen? Ziet zij kansen en mogelijkheden om Nederlandse expertise in te zetten -- wij hebben een lange traditie op het punt van voorlichting en bewustwording -- bij de opbouw van infrastructuur in de nieuwe lidstaten?

De heer **Van Gennip** (CDA): Uw kritiek op kleinschalige projecten verbaast mij. Uit studies blijkt dat dit soort initiatieven zeer effectief kunnen zijn. Juist de verbinding tussen draagvlak en persoonlijk idealisme is van belang. Moderne jonge mensen willen zich met hun verstand en hun middelen inzetten. Het getuigt van ouderwets denken om nu weer te pleiten voor een top-down benadering. De mensen in Ghana zijn mans en vrouws genoeg om te kunnen beoordelen of zij die lastige Hollanders willen of niet.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik denk dat u mij niet helemaal goed heeft begrepen. Ik heb erop gewezen dat de medaille een keerzijde kan hebben. De commissie-Dijkstal heeft ook geconstateerd dat wij ons zorgen moeten maken over de capaciteit. Er zijn zoveel donoren dat stroomlijning gewenst is. Ik hoor graag wat de minister van deze kritiek van de commissie vindt. De vraag is ook of het huidige systeem niet aan herijking toe is.

De bewegingen tegen slavernij, kolonialisme en racisme hadden een aantal basiskenmerken. Zij leken wereldvreemd, aanvankelijk misschien zelfs hopeloos, net zoals de oproep aan de rijksten en machtigsten van de wereld om gerechtigheid aan de armsten en zwakkeren te betonen. Er was een combinatie nodig van politieke actie, politieke realiteitszin en opvoeding van de massa om te kunnen slagen. Er werd zowel een beroep gedaan op verlicht eigenbelang als op religieuze en ethische beginselen. Ook werd een beroep gedaan op fundamentele verlichtingswaarden met betrekking tot de rechten en het potentieel van de mens. Het duurde vele tientallen jaren voordat de bewegingen hun doel bereikten. Bovenal was daarvoor volharding vereist. Uiteindelijk wisten zij een plotselinge ommekeer in de publieke opinie te bewerkstelligen en het onmogelijke om te zetten in het onvermijdelijke. Wordt deze weg ook bewandeld wordt door de ontwikkelingsbeweging? Misschien doet zij dit niet op dezelfde manier en mogelijk met andere middelen, maar er komt een einde aan de armoede. Het is aan de internationale gemeenschap en aan Europa om dit al in 2020 te realiseren.

Voorzitter. Wij wachten de antwoorden van de minister met belangstelling af.

*N

De heer **De Graaf** (VVD): Voorzitter. Onderwerp van het beleidsdebat van vandaag is de gezamenlijke verklaring van de Raad, het Europees Parlement en de Commissie over het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie, getiteld "de Europese consensus". De VVD-fractie dankt de minister voor haar uitgebreide beantwoording van de vele en indringende vragen van de vaste commissie voor Ontwikkelingssamenwerking over deze eind vorig jaar aanvaarde EU-beleidsverklaring. Voor de totstandkoming daarvan heeft ook Nederland zich actief ingezet. De minister kiest in haar beantwoording voor een overwegend positieve, maar bij tijd en wijle ook kritische benadering. De VVD-fractie kan haar daarin volgen.

Na de EG-beleidsverklaring uit 2000 is de voorliggende verklaring niet alleen herzien en geactualiseerd, maar ook vernieuwend. Zij bevat nu immers ook een deel dat van toepassing is op de EU als geheel. Hierin zijn gemeenschappelijke doelstellingen en uitgangspunten voor de Europese Gemeenschap en de lidstaten vastgelegd. Daarmee kan deze beleidsverklaring met name een bijdrage leveren aan de harmonisatie en coördinatie van het ontwikkelingsbeleid van de lidstaten

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

en de gemeenschap. Daarnaast speelt ook de coherentie van het beleid van de gemeenschap zelve een prominente rol in de verklaring.

Met deze nadruk op de coördinatie en harmonisatie enerzijds en coherentie anderzijds is ook dit document -- door de minister eerder als "historisch" aangeduid -- wel weer primair EU-intern gericht. De effecten ervan op de daadwerkelijke uitvoering van het ontwikkelingsbeleid van de lidstaten en de gemeenschap zullen nog moeten blijken. Hoe beoordeelt de minister de hanteerbaarheid van dit document bij het maken van de vertaalslag naar de uitvoering van zowel het Nederlandse als het EU-ontwikkelingsbeleid in het licht van haar ervaring met de vorige EG-beleidsverklaring uit 2000?

De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen -- daarin volg ik mijn fractiegenoot Dees -- dat voor mijn fractie ook hier het adagium geldt: eerst zien en dan geloven. Ik veroorloof mij hier ter illustratie een uitstapje naar een beleidsterrein dat de beide Kamers en de regering momenteel evenzeer hoofdbrekens kost, namelijk de toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse Antillen en Aruba. In de beleidsdocumenten en de lopende debatten over dit onderwerp voeren nagenoeg dezelfde problemen de boventoon als in de EU-beleidsverklaring: van armoedebestrijding tot gendergelijkheid en van goed bestuur tot democratie en rechtsstaat, en dat dan nog binnen het verband van het Koninkrijk. Wat ik hiermee wil zeggen, is dat papier geduldig is, maar de praktijk van alledag zeer weerbarstig.

Terug naar de Europese consensus onder het motto "waar een wil is, is een weg". Ofte wel "peux ce que veuz"; de Fransen kunnen het toch kernachtiger zeggen dan wij Nederlanders. De VVD-fractie constateert met instemming dat over de jaren heen sprake is van een verdergaande liberalisering van het ontwikkelingsbeleid, ook weer in deze EU-beleidsverklaring. Ik verwijs in dit verband naar de nadruk die wordt gelegd op de eigen verantwoordelijkheid van de ontvangende partnerlanden voor hun toekomstige ontwikkeling -- ownership -- het belang van het inschakelen van het bedrijfsleven, waaronder het lokale mkb, bij armoedebestrijding en de noodzakelijke handelsliberalisering met haar afbouw van invoerrechten en contingenten en het vervangen van handelspreferenties door het principe "aid for trade". De VVD-fractie heeft op onderdelen nog wel een aantal kanttekeningen en vragen.

Met de minister constateert mijn fractie dat de Europese Commissie zich wel een erg grote rol lijkt toe te eigenen, zowel waar het gaat om het aantal sectoren als waar het de aansturing van het beleid betreft. In paragraaf 69 van de beleidsverklaring wordt onder andere gesteld dat de gemeenschap de partnerlanden zal ondersteunen door het sturen van de voorbereiding en de coördinatie van de meerjarenprogrammering van alle donorsteun aan het land. Overschrijdt de Commissie daarmee niet de grenzen van de complementariteit binnen de EU en zelfs van haar eigen Europese competentie? Gaarne vernemen wij de mening van de minister hierover, alsook over de vraag op welke wijze deze aspiraties beteugeld kunnen worden. Zou hier ook niet gewoonweg sprake moeten zijn van de subsidiariteitstoets? De VVD-fractie steunt in dit verband nadrukkelijk het Nederlandse streven om het partnerland

zelf in principe verantwoordelijkheid te doen dragen voor afstemming van donorinspanningen binnen het kader van een poverty reduction strategy paper of een andersoortige nationale ontwikkelingsstrategie.

Het streven van ons land naar verdere ontbinding van hulp in multilateraal verband kan evenzeer op onze steun rekenen. Teleurstellend vinden wij echter de constatering van de minister dat op korte termijn geen belangrijke nieuwe stappen op dit punt zijn te verwachten. Kan de minister een nadere indicatie geven van de belangrijkste oorzaken van de afhoudende reacties binnen de internationale gemeenschap? Welke stappen denkt de minister zelf te zetten om de doelstelling van verdere ontbinding toch binnen bereik te brengen?

De EU-beleidsverklaring opent met de zin: "Nooit eerder zijn het uitbannen van armoede en duurzame ontwikkeling zo belangrijk geweest." Om vervolgens in het eerste deel, de EU-visie op ontwikkeling, paragraaf 5, te vervolgen met: "De primaire en overkoepelende doelstelling van de ontwikkelingssamenwerking van de EU is het uitbannen van armoede in het kader van duurzame ontwikkeling..." Ronduit verbazingwekkend is dan de constatering van de minister dat het percentage van de ODA-middelen van de EU dat in de periode 2007 tot 2013 naar de armste landen gaat, verder af zal nemen, terwijl de huidige poverty focus van deze middelen nu al aan de lage kant is. Als reden hiervoor noemt de minister de voorziene forse stijging van fondsen voor nabuurschap en pre-accessie. Is, zo vraagt mijn fractie zich af, voor menig lidstaat en het Europese Parlement het hemd dan toch nader dan de rok? Ziet de minister hier niet ook een taak weggelegd voor de Europese Commissie, getuige de grote ambities van de Commissie? Is de minister bereid de Commissie nog eens nadrukkelijk te wijzen op deze anomalie?

Volgens paragraaf 107 van de EU-beleidsverklaring zal de Europese Commissie blijven bijdragen aan mondiale initiatieven die duidelijk verband houden met de millenniumdoelstellingen en mondiale collectieve goederen. De mondiale initiatieven en fondsen zijn krachtige instrumenten om nieuwe beleidsmaatregelen te versterken als deze onvoldoende reikwijdte hebben en zij zijn beter in staat bewustwording en steun van het publiek op te wekken dan de traditionele hulpverleningsinstellingen, aldus de verklaring. Vooral deze laatste zin heeft ons de wenkbrouwen doen fronsen en de vraag opgeroepen waar de Commissie deze wijsheid vandaan haalt. Onderschrijft de minister deze stelling van de Commissie, die toch haaks lijkt te staan op het Nederlandse beeld dat nog altijd een hoge waardering voor de internationale hulpverleningsinstellingen te zien geeft en juist een zwakke reputatie van de EG-hulp, zoals de Commissie nota bene zelf signaleert? Of moeten wij hierin een signaal zien voor het afbouwen van de vaak grote sommen subsidiegeld waarover de traditionele hulpverleningsinstellingen blijken te beschikken? En zo ja, sluit de minister zich daar dan bij aan?

Een laatste kanttekening onzerzijds betreft de constatering van de minister dat het nog te vroeg is om concrete consequenties van de gemeenschappelijke verklaring voor het eigen nationale beleid te benoemen, afgezien van de gevolgen op het terrein van harmonisatie

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

en coördinatie. Kan de minister deze constatering nader toelichten en het gevoel wegnemen dat ook deze verklaring leidt tot meer procedure in plaats van meer inhoud?

Ik rond graag af met twee constateringen van de minister: 1. er bestaat een brede consensus dat markteconomie en democratie het kader dienen te zijn van ontwikkelingsinspanningen en 2. ontwikkeling is als het ware de eerste verdedigingslinie tegen onveiligheid. De VVD-fractie sluit zich hier van harte bij aan.

*N

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Voorzitter. Mijn fractie verheugt zich op de jaarlijkse gelegenheid om met de bewindslieden van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking te kunnen debatteren over een belangrijk onderwerp, de ontwikkelingssamenwerking, juist omdat aan de overzijde door de hectiek van alle dag zo weinig gelegenheid is om wat dieper op de zaken in te gaan, omdat ontwikkelingssamenwerking niet alleen ons visiekaartje is -- een kwestie waar een klein land kan tonen groot in te zijn -- maar ook omdat wij ervan uitgaan dat zaken zoals armoedebestrijding en een rechtvaardiger verdeling in de verschillende delen van de wereld van cruciaal belang zijn voor vrijwel alle andere grote problemen. Zoals gewoonlijk komen wij meteen in de problemen omdat wij in de tijd die wij hebben niet de gehele wereld door kunnen nemen, zelfs niet als wij ons toespitsen op de European Consensus. Wij moeten dus kiezen op welke punten wij ons betoog toe willen spitsen. Mijn fractie heeft ervoor gekozen op twee punten dieper in te gaan. In de eerste plaats is dat een principiële stellingname over het economisch model dat ten grondslag ligt aan onze ontwikkelingshulp en de Europese ontwikkelingshulp, die vooral verband houden met het al of niet halen van de millenniumdoelen en de armoedebestrijding. Om het betoog, waar wij vandaag ongetwijfeld niet uit zullen komen, niet te abstract te maken, wil mijn fractie in de tweede plaats opnieuw ingaan op onze bijdrage aan de ontwikkeling in het Palestijnse gebied. Dat is een actueel, maar ook een exemplarisch punt.

In de door de commissie Ontwikkelingssamenwerking van deze Kamer samengestelde nota over de European Consensus -- grote waardering voor onze voortrekkers in de commissie, de heren Van Gennip en Rabbinge -- is een belangrijk vraagstuk aan de orde gesteld, namelijk de kwestie van het gehanteerde ontwikkelingsmodel. Deze commissie geeft geen antwoord op de vraag welke modellen zij het meest geschikt acht, maar opent de discussie met de constatering dat het impliciet gehanteerde model, een soort uniform vrijemarktmodel, langzamerhand blijkt te falen omdat het niet aansluit bij de realiteit en de aspiraties van vele ontwikkelingslanden. Tot die conclusie was mijn partij, die studie heeft verricht naar de gevolgen van het neoliberale ontwikkelingsbeleid van de afgelopen tijd, ook gekomen. Dat is werk waar ik dankbaar gebruik van zal maken, want

voorlopig zal ik persoonlijk niet de graad van inzicht en expertise ontwikkelen die mijn collega's Van Gennip en Rabbinge met zich dragen.

Met alle waardering voor de minister, die er blijk van heeft gegeven zich werkelijk in te zetten bij nood, zoals wij onlangs konden zien in de buitengewoon rampzalige situatie in Darfur, is de conclusie van mijn partij dat de minister nog lijkt te denken dat wij de problemen van armoede en uitsluiting op kunnen lossen binnen de kaders van een wereldeconomisch systeem waarin vrijhandel en de vrijheid van particuliere investeerders centraal staan. Dat zijn beleidsuitgangspunten die binnen internationale organen zoals de OESO, het IMF, de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie worden ondersteund. Partners in de ontwikkelingssamenwerking zijn onder druk gezet om het kapitaalverkeer te liberaliseren. Dat heeft tot gevolg dat het internationale bedrijfsleven alle kansen krijgt om in het Zuiden gerealiseerde winsten naar het Noorden terug te ploegen, met als resultaat dat van iedere door het Noorden aan hulp bestede euro er grofweg vijf vanuit het Zuiden naar het Noorden terugvloeien. Onder de huidige economische omstandigheden hoeft dus geen somberaar te beweren dat wij ons geld wegsmiten met ontwikkelingssamenwerking. Een ander kenmerk van het neoliberale ontwikkelingsmodel is de eenzijdige nadruk op economische groeicijfers, waarbij het bruto binnenlands product en het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking indicaties zouden zijn voor welvaart, welzijn en het vermogen zichzelf verder te ontwikkelen. Daarin worden de schade aan het milieu en de inkomensongelijkheid binnen bepaalde landen niet verdisconteerd.

Wij willen niet meedoen aan doemdenken. Het is duidelijk dat er op bepaalde gebieden ook vooruitgang is geboekt, met name op het gebied van gezondheid en onderwijs, maar op andere gebieden zijn de resultaten zorgwekkend. Het verbaast mijn fractie dat de negatieve resultaten tot op heden niet hebben geleid tot een fundamenteel debat over de grondslagen van onze ontwikkelingssamenwerking. Wij hopen dat daar vanaf vandaag een bescheiden begin mee gemaakt kan worden en dat ook onze minister daaraan haar bijdrage wil leveren.

Ik noem een paar feiten. Volgens de cijfers van de New Economics Foundation was in 1993 het totale inkomen van de 1% rijkste mensen van deze wereld 120 keer zo groot als het totale inkomen van de 10% armste mensen ter wereld. In 2006 is die verhouding gestegen tot 170.

Unicef meldt eind 2004 dat de helft van de kinderen in ontwikkelingslanden niet beschikt over de noodzakelijke basisvoorziening om te kunnen overleven zoals voedsel, gezondheidszorg, water en sanitair. Afgezien van een gebrek aan politieke wil is er geen enkele reden te bedenken waarom miljoenen kinderen nog steeds niet worden ingeënt, sterven van de honger of arbeid verrichten. Honderden miljoenen boeren en boerinnen, ambachtslieden en vissers in de ontwikkelingslanden zijn de afgelopen decennia tot de bedelstaf gebracht omdat zij niet opgewassen bleken tegen de internationale concurrentie. Tegelijk werd steeds meer menskracht ingezet voor de productie voor de export. De

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

onderlinge concurrentie van landen voor de afzet van hun producten in de "ontwikkelde" landen is versterkt. Zolang honderden miljoenen kansloze armen elkaar op de vrije wereldmarkt beconcurreren om zwaar, laaggeschoold, vuil en ongezond werk te mogen doen, dreigt dat iedereen mee te trekken in wat wij de "race to the bottom" kunnen noemen.

Uit een onderzoek weten wij dat het vrijmaken van de internationale handel in een groot aantal ontwikkelingslanden ten koste is gegaan van de economische groei. Dat betekent dat zij hun schulden niet af kunnen betalen. Economische groei betekent bovendien niet per definitie armoedereductie. Woodward en Simms berekenden dat van iedere 100 dollar groei in het wereldinkomen tussen 1990 en 2001 slechts 60 dollarcent ten goede kwam aan de mensen die leven onder de extreme armoedegrens van 1 dollar per dag. Wij zouden graag ter discussie willen stellen of het groeibeleid niet vervangen moet worden door een beleid dat gericht is op inkomenshervreiding van het wereldinkomen.

Vanaf de jaren tachtig is er in feite ondanks alle goedbedoelde pogingen sprake van een omgekeerde hulprelatie. Het grootste deel van de winsten op investeringen in het Zuiden komt weer in het Noorden terecht. De ontwikkelingslanden die wel in staat zijn gebleken om hun positie op de wereldmarkt te versterken, zoals China, Taiwan, India, Zuid-Korea en Maleisië, zijn niet toevallig de landen waar sterke overheden weerstand hebben geboden aan de druk om hun economie volledig te liberaliseren. En dan het milieu. "Onze" explosief gestegen behoefte aan soja leidt evenals "onze" behoefte aan palmolie voor lippenstift en zeep aan de andere kant van de oceaan tot ondergang van de landbouwproducten voor de eigen markt en tot voortgaande ontbossing. Onze fractie lijken deze gegevens voldoende aanleiding te bieden tot een hernieuwde discussie over de uitgangspunten, het ontwikkelingsmodel, van onze regering. Wij hopen dat deze discussie nog onder deze regering kan worden gevoerd en dat wij niet hoeven te wachten tot de volgende.

Deze discussie over het ontwikkelingsmodel speelt uiteraard ook een rol, of zou dat moeten doen, bij de evaluatie van de millenniumdoelen die wel of niet gehaald gaan worden. Een derde van de te lopen race hebben wij achter de rug. De halvering van het aantal mensen dat in extreme armoede en honger leeft, wordt naar voorspelling alleen gehaald in de landen in Zuidoost-Azië en Noord-Afrika. In Sub-Sahara Afrika is de honger zelfs toegenomen. Het stoppen van ziekten zoals aids en malaria gaat in geen enkel continent lukken, om maar een paar van de doelen te noemen. Wij moeten het ook hebben over verbeterde handelsmogelijkheden, zoals ontstaan door het beperken van handelsbarrières als hoge tariefmuren en exportsubsidies. Vooralsnog bedroegen in 2004 de subsidies voor de westerse boeren 300 mld. dollar, bijna viermaal zoveel als de totale uitgaven voor de ontwikkelingshulp.

De strijd tegen de honger is geen technisch, maar een politiek probleem. Wereldwijd wordt er voldoende voedsel geproduceerd om de zes tot zeven miljard mensen op aarde te voeden, maar cynisch genoeg exporteert 70% van de landen waar honger wordt geleden voedsel naar het rijke Noorden, waar mensen zich meer zorgen maken over

welk dieet zij zullen volgen om de gevolgen van het teveel weer kwijt te raken. Waar het dus in essentie aan ontbreekt, is een eerlijker verdeling van voedsel en andere basisvoorzieningen die mensen nodig hebben om te overleven en om te komen tot voedselsoevereiniteit.

Tot op heden worden de teleurstellende resultaten van de vorderingen van de Millenniumdoelen niet gekoppeld aan een discussie over de bestaande theorieën waarmee ontwikkelingsbeleid wordt gerechtvaardigd. Zolang de Millenniumdoelen zijn geformuleerd binnen het kader van de huidige neoliberale wereldeconomie zullen ze volgens ons, en volgens vele linkse partijen en bewegingen zowel in het Zuiden als het Noorden, niet worden gehaald: het is de wereldeconomie zelf én het daaraan gekoppelde ontwikkelingsbeleid, die de oplossingen van de grote problemen in de weg staan. Om de Indiase milieuactiviste Vandana Shiva te citeren: "het gaat er niet om hoeveel welvarende staten kunnen geven, het gaat er veel meer om hoeveel minder ze kunnen nemen."

Om twee redenen willen wij opnieuw dieper ingaan op de Palestijnse zaak. De eerste reden is dat wij weten dat het daar nog steeds niet goed gaat, integendeel. De armoede is alweer gestegen, de pogingen tot wederopbouw, toch al moeilijk in een land dat nog steeds onder een bezetting leeft, worden keer op keer gefrustreerd door de politieke ontwikkelingen. Ook daarom ben ik blij dat wij tegelijkertijd kunnen spreken met de twee belangrijkste ministers op dit gebied. Immers, voor ons is duidelijk dat politiek en ontwikkeling zo nauw samenhangen dat je die eigenlijk nauwelijks van elkaar kunt scheiden. Dit onderwerp is een uitgesproken voorbeeld van de these dat het een niet zonder het ander kan. Meer dan in welk ander land van de wereld ook, hangt het slagen van bijdragen aan wederopbouw van het land samen met de politieke wil van het Westen om de Palestijnen te steunen in het bereiken van politieke onafhankelijkheid. De tweede reden dat wij blijven praten over de Palestijnse kwestie -- het is niet alleen dat ik daar het meeste vanaf weet, omdat ik regelmatig in Palestina kom -- is, dat de gehele wereld toekijkt of Europa een werkelijke bijdrage gaat leveren aan een rechtvaardige vrede en aan een redelijke kans voor dit volk om in de toekomst zijn eigen boontjes te doppen en niet voor eeuwig afhankelijk te blijven van een stroom aan financiële hulp, een kans die mede van ons afhangt.

Afgelopen maand was ik opnieuw twee keer in het Palestijnse gebied, en ik moet zeggen dat ik het moeilijk had om uit te leggen waarom Europa er voor gekozen had om de hulp te bevriezen na de succesvol verlopen verkiezingen, waarop de Palestijnen met reden trots waren. Willen wij werkelijk de bevolking nog verder in het moeras douwen, als straf voor het feit dat ze heeft gekozen voor een regering waar Israël en de VS niet tevreden mee zijn? Wie worden er hier bestraft? Onze democratie, is wat meerdere Palestijnen tegen mij hebben gezegd. Uit eerste hand weet ik van vele Palestijnen die van huis uit geen Hamasaanhangers zijn, dat zij hun stem op Hamas hebben uitgebracht, niet omdat zij fundamentalistischer zouden zijn geworden, want dat zijn ze niet, niet omdat ze zouden geloven in terrorisme. Niet alleen het merendeel van de Fatahaanhangers, ook het

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

merendeel van de Hamasaanhangers blijkt aanslagen op burgers fel af te keuren en hoopt nog steeds op een politieke oplossing. Zij hebben dat gedaan, omdat Fatah gefaald had om democratisch en financieel transparant te besturen, en Hamas op dat vlak als vergaand fatsoenlijk werd gezien door de bevolking zelf. Er is nog nooit sprake geweest van een Hamasleider die voor zichzelf een dure villa liet bouwen, die holle banen met gebruik van dienstauto weggaf aan vriendjes. Het is Hamas die op lokaal niveau een grote prestatie heeft geleverd aan welzijnswerk, onderwijs, gezondheidszorg en voedselverschaffing en die als geen andere politieke groepering een leger aan vrijwilligers op de been heeft gekregen, om met de bevolking samen te overleven. En, oh wonder, Hamas heeft zelfs de stemmen verworven van de progressieve vrouwengroeperingen, omdat de partij meer dan welke andere partij ook vrouwen op de kieslijsten heeft geplaatst. Intern krijgt Hamas het voordeel van de twijfel, zelfs van christelijke Palestijnen, zo weet ik uit directe contacten, met de gedachte, dat men zo Fatah, dat staat voor wanbeleid en onwil van de oude, ondemocratische garde die zijn machtsposities niet wil opgeven, de kans kan bieden om in de komende vier jaar terug te komen met een beter ontwikkeld programma, een democratischer samengestelde kieslijst, en voldoende training voor het ontbrekende middenkader. Exact dat waar Hamas aanzienlijk beter in is geslaagd.

De Palestijnen geloven erg in hun eigen prille democratie, en zijn van plan die ten volle te benutten. Op hun eigen manier. Volgens hun eigen inzichten. En nu steekt onder andere Europa daar een stokje voor door mee te helpen, hun gekozen regering ten val te brengen, zoals Israël en de VS voor ogen staat, door de bevolking verder uit te hongeren. Ik weet dat Europa, en zeker Nederland, nu pogingen doet om de scherpste kantjes ervan af te halen, maar ik moet zeggen dat de Palestijnen er niet de ironie van ontgaat dat wordt geprobeerd om hun zelf gekozen regering te omzeilen en de macht in handen te geven van uitgerekend diegene die door de Palestijnen zelf wegens economisch wanbeleid is weggestemd. Het vertrouwen in Europa als een van de VS onafhankelijk en rechtvaardig werelddeel, dat de mensenrechten hoog in het vaandel heeft, heeft daardoor een flinke deuk opgelopen, waarvan de echo in het gehele Midden-Oosten te horen is. Dat Europa de ontwikkelingshulp, die meer dan ooit noodzakelijk is, als politiek pressiemiddel inzet en daarbij met twee maten meet -- collega Kox heeft het er ook over gehad -- roept de vraag op of wij werkelijk kunnen beweren dat alle andere landen die wij wel blijven ondersteunen een regering hebben waarvoor wij altijd voor honderd procent de hand in het vuur willen steken. Kunnen wij het volhouden om enerzijds Israël te blijven ondersteunen, terwijl wij nooit de ons tot beschikking staande pressiemiddelen hebben ingezet op het moment dat dit land zich niet hield aan internationale verdragen, de Conventies van Genève, de adviezen van het Internationaal Gerechtshof, en de gewone mensenrechtenverdragen, en anderzijds nu een al half verpauperde bevolking de duimschroeven aan te draaien? Dat wij dit doen, heeft onze positie in de ogen van de wereld buiten het Westen geen goed gedaan.

In haar nota van 2003, getiteld Aan elkaar verplicht, heeft de minister gerefereerd aan het feit dat de effectiviteit van de hulp samenhangt met good governance in de ontwikkelingslanden waarmee wij samen werken. Daar staan wij uiteraard geheel achter. Wel lijkt het ons een open deur dat de kwaliteit van bestuur in een land niet zomaar een eigenschap is van een volk, maar ook van de beschikbaarheid van voldoende overheidsmiddelen om een redelijk salaris te betalen aan getalenteerde professionals. Wij kunnen daarbij bovendien de politieke conflicten niet negeren die een goed beleid belemmeren. Wij zijn het er over eens dat wij mensen helpen te overleven, maar dat het werkelijke doel van de ontwikkelingshulp is om iets op te bouwen, en om de afhankelijkheid te verminderen. Dus is noodhulp soms noodzakelijk, maar willen wij het daarbij uiteraard niet laten.

Ik heb de minister het belangwekkende artikel van de econome Sara Roy doen toekomen, die al eerder een veel geciteerde studie heeft gemaakt naar de economische situatie in de Gazastrook. Voor wie dat artikel nog niet heeft, maar wel wil hebben: ik heb het bij mij. Wat Roy benadrukt, en wat voor ons belangrijk is om onder ogen te zien, is dat de noodsituatie niet alleen het gevolg is van de recente boycot nadat Hamas in de regering is gekozen en zowel door Europa en de VS als Israël de geldkraan is dichtgedraaid en nu met omslachtige methoden wordt geprobeerd om de Palestijnse bevolking niet helemaal dood te hongeren. De economische noodsituatie is ook niet alleen een gevolg van vijf jaar Intifada. De noodsituatie bestond al voor die tijd, en is een gevolg van de bezetting. Een bezetting die in een iets andere vorm blijft voortbestaan, ook na de ontruiming van de nederzettingen in de Gazastrook. Die geeft de Gazanen weliswaar iets meer ruimte in hun grote gevangenis, en de mogelijkheid om groentekassen te bouwen, maar van economische ontwikkeling is geen sprake en kan ook geen sprake zijn zolang die groente niet kan worden geëxporteerd.

Volgens de Wereldbank, en volgens Sara Roy, gaan de Palestijnen op dit moment door de diepste economische depressie in hun geschiedenis, voornamelijk veroorzaakt door de aanhoudende Israëlische restricties die de handel vanuit Gaza dramatisch hebben verlaagd, en het arbeidsleger heeft afgesneden van de banen in Israël. Dit heeft geleid tot een ongeëvenaarde werkloosheid, van 35% tot 40%, nog voor de laatste crisis. Intussen is het er niet beter op geworden. Ongeveer 65% tot 75% van de Gazaanse bevolking leeft onder de armoedegrens, dit was in 2000 nog 30%. Het Disengagement Plan is in Europa voornamelijk toegejuicht als een stap in de goede richting naar vrede en een Palestijnse staat. Ik zou graag het optimisme van de heer Van Thijn op dit gebied delen, maar ik denk dat dit plan de economische opbouw vrijwel onmogelijk zal maken. In dit plan staat dat Israël de toegang tot werk buiten de grenzen zal beperken en uiteindelijk geheel zal tegengaan. Met een groeiende bevolking zal dit ertoe leiden dat het arbeidsleger nog minder mogelijkheden zal hebben om geschoold te raken. Nu al stijgt het aantal kinderen per klas en de gemiddelde schoolresultaten zijn weer dalende en dit terwijl de Palestijnen hoorden tot de hoogst opgeleide mensen in de regio.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Sinds het jaar 2000 zijn de Gazastrook en de Westoever een potentieel inkomen van 6,4 mld. dollar misgelopen en zij hebben voor 3,5 mld. dollar schade geleden door de operaties van het Israëliëse leger. Maar de stand van de economie was al slecht aan de vooravond van de intifada. De afsluitingspolitiek van Israël was toen al zeven jaar van kracht en leidde al tot toegenomen armoede en werkloosheid. De afsluitingspolitiek was daarom zo desastreus, omdat in de voorafgaande dertig jaar de Gazaanse economie in vergaande mate afhankelijk was gemaakt van de Israëliëse economie. Toen de grenzen in 1993 dichtgingen, was er nauwelijks meer potentieel aanwezig om een economie te scheppen waarmee in eigen behoeften kon worden voorzien. Roy noemt dat met een woord dat niet in het woordenboek voorkomt: de-development, het tegendeel van ontwikkeling. Alleen land teruggeven aan Gaza zal hier geen verbetering in brengen; de Wereldbank heeft daar ook al voor gewaarschuwd. Zonder doorlaatbare grenzen is ontwikkeling onmogelijk. En voor wie de moeite neemt om de termen van het Disengagement Plan te lezen, zal duidelijk worden dat ontwikkeling ook niet de bedoeling is. Het plan geeft Israël het exclusieve gezag over het luchtruim en de territoriale wateren, wat neerkomt op volledige controle over verkeer van personen en goederen. Israël houdt het alleenrecht om tegen de volle prijs elektriciteit, water, gas en benzine aan de Palestijnen te leveren. Israël zal doorgaan met het innen van in- en uitvoerbelasting. Wij weten dat dit ieder moment kan worden gebruikt als drukmiddel; dit gebeurt nu ook. De Israëliëse shekel zal het Palestijnse betaalmiddel zijn. Israël houdt het alleenrecht op afgifte van identiteitsbewijzen.

Kortom, economisch gezien krijgen Gaza en straks de Westoever geen kans, zoals ook nu al te zien is. De visserij is ernstig beperkt. Door de groei van de bevolking is landbouwgrond schaars. Tomaten en sinaasappels kunnen niet meer worden geëxporteerd. Water, dat eerst onder Gaza vandaan wordt gepompt en dan weer aan de Gazanen wordt verkocht, is duur. Grondstoffen, om iets van kleine industrie te vestigen, kunnen niet met regelmaat worden ingevoerd en zijn vaak zo duur dat het goedkoper is om kant en klare producten in Israël te kopen. Ik geef hier een voorbeeld van. Wij hebben jarenlang geprobeerd om goede tweedehands rolstoelen in een container uit Nederland naar Gaza te versturen. Israël heeft de invoer van een dergelijke container in Gaza zo duur en moeilijk gemaakt dat het goedkoper is om nieuwe rolstoelen in Israël te kopen, want de container met inhoud staat eerst vijf maanden te roesten in de haven en vervolgens moet er dan nog voor de opslag en de invoerrechten worden betaald. Uiteindelijk gaat de hulp die wij aan de Palestijnse gebieden willen geven dan in feite naar de Israëliëse economie waarmee de bezetting in stand wordt gehouden. Dit is toch om cynisch van te worden.

Dit wil niet zeggen dat ik er voor pleit om de mensen dan maar aan hun lot over te laten, maar ik wil er op wijzen dat wij niet veel verder komen met alleen maar het sturen van noodhulp -- ook al ben ik daar ook onder deze omstandigheden van harte voor -- of met mooie plannen voor de ontwikkeling van projecten, als wij niet

tegelijkertijd iets doen aan de politieke situatie die economische ontwikkeling per definitie onmogelijk maakt. Ik nodig u allen uit om die studie van Sarah Roy te lezen.

Het gaat erom dat hier sprake is van een politieke situatie die al onze mooie doelen om met ontwikkelingsgeld een volk te ondersteunen om economisch zelfstandig te worden, onmogelijk maakt. Wij kunnen onder de huidige omstandigheden -- een bezetting nieuwe stijl -- niet meer doen dan de Palestijnen helpen te overleven en wij moeten dit om humanitaire redenen ook doen.

Ik heb nog drie vragen. De eerste grijpt terug op mijn eerste thema. Is de minister bereid om het initiatief te nemen voor een debat of een conferentie in welke vorm dan ook, over de economische ontwikkelingsmodellen die thans worden gehanteerd? Is zij het met mij eens dat wij met elkaar het gesprek moeten aangaan over de vraag of er alternatieve modellen mogelijk zijn?

Net als ieder jaar vraag ik wat de minister zal doen om de Palestijnen te helpen om in deze noodsituatie te overleven.

Tot slot vraag ik of de minister het ermee eens is dat hier niet kan worden volstaan met technische ontwikkelingshulp, omdat er ook sprake is van een politiek probleem. Het is aan beide bewindslieden om ons duidelijk te maken wat zij hieraan denken te doen. Ik kijk met belangstelling uit naar hun reactie.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik spreek mede namens de fractie van de SGP. Een aantal weken geleden rapporteerde een commissie onder leiding van oud-minister Dijkstal over het thema draagvlak en effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking. Deze commissie, in het leven geroepen door ICCO, het SNV en het KIT, presenteerde kritische mosterd na de maaltijd van het nieuwe MFS. Een centrale conclusie van deze commissie trok de aandacht, namelijk dat met het oog op subsidietoewijzing en verantwoording te veel waarde wordt gehecht aan resultaatmeting en de daaruit voortvloeiende beoordeling van de effectiviteit van organisaties. Vooral methodologische problemen liggen ten grondslag aan deze forse conclusie.

Ik ben nieuwsgierig naar het commentaar van de minister. Niet alleen omdat het hier gaat om herkenbare kritiek op het nieuwe MFS, maar ook omdat vergelijkbare methodologische bezwaren te vinden zijn in de eerste resultatenrapportage "Resultaten in Ontwikkeling", een document waar de minister overigens niet ten onrechte trots op kan zijn. In de inleidende bevindingen van dit rapport wordt met zoveel woorden gezegd dat een oorzaak-gevolg relatie tussen Nederlandse inspanningen en effecten in de praktijk niet hard kan worden aangetoond. In dat rapport wordt dan ook meer bescheiden ingezet op het aantonen van de relevantie van de inzet van Nederland. Stelt de minister derhalve hogere eisen aan een MFS-veld dan aan haar eigen beleidsinzet, zo mag gevraagd worden. Ik krijg hier graag een reactie op.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Nu was de laatste jaren het debat over ontwikkelingssamenwerking in bedenkelijk laag en populistisch vaarwater gekomen. Dan is het goed dat gedocumenteerd wordt dat er wel degelijk vooruitgang wordt geboekt. Daartoe zijn we overigens ook op grond van internationale verplichtingen gehouden. Interessant is dat, meer impliciet dan met zoveel woorden, ook in deze rapportage de vinger wordt gelegd bij de noodzaak van capaciteitsversterking. De minister kent mijn belangstelling voor dit thema. Het gaat mij nu vooral om de conceptuele betekenis en beleidsrelevatie ervan. Ik sta hier niet als voorzitter van PSO.

Zo wordt in het hoofdstuk over onderwijs opgemerkt dat waar de uitvoering van beleid achterblijft dit mede een gevolg is van institutionele gebreken en beperkte overheids capaciteit. In een artikel in de Internationale Spectator van februari dit jaar zet de minister dan ook een logische vervolgstap door te pleiten voor capaciteitsopbouw als strategie voor de komende tien jaar. Zij wijst er terecht op dat capaciteitsopbouw behandeld moet worden als een ontwikkelingsdoelstelling op zich, dat het ook en vooral moet gaan om institutionele versterking, zoals wetten en regelgeving en dat wij er alert op moeten zijn dat er partijen zijn die baat hebben bij een zwakke publieke sector. Het is precies dezelfde overtuiging die men kan aantreffen in het rapport "Capacity Building in Africa" van de Wereldbank van 2005. In deze kritische zelfanalyse van deze bank wordt er voor gepleit om de traditionele instrumenten als technische assistentie en training te verbreden tot capaciteitsopbouw van de publieke sector, het verbinden van institutionele, organisatorische en personele ontwikkelingen en het investeren in capaciteiten van landen om hun strategieën van armoedebestrijding effectiever te maken. Vergelijkbare noties zijn te vinden in een recent rapport van het wetenschappelijk instituut van het CDA. Ik onderstreep in dit verband de woorden van collega Van Gennip die zojuist aandacht vroeg voor de cultureelreligieuze context waarbinnen hulp moet worden ontvangen. Ik vind dat je daarmee rekening moet houden.

Nu zal ik de minister niet vragen van het ene op het andere moment haar beleid te rechtvaardigen in termen van capaciteitsversterking. Wel wil ik vragen wat zij met deze verdiepte overtuiging gaat doen. Uit ervaring weet ik dat het lastig is een onmiddellijk evidente definitie te geven van dit concept en nog lastiger om de resultaten ervan aan te geven. Voorbeelden werken het best, zo is mijn ervaring. Zo zijn, om een megavoorbeeld te noemen, de strategieën van toetreding van landen tot de EU heel wel te typeren als strategieën van capaciteitsversterking. In de rapportages van de Europese Commissie gaat het in feite altijd juist daarom. Iedereen begrijpt dan onmiddellijk waarover het gaat en wat het belang ervan is. Men vindt het dan ook niet nodig om om al die cijfertjes te vragen die wij zo hard nodig hebben wanneer wij over Afrika spreken.

Ik wil dan ook voorstellen dit concept op deze manier een centralere plaats te geven in de komende resultatenrapportages. Ik realiseer mij dat de ook levende wens beleidsresultaten te presenteren in de mate waarin zij een bijdrage leveren aan de MDG's van een wat andere orde is. Toch lees ik liever dat land A er in sector B in is

geslaagd zelf de problemen ter hand te nemen, dan dat door donorinspanningen een zeker percentage aan resultaatsverbetering is aan te wijzen. Wij moeten niet al te bevreesd zijn om kwalitatieve oordelen te geven in plaats van de vertrouwde, maar vaak misleidende, kwantitatieve outputcijfers.

Positief is de brief van de minister van 17 maart over de voortgang op het terrein van OS-beleidscoherentie. Nationaal stelt een coherente aanpak de minister in staat om haar collega's te informeren over de ontwikkelingsrelevantie van beleidsvoornemens en politieke posities. Dat is winst. Als andere landen in bijvoorbeeld de EU weer eens moeten worden herinnerd aan hun verplichting minimaal 0.7 % bnp te bestemmen voor het ontwikkelingsbeleid is het soms effectiever de minister van Financiën met die taak te belasten, wanneer hij een Ecofinvergadering heeft.

Beleidscoherentie moet daarom de momenten en plaatsen van de macht zoeken. De grootste uitdaging ligt, zo merkt de minister terecht op, op het EU-niveau. Uit haar brief begrijp ik dat daar nogal wat zending moet worden bedreven. Dat kan en moet evenwel, omdat het EG-verdrag in artikel 178 daartoe verplicht. Een goede grondslag is er dus. Ik wil nu vragen naar de voortgang van dit beleid.

Op diverse plaatsen las ik dat de vergadering van de Rabez van 11 en 12 april cruciaal zou zijn. Zo zou daar een werkprogramma van de Commissie voor 2006 en 2007 worden vastgesteld. Is dat gebeurd en wat is het oordeel van de minister? Belangrijk is ook dat het thema een institutionele verankering krijgt. Dat er bijvoorbeeld een autoriteit wordt aangewezen die in het Brusselse permanent aandacht mag vragen voor beleidscoherentie, zodat het thema van zijn ad-hockarakter wordt bevrijd. Hoe denkt de minister hierover?

In genoemde notitie wordt volkomen terecht ook aandacht gegeven aan capaciteitsproblemen in ontwikkelingslanden, die ontstaan door migratie naar de rijke wereld. In het bijzonder wordt stilgestaan bij het probleem van de onttrekking van menskracht aan de gezondheidszorg. Van de Canadees Stephen Lewis, speciaal afgezant van Kofi Annan op het gebied van hiv/aids, verscheen onlangs het boek/pamflet Afrika -- liefdesverklaring aan een continent in doodsnood. Ik citeer: "Maar de situatie is onhoudbaar in een groot deel van zuidelijk Afrika. De pandemie heeft het aantal zuster, dokters en andere medici gedecimeerd. Er zijn simpelweg geen behoorlijke apothekers ... Het probleem wordt op afschuwelijke wijze verergerd door de zogenaamde wervingspraktijken en de daaruit voortkomende migratie van het intellect van Afrika naar de buitenwereld."

Stephen Lewis wijst erop dat in het Verenigd Koninkrijk een wet is aangenomen die alle publieke gezondheidsdiensten verbiedt medici uit de ontwikkelingslanden te lokken. Echter, particuliere uitzendbureaus gaan gewoon door met regelrechte ronselpraktijken. Het is mogelijk dat het mij is ontgaan, maar volgens mij is dit idee in Nederland nog niet eerder aan de orde geweest. Ziet de minister aanleiding iets vergelijkbaars, maar dan beter, te bevorderen voor ons land? Ook dit vraagstuk, ik keer weer terug naar de EU, zou daar kunnen worden besproken.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

En dan nu de Europese Consensus, het hoofdonderwerp van vandaag. Het is goed dat wij daaraan aandacht geven. Ik dank de minister voor haar uitvoerige reactie op onze vragen, of beter gezegd: die van collega Van Gennip, want het heeft het inzicht in de woordenbrij van de Gemeenschappelijke Verklaring vergroot. Het stuk heeft een hoog declaratoir gehalte, maar dat kan een reden zijn de kritische zin extra te prikkelen. Ik wil daarom proberen die vragen te vinden en te stellen, die ons meer inzicht geven in de betekenis van dit beleid, niet alleen voor Europa, maar ook voor een lidstaat als Nederland.

Onduidelijk is de tekst over de rolverdeling in termen van bevoegdheden en taakspecialisatie tussen de EU en de lidstaten. Onder punt 10 wordt erkend dat het zinvol is de steun van de afzonderlijke lidstaten te concentreren op sectoren en regio's waar deze comparatieve voordelen oplevert. Het komt mij voor dat hier sprake is van een grensoverschrijding. De EU heeft simpelweg niet de bevoegdheid zoiets voor te schrijven. Onderschrijft de minister dit?

Gelukkig staan er over de zaak van de rolverdeling ook betere teksten in de verklaring. In deel II wordt aandacht gegeven aan de specifieke rol en comparatieve voordelen van de EU. Daar wordt meer bescheiden erkend dat de Unie complementair moet werken aan het bilaterale beleid van de lidstaten en andere internationale donoren. In het verlengde daarvan wordt in punt 67 gesproken over het concentratiebeginsel. Gesteld wordt dat de communautaire hulp zich zal beperken tot een aantal precies omschreven actiegebieden om spreiding over te veel sectoren te voorkomen. Dat klinkt goed, maar de minister zou mij helpen als zij uitlegt wie bij implementatie dit voornemen zal bewaken en hoe dat zal gebeuren.

Al mijn scepsis wordt vervolgens geactiveerd, wanneer ik lees op welke gebieden de EU hoofdzakelijk zal optreden. Ik som op: handel en regionale integratie, milieu en duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen, infrastructuur, communicatie en transport, water en energie, plattelandontwikkeling, ruimtelijke ordening, landbouw en voedselzekerheid, bestuur, democratie en mensenrechten, conflictpreventie, menselijke ontwikkeling, sociale samenhang en werkgelegenheid, gender, hiv/aids en nog zo wat. Deze opsomming, waarin men dus alle indicatoren voor een compleet ontwikkelingsprogramma aantreft, bewijst dat alle mooie woorden over de comparatieve voordelen van de Gemeenschap en dus ook de inzet voor een goede rolverdeling met de lidstaten loos zijn. Het is bijna een machtsgreep. Erkent de minister dit? Zo ja, is zij dan bereid om op haar qui-vive te zijn?

Ik onderschrijf de zienswijze van de minister in haar brief dat de meerwaarde van Europa kan liggen in sectoren als grootschalige infrastructuur, regionale samenwerking, handel en conflictpreventie. Beroerd is evenwel haar erkenning dat het tot op heden niet is gelukt de rol van de Commissie te beperken tot een aantal sectoren. Ziet de minister mogelijkheden om in een geconcentreerde actie met gelijkgezinde collegae de Commissie de komende jaren toch tot de noodzakelijke beperking te dwingen?

In het verlengde van deze vragen ligt mijn behoefte aan verduidelijking van de zinsnede uit het begin van de brief waar de minister schrijft over gemeenschappelijke doelstellingen en uitgangspunten voor de lidstaten en de Europese gemeenschap. Als ik dit neem zoals het er staat heeft zij haar eigen beleidsvrijheid ondergeschikt gemaakt aan of ingevoegd in de communautaire beleidskaders. Het komt mij voor dat hier sprake is van een verkeerd begrip van de verdragsterm "gedeelde bevoegdheden". Graag een heldere reactie ten principale, want dit is een zaak die nog jaren actueel zal blijven. Dezelfde vragen laten zich stellen over de betekenis van de begrippen harmonisatie en coördinatie. Ook daarover spreekt zij in haar brief.

Het zal inmiddels duidelijk zijn dat ik heb gekozen voor een kritische benadering van het beleid van de minister, maar gelukkig staan er ook goede dingen in de brief en het stuk van de Commissie, bijvoorbeeld dat de Commissie niet automatisch de leiding heeft. Erkent de Commissie dit overigens ook zelf? Terecht schrijft de minister vervolgens dat de lokale situatie bepalend is. Dat is een wijs woord, want in de uitvoerige tekst van de verklaring komt het perspectief van de ontwikkelingslanden nauwelijks aan bod. Het is allemaal "eurospeak". De tekst heeft immers een wel erg eurocentrisch gehalte. Het is de minister en niet de Commissie die operationele aandacht geeft aan het belang van bijvoorbeeld donorcoördinatie. Dit had allereerst van de Commissie mogen worden verwacht.

Ik begrijp overigens best de voorkeur van de minister om toe te werken naar een situatie waarin uiteindelijk sprake is van een lead donor per sector per land. Zij spreekt die voorkeur zonder meer uit. De minister zou die voorkeur nog iets meer handen en voeten moeten en kunnen geven door aan te geven hoe zij deze donorallocatie tot stand zou willen brengen. In elk geval zal de wens van het ontvangende land een bepalende factor moeten zijn. Wellicht moet ook rekening worden gehouden met historische posities. Overigens hoorde ik met belangstelling het voorstel van collega Van Gennip aan, dat tijdens het debat over Buitenlandse Zaken keurig naast mijn voorstel lag, te weten dat Nederland binnen de Europese Unie een leidende rol neemt als het gaat om de relatie met Indonesië. De heer Van Aartsen deed dat een aantal jaar geleden. Dat is een mooi voorbeeld. Ik wil het de minister niet opdringen, maar wellicht zou Nederland op grond van historische posities de lead donor kunnen zijn. Ook andere factoren als ervaringen van bepaalde donoren, de omvang van budgetten of andere criteria kunnen een rol spelen. Ik begrijp best dat je iets meer te vertellen hebt als je met een grote zak geld komt. Graag een eerste exploratieve beantwoording van deze vragen.

De minister, al dan niet in samenwerking met gelijkgezinde collega's, doet er verstandig aan de Commissie op tal van punten te dwingen het diffuse karakter van de Verklaring verder op te helderen. Ik noem de ontbinding van hulp, maar ook de rol van de EIB. Ik val haar bij als zij twijfels uit over de geschiktheid van de EIB op het punt van de coördinatie van programmatische hulp. Dat lijkt me inderdaad geen bankzaak, nog los van het feit dat die bank daar niet voor in het leven is geroepen. Het lijkt me beter, ook uit overwegingen van

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

capaciteitsversterking, dat de Commissie samenwerkt met de African Development Bank en de Afrikaanse Unie. Op die manier kun je ook nog een bijdrage leveren aan institutionele versterking. Wij kennen echter het imperialistische karakter van vrijwel alle Europese instellingen. Kijk uit wat je ze met één vinger aanreikt. Het is daarom goed om tijdig de grenzen te bepalen. Ziet de minister hiertoe mogelijkheden? Zo ja, welke?

Winst is natuurlijk ook dat de Commissie ons eraan kan herinneren dat de Europese Unie in de meivergadering 2005 van de Europese Raad een tijdschema heeft goedgekeurd waardoor de lidstaten in 2015 een niveau van 0,7 % van het BNI bereiken met een tussentijds collectief streefcijfer van 0,56% in 2010. Ik neem dit soort afspraken altijd serieus en daarom herhaal ik ze nog maar eens. Al is het alleen om te voorkomen dat ze vervolgens worden vergeten, zoals in het verleden vaak het geval is geweest. Het bevalt mij alleen niet dat ook hier de tekst van de Verklaring in punt 23 de indruk wekt als zou de Commissie in de toekomst aan deze nieuwe financiële middelen een bestemming gaan geven. Dat kan toch niet.

Minder overtuigd ben ik van de positie van de minister waar zij zegt het te betreuren dat het percentage van de EG ODA-middelen dat naar de armste landen gaat, in de periode 2007-2013 verder zal afnemen. Dat komt, zoals zij zelf ook zegt, door de voorziene forse stijging van de fondsen voor nabuurschap en pre-accessie. Daarvoor zijn echter goede zelfstandige redenen, die ook gedeeld worden door de Nederlandse regering en waar nu juist wel de toegevoegde waarde van de EU aanwijsbaar en gewenst is. Of meent de minister dat er voor die beleidsterreinen te veel geld wordt uitgetrokken? En als zij dat meent is dat dan ook het oordeel van haar collegae op het departement? Ik waag dat te betwijfelen.

Op één punt deel ik de kritiek van de minister op de Verklaring niet. Zij zegt in haar brief dat de regering de veronderstelling niet deelt dat door het afschaffen van protectie sprake zal zijn van een sterke prijsstijging van voedsel op de wereldmarkt. Een andere opinie kwam ik tegen in het Centraal Economisch Plan 2006 van het CPB. In de daarin opgenomen bijlage over de Doha-ronde staat met zoveel woorden dat de afbraak van landbouwsteun in de rijke landen nadelig zal zijn voor de voedselimporterende ontwikkelingslanden. Wij hebben het dan vooral over de landen Sub-Sahara. Het CPB wijst erop dat de steunvermindering tot een daling van de binnenlandse landbouwprijzen zal leiden en dus tot een geringere productie. In combinatie met het wegvallen van de uitvoersubsidies zal hierdoor een opwaarts effect op de wereldmarktprijzen optreden. Daar komt nog bij, maar dat heeft ook de minister onder ogen gezien, dat met de liberalisatie het preferentiële voordeel zal eroderen. Het CPB verwacht niet dat de producenten in de armste landen de concurrentie met exporteurs uit andere landen aan zullen kunnen. "Aid for trade" is dus nodig als steun voor herstructureringsopgaven, het opvangen van betalingsbalansproblemen en het opzetten van alternatieve bronnen van overheidsinkomsten.

De minister wijst op haar initiatieven in WTO-verband en op de Task Force Aid for Trade. Daar heb ik waardering voor, maar juist dit thema had natuurlijk in de

Verklaring een prominente plek moeten hebben. Juist hier is immers sprake van primair Europees beleid. Mijn indruk is dat Europa best wil liberaliseren, maar het flankerend beleid voor de kwetsbare landen overlaat aan de Wereldbank en het IMF. Kan de minister dit bevestigen en van een oordeel voorzien? Het CPB wijst er ook nog op dat de preferentiële handelsovereenkomsten de rijke landen een handvat gaven om aanvullende eisen te stellen op het gebied van het milieu, de arbeidsomstandigheden of de strijd tegen drugs. Die pressiemiddelen zijn wij bij voortgaande liberalisering mooi kwijt in een multilaterale handelsronde. Valt daar nog meer over te zeggen of is dit helaas een onvermijdelijk neveneffect van handelsliberalisering?

Ten slotte wil ik nog een heel klein nootje kraken. De minister en met haar Commissaris Michel hechten aan een grotere betrokkenheid van de nationale parlementen bij dit beleid. Aan de Eerste Kamer zal het in ieder geval niet liggen, zo blijkt vandaag. Het lijkt mij verstandig dat daarvoor vervolgens Brusselse assertiviteit wordt ontwikkeld, want vanzelf gaat hier niets. Niet verstandig is de opmerking in de brief van de minister om hiervoor de IPU in te schakelen. Dat is toch echt een overschatting van de capaciteiten van onze "wereldvakbond van parlementariërs".

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 15.45 uur tot 15.55 uur geschorst.

*B
!Buitenlandse Zaken!

Aan de orde is de voortzetting van het **beleidsdebat** over het onderdeel **Buitenlandse Zaken (exclusief NAVO) in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2006 (30300-V)**.

*N

Staatssecretaris **Nicolaï**: Voorzitter. Ik dank u dat u mij de gelegenheid geeft om als eerste het woord te voeren namens de regering. Vandaag is er vrijwel niet gesproken over de Europese Unie als zodanig, maar uitsluitend over de externe betrekkingen. Dat is volstrekt logisch, en uiteraard geen blijk van desinteresse bij de Kamer in de Europese Unie als zodanig. Uw Kamer kennende, mevrouw de voorzitter, zou ik zeggen: integendeel. Het is echter een logisch gevolg van het feit dat het Europeedeel van de begroting van Buitenlandse Zaken bij het debat

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

over de Staat van de Unie door de Eerste Kamer eerder zeer intensief en diepgaand is behandeld.

In wezen is mij één vraag gesteld, en wel door de heer Kox. Hij vroeg hoe ik na het "neen" mijn doelen en mijn dagen vul en hoe het staat met de reflectie en de brede maatschappelijke discussie die wij hebben afgesproken na het "neen" tegen Europa. Ik dank de heer Kox voor zijn interesse in mijn professionele leven. De helft van de week houd ik mij bezig met de interne coördinatie van het EU-beleid, wat in feite betekent dat ik verantwoordelijk ben voor de organisatie van de wijze waarop het kabinet in Brussel opereert. Dat wordt na het "neen" niet anders; hooguit kan het nog een extra aanmoediging zijn om extra goed en effectief voor de belangen van Nederland op te komen, of het nu financiële belangen zijn rond de 1 mld. of inhoudelijke belangen.

Het andere deel van de week houd ik mij bezig met de echte Europapolitiek en met het functioneren van de Europese Unie. Ook op dat gebied is het "neen" natuurlijk geen reden voor minder energie en daadkracht, maar vormt het eerder een extra aansporing om na te denken over de vraag hoe wij verder willen met Europa. Dit is de reflectie waar de heer Kox op doelt, die ooit begon met de uitdrukking brede maatschappelijke discussie. Het was een idee van de SP-fractie aan de overkant, en wel van de heer Van Bommel, dat breed werd gesteund. Dezelfde heer Van Bommel, en anderen, hadden echter bij nader inzien grote bedenkingen tegen het organiseren van een dergelijke discussie, samen met de regering. Kamer en regering zijn toen ieder hun eigen weg gegaan. Ik laat het aan de Kamers over wat hun weg is, maar het kabinet heeft dit jaar in elk geval zijn verantwoordelijkheid genomen. Wij hebben adviezen gevraagd en ongevraagde adviezen gekregen over de wijze waarop wij met Europa moeten omgaan, tegen de achtergrond van het "neen", van een nieuwe eeuw, een nieuwe generatie en veranderende omstandigheden.

In de tweede plaats hebben wij de mogelijkheden voor een maatschappelijke discussie enorm vergroot. Ondertussen is het Europafonds verhoogd tot 2,5 mln., en daarmee vertienvoudigd. Hieruit kan subsidie worden gegeven voor allerlei vormen van discussie over Europa: in de media, in kleine zaaltjes of door middel van publicaties. Verder zijn wij bezig met het "politiseren" van Europa, waarbij de Nederlandse nationale politieke discussie meer onderdeel wordt van de Europadiscussie. Dit is in lijn met het advies van de Raad van State, waarover de Kamer binnenkort een nader rapport krijgt.

Verder noem ik met nadruk het onderwijs. In het debat over de Staat van de Unie is in deze Kamer een motie aangenomen waarin de regering ertoe wordt opgeroepen om in het onderwijs meer aandacht te besteden aan Europa. Binnen een maand kunt u daarover een brief van de regering verwachten.

Ten slotte is er het internetonderzoek. Daarop zijn onverwacht uitzonderlijk veel reacties binnengekomen; 128.000 mensen hebben gereageerd op de internetvragenlijst, van wie bijna 100.000 de lijst volledig hebben ingevuld, wat al snel een half uur tijd kost. Dit waren er meer dan iedereen van tevoren had verwacht, en ook meer dan er ooit in een enigszins vergelijkbaar onderzoek hebben gereageerd. Dit is een heel gunstig

teken: na het Europeareferendum was er niet een soort Europamoeheid. Mensen willen blijkbaar meer zeggen over Europa dan alleen ja of nee tegen een grondwet. Men wil blijkbaar ook graag aangeven wat men wil. Dat was de bedoeling van het onderzoek, na het zwart-wit van het referendum: mensen de gelegenheid geven verder te denken. De resultaten worden nu verzameld en op een rij gezet. Het onderzoek is uitbesteed aan een onafhankelijk bureau, en voor het einde van deze maand zal de regering in een brief aan de Eerste en de Tweede Kamer de regeringsvisie verwoorden over de opstelling van het kabinet in Nederland, maar ook in de Europese Raad in juni.

Naast deze activiteiten is het minstens zo belangrijk om na te denken over de vraag hoe wij nu al het functioneren van de Europese Unie kunnen verbeteren. Wij doen dat door meer aandacht te geven aan subsidiariteit, maar ook door praktische afspraken te maken over de vraag wie wat doet en hoe wij een en ander regelen. Nederland heeft het initiatief genomen tot een Haagse conferentie, waarop zojuist een vervolg is geweest in Oostenrijk. Transparantie is ook een zaak waar iedereen voor is. Gisteren is bijvoorbeeld in de Raad Algemene Zaken een afspraak gemaakt over de openbaarheid van raadsvergaderingen. Wat wij binnen de grenzen van de verdragen aan verbeteringen kunnen doorvoeren, moeten wij doen. Dat is in de geest van wat de burger heeft gezegd.

Het allerbelangrijkste is natuurlijk niet de verdragsdiscussie of de discussie over de procedures en de instituties, maar de vraag wat er daadwerkelijk gebeurt. Wat zijn de resultaten? Waar ziet de burger dat Europa helpt en dat het meerwaarde heeft? Dat kan zijn op de terreinen groei en werkgelegenheid, veiligheid, energie en heel veel andere gebieden. Als wij minder navelstaren, opener en eerlijker omgaan met Europa en betere resultaten boeken, dan zal de burger zeker weer een grotere betrokkenheid bij Europa laten zien. Dat is keihard nodig, want Nederland kan niet zonder de Europese Unie, maar de Europese Unie kan niet zonder de steun van de burgers.

De heer **Van der Linden** (CDA): U hebt gewezen op het belang van het onderwijs. In dat kader vraag ik u om uw negatieve beslissing over de steun aan het onderwijsprogramma van de school in Ede te herzien. Als u bij uw beslissing blijft, geeft u dan in elk geval de argumenten daarvoor. Juist een dergelijk verrassend en uitstekend programma van een school zelf dat van onderop komt, verdient steun van de overheid. Een dergelijk programma spreekt studenten meer aan dan wanneer het van bovenaf, van de overheid komt.

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik dank u voor uw suggestie, maar u zult ook de eerste zijn om mij ertoe op te roepen om netjes de procedures te doorlopen. Een commissie heeft dit initiatief beoordeeld. Het is inderdaad een heel interessant initiatief. Ik ken het goed, want ik ben zelf bij onderdelen daarvan betrokken geweest. De school had de ambitie om een leuke DVD te verspreiden, maar in de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

ogen van de beoordelaars was er sprake van gebrek aan realiteitszin met de betrekking tot de mate waarin deze DVD door andere scholen zou worden gebruikt. Daarom hebben wij geoordeeld dat dit initiatief niet binnen onze criteria valt. Ik heb echter de school laten weten dat men het zeker nog eens mag proberen als er een indicatie is dat meer scholen dit mooie initiatief en de relatief hoge begroting daarvan zullen overnemen. Ik zal het dan opnieuw in welwillende overweging nemen, maar ik houd mij uiteraard aan de criteria.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik dank u voor de heroverweging. Dit soort initiatieven is zo belangrijk, dat ik er meer geld aan zou uitgeven dan aan enquêtes door onderzoeksbureaus. Daaraan zijn honderdduizenden euro's besteed. Ik zie liever dat deze scholen ook in beeld komen bij andere scholen.

Staatssecretaris **Nicolai**: Er zijn heel veel interessante aanvragen binnengekomen. De verhoging van het Europafonds is sowieso een succes. Er zijn aan ons heel uiteenlopende initiatieven voorgelegd. Er vallen dan ook wel eens interessante initiatieven af.

De heer **Kox** (SP): Ik sluit mij aan bij wat de heer Van der Linden heeft gezegd. Ik hoop dat het goed komt, en als ik de staatssecretaris zo beluister, zal het met dit initiatief ook wel gebeuren. Ik ben blij dat hij een opsomming kan geven van wat de regering heeft gedaan om haar visie op het aanwakkeren van een maatschappelijke discussie in te vullen. Ik ben het met hem eens dat, waar de wegen van het kabinet soms ondoorgrondelijk zijn, die van de Tweede Kamer dat minstens net zo vaak zijn. Volgens mij was de hele Tweede Kamer voor een brede maatschappelijke discussie. Daarna was iedereen daar weer tegen. Nu ja, dat kan allemaal, en het is gelukkig dat wij er nog zijn. Je zou bijna zeggen dat het een zegen is geweest dat Nederland neen heeft gezegd, want daarmee doorbreken wij het navelstaren en is de discussie echt op gang gekomen. De staatssecretaris zal dat overigens niet helemaal met mij eens zijn. De 128.000 internetreacties zijn de staatssecretaris erg meegevallen. Het is goed dat de regering op basis daarvan gaat nadenken en haar inbreng bepalen. Ik ben een groot voorstander van die discussie, maar ik vind ook dat de regering zelf een mening moet hebben; die kan niet alleen op de genoemde inbreng gebaseerd zijn. Daar had ik ook een vraag over gesteld. Op welke manier kunnen wij de Europese Unie vanuit Nederland bescheidener, maar wel beter en effectiever laten werken? U moet al bijna weer naar de Europese Raad toe. Dan moet u daar toch enig idee over ontwikkeld hebben? Wilt u ons daar iets over vertellen?

Staatssecretaris **Nicolai**: Ik kan heel kort zijn. Voor alle duidelijkheid: de aanvraag kan opnieuw worden gedaan en zal opnieuw worden bekeken. Ik moet inderdaad nadrukkelijk afstand nemen van het idee dat het nee een zegen was. Het was natuurlijk een dreun. Het was slecht

voor Nederland. Het is ook niet effectief geweest als wake-up call. De Nederlandse regering was al doordrongen van een aantal zorgen, al verwachtte zij niet dat dit in het referendum zou leiden tot een nee in die mate. Het klinkt misschien een beetje cynisch, maar het nee is wel voor Europa in bredere zin een wake-up call geweest. Er wordt in Europa nu breder gezien dat er in heel veel landen sprake is van een nieuwe generatie die kritischer kijkt naar Europa.

De concrete vraag van de heer Kox had ik formeel beantwoord en ik kan er ook nu niet anders dan formeel op reageren. Wij komen namelijk met die brief voor het eind van deze maand. De input bestaat onder andere uit het internetonderzoek, als onderdeel van het materiaal dat wij dit jaar hebben verzameld. Kern van die brief is echter dat er opnieuw wordt verwoord, waar de regering staat en waar dat onderzoek ons aanleiding heeft gegeven om zaken te verscherpen, te veranderen, bij te stellen of juist te continueren. Wij hebben hier in het debat over de Staat van de Unie de visie van de Nederlandse regering al besproken. Het laatste wat u deze regering zou kunnen verwijten, is dat wij achterover zijn gaan zitten en met onze handen over elkaar zijn gaan wachten tot de burger iets gezegd heeft. De regering had een visie en houdt die ook. Zij zal haar weer presenteren, zowel in dit stuk als ook weer in de Staat van de Unie als begrotingsonderdeel volgend jaar. Wij willen wel beter geïnformeerd zijn. Wij willen de burger meer gelegenheid gegeven hebben om ook zijn zegje te doen.

*N

Minister **Bot**: Voorzitter. Allereerst wil ik de afgevaardigden danken voor hun inbreng. Zij hebben, zoals gebruikelijk, met grote precisie belangrijke onderwerpen en uitdagingen voor het buitenlandse beleid van Nederland geïdentificeerd. Zij hebben die ook aan een verantwoorde analyse onderworpen. U begrijpt dus dat ik mij hier goed thuis voel.

Diverse Kamerleden hebben een visie gegeven op de ontwikkelingen in de wereld en de wijze waarop Nederland met die ontwikkelingen omgaat, waarvoor dank. Graag zal ik tegenover u het beleid van de regering uiteenzetten, maar eerst kom ik op een onderwerp waar velen begrijpelijkerwijs aandacht voor hebben gevraagd. Het betreft de gang van zaken rondom mevrouw Hirsi Ali en mogelijke internationale repercussies hiervan. Ik begrijp dat er binnenkort aan de overzijde een spoeddebat hierover zal plaatsvinden. Ik wil niet op de zaken vooruitlopen. Ik vind dat eerst dat debat moet plaatsvinden en dat eerst alle feiten op een rijtje moeten staan. Zolang dat niet het geval is, acht ik het prematuur om hierop te reageren.

Met onze besluiten van vandaag geven wij vorm aan de wereld van morgen. "Nederland en de vormgeving van de wereld" klinkt wellicht wat aanmatigend, maar ik denk niet dat het dat is. Probeert immers niet elk land, elke cultuur en elk individu zijn omgeving volgens de eigen maatstaven te beïnvloeden? Als Hugo de Groot in 1609 het

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

belang van de vrije zee niet zo vurig had verdedigd, dan waren de internationale wateren nu, bijna vierhonderd jaar later, misschien wel permanente strijdtonelen.

Als minister van Buitenlandse Zaken beschouw ik het bevorderen van de internationale rechtsorde nog altijd als een kerntaak van ons land. Ik noem daar heel uitdrukkelijk ook bij het beschermen van de mensenrechten. Dat heeft onverminderde prioriteit en verschillende leden hebben daar terecht op gewezen. Mensenrechten zijn universeel en ondeelbaar. Wij kunnen dat ook niet genoeg onder de aandacht brengen. Laten wij erkennen dat wij dit net als onze voorouders niet louter uit morele overwegingen doen, maar ook omdat wij geloven dat dit de beste methode is, de belangen van anderen met die van onszelf te verenigen. De internationale rechtsorde bevorderen, is naar mijn mening verstandig buitenlands beleid, juist nu, in een tijd van globalisering. De globaliseringskansen van de een zijn de risico's van de ander. Dan is het goed dat er regels zijn die het spel bepalen. Daarnaast vecht ik hard voor de Nederlandse belangen in engere zin, daarbij gesteund door het diplomatieke apparaat in het buitenland. Ik dank met name de heer Dees voor de vriendelijke woorden die hij aan het adres van de diplomatieke dienst heeft uitgesproken. Ik heb vandaag van verschillende Kamerleden dankwoorden gehoord voor de ondersteuning in Kenia.

Mijn motto als minister van Buitenlandse Zaken is en blijft: duidelijk en -- als het moet -- hard zijn in de zaak, respectvol in de dialoog en zorgvuldig in de afweging, met als leidraad de goede uitkomst en niet alleen de goede intentie. Om optimaal gebruik te maken van de kansen die globalisering biedt, moeten wij naar mijn mening een verhoogde inspanning leveren en ook in onszelf investeren, in de kennis en kunde van onze eigen samenleving en daarmee ook in de economische en politieke slagkracht van ons eigen land. Voorts moeten wij -- zoals de heer Dees terecht opmerkt -- blijven werken aan de versterking van onze internationale oriëntatie. Ik zie het ook als een persoonlijke missie om Nederland ervan te doordringen dat het een continue inspanning vergt om onze internationale invloed te behouden en waar mogelijk uit te breiden. Dat proces is nooit voltooid.

Op tal van deelterreinen boeken wij succes, dat zeg ik ook in antwoord op de vraag van de heer Kox. De heer Dees vroeg specifiek naar het vestigingsklimaat voor internationale bedrijven in Nederland. Dat is een van de aandachtsgebieden van dit kabinet, dat onder andere inzet op vermindering van de regeldruk. Uiteraard is Economische Zaken daar in eerste instantie voor verantwoordelijk, maar ik zal het gaarne doorgeven aan mijn collega. Gelukkig sluit onze oude traditie van "peace, profits and principles" wonderwel aan bij de nieuwe uitdagingen van de 21ste eeuw. Een eeuw, denk ik, die wordt gekenmerkt door het doorbreken van de klassieke barrières van afstand, tijd en grenzen, door informatie, communicatie en technologie. Bezitters van olie- en gasvoorraden herontdekken dat olie in een tijd van energieschaarste werkelijk het zwarte goud is en proberen hun bezit zowel financieel als politiek te gelde te maken. Economische en politieke reuzen in wording zoals China, India en Brazilië maken gretig gebruik van de kansen die globalisering biedt.

De heren Van der Linden en Dees spraken over de opkomst van China. Ik ben het eens met hen dat een beetje minister zeker een keer per jaar naar China zou moeten gaan. Dat doe ik ook. Ik ben er in 2004 en in 2005 geweest en in 2004 hebben bovendien nog eens vier Nederlandse ministers en drie staatssecretarissen een bezoek aan China gebracht. Er zijn ook zeven Chinese bewindslieden naar Nederland gekomen. Dit jaar wordt het zo druk dat er zelfs een speciale bezoekerseenheid op de ambassade is gecreëerd, om alle bezoeken in goede banen te leiden. Dat onderstreept het belang van China en de kansen die Nederland daar ziet. De tijd van afwachten en verkennen is voorbij. In de beleidsnota China die binnenkort aan de Kamer zal worden aangeboden, zal ik uitgebreid ingaan op de kansen en op onze strategische belangen. Ik teken daarbij aan dat de Kamer ook beleidsnotities zal ontvangen over Indonesië en over India, en dat op zeer korte termijn. Ik durf nu al te zeggen dat een intensieve samenwerking binnen de overheid en tussen de overheid, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen nodig is. Vaak kunnen wij alleen door sectoroverstijgend te werken inspelen op de kansen die er liggen. Uiteraard, ik zeg het nog maar eens, zonder de mensenrechtensituatie uit het oog te verliezen.

Terug naar de globalisering. Snellere communicatie verhoogt ook de snelheid van miscommunicatie, zoals wij bij de cartoonkwestie hebben kunnen zien. Ik mocht onlangs aan de universiteit van Peshawar aan den lijve ervaren dat er nog veel dialoog nodig is, willen de "tribal areas" van Pakistan en de Hollandse Randstad elkaar goed begrijpen. Voor een goede dialoog is weten waar je zelf staat het onmisbare vertrekpunt. Alleen een samenleving die zichzelf kent, kent de waarden en de belangen die het verdedigen waard zijn. De burgers van Nederland, hoezeer wij op punten ook van elkaar mogen verschillen, mogen trots zijn op onze open samenleving, die met democratie en rechtsstaat als bindmiddel, uit deze diversiteit eenheid smeedt. Trots op een samenleving waarin mensen in vrijheid hun godsdienst kunnen beleven, in vrijheid hun mening mogen uiten en waarin vrouw en man zich gelijkwaardig weten. Dat zijn basiswaarden die wij moeten beschermen.

Want globalisering brengt niet alleen het goede, globalisering is in zekere zin een techniek die iedereen zich eigen kan maken, of men nu de meest verheven of de meest duistere bedoelingen heeft. Het slechten van grenzen schept niet alleen kansen voor bedrijven en universiteiten maar speelt ook terroristen, criminelen en haatzaaiers in de kaart. De grenzen tussen oorlog, terrorisme en misdaad vervagen, letterlijk en figuurlijk. Gevoegd bij de dreiging van de proliferatie van massavernietigingswapens noopt het verdedigen van onze veiligheid tot alertheid en onverzettelijkheid, zowel binnen als buiten onze grenzen.

Chamberlain kon de crisis tussen nazi-Duitsland en Tsjecho-Slowakije in 1938 nog afdoen als "a quarrel in a far-away country between people of whom we know nothing". Die houding kunnen wij ons niet meer permitteren tegenover ver weg gelegen landen als Afghanistan, Sudan of Iran. Lag er ruim vijftien jaar geleden nog een duidelijke veiligheidslijn in de Noord-Duitse laagvlakte, tien jaar geleden kronkelde deze door de Balkan en tegenwoordig begint onze veiligheid duizenden

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

kilometers verderop, in landen en gebieden waar überhaupt geen veiligheidslijn te demarkeren valt, waar strijders zich vermengen met burgers en waar de tegenstander van vandaag de onderhandelingspartner van morgen kan zijn.

Het is dus een illusie om te denken dat in een steeds kleinere wereld oorlog plaats zal maken voor duurzame vrede. Conflict en confrontatie zullen blijven en, onder druk van de schaarste van energiebronnen, drinkwater of betrouwbare grond, misschien nog toenemen. Maar zij zullen nog maar zelden het karakter hebben van de klassieke, interstatelijke conflicten, met frontlinies en duidelijke winnaars en verliezers. De Joegoslavische crisis en de gebeurtenissen van de laatste jaren in Afghanistan, Uganda, Sudan, Congo, Rwanda en Irak onderstrepen dit. Dat wil niet zeggen dat een inspanning gericht op vrede per definitie verloren moeite is. De mensen in Atjeh zullen dit gaarne bevestigen.

De zoektocht naar een veilige wereld moet een gezamenlijke inspanning zijn van de Europese Unie, de Verenigde Staten, de NAVO en de Verenigde Naties. Dit brengt mij kort bij het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken over Nederland in de veranderende Europese Unie, de NAVO en de Verenigde Naties. De heren Dees en Van der Linden hebben met name hierover gesproken. Ik ben zoals men weet een groot voorstander van nauwere samenwerking tussen de onderscheiden internationale fora. Zo is het naar mijn mening een goede zaak dat de Europese Unie dankzij het zogenaamde Berlijn-plusarrangement militaire capaciteit van de NAVO mag lenen. Dit doet de Europese Unie nu al in Bosnië. Graag verwijs ik verder naar de uitvoerige reactie van de regering op het AIV-rapport dat medio april naar uw Kamer is gegaan.

Behalve tussen deze fora valt er vaak ook nog veel te verbeteren aan de coördinatie en de samenwerking binnen de fora. Ik denk daarbij vooral aan de VN-familie, met zijn vele gespecialiseerde organisaties, die nog te vaak langs elkaar heen werken. De VN-top van september 2005, die in het teken stond van ingrijpende hervormingen, met als oogmerk de organisatie meer slagkracht te geven op de gebieden van veiligheid, mensenrechten en ontwikkeling, is inderdaad op een aantal punten bij die ambitie achtergebleven. Maar het beeld is niet louter negatief. Het teleurstellende resultaat op het terrein van de non-proliferatie betekent in mijn ogen niet dat de top en het follow-upproces in brede zin geen bijdrage leveren als het gaat om effectief multilateralisme. Ik wijs graag op zaken als de instelling van de Mensenrechtenraad en de Vredesopbouwcommissie maar zeker ook op de aanvaarding van het principe van de responsibility to protect, de uitbreiding van het VN Noodhulpfonds met een schenkingenloket en de versterking van het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, naast de oprichting van een effix-office en een substantiële versterking van het interne toezicht van de VN. Dit zijn concrete resultaten, die naar mijn stellige overtuiging voor een groot gedeelte te danken zijn aan de positieve en de eensgezinde inzet van de Europese Unie.

Ik ben het ook met de heer Dees eens dat de aanvaarding van het concept responsibility to protect een positieve ontwikkeling is. Het concept zal zich in de praktijk moeten bewijzen, omdat verschillende landen zich

verzetten tegen een te strikte formulering ervan. Mocht zich een mogelijk geval van responsibility to protect voordoen, dan zal er grote druk van de publieke opinie ontstaan op de internationale gemeenschap om inderdaad effectief actie te ondernemen. In de woorden van de secretaris-generaal: de internationale gemeenschap kan niet langer passief blijven als een tweede Rwanda opdoemt.

Wat de Mensenrechtenraad betreft, dank ik de heer Van Middelkoop voor zijn vriendelijke woorden over de voor Nederland positief verlopen verkiezingen. Ik ben natuurlijk met hem zeer content met de uitslag. Een intensieve campagne heeft ons verzekerd van een stevig aantal stemmen: 137 staten van de Verenigde Naties ofwel een beduidende meerderheid. Dat bewijst eens te meer dat Nederland een vooraanstaand land is waar het om de mensenrechten gaat. Het lot heeft helaas bepaald dat Nederland maar één jaar lid zal zijn van de Mensenrechtenraad. Uiteraard had ik gehoopt op een langere termijn, maar de vormgeving van de Raad is in het eerste jaar cruciaal en daarom is Nederland in ieder geval blij. Tijdens dat eerste jaar zullen belangrijke procedurele zaken worden geregeld, die bepalen hoe de Raad precies zijn werk zal uitvoeren.

Daarnaast zal Nederland zich inspannen voor een goede inhoudelijke agenda. Een belangrijke meerwaarde van de raad ten opzichte van de oude Mensenrechtencommissie is dat de raad vaker in het jaar bijeen zal komen en daarmee in staat zal zijn om sneller te reageren op acute mensenrechtenschendingen. Hiervan zullen wij in de praktijk optimaal gebruik maken. Dat kan ik uw Kamer verzekeren.

De heer Dees vroeg of nu voldoende is uitgesloten dat landen die zelf structureel mensenrechten schenden, zoals Cuba, lid zijn van de raad. De intentie om landen met een minder goede reputatie op mensenrechtenvlak uit de raad te weren is helaas maar deels geslaagd. Een land als Cuba is toch verkozen. De drempel die hiervoor bij de oprichting van de raad was opgeworpen, blijkt dit niet uit te sluiten.

Aan de positieve kant kan ik opmerken dat Iran, dat ook kandidaat was, het niet heeft gehaald. Birma, Sudan en Zimbabwe hebben zich, mogelijk afgeschrikt door de strengere criteria, niet eens verkiesbaar gesteld. Mogelijk waren zij bang voor de consequenties van lidmaatschap. Immers, alle leden zullen worden onderworpen aan een periodieke beoordeling van de mensenrechtensituatie in hun eigen land. Cuba zal daaraan dus ook worden onderworpen. Wij zullen er zorgvuldig op toezien dat dit ook op adequate wijze zal gebeuren.

Voor een effectief multilateraal stelsel is een goede transatlantische relatie van aanhoudend groot belang. Voor de Europese Unie zijn er maar weinig partners te vinden die zozeer vanuit hetzelfde gedachtegoed als wij opereren als de Verenigde Staten. Het verheugt mij te kunnen constateren dat die samenwerking in concrete dossiers ook toeneemt. Ik denk aan het vredesproces in het Midden-Oosten, waar de samenwerking in het kwartet op dit moment zonder meer positief te noemen is. Ten aanzien van Iran spelen de Europese Unie en de Verenigde Staten ook via de EU3 en de heer Solana een toonaangevende rol. Ook ten aanzien

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

van het bevorderen van democratische ontwikkelingen in Oost-Europa, inclusief de Kaukasus, wordt goed samengewerkt.

De heer Kox heeft gevraagd of Amerika ons per saldo niet meer heeft gebruikt dan wij de Amerikanen. Ik meen dat er geen sprake is van "gebruiken" maar dat het erom gaat dat wij elkaar wederzijds versterken en dat ook aan Amerikaanse zijde in toenemende mate het besef doordringt dat men het niet alleen aan kan maar dat het een kwestie is van geven en nemen en elkaar aanvullen. Ik merk in de praktijk dat er op het ogenblik veel beter en veel intensiever wordt samengewerkt. Voor een gelijkwaardige transatlantische verhouding is het van belang dat Europa niet alleen de lusten maar ook de lasten van de internationale verantwoordelijkheden wil en kan dragen, ook in militair opzicht. Tegelijkertijd is het duidelijk dat ook andere delen van de wereld zich steeds meer als volwaardige aandeelhouders van het multilaterale stelsel zullen moeten gaan gedragen, althans, als wij dit stelsel werkelijk effectief willen laten blijven. Dit betekent niet dat er geen verschillen van inzicht met de Verenigde Staten zouden zijn. De heer Dees refereerde hier in algemene zin al even aan en de heren Kox en Van Thijn legden concreet de nadruk op het respect voor de mensenrechten in de strijd tegen het terrorisme die wij tezamen met de Verenigde Staten voeren. Ik kan hun verzekeren dat het onderwerp Guantánamo Bay voortdurend op de Transatlantische agenda staat. De Kamer weet dat ik er bij vele gelegenheden over gesproken heb en dat ik mij er keer op keer voor inzet. Maar in tegenstelling tot de heer Kox heb ik de indruk dat dit voortdurende aandringen ook werkelijk iets oplevert. Er woedt in Amerikaanse politieke kringen een discussie over dit onderwerp en de laatste tijd is de regering van de Verenigde Staten steeds meer bereid, met Europa een dialoog over alternatieven aan te gaan. Het Rode Kruis heeft wel degelijk toegang tot Guantánamo Bay, maar het zal daar nooit tegenover derden uitspraken over doen, dus ook niet tegenover Nederland. Nogmaals, ik laat geen gelegenheid voorbijgaan om deze zaak bij de Verenigde Staten te bepleiten en aandacht te vragen voor mogelijke alternatieven en de wijze waarop daaraan inhoud zou moeten worden gegeven, zoals ik dit onlangs in Afghanistan heb gedaan.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter, de minister is hiervoor te prijzen. Ik meen dit, want anderen zijn zwijgzamer op dit punt. Maar het punt is: je doet dit als bewindsman wel steeds, maar desalniettemin gaan er jaren voorbij en bestaat Guantánamo Bay nog steeds. Het wordt gaandeweg een mooie kreet, maar het is een illegale gevangenis, een gevangenis die door de internationale gemeenschap niet getolereerd kan worden. Het Rode Kruis mag er wel komen, in tegenstelling tot parlementariërs -- die worden daar geweerd -- maar het Rode Kruis klaagt wel dat het geen toegang heeft tot geheime gevangnissen. Verleden week deed de directeur van het Rode Kruis dit nog. Je kunt dus wel zeggen dat er wat meer aandacht voor komt en dat er in Amerika ook wel beweging ontstaat, maar mag je bij dit soort elementaire zaken niet meer eisen, zoals "stop ermee, je hebt nu lang genoeg de tijd gehad om de zaak te

regelen"? Maar een vooruitgang in die zin zie ik nu juist niet, het is meer een soort koketteren van Amerika in de zin van "wij zijn ermee bezig, maar ja, het is allemaal niet zo eenvoudig". Maar het is eigenlijk wél eenvoudig: je dient je te houden aan de conventies van Genève en andere internationale conventies, maar dat doen de Amerikanen niet. Dus wat kun je nog meer doen? De minister kan dit blijven zeggen tot 2007, wat heel goed is, maar het moet ook iets opleveren.

Minister Bot: Zoals ik zei, denk ik ook dat het iets oplevert. Wij moeten ook wel reëel zijn, wij kunnen er moeilijk een aantal fregatten op af sturen om Guantánamo Bay te sluiten. Wel kunnen wij er met de Amerikanen over praten, wat ik dan ook doe. En je ziet dat er stappen worden gezet: de Amerikanen hebben het Rode Kruis toegang tot de gevangenis verleend en president Bush heeft onlangs gezegd dat hij Guantánamo Bay wil sluiten en dat hij er met de betrokken landen over wil onderhandelen om de gevangenen eventueel naar hun eigen land te laten terugkeren. Er is in Amerika een discussie ontstaan, ook over het lot van mensen die gevangen genomen worden en die naar de mening van de Amerikanen niet direct onder de conventie van Genève vallen, de "illegal combattants". Ook daarop worden de Amerikanen aangesproken. En in het geval van Afghanistan zeggen wij dat wij voor dit soort mensen een volgrecht willen hebben, dat wij precies willen weten wat er met gevangenen wordt gedaan. Ik denk dan ook dat onze aanpak wel degelijk iets oplevert, maar wij moeten wel realistisch zijn. De Amerikanen houden mensen gevangen in Guantánamo Bay, en niet alleen Nederland, maar ook vele andere lidstaten van de Europese Unie en andere landen wijzen de Amerikanen op deze situatie. De internationale druk moet opgevoerd worden en ik ben ervan overtuigd dat dit op den duur resultaat zal hebben, al weet ik niet precies wanneer. En ook ik zou graag sneller resultaat zien, maar de Amerikanen weten hoe kritisch Nederland op dit punt is en ik denk dat wij met geduld en voortdurende druk meer bereiken dan door de deur dicht te gooien. Wij hebben per slot van rekening te maken met een grootmacht. Overigens zal ik morgenavond de heer Zoellick ontmoeten; hij komt naar Nederland en uiteraard zal ik dit onderwerp ook bij deze gelegenheid weer aanroeren.

Verder is er nog naar de vermeende CIA-vluchten gevraagd, het onrechtmatig vervoeren van gedetineerden die van terrorisme verdacht worden. Ook over dit onderwerp heb ik geregeld met de Tweede Kamer van gedachten gewisseld. Ik kan alleen nogmaals benadrukken dat de Nederlandse regering naar haar beste weten op geen enkele wijze aan dergelijke vluchten heeft meegewerkt en dat die dus ook niet via Nederland hebben plaatsgevonden. Dit wil niet zeggen dat ik de uitkomsten van de onderzoeken van de Raad van Europa en van het Europees Parlement niet met belangstelling zou afwachten. Wij hebben ook toegezegd dat wij op alle eventuele vragen zullen antwoorden, maar tot dusverre hebben ons geen vragen bereikt. Tot dusverre is het oordeel van beide instanties dat er in Nederland geen sprake is geweest van dergelijke vluchten. Ook in Europees kader beraden wij

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

ons hier voortdurend over. Nogmaals, ik moet gewoon afwachten wat deze onderzoeken zullen opleveren; daarna kunnen wij verder positie kiezen.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijn vraag was eigenlijk, waarom u niet gewoon zegt dat u het niet weet. U weet immers niet alles op het gebied van veiligheid.

Minister **Bot**: Wij weten zeker niet alles wat er zich in de wereld afspeelt, daarom heb ik gezegd: naar het beste weten van de regering. Wij hebben alle bronnen geraadpleegd en u weet dat ik de Kamer antwoord naar mijn volle overtuiging en na zo veel mogelijk informatie te hebben ingewonnen. In alle oprechtheid zeg ik dat voor zover wij weten, dergelijke vluchten niet hebben plaatsgevonden. Meer kan ik er niet over zeggen en ik wacht dan ook met belangstelling de komende rapporten af. Als daar nieuwe gegevens uit voortkomen, zullen wij daar achteraan gaan, maar wij hebben werkelijk alles nageplozen wat wij konden vinden.

Het derde multilaterale anker van het Nederlandse beleid blijft uiteraard de Europese Unie. Ik ben het helemaal eens met de heer Kox dat het beleid voorop moet staan in het debat over de vormgeving van de toekomst van Europa. Europa moet beter presteren op terreinen waarvan de meerwaarde concreet, zichtbaar is, zoals de Lissabonagenda. Het is niet het juiste moment voor een discussie over institutionalia, maar om dit beleid slagvaardiger, democratischer en efficiënter te maken is het wel nodig, op sommige punten binnen de kaders van de huidige verdragen, met name dat van Nice, verbeteringen aan te brengen. De regering pleit in Europees verband bijvoorbeeld voor meer openbaarheid van vergaderingen en documenten. Immers, hoe meer burgers zicht hebben op het beleid van Europa en op de totstandkoming ervan, des te beter geïnformeerd en scherper zij erover in debat kunnen gaan. En zoals de Kamer weet, heeft de regering ook het debat over subsidiariteit hoog op de agenda gekregen.

Ik ben het niet helemaal met de heer Kox eens dat een betere Europese Unie ook een bescheidener Unie zou moeten zijn. Overigens is het moeilijk te definiëren wat "bescheiden" in deze context precies betekent. Op lang niet alle beleidsterreinen is Europese regelgeving en samenwerking noodzakelijk, maar als wij met een scherpere toets van subsidiariteit en proportionaliteit in overleg met de Kamer hebben bepaald dat de EU een probleem moet aanpakken, dan denk ik dat wij daarbij ook ambitieus moeten zijn.

De conclusie van de heer Kox dat het unificatietempo toegenomen zou zijn, deel ik niet. Ik wees al op de versterking van de subsidiariteitstoets en wellicht anders dan hij graag zou zien, vat de regering het nee tegen de Europese grondwet niet op als een existentiële crisis of als een stem tegen elke vorm van verdere Europese samenwerking. Nee, ik denk dat daarmee de zorgen en de wensen op het punt van Europa zijn geuit. Deze nemen wij buitengewoon serieus en wij proberen onder andere met het onderzoek waarover staatssecretaris Nicolai zojuist uitvoering heeft gerapporteerd, scherper in beeld te krijgen

wat er zich precies afspeelt. En ik kan de Kamer verzekeren dat er heel goed wordt nagedacht over de toekomst van Europa. Over een tiental dagen hebben de ministers van Buitenlandse Zaken een tweedaags debat over de toekomst van Europa, ter voorbereiding van de Europese Raad. Ook daarbij zullen wij nagaan wat onze partners vinden van de uitbreiding, de verdere invulling van het besprokene in Hampton Court en de Lissabonagenda, en hoe wij impulsen kunnen geven. Ik teken hierbij aan dat wij erin geslaagd zijn, enige financiële perspectieven te bieden en dat de Europese Unie op tal van terreinen haar ambities nastreeft.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dient het via een enquête verkrijgen van verder inzicht in het nee om later invulling te geven aan een aanvullende verklaring?

Minister **Bot**: Wat bedoelt u met aanvullende verklaring?

De heer **Van der Linden** (CDA): In Ierland en Denemarken zijn ook aanvullende verklaringen gevraagd om een zekere richting te vinden waarin volgens de regering de bevolking zich heeft uitgesproken met het stemgedrag. Om daaraan een invulling en een interpretatie te geven, heb je instrumenten of methoden nodig om te weten wat er achter zit.

Minister **Bot**: Dat is iets wat wij kunnen bekijken na het debat in de Tweede Kamer naar aanleiding van de brief die de staatssecretaris heeft toegezegd. Het is een buitengewoon uitvoerige brief die over enkele dagen zal worden toegestuurd. Uit dat debat zal duidelijk worden wat de verdere lijnen zijn. Op dit moment zijn wij echter zowel luisterend als nadenkend. Wij zullen in het licht van zowel het luisteren als de resultaten van het nadenken niet alleen als regering maar ook uiteraard gezamenlijk als Europese Unie de koers verder uitstippelen. Zoals altijd zullen wij die ook met de Kamer bespreken voordat verdere concrete stappen worden gezet.

Voor de uitbreiding van de Europese Unie met Bulgarije en Roemenië verwijs ik naar mijn brief van 11 april. Kern ervan is dat de regering zich zal houden aan de bestaande afspraken, ook aan die met de landen van de Westelijke Balkan. Wij zullen echter streng toezien op handhaving van de criteria voor toetreding en op de absorptie qua kwaliteit van de Europese Unie bij het opnemen van deze nieuwe lidstaten.

Ik keer terug naar mijn betoeg over de globalisering en de zoektocht naar de juiste antwoorden op de uitdagingen van deze tijd. Wij dragen naar vermogen daartoe bij. Ik verwijs naar onze intensieve betrokkenheid bij stabilisering van en wederopbouw in crisisgebieden als Afghanistan, Irak, Sudan, het Midden-Oosten, het Grote-Merengebied of de Balkan.

Over Irak zeg ik tegen de heer Pormes dat wij er nog niet zijn. Het is een land dat bezig is met een moeizaam proces van wederopbouw, na jarenlange

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

onderdrukking. Dat is een proces van jaren waarbij de internationale gemeenschap steun moet blijven verlenen.

Het voorkomen, oplossen en beëindigen van multidimensionale conflicten of grootschalig terrorisme vergt naast een gezamenlijke inspanning ook een lange adem en de inzet van alle beschikbare beleidsinstrumenten. Ook ontwikkeling is politiek. Zonder stabiliteit en veiligheid kan van ontwikkeling geen sprake zijn. In crisisgebieden wordt ontwikkelingssamenwerking haast vanzelf ook politieke samenwerking. Vrede, veiligheid en stabiliteit creëren zijn in de kern politieke doelstellingen. Ik denk dat ontwikkelingssamenwerking en buitenlands beleid samen met defensiebeleid tegenwoordig een drie-eenheid vormen. Dat is geen cynische observatie, maar de verzoening van moraliteit met realiteit. In feite zijn veiligheid en ontwikkeling evenzeer als oorlog een voortzetting van politiek met andere middelen. Ik zou zeggen: gelukkig maar dat dit alternatief er is.

Zoals u weet, ben ik vorige week in Afghanistan geweest. Onze inspanning daar illustreert buitengewoon goed hoe het buitenlands beleid van Nederland in de 21ste eeuw vorm krijgt.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik ben het helemaal eens met de woorden van de minister. Er is echter ook een nieuwe realiteit dat wij dagelijks worden geconfronteerd met aanslagen, terreur et cetera en dat je nauwelijks kunt spreken van enige vorm van stabiliteit. Mijn vraag was of dit de situatie was die u zich had voorgesteld toen u politieke steun verleende aan de Amerikaanse politiek. Wat zijn de vervolgstappen? Er moet toch een vorm van perspectief zijn, ook voor de mensen in Irak.

Minister **Bot**: Die steunverlening staat los van de vraag hoe wij verdergaan met Irak. Ik ben het met u eens dat wij op dit moment worden geconfronteerd met een aantal aanzienlijke moeilijkheden. Ik teken tezelfdertijd aan dat wij ook niet de ogen mogen sluiten voor de positieve dingen die daar hebben plaatsgevonden. Ik denk aan de verkiezingen. Ik hoop, nu er een nieuwe premier is gekozen, dat er binnenkort een nieuw kabinet tot stand komt. Iedereen is ervan overtuigd dat het kan bijdragen aan een stabilisering, als er een nieuw kabinet is met een beleidslijn en ministers die daaraan uitvoering kunnen geven. Kijk ook nog eens goed naar het hele land en wat er in het zuiden gebeurt waar Nederland enige tijd heeft gezeten. Ik heb er laatst met mijn Japanse collega nog enige tijd over gesproken. Hij zegt ook -- en daarom noemde ik de drie-eenheid van buitenlands beleid, ontwikkelingsbeleid en veiligheid -- dat in de gebieden waar wij die drie zaken combineren, wel degelijk resultaat en voortgang is waar te nemen. Wat daar wordt gedaan, dankzij het feit dat wij daar met de Britten, de Australiërs enzovoorts, aanwezig zijn geweest, wijst erop dat het wel degelijk mogelijk is om ook in delen van Irak op dit moment ervoor te zorgen dat er een zekere stabiliteit is, dat de mensen het iets beter krijgen en dat er hoop is op een toekomst waarbij men in een relatieve vrede en in een relatieve democratie verder kan gaan, als je maar blijft doorgaan op een verstandige manier. Dat moet onze

ambitie blijven. Het is ook in dat licht dat wij met onze bijdrage in het zuiden van Irak iets hebben kunnen doen aan de verbetering van het lot van de mensen daar. Nogmaals, het is een zaak van lange adem.

Daarom heb ik ook Afghanistan genoemd. Daarom zeg ik ook, met name tegen de geachte afgevaardigden de heren Kox en Pormes, dat mijn gesprekspartners in Afghanistan, ook die uit Uruzgan, zeer blij zijn met de komst van Nederlandse troepen, deze op hun eigen merites willen verwelkomen en niet als verlengstuk zien van welke andere troepen dan ook. Wat de tijdsduur van de Nederlandse presentie betreft gaan onze troepen, zoals bekend, voor twee jaar naar Uruzgan. De NAVO is verantwoordelijk voor overname van de Nederlandse PMT in Uruzgan van de Amerikanen. De Nederlandse betrokkenheid bij Afghanistan is er natuurlijk een van lange termijn. Wij zitten er al vanaf 2006. Wij hebben er op verschillende wijzen uitvoering aangegeven. Wij zijn nu bezig aan het begin van de twee jaar. Herstel van rust en wederopbouw is een kwestie van lange adem. Ik herhaal het nog maar eens.

De heer Kox heeft ook gevraagd naar het tegengaan van infiltraties vanuit Pakistan. Tijdens mijn recente bezoek heb ik dat ook aan de orde gesteld. President Musharraf zegt toe dat Pakistan een extra inspanning zal leveren om infiltraties tegen te gaan.

De heer **Kox** (SP): De minister was bij het gesprek met de Pakistaanse president en ik niet. Uit de media heb ik begrepen dat de president, naast de toezegging dat hij het zou doen, ook in uw richting heeft gezegd dat u het zelf maar moet regelen als u er niet tevreden mee bent en dat hij geen soldaten meer heeft. Dat klonk toch een stuk minder vriendelijk. U informeert ons altijd naar beste weten, maar kunt u daar op ingaan of was het gewoon verzonnen door de media?

Minister **Bot**: Nee, de president is helder geweest zoals president Musharraf dat altijd is. Hij heeft gezegd dat hij er een troepenmacht van 80.000 heeft gestationeerd, maar dat ik wel moet beseffen dat het gaat om een grens van 2600 kilometer. Hij heeft het mij op de kaart nog eens laten zien. Als je je dat in Europa indendt, is het van Noord-Noorwegen tot Nice. Hij zegt dat het niet zomaar een gebied is waarin je vrij kunt rondstruinen. Het is een buitengewoon bergachtig en moeilijk toegankelijk gebied. Hij heeft gezegd dat hij doet wat hij kan. Hij beseft dat het gebied dat grenst aan Uruzgan, het deel van Afghanistan waar Nederland zit, voor ons van belang is. Hij zegt toe dat hij er extra naar zal kijken, maar zegt dat hij geen wonderen kan beloven gegeven het moeilijke terrein en het feit dat hij niet meer dan 80.000 man troepen kan vrijmaken, wat toch heel veel is en heel veel kost. Dus ja, ik ben mij bewust van de relativiteit van de toezegging. Er spelen natuurlijk nog vele andere problemen daar, zoals stamverwantschappen en het heen en weer kunnen omdat de grens indertijd theoretisch door het Westen is getrokken, maar in de praktijk heel moeilijk is vast te stellen. Er zijn dus grote moeilijkheden. Wij zijn daar diep van doordrongen. Het is belangrijk dat wij voortdurend in

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

dialogo blijven, zowel met Pakistan als met de stamoudsten in Uruzgan als met de autoriteiten in Afghanistan om ervoor te zorgen dat er een gecombineerde druk en een gecombineerde informatie-uitwisseling blijft bestaan. Het is heel belangrijk dat daarbij in zekere zin een vertrouwenskwestie speelt. Naarmate je elkaar meer ziet en meer met elkaar overlegt, kun je meer vragen van de mensen, zowel van Pakistan als van de mensen in Uruzgan als van de Afghaanse autoriteiten. Er moet sprake zijn van regelmatig contact en persoonlijke gesprekken. Wij hopen dat wij op die manier de situatie inderdaad in de gewenste richting kunnen sturen.

De heer **Kox** (SP): Ik help het de minister hopen. Ik heb in een vorig debat ook al gezegd dat ik hoop dat ik totaal ongelijk heb met al mijn vermoedens dat het daar niet goed loopt. De minister heeft toch ook gezien hoe de vorige gouverneur die al niet deugde, alles in de aanbieding deed en verkocht? Nu zit er een gouverneur die wellicht beter is maar die ook van de lijst van terroristen afkomstig is. Waar haalt de minister het optimisme vandaan dat het allemaal goed zal gaan?

Minister **Bot**: Toen wij naar het noorden naar Baghlan gingen en vervolgens naar het westen voorspelde ook iedereen dat het niet goed zou gaan omdat Afghanistan onbestuurbaar was. Nu zien wij dat wij in relatief snelle tijd toch die waaier maken en aangeland zijn in het zuiden. Ik heb met de Britten en anderen gesproken die al langere tijd in andere provincies zitten: Kandahar, Helmand en Zabul. Volgens hen zijn er in de korte tijd dat zij daar zitten, nu al veranderingen te bespeuren. Dat zeggen ook de Amerikanen. Het feit dat wij daar met zoveel mensen aanwezig zijn, met zulke duidelijke intenties en die ook communiceren naar de mensen ter plekke, draagt bij tot een andere atmosfeer. Ik blijf zeggen dat het een gevaarlijke en moeilijke situatie is, maar ik denk niet dat wij die verantwoordelijkheid moeten ontlopen. Nogmaals, wat wij tot dusver in Afghanistan gedaan hebben, heeft succes gehad. Dat betreft zowel het vestigen van het begin van een democratie via de verkiezingen als het brengen van een zekere rust en stabiliteit in een stuk van het land. Ik ben er nu voor de tweede keer geweest en de veranderingen zijn opvallend. In Kabul voel je heel duidelijk een andere atmosfeer. Als je met de mensen praat, hebben zij een andere visie op de zaak. Vorige keer zeiden de ngo's dat zij de stad niet uit durfden en nu zijn zij overal mee bezig. Om diezelfde reden moeten wij met een zeker geloof en optimisme in het zuiden aan de slag. Ik denk wel dat daar een duidelijke politieke ondersteuning nodig is en een begeleiding in de zin van met de mensen praten, vertellen waarom en luisteren. Het is een totaal andere cultuur. Ik wijs nogmaals op wat de stamoudsten zeiden. Zij zeiden dat die vijandigheid er was omdat zij totaal verwaarloosd waren door de centrale regering. Bovendien is het kleine aantal militairen dat er zat -- 100 à 120 -- vaak hun huizen binnengedrongen. Dat is een geweldige schending van de gastvrijheid en leidt tot oppositie en weerstand. Ik meen dat wij op een andere manier met de situatie omgaan en dat de aanwezigheid van

bijna 2000 man iets anders is. Bovendien is er een grote aanvulling van Afghaanse politietroepen. Er heerst ook een andere mentaliteit bij de bestuurders. Nogmaals, ik ben ervan overtuigd dat het geen gemakkelijke missie zal worden, maar ik zie na mijn bezoek wel veel mogelijkheden.

Onder de Taliban was het ook niet best wat de drugshandel betreft. De Taliban controleerde de drugshandel. Wanneer het zo uitkwam, werd de productie opgevoerd en wanneer het niet uitkwam, werd die weer bestreden, ook om de prijs op de wereldmarkt te beïnvloeden. De huidige regering probeert de drugsteelt te bestrijden zonder talibanmethoden toe te passen. Nogmaals, het is een zaak van lange adem. Ik heb dat ook met de Britten besproken die daarvoor verantwoordelijk zijn: eerst zien dat er stabiliteit komt en dan de mensen in staat stellen om andere landbouwproducten voort te brengen. Dat moet stap voor stap samengaan. President Karzai heeft een aangepaste drugsstrategie goedgekeurd. Nogmaals, wij leveren daaraan een actieve bijdrage.

Stabiliteit en wederopbouwdoelstellingen zijn nauw met elkaar vervlochten. Ik heb uiteengezet dat wij trachten zichtbare steun te geven door de militaire commandanten van een bedrag van ongeveer 2 mln. te voorzien. Ik heb bovendien, ook dankzij de toezeggingen van collega Van Ardenne, tussen de 5 mln. en 10 mln. extra toegezegd voor directe activiteiten in Uruzgan. Ik kan u verzekeren dat dat in zo'n land en in zo'n provincie 10 mln. een gigantisch bedrag is waarmee heel veel gedaan kan worden. Ik heb er bij president Karzai op aangedrongen dat van de 150 mln. die wij de komende jaren geven, een deel gebruikt wordt voor wegen, bruggen en elektriciteit. Hij heeft dat toegezegd. Ik heb dat ook met een aantal ministers besproken. Ik denk dat het driesporenbeleid veiligheid, ontwikkelingsamenwerking en een bijdrage van de Afghaanse regering zelf, een goed beleid is dat tot zichtbare resultaten kan leiden als het stevig wordt doorgevoerd.

Ditzelfde geldt voor onze betrokkenheid in de Sudan bij zowel het noord-zuidconflict als de kwestie Darfur. De heer Van Thijn heeft daarnaar gevraagd. Sudan is behalve een kruispunt van christelijke, Afrikaanse en Arabische beschavingen ook het toneel waarop verschillende wereldvisies opzichtig op elkaar landen, een gewillige oor vinden en waarop Bin Laden gretig aanhaakt. Collega Van Ardenne zal verder op de problematiek van de Sudan terugkomen.

De heer Van Thijn vroeg mij ook om de Balkan niet te vergeten. Ik vergeet de Balkan zeker niet, ik ben er dit jaar geweest. Ik ben het helemaal met de heer Van Thijn eens. Het is de inzet van de regering om ook de komende jaren een betekenisvolle inspanning te blijven leveren ten behoeve van de stabiliteit op de Balkan. Ik ben het met de heer Van Thijn eens dat met name Kosovo in een cruciale fase is beland. Het jaar 2006 staat in het teken van de onderhandelingen over de toekomstige status. Essentieel is een adequate regeling voor de bescherming van minderheden. Decentralisatie is naar de mening van de regering een conditio sine qua non voor de toekomst van vooral de Servische minderheid in Kosovo. Ik ga ervan uit dat voor een zekere tijd een militaire presentie van de internationale gemeenschap nodig is. Ik heb dat ervaren

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

toen ik in het noorden van Kosovo kloosters heb bezocht. Die waren afhankelijk van een groep van tien tot twaalf militairen van Italië en andere landen. Zonder hen is het nog steeds te gevaarlijk. Ik denk wel dat wij daarover moeten nadenken.

De heer Van Thijn vroeg specifiek naar de stand van zaken met betrekking tot Servië en Montenegro. De onderhandelingen over het stabilisatie- en associatieakkoord zijn naar mijn mening zeer terecht door de Commissie opgeschort, omdat men nog steeds niet volledig samenwerkt met het Joegoslavië Tribunaal. Ook wat Servië en Montenegro betreft, staat de agenda van Thessaloniki nog wel overeind. Die afspraken zijn gemaakt. Die kunnen wij echter op dit moment ten aanzien van Servië en Montenegro niet uitvoeren vanwege het gebrek aan samenwerking. De agenda is de leidraad voor de stabilisering van de westelijke Balkan door verdere integratie van die landen in de Europese Unie.

Verschillende geachte afgevaardigden hebben terecht aandacht gevraagd voor de situatie in het Midden-Oosten. De heer Van der Linden, de heer Van Thijn, de heer Kox, de heer Pormes, de heer Van Middelkoop en ook mevrouw Meulenbelt hebben specifiek gevraagd naar de visie van de regering op de situatie rond de Palestijnse gebieden na de overwinning van Hamas.

In feite hebben wij nu te maken met een democratische regering die om haar doelen te bereiken ondemocratische middelen niet uitsluit. Ik denk dat dit laatste het probleem is. Democratie is meer dan alleen verkiezingen of een bepaalde stemprocedure. Dat zeg ik ook tegen de heer Kox.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Ik stel het ontzettend op prijs als de minister ons wil vertellen over welke ondemocratische methoden hij het hier exact heeft. Er wordt namelijk van alles beweerd over Hamas waarvan ik mij afvraag wat daarvan waar is. Dat is niet om iets goed te praten waar wij niet achter kunnen staan, maar het gaat wel om een regering van een land.

Minister **Bot**: Het grote probleem is dat het nieuwe bewind wel democratisch is gekozen, maar nog steeds niet voldoet aan de drie voorwaarden die wij gesteld hebben. Wij hebben hier gisteren uitvoerig met de ministers over gedebatteerd. Op dit ogenblik wordt onderzocht op welke manier het Palestijnse volk gesteund kan blijven worden. Wij zijn echter niet bereid om te onderhandelen met een regering die blijft benadrukken dat Israël moet verdwijnen en zegt dat daarbij terreur en geweld niet geschuwd zullen worden. Daarbij komt dat deze regering niet bereid is om de vroegere akkoorden te accepteren.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Als Israël op dezelfde drie punten aantoonbaar behoorlijk tekortschiet, worden dan ook sancties tegen dat land getroffen? U kunt zich ook op het standpunt stellen dat er bij Hamas belangrijker zaken spelen met het oog op de ontwikkeling.

Minister **Bot**: Wij spreken Israël ook aan op het nakomen van verplichtingen. Wij wijzen op de roadmap en op de muur, de zogenaamde barrière. Wij wijzen ook op het nederzettingenbeleid en op het feit dat er een beleid gericht op twee staten moet worden gevoerd.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Ik heb er geen bezwaar tegen dat landen hierop worden aangesproken. Het afsnijden van de geldstroom is echter een maatregel van een andere orde. Ik heb niet gehoord dat het feit dat Israël zich niet aan de roadmap heeft gehouden en toch nederzettingen heeft laten vestigen, tot financiële sancties heeft geleid. Ik heb ook niet gehoord dat het doorgaan met liquidaties -- wij vinden allemaal dat die niet thuishoren in het internationale recht -- ertoe leidt dat de geldkraan naar Israël wordt dichtgedraaid. Of u spreekt Hamas wel aan, maar dan zonder er sancties aan te verbinden, of u vindt deze zaken zo belangrijk dat die wel gevolgen moeten hebben, maar dan moeten ze ook voor Israël gelden.

Minister **Bot**: U haalt een aantal dingen door elkaar. Er gaan geen geldstromen naar Israël, zoals die wel naar de Palestijnse bevolking gaan. Ik teken hierbij aan dat de EU vrijwel als enige substantiële bedragen heeft verstrekt. Op dit ogenblik wordt bezien op welke wijze de steun hervat kan worden. Dat is het eerste onderscheid. In de tweede plaats heeft Israël niet gesteld dat de Palestijnse staat vernietigd moet worden.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Kunt u een document overleggen waarin staat dat Israël de Palestijnse staat erkent? Ik heb een dergelijk document nog nooit gezien.

Minister **Bot**: Wij zijn bezig met de roadmap. Eén van de voorwaarden daarbij is dat er een oplossing komt met twee staten. Daar vechten wij voor.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dat is waar, maar heeft Israël ooit een papier ondertekend waarop staat dat de Palestijnse staat wordt erkend? Ik zou zo'n papier graag willen zien en de Palestijnen ook.

Minister **Bot**: Dat is nu juist het doel van de onderhandelingen. Daar streven wij allemaal naar.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): U legt de Palestijnse regering normen op waaraan zij moet voldoen voordat zij weer geld krijgt. Tegen Israël worden geen sancties ingesteld als het niet aan de voorwaarden voldoet.

Minister **Bot**: Dat is een verschil in appreciatie. Wij leggen normen aan omdat Hamas duidelijk niet aan drie voorwaarden voldoet. De vernietiging van Israël kan geen optie zijn voor een democratische staat. U hebt het over

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

het stoppen van geldstromen. Ik herhaal dat de EU als enige steeds bereid is om na te gaan hoe het Palestijnse volk gesteund kan worden. Ik ben bereid, u daarover nader te informeren. De EU heeft ook de afgelopen maanden als enige daadwerkelijk betaald. Ik daag u uit om aan te tonen dat de zogenaamde Arabische vrienden...

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): U weet ook dat het bedrag van 100 mln. uiteindelijk niet naar Palestina kon worden overgemaakt omdat de VS de banken onder druk hebben gezet.

Minister **Bot**: In de afgelopen periode heeft de EU geld overgemaakt en zij heeft veel zaken gefaciliteerd. Dat zal zij ook blijven doen. Op dit moment wordt bezien op welke wijze steun kan worden verleend, bijvoorbeeld op de terreinen onderwijs en gezondheidszorg. De EU betaalde in het verleden 70% van de begroting voor die zaken. Ik begrijp uw probleem niet.

De **voorzitter**: Mevrouw Meulenbelt, u hebt nog een tweede termijn. Ik wil nu de heer Pormes gelegenheid geven om een interruptie te plaatsen.
**

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dan heb ik nog één minuut om het probleem in het Midden-Oosten te bespreken. Dat heeft niet zoveel zin. Als het probleem echter nu niet duidelijk wordt, zullen wij niet verder komen.

Minister **Bot**: Dat denk ik ook niet.

De heer **Pormes** (GroenLinks): De afgelopen jaren zijn er afspraken gemaakt met de Palestijnse Autoriteit. Daar hebben wij formeel mee te maken en ook met het Palestijnse parlement. Welke verdragen zijn opgezegd sinds het aantreden van de nieuwe regering?

Minister **Bot**: Daar gaat het niet om. Zij heeft gezegd dat zij zich niet houdt aan de conventies die gesloten zijn in het kader van de oplossing die wij in het Midden-Oosten zoeken. Er zijn drie eisen gesteld: afzien van het geweld, erkennen van de conventies en zeggen dat er met Israël onderhandeld kan worden. Dat lijkt mij niet zo verschrikkelijk moeilijk.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Direct na de verkiezingsoverwinning van Hamas zijn er allerlei blokkades opgeworpen. De VS zijn daarmee begonnen. Vervolgens zijn er allerlei voorwaarden gesteld. Een nieuw parlement en een nieuwe regering nemen de afspraken over of zij brengen daarin in de eigen parlementaire zittingen wijzigingen aan. Ziet u in Hamas een deel van de oplossing?

Minister **Bot**: Dat zal moeten blijken. De EU is de afgelopen twee, drie maanden toch geleidelijk opgeschoven in haar benadering om het Palestijnse volk te helpen. Dat is het duidelijkste signaal dat wij de autoriteiten aldaar kunnen geven dat de EU naar oplossingen zoekt. Dat kan echter niet zonder een gebaar van de andere kant. Er wordt nagedacht over een manier waarop voorzien kan worden in de eerste levensbehoeften van de Palestijnse bevolking. Wij zien echter graag dat de andere kant duidelijk maakt dat deze gestes van de EU begrepen worden. Zodra Hamas direct of indirect te kennen geeft, bereid te zijn om in te gaan op die drie voorwaarden, wil de EU nagaan op welke wijze de dialoog kan worden hervat. Dit kan echter niet op dit ogenblik.

De heer **Van Thijn** (PvdA): U zegt: direct of indirect. Men kan daadwerkelijk uitspreken Israël te erkennen, maar men kan ook door zijn gedrag laten blijken dat Israël als een realiteit aanvaard wordt. Als dat laatste het geval is, is er naar mijn mening sprake van een zekere progressie.

Minister **Bot**: U hebt misschien gelezen dat een aantal leiders van de Palestijnen en van de Hamas die gevangens zitten, een manifest hebben gepubliceerd waarin zij uitgaan van de grenzen van 1967. Dat is een signaal, alleen werd dit gegeven door mensen die niet direct bij de regering betrokken zijn, maar het is wel belangrijk. Daarom zijn wij gisteren in onze discussie over de vraag hoe de Palestijnse bevolking gesteund kan worden, weer een stapje verder gegaan. Het moet gaan om een operatie met een multidonor- of liever gezegd een multiwindowkarakter. Er moeten gelegenheden zijn om zoveel mogelijk donoren de kans te geven om bij te dragen. Het ligt niet aan een gebrek aan goede wil van ons, maar er moet een signaal van de andere kant komen. Pas dan kunnen wij aan de slag.

De heer **Van Thijn** (PvdA): In het verleden is Nederland altijd een land geweest dat die signalen vroegtijdig opving door uitstekende contacten in alle geledingen. Ik mag aannemen dat dit beleid wordt voortgezet.

Minister **Bot**: Zoals u weet, zijn wij altijd geïnteresseerd. Ook in het verleden zijn wij een van de allergrootste donoren in de regio geweest. Voorzover dat mogelijk is binnen het kader van het nieuwe mechanisme zullen wij dat doen. Als wij signalen opvangen zullen wij daar uiteraard op ingaan. Daarom noem ik ook deze eerste boodschap. Je merkt ook aan een aantal andere dingen dat men beweegt. Wij wachten gewoon af in hoeverre die beweging uiteindelijk zal leiden tot iets wat duidelijk genoeg is, waarna wij aan de slag kunnen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik ben erg blij met het opschuiven van de positie van de Europese Unie, omdat dit

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. **Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.**

absoluut een bijdrage is aan een opening naar een verdergaande dialoog. De minister heeft eerder gezegd dat vooral in het Midden-Oosten de samenwerking met de Verenigde Staten zo goed is. Ligt hier geen fundamenteel verschil van opvatting? Willen de Verenigde Staten niet in feite de Hamas weg hebben, terwijl Europa openingen zoekt? Is de uitspraak van Ben Ami, de vorige minister van Buitenlandse Zaken en Veiligheidszaken van Israël, niet juist een belangrijk signaal? Hij zegt dat het onderuithalen van de regering Hamas levensgevaarlijk is omdat dan een burgeroorlog dreigt. De oplossing van het conflict is dan veel verder weg. Moet het tegen die achtergrond niet juist Europa zijn die meer openingen zoekt die een mogelijkheid voor dialoog bieden? Is het tegen die achtergrond niet toe te juichen dat de Zweedse regering het visum heeft gegeven aan een gematigde Hamasvertegenwoordiger om deel te nemen aan ngo's? Moet dat geen signaal zijn voor andere regeringen in Europa, zodat openingen ook door andere regeringen worden gegeven als gematigde Hamasleden de dialoog kunnen aangaan?

Minister Bot: Dat is allemaal heel mooi, maar dan moeten wij de zaken toch scherpstellen. Het kan niet zo zijn dat wij almaar opschuiven, zowel financieel als politiek, zonder dat daar van de andere kant iets tegenover wordt gesteld. Ik kan mij heel goed verplaatsen in de positie van de onderhandelaar aan de Hamaskant; dan denkt hij: zij komen wel, ik hoef helemaal niet te bewegen. Dat is niet de bedoeling. Wij hebben gisteren nog eens klip en klaar gezegd dat wij bereid zijn om de Palestijnse bevolking verder te ondersteunen waar dat mogelijk is, zonder de bevroren contacten te heropenen. Dus geen contacten met Hamasministers of andere Hamasvertegenwoordigers, ook niet en marge van multilaterale bijeenkomsten. Dat moet duidelijk zijn. Er moet tegenover hen een signaal zijn dat zij ook moeten bewegen. Wij geven voortdurend signalen af. De bereidheid van ons en van Europa is groot om de onderhandeling weer op gang te brengen. Het kwartet is daartoe bereid. Wij wachten op dit moment af, maar het moet duidelijk zijn dat wij onze condities hebben gesteld. Er mag geen erosieproces zijn waarbij de andere partij incasseert zonder iets terug te geven. Dat is waar wij op dit moment op wachten. Je kunt alleen maar een dialoog voeren met mensen die daarvoor openstaan. Wij wachten op dat signaal: bent u daarvoor open? Nogmaals, wij willen geen dialoog met een regering die het terrorisme als politiek instrument niet ondubbelzinnig afzweert. Er zijn ook andere kanalen voor een politieke dialoog die nog wel acceptabel zijn, bijvoorbeeld met president Abbas. Laat hem het draaipunt zijn, laat hem die signalen afgeven, dan zijn wij bereid om daarop in te gaan.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik erken dat wij in een lastige spagaat zitten. Ik ben ook geen voorstander van de Verelendung van het Palestijnse volk, maar waarom zou Hamas het kwartet of de Europese Unie ter wille zijn? Ik formuleer het wat sarcastisch. De Palestijnse bevolking wordt gevoed door de Europese Unie. Wat is nog de druk die overblijft om Hamas op andere gedachten

te brengen, behalve misschien wat diplomatieke onaardigheden en vervelende situaties in multilaterale instellingen?

Minister Bot: Ik denk een heleboel. Ik zal een cijfer noemen. Met het uitbetalen van de salarissen was vroeger, voordat deze Hamasautoriteit was verkozen, 100 mln. per maand gemoeid. De salarissen worden niet betaald. Op het ogenblik proberen wij wel het multidonorkanaal te vinden voor onderwijs, gezondheid, elektriciteit en wat dies meer zij. Er blijft dus in de eerste plaats een financieel gat bestaan dat niet, zoals beloofd, door Saoedi-Arabië, Iran en anderen wordt gefinancierd. Amr Moessa van de Arabische Liga zegt wel iets toe, maar lang niet voldoende. In de tweede plaats zijn er degenen die proberen om Hamas weg te krijgen. Europa voert een dergelijk beleid niet. Alles wat wij doen, zijn die drie eisen stellen. Als men daaraan tegemoetkomt, zijn wij bereid om de dialoog aan te gaan. Ik denk dat er wel degelijk druk is omdat zij heel wel beseffen dat, als het zo verder gaat, de bevolking in opstand komt omdat zij niet de voordelen zien van het vertrouwen dat zij gegeven hebben bij de verkiezingen en dat zij het risico lopen ook van buiten geen steun te krijgen. Ik vind dat er nogal wat druk op staat. Een volledige implosie van de Palestijnse gebieden door een humanitaire crisis zou een oplossing van het conflict alleen maar verder weg brengen. De directe hulp, de begrotingssteun die wij gaven, is opgeschort, maar ook voor het aantreden van de Hamasregering werd een groot gedeelte van het reguliere Nederlandse hulpprogramma voor de Palestijnse gebieden al zonder tussenkomst van de Palestijnse regering verstrekt. Deze hulp wordt voorgezet. Zoals ik heb gezegd, wordt er tevens gewerkt aan het internationaal mechanisme. Wij moeten natuurlijk wel garanties hebben dat geen geld weglekt. Daar zijn wij op het ogenblik druk mee bezig.

Ik ben het eens met mevrouw Meulenbelt, die stelt dat ook in dit geval hulp en politieke maatregelen hand in hand moeten gaan. De toegang van goederen -- nu praat ik even over Israël -- en het betalen van de gelden waar de Palestijnen recht op hebben vanuit Israël, moeten natuurlijk gebeuren. Dat is die dubbele benadering die wij voorstaan.

In verband met de humanitaire situatie zijn verschillende sprekers ingegaan op de rol van Israël. Ik kan het alleen maar herhalen: wij zullen aandacht blijven vragen voor en blijven aandringen op hervatting door Israël van de afdracht van Palestijnse belastinggelden en een vergroting van de bewegingsvrijheid voor Palestijnen. Op de vraag van de heer Van der Linden kan ik zeggen dat Nederland in beginsel de Israëlische plannen verwelkomt om nederzettingen op de westelijke Jordaanoever te ontruimen, maar een oplossing van het Israëlisch-Palestijnse conflict ligt niet in eenzijdige Israëlische stappen. Dat zal moeten gebeuren via directe onderhandelingen tussen de partijen, maar dan moet er aan Palestijnse kant wel een serieuze onderhandelingspartner zijn. Wij zijn duidelijk in de veroordeling van Israël wanneer het eenzijdige maatregelen neemt die een duurzame oplossing in de weg staan. Wij zullen geen grenzen in afwijking van de bestandslijnen van 1967

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

erkennen die niet in onderling overleg tussen de partijen zijn overeengekomen.

Dit brengt mij op hetgeen de heer Van Middelkoop terecht een van de grootste en meest serieuze uitdagingen noemde waar de wereld momenteel voor staat, namelijk Iran. De heer Van der Linden sprak zijn vrees uit over een dreigende escalatie. Zoals ook uit de stemmingen binnen de IAEA bleek, wordt de bezorgdheid wereldwijd gedeeld. Op dit moment zijn alle inspanningen gericht op een diplomatieke oplossing van het conflict. Ik ben verheugd dat er tot op heden sprake is van een eensgezind optreden door de Europese Unie, de Verenigde Staten, Rusland en China. Het is nu van belang dat alle twijfels over de intenties van het Iraanse nucleaire programma worden weggenomen en het gezag van de IAEA in Iran wordt versterkt. De heer Dees vroeg naar het verdere VN-traject. Ruim een week geleden hebben het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk een ontwerp-resolutie over het nucleaire programma van Iran aan de VN Veiligheidsraad voorgelegd. Vijf permanente leden en Duitsland hebben nog geen overeenstemming bereikt over de ontwerp-tekst. Het belangrijkste bezwaar is de verwijzing naar hoofdstuk VII van het Handvest en de vermelding van de bedreiging van de internationale vrede en veiligheid. De besprekingen over de ontwerp-resolutie zullen worden voortgezet. De heer Van der Linden heeft gevraagd naar een mogelijke Russische rol. Die zie ik op dit moment niet, omdat Iran zelf een voorstel voor samenwerking van de hand heeft gegeven. Wij hebben er de afgelopen dagen over gesproken. Toen ik de heer El Baradei de Four Freedom Award mocht overreiken, heb ik er met hem over gesproken en wij hebben er gisteren als ministers over gesproken. Er is op het ogenblik dus sprake van een dubbele benadering: enerzijds een stevige resolutie en anderzijds een pakket van de Europese Unie waarin een aantal economische en politieke zaken zijn opgenomen evenals overdracht van technologie aan Iran. Wij zijn over dit pakket met elkaar in onderhandeling en hopen het binnenkort als geheel aan Iran voor te leggen, in de hoop dat het de politieke oplossing naderbij brengt.

Het is niet alleen de nucleaire kwestie die mij zorg baart. De heer Van Thijn heeft terecht gesproken over het belang van het ondersteunen van de Iraanse civil society. Ook de heren Van der Linden, Pormes en Dees hebben er aandacht voor gevraagd. Zoals bekend is Nederland met name bezig met die ondersteuning. Ik mag wel zeggen dat wij daarbij het voortouw hebben genomen, onder andere via het subsidiekader mediapluriformiteit. Wij geven bijna 15 mln. ter bevordering van de vrije media in dat land. Met dat geld zullen onder andere journalisten worden opgeleid, een onafhankelijke radiozender worden opgezet en websites op het gebied van democratie en vrouwenrechten. Mede op ons aandringen bekijkt de Europese Commissie momenteel of er meer kan worden gedaan. Het is mijns inziens van belang om de Iraanse civil society los te zien van de Iraanse oppositie. Zonder meer de gehele Iraanse oppositie te steunen, acht ik niet verstandig. Een deel van die Iraanse oppositie wordt internationaal immers als terroristische beweging aangemerkt. De Nationale Raad van Verzet wordt feitelijk gevormd door de Mujahedin-e Khalq, een organisatie die in het verleden gewelddadige acties gericht tegen westerse

doelen heeft gepleegd, ook in Iran burgerdoelen heeft aangevallen en in Irak actief het bewind van Saddam Hussein heeft ondersteund bij diens onderdrukking van de Koerden.

De heer **Kox** (SP): Ik ben de laatste om hier een pleidooi te houden over hoe geweldig de mujahedin wel niet zijn, maar feit is volgens mij wel dat de AIVD in zijn laatste rapport heeft geconstateerd dat er van Nederland uit geen reden is om die organisatie van terrorisme te beschuldigen. Je kunt er van alles van vinden, maar volgens onze eigen AIVD is het geen terroristische organisatie en volgens onze collega's in België ook niet. Ook in de Raad van Europa is uitgebreid met allerlei delegaties gesproken over de vraag of de plaatsing van deze organisatie op de terrorismelijst terecht is. Dat is natuurlijk iets anders dan hulp verlenen. Door een organisatie terroristisch te noemen, maak je het redelijk onmogelijk om een bijdrage te leveren. Het gaat er niet om een moreel oordeel over de organisatie uit te spreken. Het gaat er wel om of het verstandig is om binnenlands verzet tegen een abject regime het leven zo moeilijk te maken. Het is dan toch op z'n minst een kwestie van kiezen tussen twee kwaden.

Minister **Bot**: Ik meen dat de organisatie als zodanig is opgenomen op de lijst van terroristische organisaties. Dat is een probleem. Vandaar dat ik heb gezegd dat ik een onderscheid wil maken tussen ondersteuning van de civil society en politieke oppositie. Van de politieke oppositie heb ik gezegd dat je zorgvuldig moet bekijken welke onderdelen je daarvan kunt ondersteunen en welke niet.

De heer **Kox** (SP): Mijn vraag aan u is dezelfde als die welke de afgelopen sessie in Straatsburg aan parlementariërs in heel Europa is gesteld: wilt u nagaan of de plaatsing van deze organisatie op de terrorismelijst wel terecht is? Is dat niet het geval, dan moet de organisatie daarvan worden geschrapt, want verzet moet je volgens mij zo ruim mogelijk steunen.

Minister **Bot**: Ik zeg u gaarne toe dat wij in navolging van oproepen die al zijn gedaan, zullen nagaan of deze organisatie inmiddels van die lijst kan worden verwijderd. Dat moet natuurlijk gezamenlijk met de leden van de Europese Unie worden bekeken.

De heren Van der Linden en Van Thijn spraken over het WRR-rapport over de omgang met de islam. Dit onderwerp bestrijkt natuurlijk veel meer dan alleen het terrein van Buitenlandse Zaken. Aan de regeringsreactie wordt gewerkt. Deze zal de Kamer binnenkort worden toegezonden. Daarin wordt uitgebreid op het rapport ingegaan. Over het algemeen kan ik aangeven dat het naar mijn stellige overtuiging van belang is, tegemoetkomend en respectvol te zijn waar het kan, maar stevig en onverzettelijk waar het moet, namelijk waar het gaat om het verdedigen van onze vrijheden tegen radicale krachten die de westerse democratie zouden willen beschadigen. De heer Pormes wees op het Barcelonaproces. Dat had de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

afgelopen jaren meer kunnen bijdragen, maar toen wij op de bijeenkomst in november vorig jaar in Barcelona de tien jaar nog eens de revue lieten passeren, is mij vooral opgevallen dat wij samen met onze Arabische partners, onze Midden-Oostenpartners tot de conclusie kwamen dat er van twee kanten fouten zijn gemaakt. Er wordt natuurlijk altijd graag naar ons gekeken. Wij hebben een aantal nieuwe maatregelen genomen. De actieprogramma's die specifiek op die landen zijn toegesneden, zullen naar mijn mening bijdragen tot een betere verwezenlijking van onze doeleinden in het kader van het Europees nabuurschapsbeleid. Ik hoop dat het in de komende jaren zijn vruchten zal afwerpen.

De heer Van Thijn heeft tot slot wat Iran betreft geïnformeerd naar het ambtsbericht. Dat is uitgebreid aan de orde gekomen in een algemeen overleg met de vaste commissie voor Vreemdelingenzaken en Integratie. Ik wil hier toch nog eens de zorgvuldigheid benadrukken waarmee het ambtsbericht is opgesteld. Het is opgesteld met behulp van openbare informatie van organisaties als Amnesty International en vele andere soortgelijke organisaties en met behulp van vertrouwelijke informatie, onder meer ingewonnen door de Nederlandse ambassade ter plaatse, maar ook afkomstig van andere ambassades. Hij heeft gevraagd: hoe is het mogelijk dat dit zomaar uit uw pen is gevloeid? Hij heeft het ook als Unfug betiteld. Ik moet hier heel uitdrukkelijk afstand van nemen. Ik heb het rapport zelf nog eens doorgelezen. Het is een zeer substantieel rapport. Het bestaat voor bijna de helft uit voetnoten waarin precies de bronnen zijn aangegeven. Wij gaan niet over één nacht ijs. Ik heb ook tegen de Kamerleden aan de overkant gezegd dat opvalt dat het ambtsbericht wel degelijk kritisch is ten aanzien van de ontwikkeling, maar dat er selectief uit wordt geciteerd door media en critici.

Een algemeen ambtsbericht dient om een zo goed mogelijke beschrijving en analyse te geven van de situatie ter plekke op basis van alle beschikbare bronnen waartoe wij toegang hebben. Het is de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie die besluit of een land veilig genoeg is, of niet, of mensen kunnen worden teruggestuurd en of het speciale beleid moet blijven gelden. Na de zomer wordt er een nieuw ambtsbericht over Iran opgesteld, waarbij uiteraard het oude ambtsbericht zal worden betrokken. Dat zal zorgvuldig worden nagevlooid. Ik vraag de heer Van Thijn nog eens naar het ambtsbericht te kijken. Ik weet dat het een lijvig verhaal is, maar als je het in z'n geheel doorleest, zie je dat een heel duidelijk en eerlijk beeld wordt geschetst. Er staat ook in het ambtsbericht dat het een analyse is, gebaseerd op zoveel mogelijk bronnen die ons ter beschikking staan. De voor- en nadelen, de positieve en de negatieve kanten worden allemaal belicht. Het is vervolgens aan de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie om te bepalen of zij op basis van dat ambtsbericht uitzet, of niet.

Zoals bekend, heb ik de afgelopen jaren prioriteit gegeven aan onze relatie met Indonesië. Ik dank de heren Van der Linden, Pormes en Van Middelkoop voor hun vragen daarover. De heer Van Middelkoop heeft van Indonesië zelfs het voornaamste onderwerp van zijn betoog gemaakt. Inderdaad was de datum van mijn bezoek van vorig jaar 17 augustus. Dat was uiteraard niet

toevallig. De 17de augustus is een betekenisvolle dag voor de republiek Indonesië. Het is voor Indonesiërs de nationale feestdag, de geboortedag van de republiek. In Nederland hebben wij altijd vastgehouden aan de datum van de soevereiniteitsoverdracht. Een formeel juiste opstelling, maar het werd de regering en mij in het bijzonder bij mijn bezoek aan Indonesië steeds duidelijker dat de formalistische houding een belasting legt op de relatie met dat land. Een ruimhartiger benadering, een verzoening met de geschiedenis leek wenselijk. De 60ste verjaardag van de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring was mijns inziens een goede gelegenheid om er iets aan te doen. Ik heb ook gemerkt dat mijn aanwezigheid op die dag als vertegenwoordiger van de Nederlandse regering aan Indonesische zijde zeer is gewaardeerd. Dat is bij herhaling naar voren gekomen.

De heer Van Middelkoop vroeg wat ik bedoelde met mijn uitspraak "...even if the intentions of individual Dutch people may not always have been bad". Ik verwees daarmee naar het feit dat er indertijd werd gehandeld in opdracht van de toenmalige Nederlandse regering die de politieke verantwoordelijkheid droeg. De Nederlanders die hieraan op fatsoenlijke wijze uitvoering gaven, kan dus niets worden verweten.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): De minister gaat om de zaak heen. Ik denk dat niemand er behoefte aan heeft om individuele Nederlanders uit die tijd verwijten te maken. Ik heb echter gevraagd of de minister hiermee a contrario heeft gezegd of willen zeggen dat de destijds politiek verantwoordelijken wel verwijten kunnen worden gemaakt.

Minister **Bot**: Ik heb gezegd dat dit de politieke verantwoordelijkheid is geweest van de toenmalige regering.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik vraag of deze minister in 2006 nadrukkelijk de staf heeft willen breken over de kabinetten van die tijd en een politieke veroordeling heeft willen uitspreken via die à-contrario redenering.

Minister **Bot**: Nee, dit heb ik niet willen doen. Ik wilde tot uitdrukking brengen dat zij die de verantwoordelijkheid hebben genomen, dit waarschijnlijk hebben gedaan in de overtuiging dat dit op dat moment het beste was. Als wij nu terugkijken met alle wijsheid en inzichten waarover wij nu kunnen beschikken, ook over andere landen waarmee oorlog is gevoerd, en wij plaatsen dit alles in een breder perspectief, dan kunnen wij nu vaststellen dat er fouten zijn gemaakt en dat er wellicht een andere beoordeling had moeten worden gemaakt. Dit is echter gemakkelijk gezegd, vijftig of zestig jaar nadien, als alle feiten en analyses bekend zijn. Dan is het eenvoudiger om tot die conclusie te komen. Ik heb die periode, weliswaar als kleine jongen, vrij intensief meebelevd, ook doordat mijn vader daarbij zeer betrokken was, en ik weet hoe heftig de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

debatten van voor- en tegenstanders in die tijd waren en ook hoe moeilijk het was om je een beeld te vormen. Ook na de tweede wereldoorlog was er sprake van een syndroom Indonesië, omdat wij ons zo verbonden voelden met het land, ook in goede zin, want wij konden daar toch ook iets goeds doen. Al deze elementen verdwijnen nu een beetje uit de discussie, maar ik denk dat wij ze erbij moeten betrekken om tot een eerlijk advies of een eerlijke evaluatie te kunnen komen.

Ik kom nu op het rapport van de heer Drooglever. Zoals de heer Van Middelkoop weet, had de Indonesische regering grote moeite om dit rapport te zien als een zuiver wetenschappelijk werk vanwege zowel de aanvrager als de opdrachtgever. Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis heeft op 15 november 2005 een seminar georganiseerd dat vooral was gericht op vakgenoten van professor Drooglever. Alles afwegende heb ik ervoor gekozen om niet bij dit seminar aanwezig te zijn. Ik vind dat de betekenis daarvan erg zwaar wordt aangezet. Ik heb veel waardering voor de prestaties van professor Drooglever, ik heb dit ook herhaaldelijk gezegd, en ik ben van mening dat hij een zorgvuldig en gedetailleerd rapport heeft geschreven. Ik heb dit ook met veel belangstelling gelezen. De suggestie van de heer Van Middelkoop dat er sprake is geweest van handjeklap met mijn Indonesische collega is ver verwijderd van de werkelijkheid. Ik ben ook teleurgesteld dat de heer Van Middelkoop die altijd zo zorgvuldig opereert, denkt dat een minister dergelijke opvattingen zou koesteren en dat ik iemand zou zijn die handjeklap zou spelen met mijn Indonesische collega alleen maar om iets gedaan te krijgen. Zo zit ik niet in elkaar en ik zal dit ook nooit doen. Ik vind het jammer dat hij die suggestie heeft gewekt.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Een politicus moet altijd in staat en bereid zijn om ook slecht van anderen te denken, zo is dit vak nu eenmaal. Ook deze minister kan van mij veel krediet krijgen en hij mag daar een beroep op doen, maar daar is een grens aan. Ik heb dit niet zelf bedacht. Ik heb dit uit berichtgeving gehaald die ik ook geciteerd heb. Als ik niet op die berichtgeving met de uitspraken van de Indonesische collega van de minister was gestuit, was ik niet op die gedachte gekomen.

Minister **Bot**: Ik was ook verbaasd over de uitspraak van mijn Indonesische collega, niet zozeer over het feit dat hij verheugd was, want dit begrijp ik best, maar ik heb nooit of te nimmer deze zaken aan elkaar gekoppeld. Wij hebben er zelfs niet over gesproken. Ik heb gezegd dat dit een zaak is die alleen mij aangaat, dat hij daar niets mee te maken heeft en dat ik zal handelen zoals ik wil handelen. Ik kan alleen maar herhalen dat ik niet iemand ben die met dergelijke belangrijke zaken handjeklap speelt met een buitenlandse mogendheid.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Ik neem dit aan van de minister. Ik mag er dus vanuit gaan dat de suggestie dat er een relatie zou kunnen worden gelegd tussen de manier waarop er op dit rapport zou moeten worden

gereageerd en het herstel van de visumverlening, niet terecht is.

Minister **Bot**: Het herstel van de visumverlening kwam niet op dat moment. De visumverlening is pas hersteld na het bezoek van de minister-president. Ik heb hier ook nooit over gesproken, juist om de schijn te vermijden dat ik een deal wilde sluiten. Ik vond het herstel van het vertrouwen van Indonesië in Nederland en de symbolische aanwezigheid op 17 augustus belangrijk, maar ik was ook van mening dat de Indonesische regering zelf hieruit haar consequenties moest trekken. Ik heb het rapport Drooglever nooit als een soort wisselgeld gebruikt of er zelfs maar aan gerefereerd.

Ik ga nog verder. Er is ook gesproken over de contacten en de gesprekken die ik al dan niet zou hebben gehad over Papua. Ik kan u zeggen dat ik deze zaak al de eerste keer dat ik in Indonesië was aan de orde heb gesteld bij de vorige president. Ik ken Papua erg goed. Mijn vader was staatssecretaris voor Nieuw Guinea en dit is mij allemaal ingegeven met zijn woorden. Als er iemand is die zich nauw betrokken voelt bij deze problematiek en die dit keer op keer heeft aangezwengeld, ben ik het wel. Ik heb meermalen gezegd: wat jullie in Atjeh hebben gedaan, moet ook in Papua gebeuren. Ik heb erop aangedrongen dat de Autonomy Law integraal wordt uitgevoerd. Ik heb hierop aangedrongen bij president Yudhoyono ook toen hij nog generaal was. Ik breng dit iedere keer op bij Wirojuda, niet alleen als ik in Indonesië ben, maar ook als ik hem op internationale bijeenkomsten ontmoet. Dit is dan het thema. Ik zeg dan: jullie hebben in Atjeh laten zien dat het kan, nu moet hetzelfde gebeuren in Papua. Je ziet ook op dit ogenblik dat de houding van Indonesië ten opzichte van Papua begint te verbeteren, zeker gelet op de opstelling een aantal jaren geleden en de toezeggingen die zowel aan mij als aan de minister-president zijn gedaan. Wij kunnen dit nu kritisch volgen doordat die toezeggingen op tafel liggen en ik vind dit heel belangrijk. Er is een speciale Autonomy Law, de boskap wordt beperkt en de invallen van het Indonesische leger zijn beëindigd. Ik zal niet zeggen dat het nu allemaal goed is, verre van dat, maar daarom moeten wij in het kader van die verbeterde relatie in gesprek blijven om ervoor te zorgen dat het in Papua net als in Atjeh voor elkaar komt. Dit blijft mijn inzet en ik weet dat dit ook de inzet van de premier is. U hoeft niet te twijfelen aan onze inzet in de toekomst.

Ik kom nu op het chapter energie dat terecht is aangesneden. Er is mij gevraagd om een reactie op het gezamenlijke advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Algemene Energieraad. Het kabinet spreekt die reactie aan het einde van deze week en zal deze vervolgens zo snel mogelijk aan het parlement zenden. Ik wil daar nu niet op vooruit lopen, maar ik kan wel zeggen dat het kabinet zich door de analyse van de adviesraden gesterkt voelt in het belang dat het schenkt aan de zekerheid van de energievoorziening als wezenlijk bestanddeel van het buitenlands beleid, al was het alleen maar om een al te grote afhankelijkheid van de import te voorkomen. Wij willen immers niet dat ons buitenlands beleid en onze buitenlandspolitieke keuzes op andere terreinen zoals mensenrechten of non-proliferatie onder

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

druk zouden komen te staan van dit soort ontwikkelingen. Mensenrechten mogen geen sluitpost worden van het buitenlands beleid en van het beleid in het algemeen.

De heer Van der Linden heeft gevraagd naar de Europese dimensie van dit beleid. Europees en bilateraal beleid moeten elkaar versterken. Hiervoor zullen in een notitie concrete voorstellen worden gedaan zoals het beter inzetten van het Europese externe beleid, het intensiveren van de dialoog met belangrijke producentenlanden en over bredere thema's dan alleen energie. Hij bracht een recente publicatie over energiezekerheid van een commissie van de NAVO-assemblee onder de aandacht. In de genoemde regeringsreactie zal daarop worden ingegaan en ook op de problematiek die in het stuk van de NAVO wordt aangesneden.

De heer Van der Linden heeft ook gesproken over de behoefte aan een diepgravende en samenhangende visie op de betrekkingen tussen Nederland en de Unie aan de ene kant en Rusland aan de andere kant. Hij verzocht om een beleidsnota waarin een en ander wordt uiteengezet, eventueel voorafgegaan door een rapport van de AIV. Ik zal dit verzoek zeker in overweging nemen. Ik herinner hem er wel aan dat de AIV in 2005 een advies over de nieuwe burens van de Europese Unie heeft uitgebracht, waarbij de regering in haar reactie natuurlijk ook de betrekkingen met Rusland heeft betrokken. Ook in de regeringsreactie op het AIV-rapport Aan elkaar verplicht zal op de relatie met Rusland worden ingegaan. Overigens is de relatie met Rusland intensiever dan ooit.

De heer **Van der Linden** (CDA): De AIV heeft in zijn rapport over energiebeleid geschreven dat de EU op dit punt tekortgeschoten is en dat de relatie met Rusland moet worden geïntensiveerd. Verder maakt de Finse regering Rusland tot hoofdthema van haar voorzitterschap van de EU en hebben de grote industriële bedrijven, verenigd in de ERT, een rapport uitgebracht waarin evens wordt benadrukt dat wij tekortgeschoten zijn. Dat is de reden dat ik de minister vraag om de relatie van de EU met Rusland te analyseren en aan te geven hoe de EU na 2007 inhoud moet geven aan het partnerschap met Rusland. Dit partnerschap moet niet paternalistisch en belerend zijn, maar gebaseerd op wederkerigheid en wederzijdse afhankelijkheid. Menselijke contacten moeten de basis van deze relatie worden. Ik stel dit zo nadrukkelijk aan de orde, omdat ik er steeds meer van overtuigd raak dat de relaties met Rusland in de komende decennia het centrale thema worden voor Europa, omdat wij moeten voorkomen dat Rusland geïsoleerd wordt en ervoor moeten zorgen dat de EU in héél Europa vrede en veiligheid brengt.

Minister **Bot**: Ik ben het geheel eens met het betoog van de heer Van der Linden. Het klinkt als het eerste hoofdstuk van een rapport dat de regering zou kunnen schrijven. Ik kan hem nu alleen maar zeggen dat de betrekkingen met Rusland de laatste tijd intensiever zijn dan ooit. Ik denk dan onder meer aan het partnerschaps- en samenwerkingsakkoord dat is verbreed en verdiept. Op gevoelige terreinen als interne en externe veiligheid krijgt de samenwerking ook steeds meer gestalte. President

Poetin heeft zich vorige week verder positief uitgelaten over de ontwikkeling van de samenwerking tussen Rusland en de EU. Binnenkort staat de herziening van het partnerschaps- en samenwerkingsakkoord op de agenda. Dat is het moment om de betrekkingen te evalueren en een nieuw kader te formuleren voor de in de praktijk van de laatste jaren geïntensiveerde samenwerking met Rusland. In aansluiting hierop kan ik de heer Van der Linden nog zeggen dat ook in het kader van de Raad van Europa, de NAVO-Ruslandraad en de OVSE nauw met Rusland wordt samengewerkt.

Net als de heer Van der Linden heb ik met zorg kennis genomen van de conclusies van het rapport over de steun van Tacis aan Rusland. Ik teken hierbij wel aan dat de Commissie vanaf 2001 hervormingen heeft doorgevoerd in haar externe hulpprogramma's, waaronder Tacis. Dat begint nu zijn vruchten af te werpen. Niettemin ben ik het met hem eens dat er nog ruimte is voor meer verbeteringen, ook voor wat betreft de Russische betrokkenheid. Aan de Russische kant is namelijk ook het een en ander gebeurd. De regering maakt zich in ieder geval sterk voor de verbetering van de externe hulp. Het is om begrotingstechnische redenen echter niet mogelijk om EU-gelden over te hevelen naar een andere internationale organisatie, zoals de Raad van Europa.

Dat neemt niet weg dat de EU veel bijdraagt aan gezamenlijke activiteiten met de Raad van Europa in Rusland op het gebied van lokaal bestuur, democratisering, hervorming van de rechterlijke macht, versterking van de rechtsstaat en corruptiebestrijding. Naast samenwerking in EU-verband onderhoudt Nederland natuurlijk ook bilaterale betrekkingen met Rusland. President Poetin heeft vorig jaar november niet voor niets Nederland bezocht om een nieuw gemeenschappelijk actieprogramma overeen te komen, waarin de prioriteiten voor de bilaterale samenwerking op tal van terreinen zijn vastgelegd.

De heer Van der Linden vroeg naar mogelijkheden voor samenwerking die het voorzitterschap van Rusland van de G8 en de Raad van Europa bieden. Mijn verwachtingen voor de Raad van Europa zijn niet al te hoog gespannen, mede gezien het informele karakter van het overleg. Het is echter niet uitgesloten dat juist in dit kader of in de context van de G8-top in Sint-Petersburg enige vooruitgang kan worden bewerkstelligd. Ik denk dan vooral aan de bevroren conflicten die onze voortdurende aandacht opeisen. De constructieve houding van Rusland is essentieel om daar een stap voorwaarts te kunnen zetten.

Het voorzitterschap van de Raad van Europa weerspiegelt de ontwikkelingen van het afgelopen decennium op het terrein van democratisering en fundamentele vrijheden. Er zijn nog tekortkomingen, maar erkend moet worden dat in de afgelopen jaren het nodige in Rusland is verbeterd. Het voorzitterschap van de Raad van Europa brengt dat tot uitdrukking, terwijl het Rusland tegelijkertijd herinnert aan zijn verantwoordelijkheden, voortvloeiend uit het lidmaatschap van de Raad.

De heer Van der Linden vroeg verder naar de toetreding tot de WTO door Rusland en de bezwaren van de VS hiertegen. Wat Nederland en de EU betreft mag de toetreding tot de WTO niet worden vermengd met criteria of eisen uit andere fora. Het moet afhankelijk worden gesteld van het WTO-acquis en eventueel van andere

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

zwaarwegende handelsgerelateerde zaken. In de precieze overwegingen van de VS kan ik uiteraard niet treden.

De heer **Kox** informeerde naar mijn reis naar Kazakstan en meer specifiek naar de Nederlandse steun voor de kandidatuur van dit land voor de OVSE. De OVSE is niet zoals soms wordt beweerd een organisatie waarin de wereld ten westen van Wenen die ten oosten van Wenen de les leert. Kazakstan wil met deze kandidatuur zijn betrokkenheid bij het werk van de OVSE onderstrepen. Dat verdient onze steun, hoewel het land nog veel werk te doen heeft. De kandidatuur maakt het ook mogelijk dat wij Kazakstan nog scherper op zijn eigen OVSE-verplichtingen kunnen aanspreken.

Ik heb daarover in het verleden heel uitvoerig gesproken. In deze gesprekken in het kader van de OVSE kwam heel duidelijk naar voren dat men ons verweet dat wij van de OVSE een uitsluitend westerse club wilden maken en dat wij geen oog hadden voor de ontwikkelingen in andere OVSE-lidstaten. Dat zou deze organisaties ernstig kunnen verzwakken. Ik denk dat wij op deze wijze alle niet-West-Europese landen een signaal geven dat wij bereid zijn om hen een kans te geven als zij lid willen worden van de OVSE. En dat maakt het ons tegelijkertijd mogelijk om veel meer eisen te stellen aan deze landen. Dat was ook de bedoeling van onze ondersteuning van de kandidatuur van Kazakstan. Wij deden dat met als uitgangspunt: kritiek op wat niet deugt en Kazakstan helpen om de in gang gezette verbeteringen te concretiseren.

Mijn beleid voor Kazakstan was dus ook bedoeld om niet-West-Europese landen het signaal te geven dat wij bereid zijn om hun inspanningen te erkennen als zij verbeteringen invoeren. In deze context moet men mijn optreden zien en daarom werp ik ook verre van mij dat er sprake zou zijn van belangenverstrengeling. Voordat dit oliecontract aan de orde kwam, hadden wij hierover namelijk al gesproken en een uitvoerige evaluatie uitgevoerd. Op grond van die gesprekken en evaluatie hebben wij bereidheid getoond om de kandidatuur van Kazakstan te steunen.

De heer **Kox** (SP): Ik heb niet gezegd dat er sprake zou zijn van een verband. In de discussie over Papoea zei de minister dat hij elke schijn van verwevenheid wilde vermijden. Met Kazakstan heeft hij een geweldig oliecontract afgesloten, dat de Amerikanen hem heel graag hadden afgesnoept, juist op het moment dat ook de mededeling van de president van Kazakstan naar buiten komt dat Nederland de kandidatuur van zijn land zou steunen. Was het nu wel zo diplomatiek om die twee zaken in één missie aan de orde te stellen?

Minister **Bot**: Als je daarheen gaat, hoef je je er niet voor te schamen om de Nederlandse belangen te behartigen waar dat mogelijk is en erop te wijzen dat contracten gehonoreerd moeten worden. Het feit dat wij daar de eerste investeerder zijn, zegt natuurlijk toch wel iets. Je moet in staat zijn om objectief te zeggen dat er vooruitgang wordt geboekt in vergelijking met buurlanden als Oezbekistan. Ik denk dan aan conferenties van een aantal religieuze

organisaties en de wijze waarop men omgaat met vernieuwingen. Wij weten dat er in OVSE-kader herhaaldelijk is gevraagd om eens een voorzitter te benoemen die niet uit West-Europa komt. Als zich een gelegenheid voordoet, zie ik niet in waarom dat niet gezegd zou kunnen worden tijdens zo'n bezoek.

De heer **Kox** (SP): Bedankt voor het antwoord. Het is een optie. Ik weet niet of het aan elkaar gekoppeld zou moeten zijn, maar ik ben nog lang geen minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Bot**: Het is niet aan elkaar gekoppeld.

De heer **Kox** (SP): Probeer in ieder geval elke schijn te vermijden. Natuurlijk zijn er een aantal positieve ontwikkelingen, maar er zit ook veel helemaal niet goed in dat land. Dat weet de minister natuurlijk nog beter dan ik.

Minister **Bot**: Dat heb ik ook duidelijk gezegd. Ik heb contact gehad met een aantal leden en aanvoerders van de oppositie. Ik ben er twee dagen geweest en heb niet alleen met de president gesproken. Overigens bekleedt hij daar een belangrijke positie. Ook andere ministers heb ik daar duidelijk op gewezen. Dit bezoek was van belang om te laten zien dat wij weten wat zich daar afspeelt en dat wij daar kritiek op hebben. Wij komen daar openlijk voor uit. Als een land zich echter tegelijkertijd in een bepaalde richting probeert te ontwikkelen, dan zijn wij bereid om daar ondersteuning aan te geven.

Ik kom nu te spreken over Wit-Rusland. De EU en Rusland verschillen van mening over de politieke hervormingen. Gezien de huidige repressie kunnen wij als Europese Unie niet anders dan concluderen dat president Loekasjenko niet bereid is om de mensenrechten en de fundamentele vrijheden te garanderen. Daarom hebben wij gekozen voor een beleid van sancties en steun aan democratische krachten in Wit-Rusland. Rusland pleit voor een dialoog tussen de EU en president Loekasjenko, maar ik denk niet dat het voorzitterschap van Rusland van de Raad van Europa zal leiden tot drastische wijzigingen in de manier waarop dat land naar Wit-Rusland kijkt. Wij zullen overigens het beleid van Loekasjenko kritisch en met sancties blijven volgen.

De heer Van der Linden sprak zijn tevredenheid uit over de herontdekking van Latijns-Amerika. Latijns-Amerika is een continent waar ik zelf bilaterale kansen zie op het economisch vlak, de bevordering van de internationale rechtsorde en ontwikkelingssamenwerking. Vorig jaar heb ik Colombia bezocht. Dit jaar bezocht ik Chili, Peru, Bolivia en Argentinië. Binnenkort ga ik naar Brazilië en hopelijk naar Venezuela. De heer Kox heeft gevraagd wat ik daar denk te bereiken. Wat Venezuela betreft, wil ik bevestigen dat het Koninkrijk waarde hecht aan goede betrekkingen met het buurland. Ook wil ik scherp vastleggen dat de Antillen deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden, dat wij geen enkele vijandige intentie hebben en dat ik er uiteraard vanuit ga dat die van

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

de andere kant ook niet bestaat. Wij stellen er prijs op dat wij eeuwenlang goede betrekkingen hebben gehad en willen graag contact op politiek niveau houden. Wij willen oog houden op wederzijdse economische belangen en uiteraard samenwerking op het terrein van drugsbestrijding en drugstransporten. De heer Van der Linden heeft gevraagd om een beleidsnotitie. Ik ben gaarne bereid om te bezien of in het licht van de recente ontwikkelingen actualisering van de notitie "Verre burenen, goede vrienden" mogelijk is.

De heer **Kox** (SP): U zegt dat men elkaar moet overtuigen van elkaars vriendelijke bedoelingen. De president van Venezuela, die meestal niet al te lang nadenkt over zijn woorden, heeft gezegd dat Nederland een pion is van Amerika. Amerika heeft zojuist nieuwe sancties afgekondigd tegen Venezuela. Ik kan mij voorstellen dat de president van Venezuela wil weten of Nederland deze sancties steunt. Wat zal onze positie dan zijn? Het land hoort een goede buur te zijn, maar de Amerikanen hebben iets anders in hun hoofd met betrekking tot Venezuela.

Minister **Bot**: De president van Venezuela heeft tijdens de top tussen de EU en Latijns-Amerika gezegd dat hij mij gaarne ontvangt, dat ik van harte welkom ben en dat er uiteraard geen problemen zijn met betrekking tot Nederland en Venezuela. Daar blijf ik nog maar even vanuit gaan. Dat zou ik graag wat steviger willen neerzetten tijdens het bilaterale bezoek, zodat daarover geen enkele twijfel bestaat. Ik heb dat al bij verschillende andere gelegenheden gezegd en getracht die boodschap te laten doorstralen. Persoonlijk contact is altijd beter en effectiever dan brieven of de televisie.

De heren Dees, Van der Linden en Kox hebben gevraagd naar de relatie tussen de Raad van Europa, de Europese Unie en het rapport-Juncker. Wij zijn voorstander van nauwe samenwerking, met name van het gebruik door de Europese Unie van de instrumenten en de expertise van de Raad van Europa. Het rapport-Juncker vormt uiteraard een welkome bijdrage, met name waar het de stelling betreft dat de Raad van Europa in Europa een centrale rol speelt op het gebied van mensenrechtenbescherming, democratisering en de rechtsstaat. Die aanbevelingen van het rapport-Juncker betreffen een politieke visie op de relatie waarover zowel in de Raad van Europa als in de EU nader zal moeten worden nagedacht. Wij steunen het Roemeense voorstel om tijdens het volgende Comité van Ministers op 19 mei aanstaande, waarbij ik gaarne aanwezig hoop te zijn, een werkgroep op hoog niveau in het leven te roepen dat zich over het verdere traject zal buigen.

Wij hebben lang over het grondrechtenbureau gedebatteerd. Ik kan daar een uitvoerig betoog over houden, maar ik zal het kort houden. Dankzij de grote druk van Nederland zie ik dat de Europese Unie bijna op alle eisen is ingegaan. Er is nog een discussie gaande over de precieze deelnemers. Verder zie ik dat deelname van de Raad van Europa in de bestuursorganen geregeld is. Wij zijn bezig om daarover een akkoord te sluiten. Weest er dus van overtuigd dat ik de parameters die de Kamer heeft

gesteld, goed in het hoofd heb. Ik zal daar ook goed op blijven drukken.

Ik wijd nog een enkel woord aan de nucleaire deal tussen India en de VS. De heer Van der Linden heeft gevraagd naar de consequenties van het recente akkoord. Ik beoordeel deze in beginsel positief. De snelle economische groei van India en het beslag dat dit kan leggen op fossiele brandstoffen drijven het land ertoe -- niet alleen in eigen belang, maar ook in dat van de wereld -- om de energievoorziening te diversifiëren. Veel hangt af van de wijze waarop de overeenkomst vorm krijgt. Er leven nog een aantal vragen, bijvoorbeeld over de aard van de waarborgovereenkomst. Op welke wijze zullen toekomstige nucleaire installaties in India onder IAEA-waarborgen worden gebracht? Op welke wijze kan worden gegarandeerd dat civiele nucleaire technologie waarover India de beschikking zal krijgen, niet aangewend kan worden voor militaire doeleinden? Daarnaast ligt het voor de hand om India te vragen een moratorium af te kondigen op de productie van splijtstoffen voor nucleaire explosieven en om het algehele kernstopverdrag te ondertekenen en te ratificeren. Daarover heb ik op 19 april een brief aan de Kamer gestuurd en daar verwijs ik graag naar.

Ik deel de zorg van de heer Van der Linden over de situatie in Zuidoost-Turkije. De rellen van februari van dit jaar tonen eens te meer dat een integrale aanpak van de Turkse regering die de economische en sociale positie van de Koerden moet verbeteren, noodzakelijk is. Alleen dan kan duurzame stabiliteit in deze regio worden bereikt. De Turkse regering is bezig een actieplan te ontwikkelen en heeft onder meer de nationale veiligheidsraad om input gevraagd. Verdere verbetering van de situatie van de Koerden is een essentieel onderdeel van de politieke dialoog. Wij blijven de ontwikkelingen nauwgezet volgen. Zelf heb ik aandacht gevraagd voor deze kwestie tijdens de RAZEB in april. De EU zal bij de Turkse regering blijven aandringen op een spoedige afronding van het actieplan met een integrale aanpak van de problematiek. Ik ben het met de heer Pormes eens dat een welvarend en democratisch Turkije, geïntegreerd in de Europese structuren, een positieve invloed kan hebben op de ontwikkelingen in de buurlanden en hun relatie met de Europese Unie. Ook nu vindt er dus overleg plaats met Turkije over dit beleid, met name waar het de ontwikkelingen in het Midden-Oosten betreft. Een en ander laat onverlet dat Turkije pas toe kan treden als aan alle eisen is voldaan.

Tot slot kom ik op het advies van de Raad van State over de regelgevende agentschappen. De heer Van der Linden vroeg daarnaar. Ik heb het advies van de Raad van State inmiddels ontvangen en zal het op korte termijn met de reactie van de regering aanbieden aan de beide Kamers.

Ik geloof dat ik hiermee alle vragen heb beantwoord. Voor zover dat niet het geval is, kom ik daarop graag terug in tweede termijn.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

De **voorzitter**: Het woord is aan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

**

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter, ik heb een vraag over de orde. Uit de agenda heb ik begrepen dat wij nu eerst de tweede termijn Buitenlandse Zaken afhandelen en dat daarna de minister voor Ontwikkelingssamenwerking over het Ontwikkelingssamenwerkingsdeel spreekt. Het zou echter erg ondoelmatig zijn om nu de minister voor Ontwikkelingssamenwerking het woord te geven, terwijl de woordvoerders voor Buitenlandse Zaken erop voorbereid zijn om nu een korte tweede termijn te houden.

De **voorzitter**: Ik had begrepen dat de minister voor Ontwikkelingssamenwerking ook in het kader van dit debat het woord wilde voeren, maar daarover kan de minister zelf helderheid verschaffen.

**

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Voorzitter. U bepaalt de orde van deze vergadering. Ik ben graag bereid om nu te spreken, want ik ben daar klaar voor.

De **voorzitter**: U zult uiteraard degene zijn die namens de regering antwoordt voor wat betreft het deel Ontwikkelingssamenwerking. Wij behandelen nu echter nog het onderdeel Buitenlandse Zaken.

**

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Er is een verschil van opvatting tussen de Kamer en het kabinet over de vraag wat er tot het onderdeel Buitenlandse Zaken behoort. Maar goed, ik ga weer zitten en wacht af tot ik het woord krijg.

De **voorzitter**: Er is een splitsing gemaakt op de agenda. Ik neem aan dat u vanavond in ruime mate het woord zult voeren in het themadebat over Ontwikkelingssamenwerking, dat volgens de agenda zal worden voortgezet na de dinerpauze. Is het uw bedoeling dat u over het onderdeel Buitenlandse Zaken het woord voert?

**

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Neen, maar wat ons betreft is buitenlands beleid geïntegreerd beleid, inclusief ontwikkelingssamenwerking.

De **voorzitter**: Ik geloof dat die discussie jaarlijks terugkeert. Hoe dan ook, de agenda is zoals die is. Voor de tweede termijn van de Kamer over het onderdeel

Buitenlandse Zaken geef ik dan nu het woord aan de heer Van Thijn.

**

*N

De heer **Van Thijn** (PvdA): Voorzitter. Ik ben blij dat ik nu maar één minister hoeft te bedanken. Ik doe dat buitengewoon graag. De minister heeft de goede toon getroffen en is inhoudelijk goed op onze eerste termijn ingegaan: wellevend waar het kon en met passie waar het moest. In mijn tweede termijn wil ik het kort houden. Ik heb drie punten, maar dat zijn meer observaties dan prangende vragen.

De minister meent van ganser harte dat de nieuwe hoeksteen nimmer ten koste zal gaan van het mensenrechtenbeleid. Ik ben daarover echter toch vrij sceptisch. De nieuwe hoeksteen is natuurlijk heel hard nodig, maar het mensenrechtenbeleid is niet alleen een moreel beleidsterrein, maar ook een kwestie van welbegrepen eigenbelang, zoals de minister ook opmerkte. Er is voortdurend sprake van een balans. In sommige gevallen zou die balans wel eens kunnen doorslaan naar het koopmanschap. Ik houd niet van het andere uiterste, het domineeschap, want dat vind ik een verkeerde aanduiding. De fantastische relatie die wij nu met Rusland opbouwen, bijvoorbeeld, is van heel groot belang. Ik zou het echter verschrikkelijk betreuren als wij vrijwel nooit meer zouden kunnen praten over wat er in Tsjetsjenië aan de hand is. Als wij het hebben over Iran, is de dialoog natuurlijk een betere oplossing dan militair ingrijpen, maar een dialoog kan ook te ver gaan. Uit het WRR-rapport hebben wij geleerd dat wij niet in sjablonen moeten denken en dat zelfs fundamentalistische stromingen lang niet altijd terroristische stromingen zijn. Het is heel erg goed om erg veel aandacht te besteden aan de analyses die daar gemaakt zijn. Maar met een president als de heer Mahmoud A. is het kwaad kersen eten, in elk opzicht. Ik ben verschrikkelijk benauwd dat wij in kleffe en onaanvaardbare situaties terecht komen, als wij met de derde optie openhouden waar verschillende fracties voor gepleit hebben, namelijk volle steun aan de "civil society" en aan aanvaardbare onderdelen van de oppositie. Ik hoor nooit meer, nooit meer -- maar dat is misschien een te persoonlijke invalshoek -- iemand klagen als de Holocaust ontkend wordt. Dat gebeurt elke week. Het hoort bij het vaste repertoire van de president van Iran. Die man kunnen wij niet dicht aan de borst sluiten, lijkt mij.

Dat brengt mij bij het Midden-Oosten. In het algemeen is democratie en mensenrechten een complex onderwerp in andere culturen en ook in moslimlanden. Dat blijkt ook weer uit het WRR-rapport. Wij hebben ons nu in Irak ik weet niet hoeveel inspanningen van nota bene militaire aard getroost, om daar een democratie te bevechten. Stel dat wij daarin slagen. Ik heb er een buitengewoon hard hoofd in en neem onmiddellijk het net gezegde "wij" terug, want ik voel mij niet betrokken bij het militaire optreden aldaar, anders overigens dan in Afghanistan. Daar staat een vergelijkbare doelstelling op

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

het spel, zij het vanuit een heel andere uitgangssituatie. Stel dat wij erin slagen om daar de democratie voor de poorten van de hel weg te slepen en het plaatselijke parlement kiest een regime dat ons niet aanstaat. Wat is dan de volgende stap? Dat is op dit moment aan de hand in het Midden-Oosten met de Palestijnen. Natuurlijk staat Hamas ons niet aan, maar ik heb te lang gehoord: als wij geen vriendjes worden met de PLO, dan krijgen wij Hamas. En nu horen wij: als wij geen vriendjes worden met Hamas, dan krijgen wij iets nog ergers. Wij raken steeds verder verwijderd van een oplossing. Vrede maak je met je vijand en ik denk toch, met alle huiver die ik heb, dat een verder isolement -- wat niet de opzet is van de regering -- ons verder van vrede afbrengt en dat wij elke beweging die wij bespeuren, met beide handen moeten aangrijpen om de dialoog te bevorderen.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik wil mij aansluiten bij de woorden van dank van de heer Van Thijn. Dat geldt niet alleen voor de passie en de scherpe lijn die terecht getrokken wordt tussen de vermenging van oneigenlijke belangen, maar ook voor de betrokkenheid, de kennis en de precisie van de beantwoording.

Ik wil op twee punten terugkomen. Een is het Midden-Oosten. Ik sluit mij graag aan bij de voorgaande spreker, de heer Van Thijn. De waarschuwing voor het onderuithalen van Hamas komt niet uit verdachte bron, maar uit onverdachte bron. Daarom vind ik dat dit een opdracht moet zijn, niet alleen voor regeringen, maar ook voor parlementen. Die dialoog moet er komen, voor zover hij er niet is. Fatah is geweest wat Hamas nu is en Hamas moet worden wat Fatah nu is. Ik acht het heel belangrijk dat met name internationale organisaties die brugfunctie en die dialoogfunctie op zich nemen. Daarom vind ik het eigenlijk onacceptabel dat er harde, negatieve reacties komen op visaverzoeken, die gedaan worden om die dialoog juist inhoud te kunnen geven. Ik zou de minister willen vragen om op dat punt selectief te zijn en ervoor zorg te dragen dat er dialoog plaats kan vinden. Wij hebben een dialoog met de vrijheidsstrijders in Tsjetsjenië. Wij zitten aan een "round table" met leden van de Doema, met leden van de Tsjetsjeense oppositie, met leden van de Tsjetsjeense regering. Dat is een taak die wij hebben. Wij brengen partijen bij elkaar in het Nagorno-Karabachconflict, omdat wij flexibeler kunnen zijn, omdat wij geen regeringsverantwoordelijkheid dragen. Maak dat niet onmogelijk via het visabeleid.

Mijn tweede punt is Rusland. De minister heeft gelijk: ik kan geen geld overhevelen, maar...

De **voorzitter**: De heer Van Middelkoop wil u interromperen.

**

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mag ik nog even terugkomen op het vorige punt? Ik begrijp wat de heer Van der Linden beoogt met de dialoog, maar ik begrijp niet helemaal hoe hij ermee om wil gaan. Dat bijvoorbeeld parlementariërs en ngo's veel meer vrijheid hebben, ben ik volledig met hem eens, maar als ik hem goed beluister, praat hij ook over een dialoog tussen regeringen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Nee.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Dat toch niet? Want dat zou betekenen dat de drie voorwaarden die de EU heeft gesteld en waar de minister zich bij heeft aangesloten, eerst terzijde zou moeten stellen. Anders kun je immers geen dialoog beginnen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Regeringen hebben een besluit genomen om visa te weigeren aan leden van Hamas, waardoor het niet mogelijk is om die dialoog te laten plaatsvinden. Dat geldt ook voor gematigde krachten binnen Hamas, zoals twee mensen die behoren bij de Palestijnse delegatie naar de Raad van Europa. Zij kunnen niet naar een gesprek met de politieke commissie en met de ondercommissie voor het Midden-Oosten komen, vanwege het feit dat er een visumban ligt.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mag ik het dan zo begrijpen dat u kunt instemmen met de opvatting van de minister dat in multilateraal verband het contact met vertegenwoordigers van Hamas wordt geschuwd, maar dat er niet zo ver moet worden gegaan dat er geen visa meer mogen worden verstrekt voor andere doeleinden, zoals interparlementaire betrekkingen? Is dat uw positie?

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat is mijn positie. Wat de regeringen verder doen, is aan de regeringen. Ik zou het niet verstandig vinden als er in de wandelgangen van een multilateraal forum niet de mogelijkheid zou bestaan om met vertegenwoordigers te spreken. Ik heb in Sint Petersburg gesproken met de voorzitter van het Belarussische parlement. Daar ligt een ban op van de EU. Ik heb hem duidelijk kunnen maken hoe fel wij gekant zijn tegen de politiek van Loekasjenko en tegen de gevangenneming van oppositieleiders en andere activisten. Die mogelijkheid moet naar mijn mening blijven bestaan.

Ten aanzien van Rusland dank ik de minister voor de toezegging dat hij een doorwrochte nota maakt over de huidige situatie in Rusland. Ik acht het vraagstuk Rusland een van de meest centrale vraagstukken in de komende jaren. Ik denk ook dat Rusland verantwoordelijkheid gegeven moet worden. Wij moeten Rusland de verantwoordelijkheid ook gunnen. Soms heb ik wel eens het gevoel dat Rusland de verantwoordelijkheid niet gegund wordt wanneer het een rol zou kunnen spelen op het internationale vlak. Uiteindelijk gaat het immers om de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

uitkomst. Het gaat mij niet om de vraag wie de bijdrage aan de uitkomst levert.

Tegen die achtergrond lijkt mij ook de opstelling erg belangrijk die wij kiezen ten aanzien van de landen tussen de EU en Rusland in. Een van die voorbeelden is de Oekraïne. Wij hebben altijd positie gekozen voor vrije en faire verkiezingen. Het kan een gevaarlijk traject zijn om je op voorhand op te hangen aan leiders in andere landen. Daarom pleit ik ervoor dat juist de relatie met Rusland in een meer ontspannen sfeer terechtkomt. Uiteindelijk is Europa er niet bij gebaat dat daar een deel van de Koude Oorlog terugkomt. De taal van vice-president Cheney in Litouwen vind ik geen bijdrage aan een ontspannen en verbeterde relatie tussen de Europese Unie en Rusland. De volkomen overtrokken reacties, ook binnen de Doema, worden daardoor gevoed. Juist op dit punt moet Europa een eigenstandige politiek ten opzichte van Rusland voeren. Dat kan uiteraard in goed overleg met de Verenigde Staten, maar wij kunnen uiteindelijk andere belangen hebben dan de VS. Ons belang is dat Rusland niet geïsoleerd raakt maar dat het onderdeel wordt van de grote stabiliteitsregio in Europa. Tegen die achtergrond hebben wij het accent gelegd op een discussie over Rusland. Wij hopen hierop binnen afzienbare tijd terug te komen.

*N

De heer **Pormes** (GroenLinks): Voorzitter. Ook mijn fractie dankt de minister voor zijn antwoorden.

Laat ik beginnen met het dossier-Irak/Afghanistan, omdat ik wel heb gemerkt dat er een grote kloof bestaat tussen de opvatting van het kabinet en van mijn fractie, ook in de beoordeling van de realiteit. Wij blijven heel sceptisch en wij beoordelen de dagelijkse realiteit ook anders, juist omdat het kabinet bij het geven van het groene licht aan steun voor de Amerikaanse interventie het beeld heeft geschetst dat men aan de wederopbouw zou beginnen zodra Saddam Hoessein weg zou zijn. Daarvan is niet veel terechtgekomen. Natuurlijk deel ik de opvatting van de minister dat daarvoor een lange adem nodig is, maar er moet wel enig perspectief zijn, zicht op verbetering. Wij hebben geconstateerd dat het alleen maar slechter is gegaan. Natuurlijk zijn er ook veel positieve punten te noemen, die ik ook van harte omarm. De balans blijft echter toch negatief, zeker als wij die afzetten tegen de verwachting die is uitgesproken en die is overgebracht aan de bevolking daar. Waarom wil de minister niet evalueren wat er mis is gegaan? Het kabinet heeft politieke steun gegeven, maar die heeft niet opgeleverd waarop men had gehoopt. Is dat ook nieuw beleid voor de toekomst? Welke lessen moeten wij hieruit trekken?

Over Hamas zijn al heel wat goede woorden gezegd. Bij een conflict van deze omvang is het de vraag of Hamas nu deel uitmaakt van het probleem. Als dat zo is, maakt Hamas ook deel uit van de oplossing. Onze overtuiging is dat Hamas deel moet uitmaken van een oplossing. Zonder politieke dialoog met Hamas is die

oplossing niet denkbaar. Als je dat vindt, moet je kiezen voor de politieke dialoog en moet je daaraan voorwaarden stellen. Ik begrijp het standpunt ook niet omdat wij een lange geschiedenis met ons meedragen, met vele conflicten in Afrika en Latijns-Amerika. Daarbij dacht het Westen vaak: die vrijheidsbewegingen zijn allemaal terreurorganisaties. Toch hebben wij altijd gekozen voor de dialoog. Altijd is daarin leidend geweest dat wij die dialoog zochten als bewegingen deel uitmaakten van de oplossing. Dat is ook de les die wij hebben getrokken in Zuid-Afrika. Wij hebben tijdens de onderhandelingen ook nooit de eis gesteld dat men de apartheid zou opgeven. De onderhandelingen zijn uitsluitend gevoerd met mensen die de apartheidspolitiek hadden omarmd. Wij hebben het ANC gestimuleerd om die onderhandelingen te voeren en om de dialoog aan te gaan, zonder voorwaarden vooraf. Daarom begrijp ik de houding hier niet, die kan worden opgevat als een verkeerd signaal. Zou het komen doordat Hamas een islamitische identiteit heeft dat wij met een andere maat meten? Die indruk dreigt te ontstaan en die zouden wij moeten wegnemen.

Mijn verhaal van vandaag ging vooral over het slaan van bruggen naar de islamitische wereld. De minister heeft ook gesproken over het Barcelonaproces. Ik ga ook uit van het optimisme dat er nu een Barcelona-nieuwe stijl zal komen. Ik hoop ook dat er voldoende ruimte in het programma zijn. Vaak spreken wij met autoriteiten in landen die door de ondemocratische regeringen daar worden gestuurd. Er zou veel meer ruimte moeten komen om te kiezen voor andere maatschappelijke organisaties, die burgers vertegenwoordigen. Daarom heb ik ook in mijn eerste termijn gevraagd waarom wij niet alle ontwikkelings- en mensenrechtenorganisaties in Nederland uitnodigen om een programma in te dienen dat de verklaring van Barcelona kan ondersteunen.

Inzake Indonesië steun ik graag de minister. Ook ik ben heel positief over de politieke ontwikkelingen in dat land, ook als het gaat om de democratische opbouw. Daarover ben ik veel positiever gestemd dan de andere woordvoerders. Het optreden van de minister wordt in Indonesië sterk gewaardeerd. Dat is mij gebleken in mijn contacten met parlementariërs en journalisten. Mijn waardering voor zijn inzet is dan ook bijzonder groot. De minister heeft echter nog geen antwoord gegeven over Papoea. Juist om de situatie daar te helpen verbeteren, zou het goed zijn om gebruik te maken van de autonomiewetten en om met de provinciale parlementen en bestuurders te komen tot een goede opbouw van de drie provincies daar.

*N

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor de volledige wijze waarop hij op onze inbreng is ingegaan.

Aan de grote zorgen die wij hebben over Iran voeg ik een persoonlijke observatie toe. Ik had de gelegenheid om als voorzitter van de Interparlementaire Unie recentelijk tijdens een conferentie in Nairobi waarop

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

meer dan 140 landen aanwezig waren te spreken met de voorzitter van de Iraanse delegatie. Wij kwamen elkaar toevallig tegen. Ik stelde hem de vraag waarom zijn land zich niet onderwerpt aan de objectieve controle van het Internationale Atoom- en Energieagentschap in Wenen, dat met veel roem ook in deze vergadering is genoemd, met aan het hoofd de man die de Nobelprijs heeft gewonnen en die nu ook een van de Four Freedoms Award heeft gewonnen. Het antwoord van de leider van de Iraanse delegatie -- een man voor wie werd gebogen door alle andere Iraanse delegatieleden als hij binnenkwam en die dus heel hoog moet zijn geweest -- was: "De IAEA is een verlengstuk van de Verenigde Staten van Amerika." Ik kon mijn oren niet geloven. Zijn tweede opmerking was: "Wij willen zelf ons kernenergieprogramma met die nieuwe technologie van verrijkt uranium versterken, met als bedoeling die technologie te exporteren naar andere moslimlanden." Dit zijn twee citaten die mij werden toegevoegd toen ik deze collega uit een andere delegatie kon spreken. Dat leidt tot grote ongerustheid over huiveringwekkende ontwikkelingen. Wij kunnen slechts een beetje troost putten uit het feit dat de internationale gemeenschap er een of twee jaar geleden wel in is geslaagd om de ontwikkeling in Libië te stoppen. Daar zagen wij de ontwikkeling van plutonium en de invoer van verrijkt uranium, met opstapjes naar de uitwerking van kernwapentechnologie. Toen is Libië toch door een hard gezamenlijk optreden van de internationale gemeenschap toch tot een beteugeling van die ontwikkeling gekomen. Wij mogen hopen dat dat voor Iran ook het geval zal zijn. Het was gisteren dan ook een heel goed moment dat de Verenigde Staten de betrekkingen met Libië weer hebben hersteld. Er is dus een succesformule gevonden; wellicht kan de minister hierop nog wat commentaar geven, want het zijn berichten uit de pers die ik niet heb kunnen verifiëren, maar ik neem wel waar dat er succes mogelijk is wanneer de internationale gemeenschap -- en dan gaat het met name om de grote landen -- eensgezind optreedt.

Ik moet zeggen dat ik het standpunt van de minister inzake Hamas volledig kan delen. Naar mijn waarneming is dit ook het standpunt van de meerderheid van de Tweede Kamer. De CDA-fractie aldaar heeft een andermaal zeer pertinent verkondigd dat er geen officiële contacten met Hamas mogelijk zijn zolang deze partij Israël wil vernietigen of niet wil erkennen, het gebruik van geweld niet afzweert en zich niet houdt aan akkoorden die de Palestijnen ondertekend hebben. En natuurlijk ben ik het met de heer Kox en met de minister eens dat er aan beide partijen eisen moeten worden gesteld. Ik was er niet bij toen de resolutie van de Raad van Europa werd aangenomen, maar ik zou die volledig hebben gesteund. Daarin worden de drie essentiële eisen aan Hamas gesteld die ik zojuist noemde, en er wordt ook van Israël het een en ander verlangd. Het is een evenwichtig geheel en dat moet het ook zijn, maar ik stel vast dat in ieder geval een meerderheid van de Tweede Kamer vindt -- en mijn fractie is het daarmee eens -- dat Hamas nu eerst stappen moet zetten, omdat het erop uit zijn om een staat te vernietigen het ten principale onmogelijk maakt om officiële contacten te onderhouden. En natuurlijk -- nu kruip ik een heel klein beetje in de richting van de heer Van der Linden, met wie ik het doorgaans van harte eens

ben, maar niet op dit punt -- moet er in alle omstandigheden gelegenheid zijn voor stille diplomatie, maar ik vind dit middel toch net even wat anders dan officiële contacten met een organisatie die uit is op het wegvagen van een staat. Beide partijen zouden toch samen een oplossing moeten vinden, in een tweestatenmodel. Wat dit betreft, steun ik dus de minister.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. De voorzitter van dienst was bij mijn bijdrage in eerste termijn blijkbaar zo geobsedeerd door het debat dat hij de stopwatch gewoon heeft laten doorlopen, ook tijdens interrupties. Ik heb dit overigens ook al gemeld, maar desalniettemin ben ik wel in staat om mijn bijdrage in tweede termijn in de mij toebedeelde twee minuten te leveren.

De regering heeft ons een blik op haar buitenlandse beleid gegeven; dank hiervoor. Dit is een van de nuttige kanten van een debat als dit en het is erg leerzaam met het oog op het volgende kabinet, dat naar ik hoop een andere samenstelling zal hebben. Maar ik nodig de minister sowieso uit om adviseur van dat kabinet met een andere signatuur te worden, want het lijkt mij erg nuttig als het van zijn kennis kan profiteren. De minister heeft mij er opnieuw van overtuigd dat hij de goede man op de goede plek is, maar helaas in het verkeerde kabinet. Maar goed, je kunt niet alles hebben...

Ik heb kennisgenomen van de opmerkingen van de minister over eigen belang en algemeen belang, van zijn toelichting op de situatie in Kazachstan op dit punt. Ik neem hier kennis van, ik matig mij niet aan dat ik precies zou weten wat op dit punt wijs handelen zou zijn. Er blijft een zeker gevaar bestaan, maar dat weet de minister ook, denk ik.

Over de ontwikkeling van de Europese samenwerking krijgen wij nog een brief van de regering, maar ik vraag de minister, toch nog even iets meer over het agentschap te zeggen, want daarbij gaat het de diplomatieke kant op. Deze Kamer heeft op dit punt een zeer duidelijke uitspraak gedaan.

Volgens de regering is het in Afghanistan een kwestie van blijven hopen, volgens mijn fractie is het een kwestie van blijven vrezen. Ik vrees een "Irakisering" van het conflict.

Verder is het juist dat wij zowel aan de Palestijnen als aan Israël eisen stellen, dezelfde eisen. De onbalans zit hierin dat wij tegen de ene partij zeggen dat wij geen zaken meer met haar willen doen, als zij er niet aan voldoet, terwijl wij tegen de andere zeggen dat wij in dat geval toch met haar in gesprek blijven. Maar zoals de heer Van Thijn al aangaf, de twee partijen zullen toch bij elkaar moeten komen. Het zou zeer goed zijn om deze wijsheid voor ogen te houden.

In het geval van Iran vinden wij de eerste optie, appeasement, heel slecht, want het regime daar is heel fout. De tweede optie, bommen erop gooien, moeten wij ook niet steunen, want dat leidt alleen maar tot brand. De derde optie is het verzet steunen en sancties toepassen;

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

daarvan weten wij dat het internationaal succesvol kan zijn.

Tot slot. Bij dit alles moeten wij de mensenrechten en de internationale rechtsorde centraal blijven stellen. Dit moet niet van mij, maar van onze Grondwet en van de regering. Zo staat het ook geschreven, maar mij is niet duidelijk of de inzet van de regering ook steeds dit resultaat oplevert. Ik nodig de minister uit om onszelf voor te houden dat het uiteindelijk toch om het resultaat gaat. Kan hij ons ervan overtuigen dat hij op dit punt ook echt resultaten heeft geboekt, behalve dat hij een luisterend oor heeft gevonden? Dat is natuurlijk mooi, maar dat is pas het begin.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor de uitvoerige beantwoording van ook mijn vragen. Om bepaalde redenen heb ik het grootste deel van mijn betoog besteed aan een aantal aspecten van onze relatie met Indonesië; daar wil ik nog even op terugkomen. Ik heb aandacht gegeven aan de rede die de minister op 17 augustus jongstleden heeft gehouden omdat ik het een zeer markante rede vond. Er is in de Tweede Kamer een serie schriftelijke vragen over gesteld, en dat was het wel zo ongeveer. Ik heb hierover nagedacht en ik realiseerde me dat dit ook iets te maken heeft met het verstrijken van de tijd. Indertijd heb ik zelf nog meegedaan aan vrij heftige debatten met Jaap de Hoop Scheffer, Maarten van Traa en anderen, bijvoorbeeld toen het ging om de vraag of Poncke Princen een visum zou moeten krijgen. Ik heb me gerealiseerd dat deze emoties zijn geluwd, dat die zaken voorbij zijn. Dit is in zekere zin de genade van de geschiedenis, en dat is goed.

Maar hoe dan ook, de rede van de minister heeft in de Tweede Kamer dus om goede redenen niet de aandacht gekregen die deze toch wel verdient. Ik ben blij dat de minister goed heeft gereageerd op een van mijn punten van kritiek. Uit zijn antwoord meende ik a contrario te kunnen afleiden dat hij toch afstand nam van kabinetsbeleid uit die tijd. Als je zoiets doet, moet je een heel goed verhaal hebben, maar de minister heeft dit dus niet gedaan. Je zou dan trouwens ook de andere kant moeten belichten, de rol van Soekarno enzovoorts, wat buitengewoon onverstandig zou zijn. Laat dit nu maar aan de geschiedschrijvers over. Ik denk dus dat wij kunnen spreken van een markante rede, uitgesproken op een zeer bijzonder moment en door een minister met politiek en persoonlijk engagement. Ik spreek hiervoor na onze gedachtewisseling mijn waardering uit.

Op het andere punt blijf ik toch wat kritisch: het aanbieden van het rapport van de commissie-Drooglever. De minister zei dat hij alles afwegende had besloten, daar niet bij te zijn, maar ik heb geen enkele afweging gehoord. Laat ik mij nu iets milder uitdrukken, ik blijf het vervelend, onaangenaam vinden dat de minister er als opvolger van minister Van Aartsen, die indertijd de opdracht tot het onderzoek had gegeven, gewoon niet bij was, dat hij zich zelfs niet liet vertegenwoordigen, terwijl

de heer Van Aartsen er wél bij was. Ik vond dit chic van hem, maar de minister had er toch ook moeten zijn, of in elk geval een vertegenwoordiger van hem. Ik begrijp dit niet en ik heb er ook geen goed argument voor gehoord. Dit is de eerste en de laatste keer dat ik hierover praat, maar ik vind dat ik dit moet doen, ook voor mijn eigen geloofwaardigheid. In eerste termijn heb ik op basis van krantenberichten de mogelijkheid geopperd dat er misschien sprake is geweest van handjeklap van de minister en zijn collega. Maar ik geloof de minister op dit punt echt op zijn woord -- dit moet je natuurlijk niet altijd doen... -- en daarmee kan ik deze term van tafel halen. Dat doe ik dus, maar de minister moet mij de ruimte geven om scherp kritisch te blijven als dat naar mijn mening nodig is.

Met een positieve blik op de toekomst ben ik overigens heel nieuwsgierig naar de notitie over Indonesië. Ik zou het zeer op prijs stellen als de minister daarin aandacht wilde geven aan de naar zijn mening positieve ontwikkelingen in Indonesië en ook in Papoea; dit heb ik al verschillende keren gevraagd. Ik ben sceptisch op dit punt; het laatste rapport van de International Crisis Group was zeer kritisch over bijvoorbeeld het gemarchandeer met de speciale autonomiewet, met de provinciale herindeling die een vorm van marchanderen met die wet is. Maar goed, laat de minister het maar opschrijven. En ik zou hem net als de heer Van der Linden willen vragen om geen lead donor, om de minister voor Ontwikkelingssamenwerking te citeren, maar lead agent of lead nation binnen de Europese Unie te spelen. De voorganger van de minister, de heer Van Aartsen, heeft dit gedaan. Hij kreeg er de ruimte voor en hij heeft er een keer misschien wel vijftien ambassadeurs heen gestuurd om het zichtbaar te maken. Ik denk dat er goede redenen voor zijn. Ik ben het met de heer Pormes eens dat de minister een goede indruk in Indonesië heeft gemaakt en dat hij daar veel krediet heeft; laat hij dit nu gebruiken voor de mensen om wie het echt gaat, want ik ben het met hem eens dat er belangrijke winst is behaald als er in Papoea gebeurt wat er in Atjeh is gebeurd.

*N

Minister **Bot**: Mevrouw de voorzitter. Dank voor alle vragen en opmerkingen en de waardering die is uitgesproken. De vragen die aanvullend zijn gesteld en de opmerkingen die aanvullend zijn gemaakt, zal ik graag beantwoorden.

Ik begin met de heer Van Thijn. Zoals altijd geniet ik van de ook wat filosofische beschouwing van de heer Van Thijn over het buitenlands beleid, met name de vraag in hoeverre de nieuwe hoeksteen eventueel op termijn een belemmering is voor het mensenrechtenbeleid en voor onze inzet op dat terrein. Ik heb in eerste termijn getracht om die twijfel weg te nemen, maar ik begrijp heel goed waar zijn zorg ligt. Het is om die reden dat de regering dit thema zo aansnijdt. Wij onderkennen het probleem zeer goed. Wij zien het op ons af komen. Ik heb in eerste termijn ook gezegd dat ik niet wil dat de zorg voor de energievoorziening, niet alleen in Nederland, maar

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

ook in andere landen van Europa, ertoe leidt dat wij ons soepeler gaan opstellen tegenover mensenrechtencriteria. Dat mag niet gebeuren.

Het is ook om die reden dat ik heb getracht een seminar op te zetten waarbij wij met de Verenigde Staten, met leidende personen uit de oliewereld, met denktanks en met ministers uit grote landen gezamenlijk nadenken over dit thema. Hoe moeten wij dit benaderen? Laten wij een evaluatie maken of wij inderdaad op korte termijn mogelijkermits met crisissituaties worden geconfronteerd of dat het wel meevalt. Hoe staan wij ten opzichte van dit soort vragen? Ik vind het een heel belangrijk thema. Alles wat ik kan herhalen, is dat er wat Nederland en deze regering betreft geen sprake van kan zijn dat wij de internationale verplichtingen en, zoals u hebt gezegd, de verplichtingen die uit de Grondwet voortvloeien, opofferen aan dit soort zaken. Ik vind wel dat energie, gegeven de problemen die wij heel duidelijk op dit moment kunnen identificeren, het wel verdient dat wij dit in breder kader aansnijden. Ik heb al eens eerder gezegd dat wij moeten voorkomen dat wij een nieuwe great game krijgen, waarin ieder voor zich als het ware veilig probeert te stellen dat zijn voorziening niet in gevaar wordt gebracht en dat bereid is ieder offer te brengen en alle principes opzij te zetten. Dat zou zorgelijk zijn. Wij moeten daar dus goed over nadenken. De komende maanden zijn een aantal bijeenkomsten geprogrammeerd, ook van de Europese Unie. De Verenigde Staten hebben er ook grote belangstelling voor. Wij allen weten natuurlijk ook wat op het ogenblik in een aantal dubieuze staten aan de gang is. Daarop moeten wij goed reageren, maar als wij elkaar vasthouden en elkaar tijdig duidelijk maken wat van belang is, kan dat gevaar gekeerd worden.

De heer Van Thijn heeft ook over Hamas gesproken, evenals de heren Van der Linden en Pormes. Ik maak nog eens duidelijk dat tot de verklaarde grondbeginselen van Hamas behoort het streven naar de vernietiging van de staat Israël. Voor een zinvolle dialoog in het kader van het vredesproces mag minimaal verwacht worden dat de betrokken partijen niet op elkaars vernietiging uit zijn. De eis van de internationale gemeenschap dat Hamas Israël erkent of dat Hamas verklaart niet langer uit te zijn op de vernietiging van de tegenpartij, is heel essentieel. Wij wachten dus op een reactie, direct of indirect, en op verklaringen die op dit moment voortdurend nog door Hamasleiders worden herhaald.

Met de aanvaarding van de road map heeft Israël de facto de totstandkoming van een Palestijnse staat aanvaard, zoals trouwens ook de PLO het bestaansrecht van Israël heeft erkend.

De heer **Kox** (SP): Daar zegt de minister een belangrijk iets: de facto. Israël heeft nergens formeel erkend dat Palestina bestaat. Toen ik daar onlangs was, een vertegenwoordiger van het ministerie van veiligheid sprak en over Palestina sprak, was hij toch niet te flauw om mij eraan te herinneren dat Palestina helemaal niet bestond. Het gaat erom wat er de facto gebeurt. De facto moet je kijken wat Hamas doet. Wat doet Hamas wel en niet? Het feit dat Hamas een delegatie wilde sturen naar de

Parlementaire Assemblee om met de Israëli's te praten in het bijzijn van vertegenwoordigers van de assemblee is zo'n feitelijk iets. Als wij zien wat Israël formeel wil, kun je overal lezen dat er een groot Israël is, dat er land moet komen en dat Olmert zelf beslist welk deel hij bereid is om af te staan. Volgens mij moet daarin meer balans komen. Wij moeten dezelfde eisen aan de partijen stellen: afzweren van geweld, erkennen van een ander omdat er anders niets te doen valt en accepteren van de afspraken die van tevoren zijn gemaakt. Die eisen moeten wel aan beide partijen worden gesteld. De onbalans is dat de ene partij zwaar gesanctioneerd wordt en dat tegen de andere wordt gezegd dat hij eens moet meedoen. Dat verhindert volgens mij ook de ontwikkeling.

Minister **Bot**: Ik denk dat wij een heel eind tot elkaar komen, maar toch verschillen in de uiteindelijke appreciatie. Ik heb ook gezegd dat wij moeten kijken welke signalen Hamas in dit opzicht geeft. Ik geloof echter dat het minimaal is. Als je wilt dat partijen met elkaar onderhandelen, moet in elk geval niet in het negatieve door Hamas worden gezegd dat het uit is op vernietiging van de andere partij, want dan valt er niet te onderhandelen. Israël heeft inderdaad nooit gezegd dat het uit is op vernietiging van Palestina of de Palestijnse partij.

De heer **Kox** (SP): Het erkent Palestina niet.

Minister **Bot**: Nee, en dat is juist waarom wij het gaarne zien te zijner tijd, als Hamas eenmaal heeft toegegeven dat Israël een gesprekspartner is, dus een gesprekspartner om te komen tot een oplossing en niet een gesprekspartner die vernietigd moet worden. Bij het laatste zal de andere gesprekspartner zeggen dat hij niet meedoet, want hij gaat niet onderhandelen over de eigen vernietiging. Dat zou u ook niet doen. Dat moet helder gesteld worden. Wij wachten op de signalen. Intussen, zo kan ik herhalen, zijn wij bezig met een constructief programma om van onze kant aan te geven dat wij begrip hebben, dat de antennes op hen gericht zijn en dat wij concreet in de vorm van steun, hulp enzovoorts, laten zien dat wij bekommerd zijn om het lot en graag willen dat zoiets tot stand komt. Maar laat men ons alsjeblieft een signaal geven. Ik kan alleen maar herhalen wat ik daarover in eerste instantie heb gezegd, maar ik heb ook goed naar u geluisterd.

In de Ruslandnota zal worden ingegaan op de vele elementen die de heer Van der Linden heeft genoemd. De Oekraïne is natuurlijk een speciaal geval, maar wij moeten afwachten hoe het verder met de regering loopt. Juist in de Ruslanddialoog is het heel belangrijk om erop te wijzen dat wij er niet op uit zijn om de Oekraïne of wat dan ook in te lijven bij Europa. Aan Russische kant zouden daarover wel eens misverstanden kunnen bestaan. Er wordt heel veel gepleit voor begrip naar Rusland, geen paternalisme enzovoorts. Als ik naar de heer Poetin luister en zie wat hij van tijd tot tijd doet, lijkt Rusland mij ook mans genoeg om de eigen boontjes te doppen. Dus ook daar geldt dialoog en samenwerking, maar van Russische kant mag verwacht worden dat men ingaat op de uitgestoken hand

**GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.**

en dat er positieve signalen komen dat men de toenadering van de Europese Unie wenst. Ik ben zelf nauw betrokken geweest bij de onderhandelingen over de vier ruimtes die wij ingevuld hebben. Dat geeft al aan dat wij voortgang hebben geboekt en dat zowel Rusland als de Europese Unie bereid is om tot elkaar te komen. Er zijn actieprogramma's. Er wordt dus heel constructief gewerkt. Ik zeg u toe dat wij er nader op ingaan en op de vragen die gesteld zijn.

De heer Pormes heeft gesproken over Irak en Afghanistan en het perspectief op verbetering. Wij kunnen daar een lang filosofisch verhaal over houden. Ik geloof dat er verbeteringen zijn. Ik geef toe dat de situatie in Irak nog steeds buitengewoon moeilijk is. Ik heb echter ook uitgelegd waarom ik zelfs daar nog lichtpuntjes zie. Over Afghanistan hebben wij uitvoerig gesproken. Ik denk dat het perspectief op verbetering op zichzelf voor de bevolking al een heel belangrijk element is. Wij moeten ons ook indenken wat de situatie zou zijn geweest als wij niets gedaan hadden, vooral in Afghanistan. Dan had de Taliban er nog gezeten. Dan was het een broeinest van terrorisme geweest. Nu zien wij dat door de PMT en door de filosofie met ISAF in een groot deel van het land het licht begint door te breken. Als je in Kabul bent, zie je verbeteringen.

Over het Barcelonaproces ben ik het graag met u eens. Wij ondersteunen de Foundation for the future. Ik wijs ook op de Anna Lindh foundation. Zoals u weet, zijn er ook in het Barcelonaproces als het ware drie luiken: politiek, economisch-sociaal en cultureel-sociaal en cetera. In dat derde luik wordt zeer nauw samengewerkt met de ngo's. Ik zou ook de ngo's willen stimuleren om gebruik te maken van die mogelijkheid en zich te richten tot de Europese Unie. Er liggen veel projecten. Er is erg veel geld. Het loopt in de miljarden. De afgelopen tien jaar zijn een heleboel van die miljarden niet uitgegeven, niet omdat de Europese Unie niet probeerde het geld daarheen te sluisen maar omdat er geen projecten kwamen van de tegenpartij. Ook die moet gestimuleerd worden inventief bezig te zijn en dingen aan de Commissie voor te leggen.

Ik ben het helemaal eens wat Papoea betreft. Ik deel de mening van de heer Van Middelkoop dat wij moeten proberen om daar lead nation te zijn en Indonesië daarop aan te spreken. Ik heb dat gedaan met concrete voorstellen en projecten. Ik vind dat wij dat moeten blijven doen. Onze huidige positie kunnen wij uitbouwen, niet alleen op het gebied van huisvesting, onderricht, studentenuitwisseling en bevordering van de economie, maar juist ook op dit enige echte pijnpunt dat nog over is, moeten wij proberen om constructief maar met erkenning van de soevereiniteit van Indonesië te opereren. Door de nieuwe verhouding die wij met Indonesië hebben, denk ik dat wij nu wel constructieve kritiek kunnen uitoefenen en met suggesties kunnen komen. Aan mij zal het niet liggen, dat kan ik u toezeggen.

De heer Dees heeft zorg uitgesproken over Iran en de IAEA. Ik ben het met hem eens. Ik heb tijdens de conferentie in Londen gesproken met mijn Iraanse collega. Wij bleken samen ambassadeur in Turkije geweest te zijn. Hij herinnerde zich nog goed de uitstapjes die wij gemaakt hadden. Ik was dat eerlijk gezegd vergeten. Hij droeg nu een tulband en dan willen mensen er nog wel eens iets

anders uitzien. Er is een harde onverzoenlijke houding. Ik denk echter dat de weg die wij nu gaan met het pakket dat op tafel ligt met de resolutie waarover wij aan het onderhandelen zijn, op het ogenblik de beste weg is, met daarnaast civil society en oppositie. Ik heb overigens begrepen dat er inderdaad gekeken wordt naar Mojahedin. Maar goed dat is een ander chapter en ligt iets ingewikkelder dan ik aanvankelijk dacht.

Ik dank de heer Van Middelkoop voor zijn opmerkingen over Indonesië. Ik begrijp zijn belangstelling en zijn opmerkingen over het rapport-Drooglever. Ik geloof dat wij daarover in eerste instantie genoeg van gedachten gewisseld hebben. Nogmaals, het is belangrijk dat wij kijken naar de toekomst en ons richten op Papoea en voortbouwen op hetgeen er tot nu toe bereikt is. Ik hoop natuurlijk dat wij op die manier in de toekomst door kunnen gaan.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De minister zei dat er gekeken wordt naar die Iraanse oppositiepartij en dat het iets ingewikkelder lag dan hij aanvankelijk dacht. Krijgen wij daarvan bericht?

Minister **Bot**: De AIVD heeft de Mojahedin niet als dreiging tegen Nederland aangemerkt, wel in andere landen. De Belgische Senaat pleit voor een onderzoek naar die listing en niet naar die listing zelf. Dat wilde ik eigenlijk zeggen. Wij zullen daar even goed naar kijken.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dat gaan wij dus ook doen. De Eerste Kamer krijgt dus bericht?

Minister **Bot**: Zodra ik nadere informatie heb, wordt de Kamer uiteraard ingelicht.

De beraadslaging wordt gesloten.

De vergadering wordt van 18.55 uur tot 20.00 uur geschorst.

*B

!Ontwikkelingssamenwerking!

Aan de orde is de voortzetting van het **themadebat** over het onderdeel **Ontwikkelingssamenwerking in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2006 (30300-V)**.

*N

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Mevrouw de voorzitter. "You've never had it so good!" Dit zei het IMF vorige maand tijdens de voorjaarsvergadering over de wereldeconomie. De meeste seinen staan op groen. Ook Europa, vaak gekapitteld om het gebrek aan hervormingen, kan rekenen op economisch herstel. Maar het echte goede nieuws komt uit Afrika. Daar zien wij al een aantal jaren achtereen een economische groei van gemiddeld 5% per jaar. Tegelijkertijd zien wij dat de gemiddelde inkomensgroei per hoofd van de bevolking dit jaar uitkomt op 3%. Hoofdconclusie: economische groei aangevuurd door beter bestuur in arme landen en meer en betere hulp uit rijke landen, werpt vruchten af voor armoedebestrijding. De sleutel is volgens de Bretton Woodsinstellingen het begrip mutual accountability: arme en rijke landen moeten elkaar aanspreken op de afspraken over armoedebestrijding. Voor dit begrip bestaat niet echt een goede Nederlandse vertaling. Laat ik er bij dezen één suggereren: aan elkaar verplicht.

Reeds vanaf mijn aantreden vormen wederzijdse verantwoordelijkheid en wederzijdse belangen de kern van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Oftewel: partnerschap in dialoog; een wederzijdse band tussen landen maar juist ook tussen mens en medemensen; een band die de armoedegrens overstijgt.

De handen ineenslaan, dat is de kern van ontwikkeling. Ik heb het dan niet alleen over overheden die samen ontwikkelingsprogramma's opzetten in traditionele sectoren als onderwijs en gezondheidszorg. Je blind staren op wat er op overheidskantoren hier en daar gebeurt, is de oude ontwikkelingssamenwerking. Terwijl politici en ambtenaren bij elkaar komen in vergaderzaaltjes, doen ondernemers zaken op de internationale markt, sluiten maatschappelijke organisaties van over de hele wereld strategische allianties en ontmoeten bijna een miljard mensen elkaar op het internet. Het Amerikaanse bedrijf Intel bijvoorbeeld maakte onlangs plannen bekend om nog eens een miljard mensen in ontwikkelingslanden aan te sluiten: the next billion!

Naast ondernemers uit het bedrijfsleven steken ook sociale ondernemers steeds vaker de grens over. In de jaren negentig groeide het aantal internationale ngo's van 6000 naar 26.000. Wij zien een wereldwijde opbloei van het middenveld.

In onze netwerksamenleving moeten overheden dus actief de samenwerking met deze nieuwe spelers opzoeken. Intern zijn wij als Europese Unie al gewend om met verschillende partijen toegevoegde waarde te creëren. Die ervaring komt ons extern dus ook goed van pas, juist bij het Europese ontwikkelingsbeleid; een thema dat mij na aan het hart ligt en ook bij uw Kamer breed leeft. Ik ben daar blij om. Wij zijn Europa. Europa is niet iets abstracts en voor mij zeker niet de zondebok die je te pas en te onpas kunt gebruiken als zaken stagneren of fout lopen.

Het debat met uw Kamer komt op een uitermate geschikt moment. Sinds vorig jaar kent de Europese Unie een historische nieuwe agenda voor ontwikkelingssamenwerking: the European Consensus. De heer Rabbinge stelt dat de EU te weinig agendasettend is in vergelijking met bijvoorbeeld de VS. Welnu, mijnheer Rabbinge, consensus is hierop het antwoord. Met die

consensus is de EU klaar voor de 21ste eeuw, getransformeerd om een effectief geïntegreerd beleid te voeren, waarbij hulp, handel, veiligheid en respect voor mensenrechten worden gecombineerd. De EU kan hiermee zichtbaar het leiderschap behouden en zelfs bijdragen aan het realiseren van een veilige, vreedzame en rechtvaardige wereld. Europa heeft als waardengemeenschap en handelspartner in een globaliserende wereld een betekenisvolle rol te spelen.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Dat is geweldig, want dat willen wij allemaal graag. Met de consensus willen wij dit ook bereiken. Ik constateer echter dat op dit moment de Wereldbank en de VS nog steeds de agenda bepalen. Ik ben blij met dit programma. Ik ben een optimist. Bij mij is een fles halfvol en niet halfleeg. Het begin is er, maar er moet nog veel gebeuren.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Er moet inderdaad nog veel gebeuren, maar er is al veel gebeurd. Wanneer je iets aan het papier toevertrouwt, ben je vaak al onderweg. De EU is zelf niet rechtstreeks vertegenwoordigd in de Wereldbank, maar zij is wel onderdeel van het agendabepalende proces. Dat ligt natuurlijk anders bij de VS, China en andere grote mogendheden.

De Europese consensus is een brede agenda die zich tevens concentreert op de belangrijke Europese thema's zoals coördinatie, complementariteit en coherentie. Nieuw, maar vanzelfsprekend is de grote aandacht voor capaciteitsversterking. Dat is een opdracht aan de lidstaten. Ik zie, net als de heer Van Middelkoop, capaciteitsversterking als een centrale doelstelling van het ontwikkelingsbeleid. Zijn nuttige suggestie om hieraan in toekomstige resultatenrapportages een centrale plaats toe te kennen, neem ik graag over. Capaciteit is een breed begrip. Recent is het door OESO/DAC gedefinieerd als het vermogen van mensen, organisaties en de samenleving als geheel om hun zaken succesvol te regelen, zelf te regelen. Dat brede vermogen laat zich niet opbouwen met aanbodgestuurde en versnipperde technische assistentie, waarvan nu nog steeds een wilgroeï bestaat in veel landen.

Wat betekent dit voor mijn beleid? Allereerst voer ik de agenda van Parijs uit. Ik ga door met het versterken van de eigen plannings- en uitvoeringscapaciteit van de partnerlanden door zoveel mogelijk via hun systemen te werken met sector- en begrotingssteun en door daar bij andere donoren op te blijven aandringen. Het gaat dan vooral om de institutionele capaciteit van onder meer sociale dienstverlening, ontwikkeling van de private sector, goed bestuur, bestrijding van corruptie, hervorming van de veiligheidssector, een infrastructuur. Intel kan duizenden computers naar arme landen vershippen, maar zolang overheden daar geen zorg dragen voor elektriciteit blijft het computerscherm zwart.

De beleidsdialoog met onze partners en de gezamenlijke monitoring van resultaten stellen ons in staat om de echte knelpunten bloot te leggen en aan te pakken. Ook de Europese Commissie is een krachtig pleitbezorger van deze aanpak. Donoren kunnen daarnaast gerichte steun

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

aanbieden voor bestuurlijke capaciteitsopbouw, maar dit moet veel geharmoniseerder gebeuren. Onze ambassades in partnerlanden maken zich hier sterk voor. Ik zie hierbij een belangrijke functie voor UNDP als neutrale partij, maar dan zal het zijn rol beter moeten waarmaken.

Mijn inzet op basisonderwijs is een van de middelen om bij te dragen aan de capaciteit van individuen, van mensen, jong en oud. Dit draagt ook bij aan de capaciteit van de samenleving als geheel. Op andere aspecten, zoals de rol van het maatschappelijk middenveld, kom ik later terug.

Wij hebben ook het Verenigd Koninkrijk aan onze kant gekregen. De Britten zullen de komende tijd vier keer meer aan het basisonderwijs besteden. Zoals u weet, draagt Nederland 15% van het ontwikkelingsbudget bij. Daarmee zijn wij wereldwijd koploper. In een groeiend aantal landen richt onze sectorsteun zich tevens op lager, middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Daarnaast meld ik in reactie op een opmerking van de heer Rabbinge dat wij een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan innovatie en economische groei. Ontwikkelingslanden kampen met een tekort aan kennis en technologie op terreinen zoals gezondheid, landbouwkundig onderzoek en watervoorziening. Hierbij is concreet, toepasbaar onderzoek van groot belang. Juist daarop richt ik mij met het nieuwe onderzoeksbeleid dat bijdraagt aan de doelstellingen van het ontwikkelingsbeleid en het halen van de millenniumdoelen.

Niet alleen de vraaggerichtheid van onderzoek staat centraal, maar ook de bredere inbedding in beleid en praktijk en de interactie tussen de verschillende typen actoren. Nederland heeft als kenniseconomie veel te bieden en ook veel te winnen. Er wordt dan ook in ruime mate gebruikgemaakt van in Nederland aanwezige capaciteit, waaronder die van Wageningen, maar ook van andere universiteiten. Met de IS-Academie, een nieuw initiatief, brengen wij op het ministerie en op de Nederlandse universiteiten wetenschap, kennis en ontwikkelingsbeleid samen. Ook ben ik in gesprek met de VSNU en de HBO-raad om -- ik hoop dat dit aan het eind van dit jaar, dan wel begin volgend jaar rond is -- een meerjarenplan te ontwikkelen om deze brede kennis-, onderzoeks- en ontwikkelingagenda te versterken.

Ik zie hierin ook een Nederlands belang. Internationale kennisuitwisseling is voor ons land economisch van grote betekenis, maar er is nog een andere reden. Wij hebben het plafond bereikt van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking: 0,8%. Andere Europese landen zullen nog naar de 0,7% moeten toegroeien. Zij hebben altijd meer geld om wereldwijd te investeren. Nederland kan zichtbaar blijven in de internationale ontwikkelingswereld door te investeren in kennis, innovatie, technologie, kortom in vernieuwing. Daarbij gaat het uiteraard ook om het trainen van mensen. De komende jaren ligt er een brede agenda voor ons. Het gaat bij het halen van de millenniumdoelen niet alleen om geld, maar ook om de capaciteit van mensen om uitvoering te geven aan de eigen ontwikkelingsagenda.

Een terrein waarop Nederland inmiddels een internationale staat van dienst en expertise heeft opgebouwd is vredesbemiddeling en noodhulpverlening. Mede met Nederlandse ondersteuning en

capaciteitsversterking van de onderhandelende partijen zijn wij direct betrokken geweest bij de afsluiting van drie vredesakkoorden, te weten in Burundi, het akkoord tussen Noord- en Zuid-Sudan en voor Darfur. Wij zijn verder actief in het oplossen van het grensconflict tussen Eritrea en Ethiopië en het conflict met de Lords Resistance Army in Noord-Uganda. Daarnaast ondersteunt Nederland met enkele andere donoren het vredes- en verkiezingsproces in de Democratische Republiek Congo.

Capaciteitsopbouw is in al deze situaties zeer relevant en vaak urgent. Onze speciale ambassadeur, Wim Wessels, zat vijf maanden lang in Abuja om partijen te ondersteunen en te helpen met het formuleren van hun eisen voor het vredesakkoord. De guerrillaleiders moesten onderhandelaars worden. Zij konden dat niet van de ene op de andere dag. Wij hebben hen de noodzakelijke ondersteuning geboden.

Nu het vredesakkoord in Abuja getekend is, zal Sudan snel over de brug moeten komen. In antwoord op een vraag de heer Rabbinge: ik heb de Sudanese regeringsleiders inderdaad opgeroepen, zich niet langer te verzetten tegen de komst van de VN-missie en zo snel mogelijk een VN-planningsteam voor Darfur toe te laten. Samen met de VS en het VK voeren wij nu de druk op. Ook wordt nu in de fase na de handtekening weer aan Nederland de vraag gesteld om trainingen te verzorgen, bijvoorbeeld het geven van Engelse les aan de nieuwe bestuurders van Darfur en het scholen in financiën van de nieuwe ambtenaren die nu worden aangesteld. Ik noem in dit kader ook democratisering voor de nieuwe politieke partijen, de omvorming van een rebellenbeweging tot een politieke partij en ga zo maar door. Dit is zeer relevant en uiterst urgent in al deze fragiele situaties en staten.

Ook bij noodhulpverlening is capaciteitsopbouw essentieel. In Suriname wordt op dit moment de hulpverlening in verband met de watersnood gecoördineerd door het Nationaal Coördinatiecentrum voor Rampenbeheersing in Paramaribo, dus door Suriname zelf. Wij sturen een VN-hulpteam en een Nederlandse expertiseteam om steun te bieden bij het verlenen van hulp en om de problematiek in kaart te brengen. Daarmee wordt de capaciteit van dit centrum impliciet versterkt.

Een ander voorbeeld is Bangladesh waar wij na de grote overstromingen van jaren geleden niet alleen hebben geholpen om de delta weer op te bouwen, maar ook om een waarschuwingssysteem te internaliseren, zodat de bevolking weet wat zij moet doen bij naderende wateroverlast. Die systemen zijn van betekenis voor het zelfreddend vermogen van grote bevolkingsgroepen.

Terug naar de Europese consensus. Allereerst wil ik vaststellen dat de consensus een expressie is van de transformatie van het externe optreden van de Europese Unie in het algemeen en van de plaats van het ontwikkelingsbeleid in dit kader. De Unie heeft in de laatste jaren een steeds beter instrumentarium ontwikkeld op het gebied van vrede, veiligheid, stabilisering en crisismangement, waardoor klassieke ontwikkelingshulp en politieke inspanningen op het gebied van conflictpreventie, oplossing en wederopbouw veel coherenter kunnen worden ingezet. Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan de Europese vredesmissie Althea in de Balkan, aan de EUFOR-troepen ten behoeve van de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

verkiezingen in de DRC en aan the African Peace Facility, die vooral de Afrikaanse Unie ondersteunt, ook met capaciteitsopbouw, maar vooral ook om de AU-missie in Darfur mogelijk te maken. Ik denk ook aan het nieuwe stabiliteitsinstrument voor crisismanagement, wederopbouw en capaciteitsopbouw en aan het zich snel ontwikkelende EVDB, dat vanuit ontwikkelingsperspectief zeer relevant is.

De dialoog in Cotonoukader biedt de gelegenheid de bredere aanpak, de bredere politieke dimensie met onze ACP-partners te bespreken. Dit toenemende coöperatieve voordeel van de Unie biedt kansen voor een betere ondersteuning, ook van fragiele staten. Ook in ander opzicht kan van transformatie gesproken worden. Tot het einde van de jaren negentig was het gemeenschapsbeleid ten aanzien van ontwikkeling eigenlijk vaak een zorgenkindje. De Commissie opereerde vooral als, toen nog, de zestiende donor. Minstens zo zorgelijk was dat de gemeenschapshulp weinig doelmatig werd gespendeerd. Sindsdien is er een belangrijke kwaliteitsslag gemaakt, mede dankzij de oprichting van Europe Aid, de stroomlijning van de programmering en deconcentratie. De begrotingsstuwmeren zijn teruggelopen. Harmonisatie en coördinatie zijn beter geïntegreerd in het beleid. Mede dankzij voorbereidend werk onder het Nederlands voorzitterschap werd een akkoord over de interim ODA-doelstellingen bereikt. Het nieuwe financiële reglement, waarover thans wordt onderhandeld, zorgt voor een vereenvoudiging van de administratieve lasten om een einde te maken aan wat de heer Van Gennip aanduidde als verstikkende bureaucratische condities.

Het resultaat van al deze ontwikkelingen is dat de Unie als speler op ontwikkelingsgebied geloofwaardiger is geworden. Dat is waarom het in de consensus niet langer alleen gaat om het vastleggen van een beleidskader voor alleen de Commissie, maar om een beleidskader van lidstaten en Gemeenschap tezamen. Voor de duidelijkheid zeg ik in antwoord op de vraag van de heer Van Middelkoop en anderen dat het niet gaat om een juridisch kader dat de nationale beleidsruimte beperkt of lidstaten iets voorschrijft. Het gaat om een kader van gelijke doelstellingen, waarden, benadering en activiteiten waarbinnen lidstaten en Gemeenschap hebben besloten samen te willen werken. In sommige opzichten gebeurt dat à la carte. Dit doet er niets aan af dat de consensus een historische stap is. De Unie, lidstaten en Gemeenschap, is op ontwikkelingsgebied al geruime tijd de grootste donor. Die positie zal in de komende jaren alleen nog maar nadrukkelijker worden.

Wij zijn het met elkaar eens dat het goede nieuws geen reden is voor zelfvoldaanheid. Zoals ik al zei: de consensus heeft potentieel. Om dat potentieel te bereiken, zullen wij er zelf bovenop moeten blijven zitten, want in de Unie, zo is mijn ervaring, gaat niets vanzelf. Het gaat bovendien te vaak niet zoals Nederland dat wil en soms zelfs niet zoals de Commissie het wil. Net als de heer Van Gennip geloof ik dat wij dat alleen kunnen doen als de Europese instituties en lidstaten in volle interactie staan met parlementen, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld in zijn volle breedte. Anders dan de heren Van Middelkoop en Van Gennip zie ik voor de IPU hier zeker een belangrijke rol weggelegd bij de kwaliteitsversterking

van andere parlementen. Waarom het potentieel van een bestaand forum niet gebruiken? Wij hebben goede ervaringen met een internationaal werkend netwerk van parlementariërs bij de Wereldbank. Het is van grote betekenis voor parlementariërs uit ontwikkelingslanden om goed geïnformeerd te zijn, om precies te weten hoe internationale instituties werken. Op dat gebied is er een ongelooflijke kennisachterstand. Alleen al het feit dat de betrokken parlementariër weet dat het niet waar is als zijn eigen minister van Financiën zegt "ik moet iets doen namens het IMF", kan geweldig helpen bij het uitoefenen van de rol die het parlement ten opzichte van de regering heeft.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik onderschrijf de functie van de IPU terzake van het laatste geheel. Onze collega Franken heeft vorige week nog een duidelijk pleidooi gehouden voor versterking van de lokale parlementen in de ontwikkelingslanden, door daar een soort rekenkamer voor besteding van de hulp aan te verbinden. De vraag die hier werd opgeworpen -- daardoor is wellicht het misverstand ontstaan -- was of de IPU het geschiktste instrument was om de parlementen van de Europese Unie te stimuleren tot het nakomen van de ambities van de European Consensus. Ik doel dus op het Europese draagvlak. Over het andere ben ik het geheel met de minister eens.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik kan mij voorstellen dat IPU-leden zich betrokken voelen bij de ontwikkeling van de Europese consensus als geheel. Een belangrijk onderdeel daarvan is het verkrijgen van commitment, ook bij parlementen. Over de IPU als zodanig hebben wij de discussie met de Commissie gevoerd, niet zozeer in deze context, maar veel meer gericht op de vraag hoe wij de kwaliteit van parlementen kunnen versterken zodat hun democratisch werk beter uit de verf komt. Daar zou de Commissie voor zichzelf een rol in zien.

Ik ben het overigens met de heren Pormes en Rabbinge eens dat de Commissie meer moet doen aan draagvlakversterking. Commissaris Michel heeft recentelijk aangegeven dat hij van plan is om bijvoorbeeld een jaarlijkse ontwikkelingsdag in te stellen. De website ziet er overigens prima uit. Er komt altijd een keurig jaarverslag uit dat goed leesbaar is. Men is er wel mee bezig en het wordt steeds beter.

Er is nog meer werk aan de winkel. Via peer pressure zullen wij zeker moeten stellen dat de ODA-doelstellingen geen wassen neus blijken te zijn. Ik ben het met de heer Van Middelkoop eens dat dit een brede regeringsinspanning moet zijn. Ik kan de Kamer trouwens verzekeren dat collega Zalm in de Ecofin, onder andere in het kader van de discussie over de 0.7 van het bnp, hieraan volop bijdraagt. Wij zullen goed oog moeten houden op de armoedefocus binnen het Europese budget, zoals ook de heer De Graaf heeft opgemerkt. In antwoord op vragen van de heer Van Gennip en Van Middelkoop merk ik op dat ik uiteraard beseft dat er andere belangrijke prioriteiten binnen het budget zijn, zoals nabuurschap en preaccessie. Daar wil ik niet aan tornen, maar MDG1 is echter MDG1.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Wij moeten ons met z'n allen inzetten voor armoedebestrijding. Dan moeten wij ons ook nadrukkelijker op armoede focussen en daar binnen de besteding van het budget aandacht aan besteden. In 2004 lag het percentage op ongeveer 44. Dat is beneden het OESO/DAC-gemiddelde van zo'n 65%. Dat is dus heel erg laag. Wij hebben de Commissie en anderen al heel vroeg gewaarschuwd: denk erom, de armoedefocus moet versterkt worden. Dat hebben wij namens het gehele kabinet gedaan om de fondsen die voor extern beleid nodig zouden zijn, juist te kunnen gebruiken voor de versterking van de armoedefocus. Dat is maar ten dele gelukt. Er is, zoals de Kamer zelf al vaststelde, binnen de raad en het Europees Parlement een sterk blok dat prioriteit wil geven aan de middeninkomenslanden. Ik was enigszins teleurgesteld dat commissaris Michel zich niet luider heeft laten horen in deze discussie. Ik zeg dit in antwoord op de vraag van de heer De Graaf. Michel zat in feite al in een gemangelde positie na een uitgebreide consultatie met het Europese Parlement en de Unie. Uiteindelijk kwam hij in de raad terug en daar bleek in feite dat er weinig meer in zat dan wat nu voorligt.

Nu moeten wij ervoor gaan zorgen dat het thans voorliggende ontwikkelingsinstrument niet verder wordt leeggehaald ten behoeve van weer preaccessie en nabuurlanden dan wel andere middeninkomenslanden. Daar gaan wij nu echt bovenop zitten, zodat het niet nog verder wordt uitgehold. Dat is eigenlijk ook waar mevrouw Martens dezer dagen op doelde in haar artikel in Trouw. De heer Pormes heeft ook daarnaar verwezen. Het kan niet zo zijn dat ook dit instrument indirect weer voor middeninkomenslanden wordt ingezet. Voor dit standpunt is in de raad gelukkig de nodige steun. Ook is het van belang om in lijn met de consensus in middeninkomenslanden bijzondere aandacht te geven aan de allerarmsten daar. Dan is er nog weer wat voor te zeggen, maar ook dan moeten wij heel goed kijken of dat gebeurt. Ik stel overigens wel vast dat het budget van het tiende EOF ten opzichte van het negende is gestegen en dat is weer goed voor de armoedefocus.

Dan de vraag van de heer Pormes over de Europese ontwikkelingsmiddelen. Naar bekend is, heeft Nederland zich zeer ingezet voor de verhoging van de ODA-middelen van de lidstaten. Deze ophoging hoeft op zichzelf geen gevolgen te hebben voor het niveau van de ODA-middelen, die door de Gemeenschap worden beheerd, en dat overigens onder de nieuwe financiële perspectieven wel degelijk weer stijgt.

Ik kom op de drie c's: coördinatie, complementariteit en coherentie. Het zijn geen nieuwe thema's. Ze staan al in het Verdrag van Maastricht, maar wij zien dat deze nu in de Europese consensus handen en voeten krijgen en eindelijk ingebed zijn in het beleid. Ook wereldwijd zien wij dat die drie thema's centraal staan in de internationale effectieve hulparchitectuur. De houding van de Unie is cruciaal in dit proces. De Unie kan voor harmonisatie en alignement een belangrijke speler worden. Overigens, de Commissie zal niet automatisch de leiding hebben. Ik zeg dit in antwoord op een vraag van de heer Van Middelkoop. De Commissie is het hiermee eens. Commissaris Michel heeft zelf in de Raad verklaard: het voortouw hoeft niet steeds bij de Commissie te liggen. Ik

kan de heer De Graaf geruststellen. Hij leest het in de Nederlandse versie van paragraaf 69 van de Consensus, maar de Engelse tekst laat zien dat de Commissie juist de centrale rol van de partnerlanden wil versterken. Daar waar de Commissie een rol te spelen heeft, kan deze de leiding nemen. Dat kan bijvoorbeeld in landen waar nauwelijks donoren zijn of waar het evident is dat de Commissie de leiding moet nemen. In nogal wat landen is het harmonisatieproces gaande. Het adagium is dan natuurlijk: ga daarmee door. Als bepaalde landen in bepaalde sectoren de leiding hebben, houden wij dat zo. Eén lead donor per sector per land verlaagt de transactiekosten aanzienlijk. Die kant moet het dus uit. De consequentie is wel verlies aan zichtbaarheid en betrokkenheid op sommige terreinen én verminderde speelruimte voor regering en parlement.

De afspraken over de exacte allocatie in zo'n situatie waarnaar de heer Van Middelkoop vraagt, zullen op landenniveau plaatsvinden, dus in de hoofdsteden waar de ambassades zijn en de discussie met het ontvangende land plaatsvindt. Daar vindt ook de verdeling van sectoren tussen donoren plaats. Wij hebben al een aantal van die oefeningen gedaan in Zambia en Tanzania. Het loopt op zich wel goed. Je kunt het ter plaatste ook het beste met elkaar vaststellen.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. De gedachte van lead donors trof ik aan in de brief van de minister. Voor mijn goede begrip wil ik weten of de Europese Commissie die opvatting deelt en of er binnen Europa een strategie is om heel specifiek in die richting te gaan werken met één donor per sector per land.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Wij hebben het vanuit de Tweede Kamer ingebracht in de discussie en dat is overgenomen. Nu moeten wij het uitwerken. Ik wijs erop dat wij op dit moment in een land als Zambia al zo'n systeem hebben. Ik meen dat Zweden de leiding heeft en lead donor is in de gezondheidssector. Wij zijn nog niet zover dat wij daar één lead donor voor het hele land hebben, wel voor de sector.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Er is dus een Europees commitment van u en uw collega's om in die richting verder te werken. Dat kan betekenen dat het hele plaatje van ons eigen ontwikkelingsbeleid er na een aantal jaren behoorlijk anders uitziet. Het is goed om daarvoor te waarschuwen, ook aan ons adres.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Zeker, maar het is van belang om dat niet unilateraal of in een kleine groep te doen. Ik vind het de moeite waard om het Europees te doen dan wel met enkele gelijkgezinde donoren. Noorwegen en Canada bijvoorbeeld doen ook nogal eens graag mee aan dit soort exercities. Noorwegen is overigens al deelnemer aan de harmonisatie in Zambia. Ik denk dat wij het bijvoorbeeld binnen de OESO/DAC met elkaar moeten gaan afstemmen. Het zou ook niet binnen Europa

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

kunnen, omdat daar weer belangen spelen. Binnen een onafhankelijke instelling als de OESO/DAC moeten wij de echte verdeling van landen kunnen regelen. De sectoren zul je op nationaal niveau moeten verdelen.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Hoort u dat uw collega's van Engeland en Frankrijk ook zeggen?

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Wij hebben ons nog niet met de uitvoering beziggehouden. Wij hebben dit binnen als criterium en nu volgt de volgende stap. Daarbij heeft de Commissie een belangrijke rol te spelen, maar het hangt natuurlijk af van de inzet van de lidstaten. Het is nog toekomstmuziek. Exacte criteria zijn nu nog niet te geven. Dat zou ook het hele traject verstoren. Ik vind dat wij veel meer moeten leren van goede voorbeelden die er al zijn in de praktijk.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Dat zijn natuurlijk zeer goede voornemens. Het is heel goed dat er een soort taakverdeling gaat plaatsvinden, dat er geconcentreerd gaat worden en dat er gebouwd gaat worden op expertise en ervaringen in verschillende samenwerkingsverbanden tussen ontwikkelingslanden en donoren in bepaalde sectoren. Het gaat niet alleen om de intentie. Het gaat vooral om de concretisering. In dat verband zou ik het plezierig vinden als u, mede op mijn eerdere uitnodiging, daarop al een voorschotje nam en ging kijken op welke landen en sectoren wij ons op voorhand zouden willen concentreren. U hebt al aangegeven dat Indonesië in de lijn der verwachting ligt en een aantal door u genoemde landen in Afrika, evenals een aantal gebieden waarop Nederland een bijzondere en specifieke deskundigheid bezit die u graag wilt inzetten en waarnaar van de ontwikkelingslanden uit grote vraag is.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik vind dat dit zich procesmatig moet ontwikkelen. Als wij hier vanuit Den Haag gaan roepen hoe wij het willen hebben, verstoren wij eigenlijk de gedachte die achter harmonisatie en coördinatie zit, namelijk het ownership aan de kant van de ontvanger. Het ligt zeer voor de hand wat de heer Rabbinge zegt. Als het zo uitpakt, doen wij dat vanzelfsprekend, maar ga het niet alvast vanuit één kant vaststellen. Dat is voor de troepen uitlopen.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Wel vaart maken!

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Daarmee ben ik het eens.

De heer **De Graaf** (VVD): Mevrouw de minister, voor mijn goede begrip, ik neem aan dat één lead donor niet betekent: einde ontwikkelingshulp van de andere landen. Wij gaan toch geen monopolies maken, zoals vroeger in de

koloniale tijd? Die verschuiving van de heer Van Middelkoop zou nog wel eens mee kunnen vallen. Wij hebben 36 concentratielanden. Het kan best zijn dat in een groot aantal van die landen een ander land de leiding neemt, maar ik neem aan dat onze relatie met zo'n land dan nog niet beëindigd is.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Nee, wij blijven partij en dat is ook nodig, want het komt steeds meer aan op een ook politieke dialoog. Als je één front vormt, kun je gezamenlijk de politieke beleidsdialoog en de inhoudelijke dialoog met het onvangende land beter voeren. Je kunt dat als lead donor niet in je eentje doen. Bovendien blijven wij natuurlijk vertegenwoordigd in zo'n land via onze eigen particuliere organisaties en het bedrijfsleven. Je hebt er anderszins ook een aantal activiteiten. Het is dus niet zo dat wij zeggen: u neemt alles maar over en wij sluiten de ambassade want wij zijn niet meer nodig.

Ik ben het met de heer Van Middelkoop en anderen eens dat alle aandacht nu moet uitgaan naar het operationaliseren van de harmonisatie binnen de Unie. Het gebeurt in feite al, zoals ik al zei. Bij de bespreking van het gemeenschappelijk raamwerk voor landenstrategiepapers in de RAZEB van afgelopen april hebben wij beklemtoond dat het raamwerk moet aansluiten bij de lopende harmonisatieprojecten. Je moet niet opnieuw beginnen, want dat zou stagnerend werken. Het is een goed idee dat de Commissie daar instapt waar nog onvoldoende donoren zijn. Zijn er wel donoren en zijn die gewend het op te pakken, dan moeten wij niet verstorend werken. Ook daar moet de Commissie gewoon aansluiten.

De heer De Graaf meld ik dat de mondiale initiatieven in verband met de Millenniumdoelen zeker effectief zijn voor het genereren van extra financiering. Wij zien dat met de global funds voor aids, malaria, TB en andere zichtbare fondsen. Die worden, denken wij, voor een korte tijd ingesteld, maar worden uiteindelijk nooit meer afgeschaft, helaas. Eigenlijk zou datgene wat die fondsen doen moeten indalen in het bestaande beleid, in het nationale gezondheidsprogramma van het land. Daarover voeren wij op dit moment een discussie met de Wereldbank. Er zijn op dit moment veel te veel fondsen die nodig zijn om in een korte periode veel geld bij elkaar te krijgen om medicijnen te genereren en distributiesystemen op te zetten, maar hun werk moet aansluiten bij de nationale gezondheidsstrategie. Als dat niet het geval is, blijven wij via een buitenlijn een systeem in stand houden dat niet duurzaam is. Je hebt het dan eigenlijk ook weer over een soort van harmonisatie en coördinatie. Wij moeten dus terug naar de oorsprong: welke verantwoordelijkheid heeft een ontvangende land en welke verantwoordelijkheid kan het waarmaken.

Ook op andere terreinen is versterkte coördinatie noodzakelijk. De heer Van Gennip heeft gevraagd naar de perspectieven voor verdere verbetering van de Europese coördinatie met de multilaterale instellingen. Ik vind die coördinatie over het algemeen effectief. Ik ben niet ontevreden over de rol die Europa speelt binnen multilaterale instellingen. De Unie vervult een uitstekende rol in de WTO. Dat geldt ook voor de VN-top van vorig jaar. Vorige week was ik bij de CSD, de Commission

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Sustainable Development. De Unie is daar prominent aanwezig. Dat geldt ook voor de lidstaten. Wij hebben als Nederland een specifiek voorstel Energy for all om er vooral voor te zorgen dat er niet alleen clean energy komt voor de grote emerging markets, maar ook voor Afrika. Dat willen wij in de Wereldbank gerealiseerd hebben. Wij zullen het binnen Europees verband opbrengen. Je staat dan altijd sterker dan wanneer je als individuele lidstaat een dergelijk initiatief moet lanceren. Het kan altijd beter. Bij de recente onderhandelingen over de aanvulling van de IDA-middelen bij de Wereldbank hebben wij voor het eerst als Europese Unie vooroverleg gehad om te kijken hoe wij die aanvulling zo goed mogelijk zouden kunnen realiseren.

De heer **Van Gennip** (CDA): Dit vestigt de aandacht op de coördinatieproblematiek, met name bij de Bretton Woodsinstellingen. Ik heb met plezier gehoord wat er al is bereikt bij andere internationale fora. Mij bereiken echter dikwijls geluiden dat er met name bij de Wereldbank nog veel te wensen over blijft, ook vanwege Europa zelf. Dit is dus absoluut geen verwijt zonder meer aan het adres van de Wereldbank. De overeenstemming tussen de Europese participanten binnen de Wereldbank gaat ook mank.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: De G8 is wereldwijd een belangrijke speler die ieder jaar met nieuwe voorstellen komt die uiteindelijk door de Wereldbank moeten worden betaald. Tot de G8 behoren ook landen die ook lid zijn van de Europese Unie. Wij hebben vorig jaar binnen de Europese Unie succes gehad met het schuldeninitiatief van de G8. Met minister Zalm als grote trekker zijn wij er gelukkig in geslaagd om dit initiatief zo ontwikkelingsvriendelijk mogelijk te maken, omdat iedereen inzag dat het anders moest. Het kan dus best wel binnen de Unie, ook met Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk, maar het is niet altijd gemakkelijk. Wij proberen dit nu weer te doen met het energie-initiatief, want dit dreigt te ontsporen in een richting waardoor er straks helemaal geen geld meer over is om elektriciteit te realiseren in Afrika, doordat alles op gaat aan schone energie voor China, India en Brazilië.

De heer De Graaf en anderen maken zich zorgen over de stagnerende ontbinding. Vergaande ontbinding via internationale afspraken kan alleen via consensus tot stand komen en enkele grote donoren zijn onvoldoende bereid tot concrete afspraken; zij houden vast aan hun beleid om het eigen bedrijfsleven zo veel mogelijk te laten profiteren van de hulp. Ik blijf mijn collega's hierop aanspreken, internationaal en in de Europese Unie. Er is ook een hele strategie uitgezet, maar op dit moment zie ik niet veel vorderingen. Het loopt niet terug, het wordt niet ernstiger, maar wij zouden graag willen doorpakken.

Ik wijs er wel op dat de ontwikkelingslanden andere keuzes gaan maken als hun aanbestedingscapaciteit toeneemt. Als zij een goede aanbestedingsprocedure hebben en daarvoor wetten in het leven hebben geroepen, vaak met hulp van andere landen, gaan de ontvangende landen zelf eisen stellen. Zij willen goede waar tegen de beste prijs. Zij willen ook "value for money".

In reactie op de vragen van de heer Van Gennip en Van Middelkoop onderstreep ik graag dat Nederland geen voorstander is van het uitbouwen van het EIB tot een alternatieve wereldbank. Regionale ontwikkelingsbanken zouden juist een sterkere rol moeten krijgen vanwege hun band met ontvangende landen. De African Development Bank en de Asian Development Bank zijn het scherpst en het best in de eigen regio. Daarom wil ik de EIB daar niet ook een opdracht voor geven. Als nieuwe lidstaten meer middelen via de Europese Unie willen besteden, kan dit veel beter gebeuren door een extra storting in het EOF. Er is nu een nieuwe methode van cofinanciering van programma's van de Commissie waarop iedereen kan intekenen.

Hoe meer wij naar coördinatie op overheidsniveau streven, hoe meer het verschijnsel complementariteit zich in Europees verband tussen de donoren onderling en met de Commissie voordoet. Ik deel de mening van de Kamer dat de Commissie zich in principe moet richten op een beperkt aantal sectoren. Ik begrijp dat er met name in landen waar de Commissie als enige donor aanwezig is, behoefte is aan een flexibele vraaggestuurde benadering. In een reeks Cotonoulanden bevindt de Commissie zich in een dergelijke situatie, maar in partnerlanden waar veel donoren actief zijn, dient de Verklaring van Parijs zonder meer leidend te zijn voor de Commissie. Zij moet zich richten op die sectoren waar haar complementaire rol en toegevoegde waarde evident zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor infrastructuur en grote programma's waar donoren vaak meer in de traditionele gezondheids- en onderwijsprogramma's zitten. Regionale samenwerking is ook zo'n terrein.

Nederland heeft hierop in de onderhandelingen over de beleidsverklaring ingezet. Tijdens het onderhandelingsproces bleek het echter niet mogelijk om de rol van de Commissie te beperken tot deze sectoren. Helaas, want zelfs zonder harmonisatiemodel vind ik dat de Commissie zich zou moeten beperken alleen al vanwege de complementariteit en zich zou moeten focussen op de zaken waar zij goed in is. Het hele areaal is weer opengetrokken. De Kamer heeft hier al een aantal voorbeelden van gegeven en ik zal die niet herhalen. Het is jammer, maar de lidstaten waren verdeeld en het Europees Parlement zette in op terreinen als onderwijs en gezondheidszorg terwijl dit veel beter op zijn plaats is bij de donorlanden. Daardoor is uiteindelijk het aantal sectoren in de consensus te groot gebleven. Ik ga ervan uit dat in de feitelijke praktijk van complementariteit en harmonisatie de wal het schip wel weer zal keren, want de Commissie is natuurlijk overbeladen. Ik denk dat dit in de praktijk niet kan werken. In de programmering per land zal de Commissie zich voor wat betreft het aantal sectoren moeten beperken, helemaal als het lead-donorconcept wordt uitgevoerd. Onze ambassades in de partnerlanden zullen ons op de hoogte houden van de situatie in het veld. In dit opzicht is het aan ons zelf om de consensus in de praktijk hanteerbaar te maken. Op landenniveau zoeken wij naar de complementariteit tussen nationaal en decentraal beleid. Dit is lang een blinde vlek geweest, maar bijna alle landen hebben gedecentraliseerd en dus zijn onderwijs, gezondheidszorg en de zorg voor water en energie naar het decentrale niveau overgeheveld.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Ik wijs op het recente IOB-rapport over de sectorale benadering en de pas verschenen evaluatie in OESO-DAC-verband over algemene begrotingssteun. Het eerste heb ik al met een beleidsreactie aan het parlement gestuurd, de tweede volgt binnenkort, eveneens met een reactie. Ik ben blij met deze rapporten. Ik heb zelf om de IOB-studie gevraagd omdat wij snel lessen wilden trekken in het moeizame traject van projecthulp naar sectorsteun. Binnen een paar jaar na de start van de sectorale benadering hebben wij nu al informatie waaruit blijkt hoe wij ons eigen beleid kunnen verbeteren. Ik trek natuurlijk lessen uit datgene wat voorligt.

De rapporten tonen aan dat met de nieuwe hulpvormen positieve resultaten worden geboekt zoals versterking van de plannings- en begrotingscapaciteit van de partnerlanden en een aanzienlijke verruiming van de publieke dienstverlening, vooral in onderwijs en gezondheidszorg. Wij zijn er echter nog niet. Dit mocht ook niet worden verwacht, want wij praten over ingrijpende hervormingsprocessen die gedragsverandering en capaciteitsopbouw vergen op alle niveaus. De uitdaging ligt nu vooral in een betere doorwerking zodat ook de armsten worden bereikt. Ik neem de aanbevelingen op dit punt in het IOB-rapport zeer ter harte. In mijn beleidsreactie heb ik aangegeven wat dit betekent voor mijn beleid en voor het samen optrekken met particuliere organisaties, maar ook met de VNG en het SNV. De mfs-partners en alle andere organisaties worden geacht de capaciteit op districts- en dorpsniveau en het functioneren van de civiele samenleving te versterken. Ik mag hierbij ook het IMD noemen. Wij praten morgen met hen over de vraag hoe wij elkaar optimaal kunnen versterken in het veld. Ik wil echter nogmaals onderstrepen dat het sectorbeleid niet afdoet aan armoedebestrijding, maar daar juist een onmisbare voorwaarde voor is.

De heer Rabbinge rept over een defensieve houding van de minister. Die is mij niet bekend. Ook met de landenkeuze is de armoedefocus niet verzwakt, integendeel. Op dit punt zit het IOB-rapport er een beetje naast. Ik kom later nog te spreken over de productieve sectoren.

De heer Rabbinge vraagt ook naar de vergroting van het draagvlak in Nederland. Het nieuwe systeem van de multifinancieringsorganisaties biedt alle ruimte voor de ontplooiing van activiteiten op dit terrein. Met de NCDO spreek ik over het beleid in de subsidieperiode 2007-2010. De activiteiten van de NCDO zullen nauwer moeten aansluiten bij onze prioriteiten en juist gericht moeten zijn op de individuele burger die zelf zeer betrokken is en zich zeer betrokken voelt bij ontwikkelingshulp, maar niet altijd ziet wat de overheid doet en denkt dat dat niet effectief is, maar wel wat hij zelf doet van mens tot mens. Ik ga zelf overigens ook veel op werkbezoek, ook bij universiteiten en geef daar gastcolleges. Het aardige is dat dan blijkt dat studenten luisteren en nog niet cynisch zijn. Zij willen mee debatteren en meedenken. Op veel universiteiten worden initiatieven ondernomen en wordt er aan capaciteitsondersteuning gewerkt. Ik noem bijvoorbeeld de medische faculteit in Maastricht en Nijmegen. Dit is zeer bemoedigend.

De heer Pormes verwijst naar het rapport-Dijkstal en vraagt zich af of effectieve armoedebestrijding niet

wordt ondermijnd als er sprake is van te grote versnippering van het particuliere initiatief. Ik meen dat je kleine particuliere initiatieven niet kunt registreren of verbieden, maar ik constateer dat veel initiatiefnemers in de praktijk gebruikmaken van het mfo- en TMF-kanaal en nu juist via die organisaties in actie komen, omdat men weet dat dit veel effectiever is en er gebruik kan worden gemaakt van de expertise.

De heer Van Middelkoop verwijst naar de stelling in het rapport-Dijkstal dat bij de subsidietoewijzing te veel waarde wordt gehecht aan resultaatmeting. Het is nodig om resultaten te meten om het draagvlak te behouden en lessen te kunnen trekken. Natuurlijk is het voor de ontvanger van belang om te weten wat er afgesproken is, wat de doelen waren en of die doelen bereikt zijn. Ik stel verder geen zwaardere eisen aan de mfs-partners dan aan de ambassades. Ze moeten allemaal in staat zijn om realistische en haalbare resultaten te formuleren. Zij moeten met andere woorden doelen formuleren en resultaten overleggen om achteraf de relevantie van onze inzet aannemelijk te maken. De mfs-partners mogen zelf de indicatoren hiervoor aangeven. Daarmee voorkom ik dat resultaatmeting ontaardt in bureaucratische rompslomp. Daarop zijn wij zeer gespitst.

De heer **Rabbinge** (PvdA): De minister combineert terecht het IOB-rapport met het rapport van de commissie-Dijkstal. In het IOB-rapport worden namelijk behartigenswaardige aanbevelingen gedaan die ons misschien wel zouden moeten dwingen om te bezien of wij zaken wel altijd goed hebben aangepakt. Dat is de reden dat ik hierover vragen heb gesteld.

Ik ben een voorstander van een sectorale benadering, maar dat moet dan wel zo worden gedaan dat niemand tussen wal en schip valt. De kritische opmerkingen in het IOB-rapport laten zien dat dat wel dreigt te gebeuren in de armere districten. De minister bagatelliseert dit probleem zeker niet, maar het zou toch wel aardig zijn als zij hierop dieper ingaat. De impactmetingen, waarnaar de commissie-Dijkstal verwijst, laten namelijk zien dat juist daarop gelet zou moeten worden.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik ben het met de heer Rabbinge eens dat dat een zwakke plek is in de omvorming van de projecthulp naar sectorale hulp. Wij hebben te veel vanuit de centrale overheid geholpen bij het ontwikkelen van beleid. Daardoor zijn bijvoorbeeld inheemse groepen en boeren en boerinnen te veel uit de aandacht verdwenen, ook al hebben wij in het verleden heel veel voor deze mensen gedaan. Wij hebben toen echter weer verzuimd om de capaciteit van de overheid voor armoedebeleid te versterken. Wij hebben dus geleerd dat het nodig is om ons te richten op een inclusief beleid.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Mag ik de minister zo begrijpen dat zij de zorgen van de commissie-Dijkstal niet deelt? De commissie spreekt over onvermijdelijkheid omdat er zo veel particuliere initiatieven bij betrokken

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

zijn. De minister vindt dat dus overtrokken en zeker geen reden tot zorg?

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Dat heb ik niet gezegd.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Nee, ik vraag de minister of ik deze conclusie mag trekken.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Het is inderdaad de conclusie van de heer Pormes. Ik heb namelijk alleen maar gezegd dat het onmogelijk is om alle particuliere initiatieven te coördineren.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Dat begrijp ik, maar de commissie-Dijkstal spreekt wel hierover haar zorgen uit. Om te voorkomen dat het een eigen leven gaat leiden, vraag ik de minister of zij deze zorgen deelt.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: In sommige landen buitelt men inderdaad over elkaar heen. Maar er zijn ook heel veel landen waar niemand is. De Nederlandse regering is in nogal wat landen actief waar veel te weinig particuliere initiatieven zijn. In de discussie met de NCDO over het draagvlak kunnen wij wel eens ingaan op mogelijkheden om mensen te bewegen in minder voor de hand liggende landen iets te doen. Mensen zien de armoede echter vaak in landen waar men op vakantie gaat. Als men dan thuis komt, start men een actie, bijvoorbeeld voor het oprichten van een schooltje, en dat leidt vaak tot een jarenlange verbintenis. Een en ander heeft wel tot gevolg dat een grote groep mensen in dezelfde groep landen te vinden is. Misschien moeten wij inderdaad eens nadenken of wij deze groep landen door informatie en voorlichting kunnen verbreden.

De derde C staat voor beleidscoherentie. De heer Van Middelkoop constateerde dat hier een grote uitdaging ligt voor de Europese Unie. Ik ben blij met de voortgang van het afgelopen jaar. Wij hebben niet stilgestaan. Na een lange aanloop, die begon tijdens het Nederlandse voorzitterschap, heeft de Raad lidstaten en Commissie opgedragen om het werkprogramma operationeel te maken. Daar werken wij op dit moment aan. Wij moeten, zoals de heer Van Middelkoop opmerkte, de momenten en de plaatsen van de macht zoeken in de niet-hulpdossiers.

Het Europese werkprogramma in wording zal een kalender bevatten met daarop de belangrijke internationale onderhandelingen, zoals de WTO, en een overzicht van relevante dossiers en beslismomenten in de interne besluitvorming. Ik zal mij ervoor inzetten om van het werkprogramma een plannings- en monitoringsinstrument te maken om daarmee al in een vroeg stadium systematisch de belangen van ontwikkelingslanden en armoedebestrijding goed mee te kunnen wegen en coalities te smeden met andere landen. Ministers voor ontwikkelingssamenwerking zijn daarbij niet altijd de eerst

aangewezenen, maar ze hebben wel een belangrijke rol als aanjager en bewaker.

Over enkele specifieke coherentiedossiers zijn vragen gesteld. De heer Van Middelkoop vraagt bijvoorbeeld naar de braindrain. Ik deel zijn zorgen daarover. Nederland veroorzaakt op dit moment geen braindrain, maar er zijn veel landen waar bewust geronseld, landen waar men eigenlijk meer gezondheidswerkers, artsen, verpleegkundigen en leraren nodig heeft. Nederland hoeft geen extra maatregelen te nemen, maar ik vind wel dat wij in Europa moeten nadenken over een EU-richtlijn voor ethische rekrutering. Dat klinkt wellicht wat ingewikkeld, maar iedereen begrijpt dat wij bedoelen dat het niet zo kan zijn dat in Zambia, Zuid-Afrika en andere Afrikaanse landen waar men kampt met een grote aidsbesmetting, mensen worden geworven. In deze landen valt door de aidsepidemie het middenkader, zowel ambtenaren als mensen uit de particuliere sector, weg en daarom moeten wij mensen die belangrijk zijn voor hun eigen land, in dat land houden.

Hoe doe je dat? Op dit moment lopen in Zambia en andere Afrikaanse landen Nederlandse programma's voor de optopping van salarissen en de verbetering van secundaire arbeidsvoorwaarden. Daardoor proberen wij het hoogopgeleide mensen mogelijk en aantrekkelijk te maken om in het eigen land te blijven. In het najaar zal dit een van de Nederlandse speerpunten zijn op de High Level Meeting van de VN in New York over migratie.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Het is goed dat de minister de braindrain aanpakt. Naast de actieve braindrain, ronselen, bestaat echter ook een passieve braindrain, die ongeveer 80% van het totaal beslaat. Daarbij moet gedacht worden aan mensen die in de VS of Europa een opleiding gaan volgen.

Een aantal organisaties in Nederland hanteert de sandwichformule. Dat houdt in dat men verplicht wordt om te werken aan onderwerpen die van belang zijn voor het land van herkomst. Verder brengt men slechts een klein gedeelte van de hele opleiding in Nederland door. Deze formule blijkt heel succesvol, want 90% van deze mensen vindt een permanente functie in het land van herkomst. Het zou goed zijn als de minister hierop zou inzetten.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Ik ben de heer Rabbinge dankbaar voor deze aanvulling. Wij denken hierover al langere tijd na en dit is zeker een van de goede voorbeelden van wat wij braincirculation noemen. Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat de kennis die mensen buiten hun land van herkomst opdoen, ten nutte komt van het land van herkomst? Daarvan zijn overigens veel goede voorbeelden te geven, wat betekent dat de uitstroom niet geheel eenzijdig is.

De geachte afgevaardigde Van Gennip maakt zich zorgen over de balans in winsten van handelsliberalisatie. Ik ben het met hem eens dat wij oog moeten houden voor de positie van de armste landen die hun preferenties zullen verliezen. Gelukkig zijn er tal van initiatieven die aantonen dat ook de armste ontwikkelingslanden kunnen profiteren

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. **Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.**

van nieuwe kansen op exportmarkten, vooral in regionaal verband. Ik zeg dit ook in reactie op de zorgen van mevrouw Meulenbelt.

De positie van de armste landen hoeft niet te verslechteren. Wel is het van belang dat binnen gezamenlijke ontwikkelingsprogramma's voldoende aandacht komt voor sociale vangnetten en capaciteitsopbouw. India heeft onlangs een opmerkelijk initiatief genomen met een werkprogramma voor honderd dagen per jaar voor plattelandsbewoners. Dit programma is een soort vangnet waarvan men wel of niet gebruik kan maken. Meestal doet men dat wel, omdat men dan in ieder geval honderd dagen betaald werk heeft. Elders wordt bestudeerd of men dit programma kan overnemen. Het sociaalezekerheidsstelsel van Nederland kent men elders niet.

De donorgemeenschap heeft een rol bij het tijdig onderkennen van aanpassingsproblemen en het bieden van adequate hulp. Ik wijs in dit verband op Aid for trade, één programma met handelsgerelateerde assistentie. Verder biedt dit programma mogelijkheden om landen die eigenlijk slechts een gewas produceren, bijvoorbeeld katoen of suiker, te laten diversifiëren. Europa speelt daarbij een belangrijke rol, middels haar partnerschappen voor bijvoorbeeld katoen, suiker en banaan. Met deze partnerschappen proberen wij om landen die getroffen zijn door de nieuwe regels, te helpen bij het verhogen van de productiviteit, het vermarkten van producten en diversificatie.

De heer Van Middelkoop stelde een vraag over het feit dat met een mogelijk verlies van preferentiële handelsovereenkomsten Nederland en de EU pressiemiddelen zouden verliezen op gebieden als milieu, drugs en terug- en overnameclausules. Ik maak mij daar niet zo veel zorgen over. Er bestaan nog genoeg andere overeenkomsten waarin deze punten zo nodig kunnen worden opgenomen. Overigens ben ik van mening dat de beste oplossing zou zijn om bij het afsluiten van bijvoorbeeld internationale afspraken over milieu tegelijk ook een monitoring- en sanctiemechanisme af te spreken, zodat je die zaken niet zomaar in heel andere akkoorden onderbrengt.

De geachte afgevaardigden Rabbinge en Van Gennip hebben vragen gesteld over landbouw. Dit is een terugkerend thema in deze Kamer en ik heb daar geen enkel probleem mee. Elke zondagavond, tien weken achter elkaar, wordt op RTL7 het televisieprogramma "Nederland in bedrijf. Investeren in ontwikkeling" uitgezonden. Daarin zijn initiatieven te zien die door Nederlandse ondernemers in den vreemde worden ondernomen. Het merendeel is landbouwgerelateerd. Dat is niet zo bijzonder, want dat weten wij ook uit het programma PSOM. Dit programma is onlangs geëvalueerd en dat blijkt een succesformule te zijn, juist op het terrein van landbouw. In 41 landen wordt er nu mee gewerkt. Twee keer per jaar is er een tender. Het bedrag dat daarvoor beschikbaar was, is inmiddels vervijfvoudigd. Dankzij dit programma hebben wij elders honderdduizenden banen kunnen realiseren, ook op het platteland. De Wereldbank heeft landbouw inmiddels als een van de zes prioriteiten gekozen en gaat dus specifiek inzoomen op landbouw.

Directe productiebevordering is niet de magische oplossing. Boeren die direct toegang krijgen tot verbeterd saaigoed, krediet enzovoorts, maar in onzekerheid blijven over hun landeigendomsrechten en de vraag of zij hun producten wel naar de markt kunnen brengen, laat staan wat de prijs is, investeren niet in productie of nieuwe technologie. Er moeten gewoon markten zijn. Er moeten producten afgezet kunnen worden. Men moet zich ook beschermd weten als er een geschil is tussen een bedrijf en de overheid of onderling over prijzen of uitbetaling. Als het daaraan schort, zal de landbouw niet tot ontwikkeling komen. Wij zetten in op een enabling environment voor de landbouw en de boeren en boerinnen die ondernemers zijn.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Dat is natuurlijk volstrekt juist. Het gaat om de enabling environment en het heeft natuurlijk geen zin om alleen met een technology push te werken. Daar zijn wij al lang vanaf. Degenen die dat bepleiten, zijn in zekere zin obsoleet geworden. Dat betekent niet dat het helemaal niet meer nodig is. Vaak wordt gezegd dat de technologie op de plank ligt, zodat je het zo kunt pakken. Zo is het echter ook niet. Het moet toegesneden worden op de specifieke vragen en omstandigheden die van toepassing zijn. Dat lijkt in toenemende mate te worden verwaarloosd. Veronachtzaam dat niet. Zorg ervoor dat er gebruik wordt gemaakt van de expertise in Nederland, bijvoorbeeld met betrekking tot coöperatief ondernemen, op het moment dat er regionale en lokale markten zijn. Het is dan goed om ook de andere technische kennis beschikbaar te stellen en toe te snijden op de specifieke behoeften. In Afrika is de situatie totaal anders dan in Azië. In de verschillende landen in Afrika is het nog weer heel verschillend. Dat vraagt iedere keer maatwerk en geen confectie.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik ben het alweer met de heer Rabbinge eens. Wij zetten niet alleen in op de enabling environment, maar ook op het bevorderen van producentenorganisaties, zodat men weet hoe je de productie en afzet in de hele kolom regelt. Wij hebben daarvan in Nederland veel kennis. Met de producentenorganisaties kunnen boeren en boerinnen hun belangen veel beter behartigen en de kwaliteit van hun ondernemerschap versterken. Aanstaande vrijdag ben ik bij het wereldcongres van de International Federation of Agricultural Producers in Seoel. Daar zal ik een nieuw grootschalig programma aankondigen ter versterking van producentenorganisaties. Dat doen wij juist omdat wij daar zo veel waarde aan hechten. Een ander voorbeeld van mijn benadering is het recente partnerschap met Wageningen University and Research Centre, dat onderzoek en capaciteitsopbouw combineert ten behoeve van duurzame verbetering van de positie van de armen. Dat zijn veelal boeren en boerinnen. Het onderzoek richt zich onder meer op versterking van marktketens en de optimalisering van duurzame productie. Hieraan is juist behoefte.

De heer Rabbinge veronderstelt dat Nederland de financiële bijdrage aan de Consultative Group on International Agricultural Research heeft gehalveerd. Dat klopt niet. Wij hebben het bedrag wel verkleind, want het

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

was 13 mln. en het is nu 10 mln. Waarom? Wij willen graag weten wat het onderzoek doet, waar het heen gaat en vooral wat wij ermee kunnen doen. Dat is niet te veel gevraagd van een onderzoeksinstelling waar heel veel geld om gaat en die Nederland jarenlang mede heeft gefinancierd. Wij worden steeds kritischer op de kwaliteit en de effectiviteit van alle organisaties, ook voor ons eigen werk. Wij zijn nu bezig met de ontwikkeling van het programma. Wat mij betreft zou het daarheen moeten gaan dat het onderzoek bijdraagt aan het verduurzamen van het gebruik van schaarse hulpbronnen en de ontwikkeling van de private sector. Voorts moet er speciale aandacht voor Afrika zijn. Als dat lukt, dan heb ik er geen enkel probleem mee om de bijdrage van 10 mln. voor dit jaar te verhogen. Als het programma dan maar goed is.

De geachte afgevaardigde Van Gennip vroeg ook of direct dan wel via de Commissie meer aandacht besteed kan worden aan scenariostudies over onder meer de voedselbehoefte in de wereld. Ik ben het ermee eens dat het van groot belang is om een goed en actueel beeld te hebben van de wereldvoedselsituatie. Soms zou je dat elke dag willen hebben en dan zijn er weer maanden dat je er niet aan denkt. Zo is het natuurlijk wel. Het is soms in ons hoofd en dan daarna weer niet. Er is voldoende materiaal. Er zijn belangrijke instituten op dit gebied, zoals het International Food Policy Research Institute en -- in Nederland -- de Stichting Onderzoek Wereldvoedselvraagstukken. Deze instituten zijn erkend, kwalitatief goed en worden beide door mij ondersteund. De Europese Commissie maakt regelmatig gebruik van uitkomsten van onderzoek dat door SOW en andere instituten wordt uitgevoerd. Deze onderzoeken laten bijvoorbeeld zien dat ondervoeding in India niet samenhangt met gebrek aan voedsel, maar veel meer te maken heeft met gebrek aan koopkracht. Het is geen nieuwe constatering, maar het idee dat alles te maken heeft met het feit dat er geen voedsel zou zijn, gaat niet altijd op. Ik heb overigens in de Tweede Kamer toegezegd dat wij na de zomer een overzicht zullen geven van de structurele oorzaken van honger en hoe deze momenteel en in de toekomst aangepakt kunnen worden.

De heer Pormes stelde een vraag over schulverlichting, die niet zou bijdragen aan ontwikkeling. Vrijvallende middelen moeten juist worden ingezet voor armoedebestrijding. Met betrekking tot Irak kan ik niet zeggen of dat echt gebeurt. Met Nigeria hebben wij een strikte afspraak gemaakt om door middel van een zogenaamd virtual poverty fund armoede aan te pakken. Er is een nationaal armoedebestrijdingsplan gemaakt dat decentraal wordt uitgevoerd. Daar hebben wij de bedragen die vrijvallen, zeker gesteld voor armoedebestrijding en het behalen van de MDG's. Dat wordt ook gevolgd door het IMF.

In antwoord op een vraag van de heer Rabbinge stel ik dat vrede-staken die worden gefinancierd uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking binnen de ODA-criteria vallen. Wij gaan die streep niet over.

De heer Pormes vroeg aandacht voor corruptie als hinderpaal voor ontwikkeling. Corruptie is inderdaad een hardnekkig probleem. De bestrijding staat niet zozeer centraal, maar is een groot aandachtsveld in ons beleid. Het zit overal doorheen. Wij richten ons op drie pijlers.

Allereerst ondersteunen wij het anticorruptiebeleid van partnerlanden. Het gaat dan om het versterken van de capaciteit om het probleem zelf te kunnen aanpakken. Ten tweede richten wij ons op het verkleinen van het risico van corruptie. Voorts bevorderen wij de integriteit van onze eigen medewerkers. Wij voeren de discussie met het Nederlandse bedrijfsleven en Nederlandse organisaties. Wie is er vrij van corruptie? It takes two to tango. Laten wij elkaar niets wijsmaken. Wij zouden zelf wat luider moeten roepen dat wij hier niet aan mee doen. Het zou geweldig helpen als wij onze koffer op de kade van de een of andere haven laten staan en niet betalen, omdat wij er niet voor hoeven te betalen. Ik moet het u alleen nog zien doen.

De heer Van der Linden heeft gevraagd naar de G8 en of wij iets verwachten van het voorzitterschap. Collega Bot heeft er al iets over gezegd. Het "energy-for-alinitiatief" ligt op mijn terrein. Wij zijn met Rusland in contact getreden om ervoor te zorgen dat de Sint-Petersburgverklaring dit zal opnemen, zodat wij straks niet alleen 20 mld. hebben voor clean energy, maar dat er straks ook minstens 20 mld. beschikbaar is voor energie en elektriciteit in Afrika.

De heer **Pormes** (GroenLinks): Ik heb net een vraag gesteld over de VN-conventie tegen corruptie. Volgens mij hebben wij die nog niet getekend.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Die is nu in de stilteprocedure naar de Tweede Kamer; dus de zaak is bijna rond.

De heer **Pormes** (GroenLinks): In die conventie wordt een juridisch kader gegeven voor extra maatregelen tegen corruptie. Volgens mij gaat het ook om het opstellen van een zwarte lijst van corrupte landen, waardoor financiële instellingen, zoals banken, geen leningen meer met hen kunnen sluiten. Zijn dat maatregelen die u overweegt?

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: In de VN-conventie voor corruptiebeleid wordt aan die aspecten geen aandacht besteed. Datgene waar wel aandacht aan wordt besteed, staat in de bestaande wetgeving. Het is dus niet zo, dat Nederland wetgeving moet wijzigen.

De heer Rabbinge vroeg naar de deëscalatie van geweld en naar vermindering van de vluchtelingenproblematiek, waarbij hij specifiek wees op een aantal regio's in de wereld waar dit speelt, zoals de Congo. Wij doen in Centraal Afrika enorm veel. Wij hebben een brede relatie met een aantal partnerlanden, te weten Uganda, Rwanda, Tanzania en Kenia, juist om armoede structureel te bestrijden. Verder hebben wij assistentie verleend aan het vredesproces in Burundi. Wij zijn nu bezig om dit land te helpen met de wederopbouw en de hervorming van de veiligheidssector. Een van de belangrijke elementen waarop de samenwerking berust, betreft de microkredieten. In de Democratische Republiek Congo zijn wij bezig met demobilisatie, ontwapening en

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

de reïntegratie van strijders. Ook financieren wij de verkiezingen. Van de minister van Defensie heb ik begrepen dat Defensie inmiddels zo ver is dat er gedacht wordt aan deelname aan de EUFOR, de stabiliteitsmacht die tijdens de verkiezingen in de buurt zal zijn, en als het nodig is in actie komt.

In dat gebied functioneert al een paar jaar het systeem van de Grote-Merenconferentie. Nederland is co-voorzitter van de "Group of Friends" van die Grote-Merenconferentie. Het betreft elf landen, die alle aan de Grote Meren liggen. Deze elf landen denken al een aantal jaren na over de vraag hoe kan worden voorkomen dat de burgeroorlogen weer losbarsten en hoe kan worden bevorderd dat er meer economische ontwikkeling en welvaart komen. Ook gaat het erom dat men echt kan samenwerken en dat de vluchtelingenstromen worden ingedamd. Op alle fronten wordt gewerkt aan de uitwerking van een stabiliteitspact, zoals wij dat ooit op de Balkan hebben gekend. In september wordt dit op de tweede top gepresenteerd. Er moet dan geld op tafel komen, en vervolgens wordt er begonnen met de uitwerking. Ik zie nu al, tijdens het traject, dat een en ander effecten heeft op de stabilisering van de regio. Men wisselt nu over en weer informatie uit over wie er de grens over gaan. Men probeert zoveel mogelijk de grensbewaking gezamenlijk te regelen. Wij zijn er nog lang niet in de regio, maar het onderlinge vertrouwen tussen de regeringen en de volken van de verschillende landen groeit. Dat is de beste basis voor het verbeteren van de situatie.

Mevrouw Meulenbelt heeft een aantal specifieke vragen gesteld, allereerst over onze bijdrage aan de Palestijnse gebieden in de vorm van noodhulp. Wij hebben daarover al eerder gesproken. Tot nu zijn wij nooit "krenterig" geweest. In 2006 hebben wij 1,5 mln. beschikbaar gesteld voor noodhulp via Unicef. Via de Unwra stellen wij elk jaar een bedrag beschikbaar. Dit jaar was dat 11,8 mln. Zoals u weet, heb ik 10 mln. beschikbaar voor wederopbouw. Zodra dat kan worden ingezet, kan het meteen beschikbaar komen, en ik hoop dat dit niet te lang zal duren.

Het ligt niet voor de hand dat wij over de ontwikkelingsmodellen nog een discussie voeren. Elk land kiest zijn eigen ontwikkelingsmodel. Democratisering en markteconomie zijn de kaders waarbinnen wij werken. Daarover bestaat internationale consensus, ook binnen de Europese Unie. Het ziet er niet naar uit dat wij die koers verleggen.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dat is jammer, want volgens de gegevens waarover ik beschik is het nu juist het economische model dat ervoor garant staat dat er meer geld van Zuid naar Noord gaat, dan omgekeerd. Als dat zo is, kunnen wij dat niet zomaar naast ons neer leggen, met een verwijzing naar het gegeven dat elk land zijn eigen model kiest en dat Europa ook zijn eigen keuzes maakt. Ik heb de nota van de heren Van Gennip en Rabbinge daarover heel serieus genomen. Zij hebben een voorschot genomen op de discussie en gezegd dat het goed zou zijn om er eens over te praten of het gangbare, impliciete model dat wij in Europa hanteren, wel effectief is voor het

doel dat wij willen bereiken. Het lijkt mij een ernstige zaak, die naar mijn mening niet kan worden afgedaan met een verwijzing naar de voorkeur van landen. Als u er niet aan wilt -- maar ik zou het fijn vinden als het onder dit kabinet nog kan worden geregeld -- dan moeten wij maar op het volgende kabinet wachten.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Het is niet zo dat wij nooit over de invulling van een model discussiëren. Wij doen dat natuurlijk wel degelijk, omdat wij optimaal rendement willen behalen. Het is echter ook niet zo dat er door een instantie een bepaald ontwikkelingsmodel wordt opgelegd. Dat wordt wel eens gesuggereerd, maar het is niet zo.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dat is echt niet waar. In Europa is er op dit moment consensus over de vraag vanuit welk economisch model wordt gewerkt. Het zou ons toch sieren als wij de mogelijkheid open hielden dat het economische model dat wij hanteren niet het meest effectief is wat betreft de herverdeling van inkomens, in samenhang met de armoede. Ik heb u niet horen ontkennen dat er uiteindelijk meer geld van Zuid naar Noord wordt teruggesluisd dan er van Noord naar Zuid gaat. Als dat zo is, hebben wij niet eens het recht om over ontwikkelingshulp te spreken; dan is het handel.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik heb de juiste cijfers van de laatste tijd niet meer beschikbaar, maar het is wel zo dat er sinds kort meer in het Zuiden wordt geproduceerd dan in het Noorden. Dus de goederenstroom, en daarmee de betaling daarvan ...

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Ja, maar het gaat ook om de geldstroom en om de vraag wie er het meeste aan verdient! Mag ik dat vragen?

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ja, dat is uitstekend.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Het lijkt wel kleutertaal: wij gaan ervan uit dat wij de armoede willen bestrijden. Wij vinden dat dit te maken heeft met herverdeling van inkomen, niet alleen per hoofd van de bevolking, maar per land. Dan moeten wij ons toch de vraag stellen of het economische model dat wij op dit moment hanteren daaraan tegemoet komt?

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik stel vast dat wat wij nu doen in de internationale fora waar gesproken wordt over de effectiviteit van armoedebestrijding niet ter discussie staat.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dat is dan schandelijk. Ik neem aan dat u het Noorden bedoelt. Als het Noorden hiervan het meeste profiteert, zal men daar niet als eerste ter discussie willen stellen of een en ander wel effectief is. De vraag mag toch wel worden gesteld?

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: De vraag mag best worden gesteld, maar het is op dit moment niet relevant.

De heer **Van Gennip** (CDA): Het gaat om de piketpalen waarbinnen de discussie wordt gevoerd. De minister heeft gelijk dat het democratisch model niet ter discussie staat, en het vrijemarktmodel in beginsel evenmin. Dat zijn gewoon verworvenheden. Wat mevrouw Meulenbelt van mij citeerde, betrof met name wat wel wordt genoemd het model van authentieke ontwikkeling. Meer in het bijzonder had ik het over drie recente studies, waaruit een stevig pleidooi voortvloeit voor het koppelen van de globalisering aan een veel sterker vermogen om te luisteren naar wat in de ontwikkelingslanden zelf als "best practices" naar voren komt. Dat sluit ook aan bij alignment en ownership. Dit moet leiden tot een bepaalde pluriformiteit. Ik verwees onder meer naar de onthullingen van Wolfensohn, die zegt: in de tien jaar dat ik er gezeten heb, ben ik vijf keer van koers veranderd. Dat vind ik wel een discussie waard.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Nu hebben wij het over de werkwijze om binnen het model het maximale eruit te halen. Er is een stramien waarbinnen een sociaal geleide markteconomie en democratisering leidende principes zijn. Hoe daaraan invulling wordt gegeven, is cultuurgebonden. Het is afhankelijk van de omstandigheid waarin een land zich bevindt. Men is optimaal bezig als een en ander kan worden versterkt. Het lijkt mij niet productief om bepaalde trajecten en processen waaraan men gewend is, te verstoren. De bestaande processen versterken ten behoeve van een optimaal rendement, zo leg ik het uit. Dat is echter geen modellendiscussie, maar een discussie over de vraag hoe wij de mensen bereiken voor wie het bedoeld is. Hoe verhoog je de participatie van mensen? Hoe laat je mensen meedoen in processen? Dat is een gouden regel die eigenlijk altijd al geldt. Dat is niet vanzelfsprekend. Het is ook niet waar regeringen zelf aan denken. Zelfs in Nederland ligt dat niet altijd voor de hand. Als je een traject inzet voor vernieuwing of wat dan ook, ben je evenmin altijd bedacht op de manier waarop je communiceert en waarop je in het traject alle participanten laat meedoen en vaak ook meedelen.

De heer **De Graaf** (VVD): Voorzitter. Ik wil toch even reageren op wat mevrouw Meulenbelt zei. Ik vind het jammer dat zij een beetje verongelijkt doet aan de microfoon, zo van: ik word niet begrepen in wat ik bedoel. Zij is zelf ook niet duidelijk. Zij houdt een pleidooi voor een verandering van aanpak, voor een ander model of wat dan ook. In eerste termijn legde zij een koppeling met de

duurzaamheid. Die begreep ik nog. Maar nu vraagt zij om een herziening van modellen, markteconomieën en dat soort dingen meer.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Waar ik om vroeg, is een debat waarin verschillende economische modellen met elkaar vergeleken kunnen worden en waarin de vraag gesteld kan worden, op grond van rapporten en cijfers, of het economische model waarover Europa op dit moment consensus heeft, het meest effectieve is voor inkomensverdeling. Is dat duidelijk?

De heer **De Graaf** (VVD): Ja. En waar zou ons dat dan toe moeten leiden? Dat is dan immers de volgende vraag.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Dat wij kunnen overwegen of het model dat wij op dit moment hanteren, wel het meest effectieve is om armoede te bestrijden. Ik waag dat op grond van de rapporten die ik ken, te betwijfelen. Als wij als doel hebben om armoede te bestrijden, dan is het een legitieme vraag of het economische model dat wij nu hanteren, daar wel het meest effectieve model voor is.

De heer **De Graaf** (VVD): Overigens vind ik in dit soort debatten iedere vraag legitiem, daar gaat het niet om. Maar u verwacht toch niet dat u door een modelkeuze plotseling een complete omkering van de situatie in de wereld teweeg kunt brengen?

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Ik heb het niet gehad over plotseling. Ik heb het ook niet gehad over een complete omkering. Ik heb het gehad over een volstrekt realistisch debat over de vraag of wij met dit economische model op de juiste weg zijn.

De heer **De Graaf** (VVD): Oké. Dan heb ik nog een laatste vraag. Door het hele verhaal heen zien wij dat wij in de ontwikkelingssamenwerking steeds meer afgaan van het aanbodgerichte denken naar het vraaggerichte denken. Met andere woorden: de ownership van het partnerland moet maatgevend worden voor de manier waarop wij ontwikkelingssamenwerking bedrijven. Ik denk dat een discussie over de vraag of je het een of het andere model zou moeten hanteren, primair moet uitgaan niet van ons eigen systeem, maar van het systeem van het partnerland, waarmee je aan het werk gaat. Het partnerland zou moeten aangeven dat het een bepaalde aanpak wenst en daar zouden wij dan met ons eigen mogelijkheden en onmogelijkheden op moeten insteken.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Ja, maar ik heb in mijn verhaal ook voorbeelden gegeven van hoe landen worden verleid, omdat het op het moment in kwestie het meest lucratief lijkt om bijvoorbeeld de productie voor de eigen markt opzij te zetten ten faveure van productie voor de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

export. Dat is niet verzonnen. Dat is wat vaak gebeurt en daarvan moeten wij met elkaar de effecten onder ogen kunnen zien. Dat vind ik heel reële vragen, waarover wij het met elkaar zouden moeten hebben. Ik heb niet eens gezegd dat wij die of die kant op moeten. Ik heb gezegd dat ik het op prijs zou stellen wanneer wij een reële discussie zouden hebben over de verschillende mogelijkheden aan de hand van dit soort heel concrete zaken. Bij sommige landen gaat de economische groei ten koste van andere zaken, van de eigen productie, van de interne herverdeling. Ik vind dat heel realistische vragen.

De heer **De Graaf** (VVD): Oké, maar het blijven wel beslissingen van het land zelf.

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): En van ons. Want de vraag is natuurlijk ook wat wij vragen. Wij zijn de andere kant van de keten. Wij zijn verantwoordelijk voor wat wij van een land vragen en voor de voorwaarde waarop wij hulp bieden.

De **voorzitter**: Het woord is weer aan de minister.
**

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Om hier nog een zin over te zeggen: er zijn natuurlijk in de afgelopen tijd dingen gebeurd waar veel discussie over gevoerd is. In de Wereldbank, bij het IMF, over het gedwongen privatiseren van "public goods" dat soms te snel ging, zonder allerlei waarborgen voor levering, voor prijsvorming enzovoorts. Die voorbeelden kennen wij. Er worden heftige discussies gevoerd met de bank over het standpunt dat dit niet de manier kan zijn. Maar ik herhaal dat de Europese consensus erop gericht is, de capaciteit van het besturen te versterken. Dan mag je van daaruit verwachten dat men zelf de keuzes maakt en, natuurlijk in samenwerking met bank en IMF, uitvoering geeft aan programma's. Maar die keuzes maakt men zelf.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Er lopen verschillende dingen door elkaar heen. Er zijn de uitgangspunten waar de minister net over sprak. Dan wordt er op een betrekkelijk abstract niveau over allerlei globale modellen gesproken. Ik denk dat je eerst moet kijken, wat er nu eigenlijk heel concreet aan de orde is. Als je vaststelt dat economische ontwikkeling vaak start in de rurale sfeer, in de landbouw, dan kun je je afvragen op welke wijze je dat voor elkaar krijgt. Wij hebben ook in Europa altijd drie modellen gekend. In het Engelse model wordt in tijden van crisis geopteerd voor volgestrekte liberalisatie, met alle gevolgen van dien: het failliet van boerenbedrijven en het zoeken van arbeid op een andere plek. Voorts is er het volledige beschermingsmodel dat afstamt van de feodale situatie in Frankrijk en Duitsland, waar bescherming werd gehanteerd. Dat was al in 1860 aan de orde toen de eerste landbouwcrisis ontstond, omdat goedkoop graan vanuit de nieuwe wereld met stoomboten naar Europa kwam in

plaats van met zeilboten, met als gevolg dat de eigen graansector in elkaar duvelde. De Engelsen liberaliseerden, de Fransen en Duitsers beschermden, wat deden de Nederlanders? Ik zeg altijd: zij benoemden een commissie. Dat werd de commissie-Thorbecke en die heeft toen geadviseerd om in te zetten op het versterken van concurrentiekracht. Dat doe je op drie manieren: landinrichting, productieomstandigheden verbeteren, in de vorm van coöperatieve bedrijven inzetten op iets van een markt- en prijsbeleid -- wij zien nu ook dat al die coöperaties net hun honderdjarige bestaan hebben gevierd -- en ten slotte kennis en innovatie. Daar hebben wij altijd op ingezet. Zo versterk je de concurrentiekracht. Er zijn verschillende modellen voor. Nederland is heel consistent geweest en heeft in allerlei coalities, of zij nu links of rechts waren, altijd daarop ingezet. In Engeland en Frankrijk speelde dit ook en beide landen waren consistent, Engeland liberaliseren, Frankrijk beschermen. Wij zien die posities nu weer terugkomen in het Europese beleid. Dat zijn modellen die ook op wereldschaal worden gehanteerd en daar zou je heel veel meer bij moeten aansluiten. Ik denk dat dit iets is wat eigenlijk vaak vergeten wordt, omdat er gezegd wordt: de markt doet het, het is vraaggestuurd. Dat spreekt vanzelf, natuurlijk, maar hoe ga je er dan mee om en op welke wijze doe je dat? Dat is de vraag waar het om gaat.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Daar ben ik het niet helemaal mee eens. Er wordt nu snel over het punt van de landhervormingen heen gesproken, maar dat is een zeer essentieel punt. Mij valt op -- ik wist niet dat het nog zo was -- dat de grond in nogal wat allerarmste landen waar men moet leven van de grond, helemaal niet in eigendom is. Daar is dus vroeger helemaal niet aan gewerkt. Dan kun je een prijs- en marktbeleid ontwikkelen, je kunt kennis toevoegen, maar die boer en boerin investeert echt niet in de uitbreiding van het bedrijf. Zij weten immers niet of zij mogen blijven zitten of dat zij het jaar daarop weggestuurd worden. Het moet beginnen bij het eerste punt en dan doorgaan naar het tweede en het derde punt. Zij horen bij elkaar.

De heer **Van Gennip** (CDA): Hier sluit zich misschien de cirkel. Als de minister pleit voor investeren in capaciteitsversterking, zodat men zelf de eigen voorkeur kan articuleren, dan moeten er aan de andere kant van de keten natuurlijk ook wel antennes zijn om die voorkeuren te kunnen opvangen. Als wij die studies serieus nemen, zien wij dat zij eigenlijk allemaal uitkomen op één pleidooi, namelijk dat er een veel meer luisterende attitude in de donorgemeenschap aanwezig moet zijn voor wat er gearticuleerd wordt. Er zijn ook Afrikaanse pleidooien om de grootfamilie, die daar realiteit is, als uitgangspunt te nemen en om die maximaal te gebruiken in het ontwikkelingsproces, in plaats van te komen tot een geïndividualiseerd grondeigendom zoals dat in Europa gangbaar is. Ik noem dat als een voorbeeld. Het betekent dat wij onze antennes veel sterker moeten ontwikkelen voor wat de mensen daar willen en wat daar de realiteiten zijn. Ik denk dat zich daarmee de cirkel sluit.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Ik ben het met de heer Van Gennip eens dat wij in Indonesië met de landhervormingen het irrigatiesysteem hebben doorkruist. Daardoor functioneren oude systemen die al heel lang goed werkten jammer genoeg niet meer. Hoe wij dat luisterend vermogen verder versterken, is niet alleen een kwestie van de Wereldbank en de internationale gemeenschap, maar ook van het land zelf. Als de regering niet luistert naar de eigen bevolking, kan de internationale gemeenschap op dat punt ook niet zo veel betekenen. Voor het articuleren van wat men wil, hebben wij de maatschappelijke organisaties nodig. Zij kunnen de capaciteitsopbouw op decentraal niveau voor hun rekening nemen. Wij kunnen wel luisteren maar als er geen benul is van wat men van de overheid mag verwachten gebeurt er niets. Er zijn heel veel volkeren die geen vertrouwen hebben in welke overheid dan ook, of dat nu de lokale overheid, de districtsoverheid of de nationale overheid is. Er valt nog heel veel werk te doen. Dit heeft allemaal te maken met uitsluiting, achterstelling en verwachtingen. Dit is een heel moeilijke weg. Ik ben het wel eens met de nieuwe houding. Ik vind dat wij hierop bij de Wereldbank onder leiding van de nieuwe president extra moeten gaan letten.

Moeten wij ontwikkelingshulp niet vergezeld laten gaan van politieke maatregelen, vroeg mevrouw Meulenbelt. Zij vindt dat dat moet. Natuurlijk moet dat. Wij hebben dat beleid een aantal jaren geleden ingezet, met de combinatie van politieke druk, dialoog, ontwikkelingshulp en veiligheidsinstrumenten in het geïntegreerde buitenlands beleid. Daarmee zijn wij al een aantal jaren bezig. Dat kan uw Kamer toch niet zijn ontgaan.

*N

De heer **Rabbinge** (PvdA): Voorzitter. De minister is behoorlijk volledig geweest in haar beantwoording. Er zijn natuurlijk wel punten blijven liggen waarover wij waarschijnlijk enigszins van opvatting verschillen, maar daarop komen wij bij een andere gelegenheid nog wel terug.

Ik stel vast dat de minister heel duidelijk is ingegaan op de megatrends die ik aan het begin van mijn betoog heb geschetst, als het gaat om de veranderende verhouding van ontwikkelingssamenwerking. Zij heeft dat ook geïllustreerd aan de wijze waarop de Bretton Woodsinstellingen nu over mutual accountability spreken. Dat heeft natuurlijk alles te maken met het vervangen van ontwikkelingshulp door ontwikkelingssamenwerking of internationale samenwerking. Het was goed om daaraan nog eens aandacht te schenken, want dit vergt een heel andere positionering, ook in toekomstige kabinetten.

De minister is verder ingegaan op de rol van de ngo's en allerlei andere organisaties en op de enorme groei daar, van ongeveer 5000 naar 26.000 instituties die nu actief zijn. Dat is een illustratie van de megatrend die het

dringend noodzakelijk maakt om de positionering van het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking te bezien. Dit vergt een andere structuur en bovenal een andere attitude van de medewerkers in de organisatie. Ik vraag mij af of de minister daaraan ook iets doet.

De minister heeft vervolgens gesproken over de wijze waarop training, onderwijs en voorlichting worden verzorgd. Zij heeft erop gewezen dat zij met hbo-instellingen en universiteiten aan de slag gaat om hen te mobiliseren en hen hun rol te laten vervullen bij het opbouwen van capaciteit, met name in de Derde Wereld en in het bijzonder in Afrika. Dat is natuurlijk prima maar wat is hierbij de rol van de IO-instellingen, die de minister zelf voor een belangrijk deel financiert? Zij zijn in het verleden apart geplaatst en zijn vervolgens weer gekoppeld aan universiteiten. Hoe zal dit in de toekomst gaan?

De minister is ook ingegaan op de wijze waarop zij omgaat met Darfur. Het doet ons goed om te vernemen dat zij het initiatief neemt om de zaken zodanig te organiseren dat er niet alleen consensus komt maar dat er ook dynamiek ontstaat om een vredesmacht daar te installeren. Kan de minister enig zicht geven op het moment waarop dit het geval zal zijn, welke landen hierbij zullen worden betrokken en of Europa hierbij leidend of volgend is?

Wij hebben daarnet al bij interruptie gesproken over de verhouding tussen de IOB-rapporten en het rapport van de commissie-Dijkstal. Ik vraag de minister om nog eens precies na te gaan wat de consequenties hiervan zijn. Zij heeft heel snel moeten reageren op beide rapporten. Het lijkt mij dat zij nog moet nagaan wat de gevolgen daarvan zijn voor de wijze waarop zij het sectorbeleid gaat moderniseren, zodanig dat de nadelige effecten wegvallen en dat de winst die hiermee kan worden geboekt ook inderdaad wordt gerealiseerd.

Wij hebben over allerlei ontwikkelingsmodellen gesproken. Ik zou het op prijs stellen als bij de conferenties op dit punt, die door de IFPRI, de Wereldbank en SOW worden georganiseerd aandacht is, niet alleen voor de modellen maar vooral voor de doelen en voor de wijze waarop die het best kunnen worden gerealiseerd. Dan is er heel veel meer mogelijk dan één vast model maar ontstaat er heel veel variatie, waarbij pluriformiteit en maatwerk essentieel zijn.

De minister heeft bijna in een bijzin gesproken over de integriteit van de eigen medewerkers. Daarvoor zal zij een aanleiding hebben. Wat is die aanleiding? Is zij van plan om een soort code of conduct op te stellen? De organisaties waarmee het ministerie samenwerkt, of dat nu het Koninklijk Instituut voor de Tropen is of een universiteit, hebben allemaal dergelijke codes. Het lijkt mij dat zij ook bij het ministerie aanwezig zijn. Ik vraag de minister om hierop in te gaan.

Het is heel mooi dat de minister streeft naar energy for all en dat zij probeert kleinschalige energieopwekking tot stand te brengen. In dat verband is het goed om nog eens te bezien of er niet een enorme impuls kan worden gegeven aan de organische zonnecellen. Zij kunnen kleinschalig energie opwekken, zijn betrouwbaar, simpel en niet duur en kunnen desondanks op veel plaatsen worden ingezet. Het zou veel

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

beter zijn om daar eens op in te zetten. Ik ben benieuwd in welke mate de minister dat wil en kan gaan doen.

*N

De heer **Van Gennip** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar precieze antwoorden. Dit beleidsdebat beschouwen wij als een integraal onderdeel van het Nederlands buitenlands beleid.

Wij hebben gevraagd naar het waarmaken van de ambities van de European Consensus door een driehoek van Europese instituties, de brede civil society maar ook de parlementariërs binnen de EU. Daar ligt een sleutel. Wat het misverstand over de IPU betreft, meen ik dat wij die als een zeer concrete doelgroep moeten zien voor onze activiteiten.

Bij het punt van het gezamenlijk optrekken van de heer **Rabbinge** en mij terzake van de directe voedselproductie breng ik toch een kleine nuance aan. Vandaag hield de heer **Rabbinge** zeer nadrukkelijk een pleidooi voor prioriteit voor voedselproductie in de programma's in het algemeen, ik plaatste deze zaak in het kader van de complementariteit. Ik wil de Europese Commissie als actor bij het bevorderen van voedselproductie, want als er iets succesvol is geweest, en volgens sommigen zelfs te succesvol, dan is het wel het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De heer **Van Middelkoop** heeft het goed begrepen, ik zocht in de complementariteit nu juist de sectoren waarin de Commissie goed is. Ik denk aan een specialisatie als regionale samenwerking, maar daarbij betrek ik dus ook het landbouwbeleid.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Maar wij moeten wel oppassen, want wij zijn nu juist bezig om het Europese landbouwbeleid behoorlijk te herzien. Dit lijkt mij ook verstandig, maar het gaat om elementen daaruit die wellicht gebruikt zouden kunnen worden.

De heer **Van Gennip** (CDA): Zoals marktbescherming en het OVO-drieluik...

De heer **Rabbinge** (PvdA): Ja, maar pas op, want zodra je datgene wat wij in 1957 met het Akkoord van Rome introduceerden, wilt inzetten voor het Europese landbouwbeleid, merk je dat je dat niet zo maar in Afrika kunt toepassen.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik zou de laatste zijn om aan te bevelen om de lessen van uw partijgenoot **Mansholt** niet ter harte te nemen, die vijf miljoen kleine boeren naar de fabrieken in Noord-Italië en elders heeft gebracht, door dat idee in Afrika toe te passen. Dat zult u toch wel begrijpen...

De heer **Rabbinge** (PvdA): Ieder plan moet in het licht van de tijd gezien worden. Het is een zegen geweest dat dergelijke plannen toen werden ontwikkeld, zoals u onmiddellijk zult willen erkennen. Dat er zich bij al dit soort veranderingen ook wel problemen voordoen, zal niemand ontkennen. Zo heeft de groene revolutie ongelooflijk veel vooruitgang teweeggebracht en heel veel voedsel opgeleverd, maar sommigen zeggen dat er ook heel veel mensen niet veel beter van geworden zijn. Dit wordt dan uitvergroot, maar u zult het met mij eens zijn dat wij die benaderingswijze hierbij niet moeten kiezen.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik nodig u graag uit om op partijcongressen van Labour en andere verwante groeperingen nog eens duidelijk de zegeningen daarvan aan te geven.

Ik kom nog even terug op de kwestie van aid for trade. Terecht krijgt men, zonder afbreuk te doen aan het beginsel van vrijhandel, wat meer oog voor de noodzaak en het tempo van corrigerende maatregelen. Ik heb gezegd dat ik nogal bang ben voor sociale disruptie, met name in het Caribisch gebied, waar die maatregelen hun preferenties verliezen. En natuurlijk moet er een prijs betaald worden, maar het is de vraag of het niet "too little and too late" is.

Vervolgens zijn wij vrij uitvoerig ingegaan op de complementariteit en op de specifieke kwaliteiten van de Europese Commissie. Er zijn nieuwe voorstellen van de Commissie en er is een zeer kritisch rapport van het Europees Parlement; de heer **Pormes** citeerde de buitengewoon kritische uitspraken van mevrouw **Martens** hierover, een zeer geëngageerd lid van het Europees Parlement. Anderen wijzen erop dat zij nu juist stroomlijning wilden en ik denk dat wij, als wij ervoor kunnen zorgen dat stroomlijning niet misbruikt wordt om fondsen naar rijkere landen over te hevelen, de regering en de Europese Raad moeten vragen om van harte mee te werken aan bepaalde versoepelingen van de procedures. Ik heb begrepen dat het idee van een eigen European Bank for Development Cooperation, analoog aan de EIB, niet de voorkeur van de minister heeft. Klopt dit?

Verder denk ik dat wij de discussie over ontwikkelingsmodaliteiten toch moeten voortzetten. Er zijn de laatste tijd zoveel studies verschenen waarin wordt gesteld dat alle lessen niet moeten leiden tot andere modellen, maar tot een andere attitude. Ik verwijs naar de uitspraak van de heer **Ellis** dat het probleem van Afrika is dat men daar eigenlijk veel te gemakkelijk naar de westerse donoren luistert. Dit is ook een cultureel probleem, dus is capaciteitsversterking nodig en moet de nadruk gelegd worden op de eigen prioriteiten van de Afrikaanse landen. Ik denk dat het om een combinatie van attitudes gaat.

Ik ben zo blij dat de minister in navolging van haar voorgangers **Bukman** en **De Koning** een treinkaartje naar Brussel heeft gekocht, dat in de ogen van sommigen zoveel duurder was dan een vliegticket naar Washington en New York. Ik zou dit graag zien bekliven, want de minister heeft een grote rol gespeeld in het terugbrengen van ontwikkelingssamenwerking op de agenda van de

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

regering en in het publieke debat in Nederland. Dit zie ik als een grote verworvenheid in relatie met Europa, want Ontwikkelingssamenwerking heeft het in de afgelopen jaren niet gemakkelijk gehad. Ontwikkelingssamenwerking is als punt van centrale aandacht weggedrukt door sociaal-economische hervormingen, het vraagstuk van de integratie van vluchtelingen, de vredesmissies, de criminaliteitsbestrijding en de reacties op 11 september. Dit verhuult ook enigszins hoeveel de minister op dit terrein in beweging heeft gezet en tot stand heeft gebracht, ook in termen van geslaagde armoedebestrijding. Zij heeft in de afgelopen vier jaren realisme gekoppeld aan "herbronning", en verbreding aan draagvlakvernieuwing. De verbinding van Europa aan mondiale armoedebestrijding is daarbij een duidelijk markeringspunt, net als het overbruggen van het antagonisme van bedrijfsleven en zachte ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast heeft zij vanaf de start verbindingen gelegd met de grote mondiale uitdagingen van milieu tot veiligheid, van migratie tot internationale rechtsorde en hervorming van de handelsstromen. Wij hebben de inzet kunnen volgen om de niet-gouvernementele organisaties hun banden met de Nederlandse samenleving te laten herstellen en wij hebben ook gemerkt dat de minister de moed heeft om de ogen te openen voor andere cultuurpatronen; denk aan de drie punten waarover in de vredesprocessen overeenstemming is bereikt. En ten slotte noem ik de onvermoeibare koppeling aan vredesbevordering, in weerwil van de moedeloosheid en de onverschilligheid van de mondiale publieke opinie. Wij denken dat er alle reden is om deze regering en deze minister met deze oriëntatie geluk te wensen.

De heer **De Graaf** (VVD): Ik dacht dat onze partij de enige was die met een lijsttrekkersdiscussie bezig was... Maar overigens ben ik het volstrekt met uw woorden eens.

De heer **Van Gennip** (CDA): In dat perspectief had ik het nog niet gezien, het is nooit verkeerd om iemand te prijzen en in dit geval is er ook heel veel aanleiding toe. Wij horen het wel; als deze minister zich kandidaat wil stellen, dan zullen wij dat uiteraard in overweging nemen...

*N

De heer **Pormes** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar heldere uiteenzetting. Ik vind het altijd plezierig om haar in deze Kamer te horen, want zij schept altijd een heel helder kader en je gaat tevreden naar huis, omdat zij altijd wel iets goeds te melden heeft. Ik denk dan met name aan haar openingswoorden over Afrika, die deden mij erg goed.

Verleden jaar hebben wij in het beleidsdebat ook over de schuldenkwestie gesproken. De minister zei toen dat Nederland al veel aan schuldenverlichting doet en dat

andere landen dit ook eens zouden moeten doen. Zij noemde daarbij de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk en zij zei dat het dan natuurlijk wel om additionele middelen moet gaan. Daarnaast heeft zij aangegeven dat schuldenverlichting moet leiden tot eigen verdien capaciteit, opdat de betrokken landen het vrijkomende geld kunnen besteden aan armoedebestrijding. En zij voegde eraan toe dat dit middel ook niet voor zeer corrupte landen moet worden toegepast, omdat er daar dan geen kind meer naar school gaat. Dat is een helder kader. In het kader van de schuldenverlichting had ik bijvoorbeeld twee landen genoemd, Irak en Nigeria. Als je alle middelen van de lidstaten optelt, gaat het om een bedrag van ongeveer 9 mld. Wij geven in het kader van de schuldenverlichting aan Irak 74 mln. en aan Nigeria 159 mln. Het is best mogelijk dat dit niets met armoedebestrijding te maken heeft, maar meer met geopolitieke redenen. Laten wij afspreken dat ik de vraag heel expliciet maak en schriftelijk aan de minister doe toekomen.

Ik ben blij dat de VN-conventie tegen corruptie uit 2003 binnenkort wordt geratificeerd. Mijn vraag is ook in het kader van de coherentie gesteld. In het Europees Parlement is men er heel actief mee bezig. Men heeft een heel arrangement aan aanvullende maatregelen in het leven geroepen. Mocht dit leiden tot resultaat, kan het dan ook overgenomen worden door de lidstaten zodat in elk geval sprake is van een versterking? Het werkt bijzonder complementair.

Wij hebben ook even gesproken over het maatschappelijk draagvlak. Ik ben blij met de woorden van de minister dat de Europese Commissie er actief werk van gaat maken. Ook het kabinet gaat het doen. De minister heeft de NCDO genoemd. Het gaat om nauwere betrokkenheid van de burger, een betere aansluiting en dichter bij haar beleid. Ik had ook een vraag gesteld over de tien nieuwe lidstaten. Ik maak mij daar wel een beetje zorgen om. Er is hier onlangs een lidstaat te gast geweest. Ik heb even snel gekeken wat de bijdrage ervan was, maar volgens mij was het niet meer dan 0,08% of zo. Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking is vooral in de tien nieuwe lidstaten van groot belang. Wij kennen in Nederland een heel heldere infrastructuur van organisaties. Ik weet niet of zij het op prijs stellen, maar ik kan mij voorstellen dat ook die organisaties kunnen worden ingezet bij de opbouw van een dergelijke infrastructuur in de tien nieuwe lidstaten. Ik verneem graag van de minister wat zij van het idee vindt.

*N

De heer **De Graaf** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik heb bijzonder veel waardering voor deze minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Dat weet zij wel, maar ik herhaal het hier nog eens. Dat heeft te maken met het feit dat zij niet alleen getuigt van een grote kennis van zaken, maar ook van een grote emotionele betrokkenheid bij wat zij doet, de onderwerpen die zij tackelt en de keuzes die zij maakt bij het vaststellen van haar agenda. Ik kan mij daar

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

altijd heel goed in vinden. Ik denk dat ik in een vergelijkbare situatie die keuze ook gemaakt zou hebben.

Ik ben bijzonder blij met het feit dat de minister, kijkend naar de Europese consensus, blijft hameren op de bestrijding van de armoede. Dat is en blijft Millennium Development Goal nummer één en dus ook prioriteit nummer één. Ik ben het daar volstrekt mee eens. Ik heb er ook begrip voor dat commissaris Michel zo langzamerhand klem was gereden in het hele debat. Er is veel aandacht voor de middeninkomenslanden, de pre-accessie en het nabuurschap. Op enig moment zijn er meerderheden en minderheden die bepalen hoe een plan eruit ziet. Ik ben heel tevreden met de toezegging van de minister dat zij haar uiterste best zal blijven doen om te zorgen dat geen verdere verschuiving van het budget zal plaatsvinden weg van de armoedebestrijding.

Dezelfde vasthoudendheid bij de minister bespeur ik op het punt van het verder ontbinden van de hulp. Niet iedereen staat te springen om dit met vaart voort te zetten, begrijp ik. Ook hier geldt echter dat frapper toujours door Nederland en vooral door deze minister goed is in de fora waarin over dit onderwerp wordt gediscussieerd.

De minister is het eens met de opmerking die niet alleen is gemaakt door mij, maar ook door anderen dat de Commissie haar bord wel erg heeft overladen in de consensus. Ook dat is weer de uitkomst van hetgeen het Europees Parlement wil, wat de lidstaten willen en wat de Commissie zich heeft laten aanleunen op dit punt. Ik vond het verrassend dat de minister vervolgens zei dat wel zal blijken dat men met zoveel taken op één bordje er toch niet aan zal toekomen en dat het zichzelf wel een beetje saneert of woorden van gelijke strekking. Het zal ongetwijfeld gebeuren, want het is gewoon veel te veel wat men opsomt. Het enige nadeel is dat Europa wel verwachtingen wekt met zo'n ambitieus programma. Ten slotte zijn wij de grootste loner in de wereld. Je wekt verwachtingen bij de partnerlanden, maar ook intern binnen de Europese Unie. Het is niet echt reclame voor Europa als organisatie wanneer het nog niet aan de helft van de voorgenomen onderwerpen toekomt in de komende periode. Misschien kan de minister dat punt in het achterhoofd houden wanneer over een verdere sanering, keuze en prioritering in de Europese aanpak wordt gesproken.

Het doet mij deugd dat Thorbecke niet alleen het bestuursmodel van Nederland heeft gegrondvest, maar dat hij zelfs in zijn tijd al de basis heeft gelegd voor het beleid op gebied van ontwikkelingssamenwerking. Nog meer deugd deed het mij dat de heer Rabbinge, dus iemand uit onverdachte hoek, zich liet ontvallen dat het niet heeft uitgemaakt of er linkse of rechtse kabinetten zaten, maar dat dit model altijd overeind is gebleven. Zo zie je maar weer, uiteindelijk is het altijd liberaal wat de klok slaat.

De heer **Van Gennip** (CDA): De heer De Graaf onderschat de kwaliteiten van Thorbecke zelfs, want hij moet de commissie landbouw geadviseerd en voorgezeten hebben lang na zijn overlijden.

De heer **Rabbinge** (PvdA): De heer van Gennip wil deze historische correctie aanbrenge. Het was wel juist, maar

het was de voorloper van een commissie die geadviseerd heeft over de nieuwe structuur en het beleid op het gebied van landbouw.

De heer **De Graaf** (VVD): Maar ik begrijp dat hij het goed heeft gedaan.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Hij heeft het zonder meer goed gedaan, ook met dat bestuursmodel. Het is daarom dat wij er zo aan hangen. Het is mij opgevallen dat de liberalen er tegenwoordig niet meer aan hangen.

De heer **De Graaf** (VVD): Daar komt u vanzelf achter als het zover is.

Ik ben overigens van mening, als mevrouw Meulenbelt met enige vasthoudendheid zegt dat zij wil doordiscussiëren over het onderwerp waarover wij even een discussie hadden, dat wij dat ook zeker moeten doen. Niet iedereen hoeft altijd behoefte te hebben aan een en dezelfde discussie om de discussie ook te houden. Kennelijk zit het mevrouw Meulenbelt hoog. Ik ben graag bereid aan de discussie deel te nemen, als het georganiseerd kan worden.

*N

Mevrouw **Meulenbelt** (SP): Voorzitter. Ik geef mijn ene minuut graag cadeau aan de heer Van Middelkoop, als hij die wil hebben.

*N

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Dat is het mooie van deze Kamer. Hier kunnen dit soort dingen gebeuren. Dat is aan de overkant, zeker op dit moment, ondenkbaar, denk ik. Ik heb overigens die ene minuut niet eens nodig, want ik heb zelf nog vrij veel minuten over. Ik kan het kort houden, want de minister heeft ons zeer uitvoerig beantwoord en ook de vragen die ik heb gesteld. Ik ben haar daar erkentelijk voor. Ik wil die erkentelijkheid overigens ook uitbreiden tot collega Van Gennip. Want laten wij eerlijk zijn: hij heeft in de Kamer gevraagd -- de minister weet het vermoedelijk -- om dit onderwerp te agenderen. Ik denk dat het een goed moment was -- ik citeer de minister -- en een goed onderwerp om daarop eens heel goed te reflecteren. En dan heb ik het natuurlijk over de Europese consensus.

Er gaat nog iets aan vooraf. Ik dank de minister voor de manier waarop zij conceptueel heeft gereageerd op het belang van capaciteitsversterking. Dat moest zij ook wel, omdat zij in het uitvoerige artikel in de Internationale Spectator daarover ook al had gesproken. Zij heeft er nog aan toegevoegd dat zij het nodig vindt dat in de volgende

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

resultatenrapportage daaraan aandacht wordt gegeven. Dat is boter bij ook haar eigen vis, maar wel noodzakelijk.

Voor het begrip van de betekenis van de Europese consensus ben ik wel verder gekomen, maar daarmee zijn ook de zorgen wel weer groter geworden. Er zitten een aantal heel lastige gaten in, maar dat is misschien onvermijdelijk als je over zo'n groot project praat. Laat ik het eerste noemen. Dat is het probleem van de complementariteit. Ik ben bang -- dat beeld dringt zich namelijk op -- dat de Europese Commissie met een geweldige hoeveelheid geld en met die geweldige ambitie met een soort beschavingsmissie, wat wij ook een beetje kennen bij de uitbreiding van de Europese Unie, nu richting Afrika en de rest van de voormalige Derde Wereld, waar alle lidstaten al zitten, goede dingen wil doen en dat er nauwelijks of geen structuur is om er toch een begin van een complementariteit te bewerkstelligen. Wat dan overblijft, is een machtsstrijd, prestigestrijd enzovoorts. Als de minister mij van deze vrees een beetje kan bevrijden, zou ik geholpen zijn. Veel belangrijker is dat zij verplicht is met haar collega's binnen Europa te voorkomen dat het gebrek aan complementariteit, ook conceptueel binnen deze Europese consensus, in de praktijk tot een chaos leidt. Daar ben ik een beetje bang voor.

In de brief die de minister aan deze Kamer heeft geschreven, oppert zij haar idee van een lead-donor per sector per land. Ik blijf het de moeite waard vinden om dat idee te exploreren. Ik wil haar daarin dus steunen. Ik denk dat je daarbij uitkomt op een zeer vergaande mate van arbeidsverdeling, van ontwikkelingsarbeidsverdeling of van politieke arbeidsverdeling. De vraag is of Europa daar überhaupt wel klaar voor is. Ik stel voor om het vooral incrementeel te doen en niet al te modelmatig. Naar ik meen stelde de minister zelf al voor om hier een daar eens wat te proberen. Daarin wil ik haar steunen. Dat lijkt mij de goede manier voor de lidstaten en de Europese Commissie om samen te werken.

Ik zal niet meer over de IPU spreken, maar wel over de parlementaire controle. Het schoot mij te binnen dat de minister vorig jaar in de Derde Kamer een opmerking maakte over het belang van parlementariërs in Afrika. Misschien herinnert zij zich dat ik daar voorzitter van was en dat zij de inleidende speech heeft gehouden. Nu is het driekwart jaar later, maar ik heb zelf het idee dat het misschien de moeite waard is om ergens een initiatief te nemen. Wij hebben natuurlijk al activiteiten, zoals het IMD en het East-West Parliamentary Practice Project. De minister kent het uit haar parlementaire verleden. Dat zijn verschillende activiteiten, maar het moet wel een keer op gang worden gebracht. De IPU is daar niet voor. Misschien moet de minister een initiatief ergens neerleggen of entameren. Anders denk ik dat wij er alleen verbale steun aan geven en dat het daarbij blijft. Ik ben zelf parlementariër, dus ik zou zelf ideeën daarvoor moeten hebben, maar ik heb die op dit moment niet. Ik constateer wel dat het de moeite waard is om daar verder mee te gaan.

Hier ligt nog iets naast. Dat gaat niet over parlementariërs, maar ik vind het zelf heel interessant. Dat is het gebrek aan controle op belangrijke internationale instellingen. Ik heb zelf geciteerd uit het boek van Steven

Louis. Het is een soort pamflet, met een groot gebaar geschreven, maar toen ik dat las dacht ik "altijd de kritiek op de Bretton Woods instellingen". Vaak was die zeer gerechtvaardigd. Dat komt voor een deel omdat daar nooit parlementaire controle op geweest is. Dan spreek ik niet over de instituties -- ik zie ook wel dat dit onmogelijk is -- maar wel over iets van een parlementaire functie. De minister vertelde mij eens bij een lunch op Algemene Zaken ter gelegenheid van het bezoek van Kofi Annan, dat zij zelf en een aantal collega's UNDP onder een zekere druk zette. Ik noem dat, in dat wereldgeheel, iets van een parlementaire functie. Die wordt niet uitgeoefend door een parlementair instituut want daar is de wereld niet ver genoeg voor, maar het is wel noodzakelijk om de belangrijke internationale instellingen een beetje te disciplineren. Als wij in een nationale staat vinden dat op elke overheidsactiviteit parlementaire controle nodig is, dan geldt dat uit de aard der zaak ook internationaal. Ik wil de minister eens vragen dit aspect bij Clingendael neer te leggen of bij de AIV. Exploreer dat idee eens. Misschien zijn wij na al die jaren tekortgeschoten om die instellingen van een goede controle te voorzien. Ik heb de biografie van de heer Wolfenson niet gelezen, maar ik geloof zijn opmerking onmiddellijk. Dat is een deel van de ellende die ontstaat als er geen controle op wordt uitgeoefend. Het is wat abstract, maar ik hoop dat de minister het op enig moment weet op te pakken.

Ik had begrepen dat de minister er geen voorstander van is om de bestaande EIB aan het werk te zetten in Afrika. De heer Van Gennip had begrepen dat de minister geen analogie wilde van de EIB in Afrika. Misschien kan de minister nog even uitleggen wat zij wil en wat commissaris Michel wil, want dat kan wel eens iets anders zijn. Mijn zorg is dat dit soort instellingen langzamerhand naar die wereld toe kruipen en dat naar verloop van tijd blijkt dat zij daar zeer actief in zijn. Dat wil de minister niet.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik denk dat er makkelijk verwarring kan ontstaan. Commissaris Michel vroeg zich op de laatste vergadering van de voorzitters van de vaste commissies voor ontwikkelingssamenwerking in Londen af of wij niet via de EIB moeten gaan werken omdat 80% van de toename van de middelen uit Europa afkomstig is. In andere publicaties wordt ervoor gepleit om naast de cofinancieringsmodaliteiten die de minister nu op tafel legt, over te gaan tot een aparte European development corporation bank, analoog aan de European bank for development reconstruction.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Als de minister hier een wijs woord over weet te vertellen, hoor ik dat graag. Wij kennen haar initiële positie.

De minister heeft volgens mij niet gereageerd op mijn verwijzing naar het Centraal Economisch Plan van het CPB. Anders dan de minister is het CPB wel degelijk erg bezorgd dat door het wegvallen van de protectie, wat om redenen van de liberalisering van de handel gewenst is, de voedselprijzen wel degelijk zullen stijgen. Daardoor kan een aantal voedselimporterende landen zoals Sub-

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Sahara Afrika in ernstige moeilijkheden komen. Mijn punt is dat dit een zaak kan zijn van de Europese Commissie, als een onderdeel van de Europese consensus. Daar ontbreekt het aan. De minister wijst wel op haar eigen initiatief in WTO-kader, maar ik vind nu juist dat zo'n Commissie daar aandacht aan moet geven. Het is mooi dat wij gaan liberaliseren, maar als ergens anders daardoor grote gaten ontstaan, is er ook een verantwoordelijkheid voor Europa.

*N

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor dit levendige debat. Ik heb er zeer van genoten. Ik zeg dank voor de waarderende woorden en voor de inzet, ten behoeve van de Europese consensus, maar ook brede zin. Ik vind het plezierig om met deze Kamer van tijd tot tijd te sparren, zodat gezien kan worden hoe wij onze inzet effectiever kunnen maken. Dat is in feite waar wij steeds naar op zoek zijn.

Het gaat er niet om, onze agenda zomaar te verbreden door dingen erbij te nemen. Die neiging is er altijd, want er is zo veel te doen, maar dat vermindert de effectiviteit en de efficiëntie. Wij blijven daarom proberen om ons zo goed mogelijk te focussen op een aantal kerndoelen die in ons ontwikkelingsbeleid centraal staan. Tegelijkertijd zijn er megatrends. Daar wees de heer Rabbinge al op. Er zijn shifts in de hele ontwikkelingssamenwerking. Dat geldt voor ontvangende landen, voor aanleverende landen en voor maatschappelijke organisaties. Eigenlijk geldt dat voor iedereen die bezig is met ontwikkelingssamenwerking. De kunst is om die shifts in de gaten te houden, en wel zodanig dat zij de goede kant uit rollen, namelijk in de richting van de armoedebestrijding, in de richting van effectief werken aan het behalen van de millenniumdoelen. Toevallig hebben wij de vorige bijeenkomst van de Wereldbank over deze trends gesproken.

Maatschappelijke organisaties zijn dan in feite het meest kwetsbaar. Overheden houden wel stand. Zij houden de koers vast of laten die los. Dat maakt niet eens zo vreselijk veel uit in het geheel. Voor de maatschappelijke organisaties is het echter van betekenis dat zij zelf koers houden, zodat wij weten op welke wijze zij zo goed mogelijk inzetbaar kunnen zijn. Juist door de globalisering en door de shifts worden organisaties onzeker. Door de grote hoeveelheid -- maar dat is maar één aspect -- is het zelfbewustzijn van de organisaties in het Zuiden toegenomen. Dat brengt een heel andere positie van die organisaties met zich. In hoeverre kunnen onze organisaties nog dienstverlenend zijn als men aan de andere kant soms veel verder en veel harder wil lopen?

Dit brengt mij op de vraag hoe wij daarover kunnen nadenken. In feite is de vraag van de heer Rabbinge ook daarop gericht. Wij denken daar samen met de Nederlandse organisaties over na. Misschien moeten wij een diepgaande studie verrichten naar het middenveld in Nederland in relatie tot de wereldwijde ontwikkeling. Ik denk ook aan de positie van onze nationale organisaties.

Zij hebben al zoveel ervaring doordat zij al jaren in den vreemde bezig zijn. Zij merken deze verandering en moeten daarop toegesneden zijn. Wij denken over deze diepgaande studie na zodat het ministerie niet alleen haar houding daarop kan aanpassen, maar ook ten dienste kan staan van de positie van de organisaties zelf. Ik kom daar nog op terug. Wij zullen dat in de loop van het jaar verder uitwerken. Dit gebeurt overigens ook op verzoek van de medefinancieringsorganisaties.

Dan kom ik op de vraag hoe wij vanuit onze positie kunnen bijdragen aan het versterken van kennis, ontwikkeling, technologie en innovatie elders. Ik heb de IO-instellingen ten onrechte niet genoemd. Zij horen er gewoon bij. Het is zeker niet de bedoeling om daar een stop op te zetten. Wij bezien op welke wijze deze instellingen de komende tijd zo goed mogelijk ingezet kunnen worden.

Het vredesakkoord van Darfur is nog zeer fragiel. Nog niet alle partijen hebben getekend. Wij zijn nu nog bezig om de belangrijkste groepering aan boord te krijgen. De kleinste partij zal waarschijnlijk nooit tekenen, maar wij proberen het draagvlak zoveel mogelijk te verbreden.

De VN-vredesmacht zal, als alles meezit, niet eerder dan in het najaar, begin volgend jaar ontplooid kunnen worden. In de tussentijd moet de missie van de Afrikaanse Unie versterkt worden met troepen en met materieel. Daar is uiteraard geld voor nodig. Binnenkort wordt er een aparte donorconferentie georganiseerd voor de missie van de Afrikaanse Unie. Nederland heeft in dat verband al 15 mln. beschikbaar gesteld. Dit zijn geen ODA-middelen, maar dit gaat wel ten koste van het Stabiliteitsfonds, anders hadden wij nooit zo snel geld beschikbaar kunnen stellen. Er is echter veel meer nodig. Wij rekenen in dit opzicht op de VS, maar daar heeft men een gebrek aan liquide middelen. Er moet veel geleend worden en de vraag is of het congres ook een lening voor dit doel goedkeurt. Ik hoop dat uiteraard wel. Overmorgen komt de Deputy Secretary of State van de VS de heer Zoelck in Nederland om over alle aspecten van het vredesakkoord te spreken.

Het is de bedoeling om de missie zoveel mogelijk Afrikaans te houden. Voor expertise en materieel zal er wel een beroep op de Europese lidstaten worden gedaan. Wij wachten de verzoeken rustig af. Wij hebben een constructieve houding ten opzichte van het ondersteunen van deze vredesmacht. Er wordt niet gedacht aan het sturen van troepen, maar dat hoeft ook niet. Afrika heeft voldoende mensen en anders kan er een beroep worden gedaan op Aziatische of Latijns-Amerikaanse troepen.

Ik heb mijn reactie op het IOB-rapport aan de Kamer gestuurd. Wij gaan aan de slag met het uitwerkingstraject. De reactie op het rapport van de commissie-Dijkstal komt nog. De Kamer zal daar te zijner tijd kennis van kunnen nemen. Dit debat heeft mij al een aantal aanknopingspunten geboden.

In het kader van de conferenties van ifpri en Wereldbank wordt gedacht over nieuwe modellen en maatwerk. De omgevingsgerichte aanpak is essentieel. Zonder zo'n aanpak is niet veel mogelijk. De Wereldbank en het IMF zijn op dit punt belangrijke spelers.

In het kader van de rijksbrede aanpak kennen wij een gedragscode voor ambtenaren in verband met

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties. Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

corruptiebestrijding. Wij zijn bezig met het opstellen van richtlijnen voor ambassades opdat men op de juiste wijze met het bedrijfsleven kan omgaan. Op het ministerie is een task force ingesteld om veel van dit soort elementen nader uit te werken. In de memorie van toelichting op de begroting wordt getracht, stelselmatig aandacht aan het thema integriteit te besteden. Dit is breder dan alleen corruptiebestrijding. Wij hebben er overigens geen ervaring mee, maar wij zijn ervan overtuigd dat een organisatie die wereldwijd actief is een dergelijke code of conduct moet hebben. Veel grote, internationaal opererende bedrijven hebben een dergelijke gedragscode.

Ik zal de Kamer informeren over energy for all. Het is van belang om dit idee verder ingang te laten vinden. Hierbij gaat het om een breed spectrum aan ontwikkelingen zoals organische zonnecellen en biomassavergassing. Bij energy for all is wederom maatwerk nodig. Afrika schrok toen wij het in dit kader over elektriciteit hadden, omdat men daar niet over infrastructuur beschikt. Er zullen andere methodes bedacht moeten worden om die gebrekkige infrastructuur te omzeilen. Niet alle afgelegen gebieden kunnen met gewone elektriciteit bereikt worden.

De heer Van Gennip stelde vast dat dit debat geplaatst is in het kader van het integrale buitenlands beleid. Qua inhoud kan hij gelijk hebben, maar qua werkwijze heb ik daar een andere opvatting over. Ik verwijs naar de manier waarop dit in de Tweede Kamer georganiseerd is. In de afgelopen jaren werd ook in de Eerste Kamer een afgerond debat gevoerd over het buitenlands beleid/ontwikkelingsbeleid. Dat zijn wij jarenlang gewend geweest.

De EU heeft veel kennis van de landbouw. Ik wijs er echter op dat de Afrikaanse Unie landbouw als prioriteit heeft gekozen. Men zoekt naar eigen invullingen in de regio's. Ik kan mij voorstellen dat de Europese Commissie vanwege de regionale samenwerking daarbij aansluit. Ik noem in dit verband ECOWAS, de EAC-regio en de Saddec-regio. De Commissie heeft hiervoor mandaat. Wij zullen contact met de EC opnemen over de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven.

De preferenties die in het Caribisch gebied verloren gaan, betreffen vooral bananen en suiker. Ik kan niet zeggen dat daar too little en too late geopereerd is. In die landen had men al eerder af moeten stappen van de monocultuur. Ik heb daar vaak op gewezen, ook toen ik nog in het parlement zat en ik collega's uit dat gebied sprak. Als in een grote regio alleen maar bananen worden geteeld, is het heel moeilijk om regionaal producten uit te ruilen. Voor suiker geldt hetzelfde. Het is de hoogste tijd dat in de betrokken gebieden een diversificatie tot stand gebracht worden. Als dat niet snel gebeurt, zijn wij te laat. De EC heeft hiervoor de komende 40 mln. voor gereserveerd. Wij vinden dit te weinig en wij hebben de Britten aan onze kant. De grootste schade moet beperkt worden via het suiker- en bananenpartnerschap. Kern van de zaak is echter dat de betrokken landen zelf een ander economisch beleid moet gaan voeren.

Wat zijn de speciale kwaliteiten van de Commissie op het punt van de complementariteit? Ik zou bijna zeggen: wisten wij het maar. Wij zijn er nog niet helemaal uit. De Commissie is zich er zelf ook nog op aan

het beraden. Als wij daar meer informatie over hebben, zullen wij de Kamer daar nader over informeren.

De heer Van Gennip refereerde aan de discussie over ontwikkelingsmodaliteiten. Mevrouw Meulenbelt vroeg zich af hoe de ontwikkeling zo effectief mogelijk bevorderd kan worden. Wat staat ons in de weg? Misschien is de aanpak niet goed. Ik zal nadenken over een manier om hierover een bredere discussie met deze Kamer te voeren. Er is veel kennis en expertise in dit huis en het is jammer dat dit punt nu een beetje blijft hangen. Wij hanteren overigens nu geen eenheidsmodel. De betrokken landen geven aan wat zij graag willen. In een discussie kunnen de verschillen modaliteiten en modellen verder verfijnd worden, zowel bilateraal, als Europees en multilateraal.

Er is een Europese notitie. De Europese consensus is onze Europese agenda. Ik zie helemaal niet in dat wij nu weer een nieuwe notitie moeten hebben annex aan die consensus om te kijken hoe de uitwerking plaatsvindt. Ik heb inmiddels ons ministerie een klein beetje opgevoed in het terugdringen van het aantal notities. Ik heb vandaag bij dit debat gezeten. Inmiddels hebben wij per woordvoerder een notitie toegezegd. Ik vind dat dit gewoon niet kan. Het is niet nodig, het is zelfs overbodig, want het gaat nu om de uitvoering van beleid. Tussen nu en 2015 gaat het om implementatie van wat wij het afgelopen jaar hebben afgesproken. De heer Van Gennip sprak over een jaar van rust. Ik zou een decade van rust willen, omdat wij in een decade moeten uitwerken wat wij hebben beloofd. Wij monitoren dat, wij rapporteren daarover, maar steeds weer notities vragen, verstopt en verstikt de ambtelijke organisatie. Ik zie de meerwaarde ten opzichte van die Europa notitie op dit moment niet.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik heb gevraagd of een notitie zinvol was. Ik heb niet gevraagd om een notitie. Bovendien ging het niet om een herhaling van de Europese consensus. Vandaag is in dit debat een- en andermaal gevraagd wanneer wij vastleggen wat de consequenties van de European Consensus zijn voor het Nederlandse bilaterale beleid. Daarvoor moeten wij op een gegeven moment een stuk of voorstellen krijgen.

Minister Van Ardenne-van der Hoeven: Zo had ik het verzoek niet begrepen. Er is natuurlijk altijd een draai aan te geven om toch een notitie te krijgen. Ik vind het een vondst. Zo blijft het toch wel een beetje doorgaan. De begroting is inmiddels een vbtb-begroting. Dat weet uw Kamer ook. De begroting is toegesnoden op wat wij volgend jaar willen bereiken en waarover wij de Kamer willen rapporteren. Het is niet zozeer een beleidsbegroting waaraan je grote aspecten toevoegt. Ik zal kijken hoe wij in de huidige begroting al kunnen opnemen wat in het kader van de Europese consensus volgend jaar of de komende jaren bereikt moet worden. Het is immers staand beleid dat wij alles wat wij doen, verwerken in bestaande notities, in rapportages, in onze monitoringsystemen en natuurlijk ook in de rapportages van de RAZEB-discussies en van de andere discussies in Brussel. Daar zullen wij het moeten verdienen mét de Commissie en mét de lidstaten.

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.

Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

Wij zullen het ook moeten verdienen in Parijs bij de OESO. Daarvan doen wij vanzelfsprekend verslag. De inzet van Nederland blijft de consensus tot een succes te maken.

De heer Van Gennip heeft nog ingezoomd op het artikel van mevrouw Martens over de vraag of de stroomlijning van nieuwe externe instrumenten goed of slecht is. Wij zijn groot voorstander van het stroomlijnen van externe instrumenten onder de nieuwe financiële perspectieven. Mevrouw Martens is daar zeer bezorgd over. Er zijn nu 40 verordeningen voor externe hulp. Door de stroomlijning wordt dat aantal teruggebracht tot een beperkter aantal. De laatste stand van zaken is dat de DCECI (ontwikkelingshulp en de economische hulp) gesplitst wordt in twee instrumenten. Men is er nog steeds mee bezig. Het maakt het eenvoudiger als er één ontwikkelingsinstrument is, maar je moet een garantie geven dat daaruit niet allerlei andere zaken betaald gaan worden. De armoedefocus kunnen wij gebruiken als dat systeem opgezet gaat worden. Ik heb zojuist al gezegd dat wij op dat punt de vinger zo stevig aan de pols houden dat met dit instrumentarium niet impliciet toch weer geld naar de middeninkomenslanden gaat. Dan zouden wij een nog kleinere armoedefocus hebben dan op dit moment het geval is vanwege de financiële perspectieven.

De heer Pormes vraagt nadere informatie over de schuldkwijtschelding aan Nigeria en Irak. Jazeker, het is additioneel wat de landen hebben gedaan die nog niet aan de 0.7% zitten. Vanuit 0.3% zeggen zij: wij hebben nu een schuldkwijtschelding en komen uit op 0.36%. Die landen weten dat zij straks als de schuldkwijtschelding vervalt, weer moeten gaan bijplussen van 0,3% tot 0,7%. Dat is een extra inspanning voor landen als Duitsland en Frankrijk. Die landen hebben nu de schuldkwijtschelding gebruikt om op een hoger percentage van de ODA uit te komen. Nederland doet dat ook maar binnen het huidige ODA-percentage. Daarin zijn alle landen gelijk. Nigeria en andere landen die gebruikmaken van schuldkwijtschelding moeten hun eigen verdien capaciteit opbouwen. In het kader van de HIPIC heb ik gezegd dat het geen zin heeft om nu schulden kwijt te schelden als landen zelf niet in staat zijn om leningen die zij weer aangaan, af te lossen. Daarvoor moeten zij inkomsten hebben en een goed belastingstelsel, maar zij moeten ook kunnen handelen, exporteren en importeren. Dat is voor ons vorig jaar het argument geweest om met de Engelsen te zeggen dat van de WTO-ronde een echt succes gemaakt moest worden voor de ontwikkelingslanden; als het ware een pedant van schuldkwijtschelding.

Ik heb gezegd dat de VN-conventie tegen corruptie inderdaad in de pijplijn zit om aangenomen en geratificeerd te worden als het parlement hiermee instemt. De commissie-Van den Berg heeft in het Europese Parlement een hele lijst van aanbevelingen opgesteld voor de aanpak van corruptie. In Europees verband worden die aanbevelingen allemaal overgenomen. Ik heb ook gezegd dat wij die aanbevelingen overnemen in ons eigen anticorruptiebeleid.

In de tien nieuwe lidstaten is draagvlak nodig voor ontwikkelingsbeleid want het percentage dat zij besteden aan ontwikkelingshulp moet omhoog. Hoe doe je dat? Nederland investeert op dat punt in vier van de tien

nieuwe lidstaten: Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije. Andere landen investeren in andere landen. Wij hebben twee van die vier landen aangeboden om programma's ten behoeve van draagvlakversterking te verzorgen. Dat is al gebeurd en misschien loopt het nog steeds door. Niet alle vier de landen zijn daar happig op. Het is in sommige landen best een gevoelig onderwerp. Als je dan ook nog met een draagvlakdiscussie komt en met bevordering van bewustzijn, valt dat niet altijd even goed. Wij moeten soms voorzichtig aandoen. Als er echter een verzoek komt uit die vier geadopteerde nieuwe lidstaten, spelen wij daarop positief in.

De heer De Graaf spoort mij aan om vooral "frappez toujours" toe te passen. Ik zal dat zeker doen. Ik hoop dat wij ook andere landen aan onze kant krijgen, anders worden wij wat drammerig vanuit de Nederlandse positie bezien en verliezen wij onze slagkracht. Het is altijd zaak om zoveel mogelijk medestanders te krijgen en ook andere landen het voortouw te laten nemen.

Het zou raar zijn als de hoeveelheid sectoren zichzelf uit zo selecteren, want dan zou de Commissie meer beloven dan waarmaken. Het selecteert zich alleen uit als het systeem van lead donor wordt toegepast. Dan meent een ander over wat de Commissie zou moeten doen. De Commissie doet dan zelf niet nog allerlei dingen. Zoals ik al zei, dat is toekomstmuziek want dan moeten de taken echt verdeeld worden. Coördineren gaat nog wel, maar als taken opgesplitst en afgestoten moeten worden, wordt het vaak heel moeilijk voor donorlanden. Ook voor de Commissie zal dat niet eenvoudig is.

De capaciteitopbouw ga ik verwerken in de resultatenrapportage. Europese consensus geeft wat problemen. De Commissie heeft veel geld, zij is een belangrijke speler. Ik zie in de praktijk landen waar de Commissie nog niet echt aan tafel zit, maar wel van lieverlee mee gaat doen. Daar is de harmonisatie nog niet helemaal ingezet maar er wordt wel gecoördineerd. Het lukt gaandeweg. De complementariteit, de coördinatie en de harmonisatie kunnen niet met het omslaan van een bladzijde veranderd worden. Dat zal procesmatig moeten gebeuren. De Paris declaration heeft een tijdspad uitgezet voor iedereen. In het jaar 2007 moet dit gebeuren en in het jaar 2008 dat. De ontvangende landen moeten ook zelf de leiding nemen in deze processen. Het is geen vrijblijvende zaak, het staat allemaal in de Paris declaration. Daaraan moeten meer landen meedoen dan alleen die van de Europese Unie, maar de EU is daarvan wel een onderdeel. Vrijblijvendheid is voorbij. Iedereen heeft de Paris declaration getekend. Het lead-donorprincipe heb ik ingebracht op verzoek van de Tweede Kamer, het is geen hobby van mijzelf. Ik acht het op zich wel een goed plan, omdat je dan duidelijk maakt wat je er precies mee bedoelt, want het hele gedoe met harmonisatie en coördinatie is nogal ingewikkeld. Dit is een soort van kapstok om het hanteerbaar te maken. Of wij het echt halen, is de vraag, maar je kunt een heel eind komen. Parlementariërs samenbrengen is volgens mij geen taak van de Nederlandse overheid. Ik zeg tegen mijzelf: blijf ervan weg. Een goede controle op de instellingen is uiteraard nodig. Wij proberen die controle steeds nauwer en zorgvuldiger uit te voeren op basis van onze eigen scorekaart. Wij hebben er inmiddels met andere donoren

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

samen systemen voor ontwikkeld om de instelling niet helemaal vrijuit te laten gaan. Er wordt ook steeds beter gerapporteerd.

Over de EIB heb ik al alles gezegd wat erover te zeggen valt. Als er weer een nieuwe bank komt, zal ik ernaar kijken, maar ik ben daar niet enthousiast over, want dan is Europa uitgebreid en dan hebben wij plotseling een European Development Bank nodig. Dat lijkt mij toch te veel van het goede. Ik zei al dat er twee mogelijkheden zijn voor de nieuwe lidstaten: storten in het EOF of meedoen met cofinanciering. Bovendien kun je altijd geld naar de Wereldbank brengen. Daar is het ook nodig.

De vraag van de heer Van Middelkoop over aid for trade ben ik kwijt.

De heer **Van Middelkoop** (ChristenUnie): Dat de minister de vraag kwijt is, is een beetje zorgelijk, want in de eerste termijn is zij er ook niet op ingegaan.

Anders dan de minister, is het CPB wel bezorgd over het effect dat bij het wegvallen van de protectie, nodig om redenen van handelsliberalisering, de voedselprijzen omhoog gaan en de voedselimporterende landen, vooral in de sub-Sahara, daardoor ernstig in de problemen kunnen komen. Als die wetenschappelijke verwachting reëel is, is het verstandig daarop te anticiperen in plaats van te wachten tot daar hongersnood is. In het kader van dit debat is mijn vraag of dit, als het waar is, niet bij uitstek een zaak is voor de Europese Commissie om er binnen deze consensus structureel aandacht aan te geven. Ik zie in de brief van de minister wel initiatieven van haar in het kader van de WTO, maar ik denk dat die ook nodig zijn binnen Europa, want het is in zekere zin een gevolg van het afnemen van de protectie. Dat is dus ook een verantwoordelijkheid van Europa.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Er is een rapport van het IMF waarin staat dat zelfs als alle OESO-landen al hun productsubsidies en exportsteun zouden afschaffen, de prijzen van de landbouwproducten hierdoor wereldwijd slechts een fractie zouden stijgen. Er zijn dus verschillende rapporten. Ik denk dat wij ook hier weer maatwerk moeten leveren en dat wij specifiek maatregelen moeten nemen als voedselprijzen echt worden verhoogd, maar het is niet evident.

De heer **Rabbinge** (PvdA): Ik denk dat het goed is te verwijzen naar een aantal policybrieven die zijn verschenen. Vorig jaar hebt u een policybrief ontvangen op grond van een consultatie die ik zelf heb uitgevoerd onder een groot aantal landbouweconomen uit verschillende delen van de wereld. Onder die landbouweconomen zaten verstokte aanhangers van de liberalisatietheorie. In een gezamenlijk overleg zijn wij tot consensus gekomen en tot een advies dat genuanceerder is dan datgene wat door de Wereldbank naar voren is gebracht. Ik denk dat het goed is om dat nog eens in ogenschouw te nemen. Wat in die policybrief staat, klopt zo'n beetje met datgene wat door het Centraal Planbureau is gesteld en met wat er staat in het grote gele boek dat wij

hebben ontvangen van de Centrale Economische Commissie.

Minister **Van Ardenne-van der Hoeven**: Het is nuttig om dit erbij te nemen. Er zijn naast de rapporten van IMF en CPB nog meer rapporten over de effecten op de landbouwprijzen. Ons eigen Landbouw Economisch Instituut heeft er ook rapporten over opgesteld. Het is dus niet nieuw. In het rapport van het IMF staat dat het om misschien 2% gaat, dus niet om heel hoge percentages. Ik neem dit punt wel mee in de brief die ik de Kamer heb beloofd over honger, de effecten ervan en wat wij ermee doen. Ik denk dat het hierin thuishoort.

Ik meen dat ik nu rond ben met de beantwoording. Ik dank u allen voor dit inhoudsvolle debat.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor haar reactie in de tweede termijn. Wij zijn hiermee gekomen aan het einde van dit themadebat.

**

De beraadslaging wordt gesloten.

Sluiting 22.37 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:
23 mei 2006

Goedkeuring van het op 12 juli 2005 te Cardiff totstandgekomen Verdrag tussen de Regeringen van het Koninkrijk der Nederlanden, de Bondsrepubliek Duitsland, de Franse Republiek, en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland inzake samenwerking op het gebied van ultracentrifugetechnologie (Trb. 2005, 266) (30340);

Wijziging van diverse wetten in verband met enkele aanpassingen met betrekking tot persoonsgebonden nummers in het onderwijs (30404);

Wijziging van de Les- en cursusgeldwet in verband met invoering cursusgeld voor de opleiding Nederlands als tweede taal (30440);

GECORRIGEERD STENOGRAM EERSTE KAMER, niet voor citaten en niet voor correcties.
Aan deze tekst kan geen enkel recht ontleend worden.

20 juni 2006 (onder voorbehoud)

Wijziging van de Wet luchtvaart inzake de exploitatie van de luchthaven Schiphol (28074);

27 juni 2006 (onder voorbehoud)

Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (Wet maatschappelijke ondersteuning) (30131);

4 juli 2006:

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met het treffen van een regeling inzake het verhoor van afgeschermd getuigen en enkele andere onderwerpen (afgeschermd getuigen) (29743);

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

op 27 juni 2006 (i.p.v. 23 mei 2006):

Wet ambulancezorg (29835);

op 12 september 2006:

Wijziging van Hoofdstuk III van de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening en van afdeling 5 van titel 7 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek (28494);

Vaststelling van een nieuwe Geneesmiddelenwet (29359);

Economische Zaken

op 12 september 2006:

Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet in verband met nadere regels omtrent een onafhankelijk netbeheer (30212).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter terzake gedane voorstellen:

1. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van het op 18 januari 2006 te Athene totstandgekomen Protocol tot wijziging van de Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Helleense Republiek tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen en naar het vermogen, met Protocol, ondertekend te Athene op 16 juli 1981 (Trb. 2006, 67), alsmede een toelichtende nota bij het Protocol (griffiennr. 135036);

een, van de minister van Justitie, inzake onderzoeken bruikbare rechtsorde (griffiennr. 135057);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake termijnen wetsvoorstellen huurbeleid (griffiennr. 134647.03);

een, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake ontwerpbesluit tot wijziging van het Waterleidingbesluit (reparatie voorschriften inzake meetprogramma's, monsternamen en gebouwen met logiesfunctie) (griffiennr. 135056).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

2. een missive, van de wnd. inspecteur van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake benoeming van de heer drs. J.C. van Scherpenzeel per 1 april 2006 tot inspecteur van de VROM-Inspectie Regio Zuid-West in Rotterdam (griffiennr. 135059).

De Voorzitter stelt voor, deze missive voor kennisgeving aan te nemen. De bijlage is neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van W. Blijdorp te Rotterdam, inzake discriminatie (griffiennr. 135058);

een, van Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassendiscriminatie, inzake alsvoren (griffiennr. 135051). Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Justitie;

een, van P. Nomes te Bennekom, inzake vernielingen (griffiennr. 135050).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Onderwijs;

een, van N.J. Kieftenburg te Zeist, inzake de financiële economie (griffiennr. 135049).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Financiën en voor Economische Zaken;

een, van Ambulance Zorg Nederland te Zwolle, inzake wetsvoorstel 29835 (Wet Ambulancezorg) (griffiennr. 135041).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.